ION ARAMĂ

CÎMPIA DE FOC

ROMAN

ION ARAMĂ

CÎMPIA DE FOC

ROMAN

EDITURA MILITARĂ
BUCUREŞTI — 1978

Cartea de față continuă acțiunea romanului „Trecătoarea de fier", apărut în 1977.

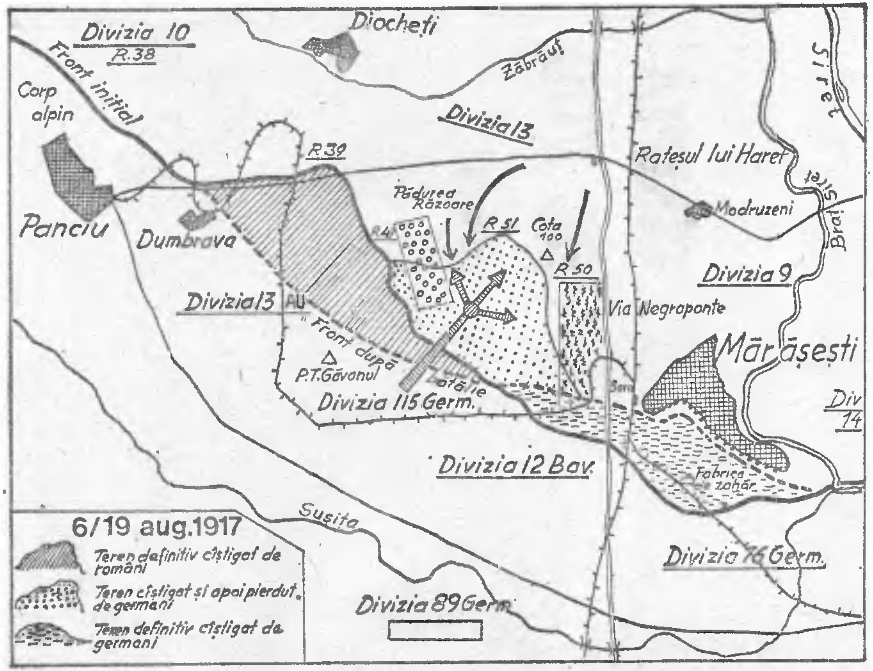
Divizia 10
R.38
Front inițial
Corp alpin
Panciu
Dumbrava
Diocheți
Zăbrăuț
Divizia 13
R.39
Pădurea Răzoare
R.4
R.51
Cota 100
R.50
Divizia 13
AU
Front după bătălie
P.T.Găvanul
Divizia 115 Germ.
Via Negroponte
Rateșul lui Haret
Modruzeni
Braț Siret
Siret
Divizia 9
Mărășești
Div 14
Fabrica de zahăr
Divizia 12 Bav.
Divizia 76 Germ.
Susița
Divizia 89 Germ.
6/19 aug.1917
Teren definitiv cîștigat de români
Teren cîștigat și apoi pierdut de germani
Teren definitiv cîștigat de germani

BĂTĂLIA DE LA RĂZOARE
(După Const. Kirițescu : Istoria războiului pentru întregirea României)

CAPITOLUL I

1.

— Eşti un monstru, spuse Fräulein Grete. Un monstru cu idei geniale.

Omul înalt, adus de spate, se ridică din fotoliu. În salonul larg, plin de lumină, cu mobile puţine şi joase, el părea şi mai înalt. Se apropie de fereastra care dădea în stradă. Pe caldarîm duruiau surd roţile unor tunuri grele, trase de cîte patru perechi de cai voinici. În cîteva clipe, zgomotul deveni asurzitor ; o vibraţie profundă şi egală stăpîni aerul din cameră ; zgomotul descrescu, se auziră zornăind mărunt păhărelele de pe tava de argint. Omul adus de spate vorbi, fără să se întoarcă spre Fräulein Grete :

— Sînt un profesionist, păpuşo. Înţeleg să-mi fac meseria cît mai bine. Dacă aş fi învăţător, aş pregăti nişte şcolari model. Dacă m-aş face negustor, aş ajunge un om bogat.

— Nu te văd practicînd altă meserie, rîse ea. S-ar spune că ai fost creat pentru asta. Sau o faci din patriotism ?

— Patriotism ! Poveste bună pentru ziare. Într-o seară, după ce beau un pahar de coniac mai mult, o să-ţi povestesc cîte ceva din viaţa mea. Patria, în ce mă priveşte, e cel care plăteşte mai bine. Am lucrat pentru un ţar şi pentru doi cancelari ; ba o dată mi s-a întîmplat să aduc unele servicii guvernului majestăţii sale britanice. Dar astea sînt poveşti de spus după ce ies la pensie. Dacă apuc să ies la pensie....

Dansatoarea îşi clătină capul mic ; buclele blonde jucară decorativ pe mătasea albastră, aruncată neglijent deasupra fotoliului în care şedea. Oftă, îşi examină unghiile îngrijite şi spuse pe un ton voit indiferent :

— Nu-mi place starea dumitale de spirit. De fapt, te cunosc de-un an de zile şi tot n-am izbutit să aflu ce gîndeşti.

— Nici nu trebuie. Ar fi o inutilă pierdere de vreme. E război, drăguţo, şi în război n-ai timp să gîndeşti. Acţionezi, asta-i !

Fräulein Grete ciuguli delicat cîteva stafide de pe farfurioară şi-şi turnă în păhărel. Omul adus de spate se aşeză din nou în fotoliu, îşi scoase ceasornicul din buzunarul vestei, îl privi gînditor o clipă, îl vîrî la loc şi lovi măsuţa cu palma :

— Să-ţi spun ce trebuie să faci. Te îmbraci în doliu şi ieşi pe stradă. Te duci în piaţă, în staţiile de tramvai, la brutărie... Oriunde vezi lume adunată. Scoţi batista, începi să suspini : „Săracii românii noştri !" Se va găsi cineva să te întrebe despre ce e vorba. „Cum, n-aţi aflat ? Am fost învinşi la Mărăşeşti..." Şi plîngi mai tare. După asta, te prefaci că ai văzut un poliţist şi o iei din loc.

— Şi dacă apare într-adevăr un poliţist ?

— Mai bine să nu apară. Dacă e de-al nostru, o să te ia la zor că-i plîngi pe români. Poate să te şi aresteze. Avem instrucţiuni să reprimăm orice manifestări patriotice. Iar dacă poliţistul e român, iar nu-i bine. O să te acuze că răspîndeşti zvonuri.

— Frumoasă încurcătură, murmură ea.

— Ai ieşit tu din încurcături mai mari. Dacă te arestează, nu te apuca să faci scandal pe stradă. Mergi liniştită la secţie, spui parola şi într-un minut eşti liberă. Dar pînă acolo, nici o vorbă, nici un protest, înţelegi ? N-avem nevoie de manifestaţii. Bucureştenii abia aşteaptă un prilej să-şi verse necazul pe noi. Iar guvernatorul vrea linişte.

— Linişte, după ce le dau o asemenea veste ?

— Tocmai pentru asta e bună vestea. Ca să-i cuminţim. Aflînd că e jale pe front, au să se îmblînzească şi-au să-şi lase nasul mai jos.

— Crezi, într-adevăr ?

Omul adus de spate făcu o strîmbătură :

— Şefii noştri cred. Iar eu îndeplinesc ordinul lor. Nu-mi permit să am păreri personale. Se ridică, îşi netezi cu palma părul cenuşiu : Ei, destulă conversaţie, să trecem la treabă. Toată ziua de azi, asta faci : umpli Bucureştiul cu vestea cea bună.

— Bucureştiul e mare.

— Ai impresia că eşti singură ? Colegii noştri au început să umble prin oraş de cînd s-a luminat de ziuă.

Dansatoarea gustă din coniac, respiră adînc, îmbujorată de tăria băuturii, întinse spre el mîna cu paharul.

— Şi dacă lumea mă ia din scurt ? Au să mă întrebe de unde am aflat, dacă e sigur, au să-mi ceară amănunte.

— Descurcă-te. Spune-le că ştii de la un ofiţer german găzduit în locuinţa ta. L-ai auzit vorbind la telefon. Că nu ştii alte amănunte, că n-ai înţeles prea bine şi aşa mai departe. De ce nu scrie în ziare ? Păi atacul a fost dat azi-noapte şi n-au avut timp să tipărească ştirea. Totul e să-i pui pe gînduri şi să nu spui mare lucru. Ne-am înţeles ?

Ea încuviinţă din cap şi duse iar paharul la gură.

— Lasă băutura, o mustră el. O femeie îndoliată nu miroase a rachiu.

Se ridică şi plecă spre uşă. Dansatoarea îl conduse ca pe un musafir preţuit. Pe stradă se auziră paşi cadenţaţi, apoi un glas răsunător dînd un ordin în limba germană. Soldaţii, năduşiţi, cu feţele înväpăiate de căldură, începură să cînte cam fără chef. Omul adus de spate privi prin geamlîcul colorat care adăpostea intrarea casei.

— Se duc la Mărăşeşti, murmură el. Nu par prea încîntaţi, ce zici ?

Fräulein Grete privi și ea coloana nesfîrșită, chipurile anonime, uniforme, siluetele împovărate de arme, ranițe, lopeți, pături, cartușiere.

— Grăbește-te, spuse omul adus de spate. Războiul nu se face numai pe front.

2.

MARELE CARTIER GENERAL

COMUNICAT OFICIAL NR. 351
din 12 august 1917, ora 21*

Bătălia de la sud de Mărășești continuă cu înverșunare. Inamicul a atacat în tot cursul zilei cu forțe proaspete. Lupte crîncene corp la corp, atacuri și contraatacuri violente s-au succedat fără întrerupere. Un regiment rus, contraatacînd, a luat peste 400 prizonieri. Luptele sînt în curs și se desfășoară cu înverșunare fără seamăn din ambele părți.

În zorii zilei de 13 august, la locuința generalului Eremia Grigorescu se prezentă un căpitan neras, prăfuit, cu ochii roșii de nesomn. Se adresă soldatului care scotea apă din fîntînă :

— Vreau să vorbesc cu domnul general.

— Doarme, să trăiți, dom' căpitan.

— Trebuie, insistă ofițerul.

— N-a închis ochii toată noaptea, spuse încet ordonanța. Abia acum un ceas s-a culcat.

— Dar e ceva urgent, măi, băiatule. Un ordin. Mai mult decît un ordin. O chestiune de viață și de moarte.

Soldatul se legănă, nehotărît, pe picioare. În spatele lui, fereastra înaltă a casei se deschise cu un pocnet. Capul generalului apăru printre florile uitate acolo de vechiul locatar.

---

* Datele calendaristice sînt redate pe stil nou. Documentele reproduse sînt autentice.

— Ce este ?

Căpitanul salută ţeapăn :

— Am onoarea, domnule general. O telegramă de la excelenţa sa, generalul Ragoza. Altfel, nu v-aş fi stricat somnul...

— O să dormim după război, zise Eremia Grigorescu. Dă-mi telegrama !

Luă hîrtia, o citi dintr-o privire, i-o restitui căpitanului, apoi îşi trecu palma peste obrazul palid, cu ochii la ordonanţă :

— Băiete, adu-mi nişte apă să mă spăl. Pe urmă hainele şi o cafea tare. Domnule căpitan, într-un minut sosesc la punctul de comandă !

În drum spre comandament, generalul simţea că-şi pierde răbdarea. Dădu pinteni calului care făcu un salt. Îl domoli, înciudat pe sine. Hotărî să-şi ţină firea, să judece lucrurile la rece. Telegrama generalului Ragoza, comandantul trupelor româno-ruse de la Mărăşeşti, conţinea un ordin laconic : Armata 1 română se va replia la 6 kilometri în spatele Mărăşeştilor.

Scurt şi dureros : să predea Mărăşeştii. După ce rezistase eroic şapte zile, după ce batalioane întregi se topeau în cîteva ore de bombardament, după ce contraatacuri desperate smulgeau din mîna inamicului un petic de pămînt presărat cu cadavre...

Încercă să recapituleze evenimentele din ultimele zile. Atacul german pe direcţia Focşani-Mărăşeşti se dezlănţuise cu o violenţă ieşită din comun. Frontul rus cedase, în urma bombardamentului de artilerie şi a atacurilor cu gaze toxice. Exista şi o mare disproporţie de forţe : germanii atacau cu şapte divizii împotriva celor trei divizii ruseşti care tocmai primiseră ordin să pornească spre nordul Moldovei, urmînd să fie înlocuite de trupele Armatei I române. Atacul i-a surprins pe ruşi gata de plecare. Caii de la artilerie fuseseră ucişi de gazele toxice şi bateriile nu mai puteau manevra ; poziţiile infanteriei, bătute o noapte-ntreagă cu tunurile, fuseseră distruse şi dezorganizate, tranşeele năruite, reţelele de sîrmă rupte... Atunci s-a cerut ajutorul armatei române. Comandamentul nostru a trimis peste Siret trupele Diviziei 5, care mărşăluiau spre front urmînd să înlocuiască trupele ruse. Evenimentele cereau ca operaţia să fie făcută „din mers" ; soldaţii intrau direct în luptă, pe un teren necunoscut, după ce parcurseseră în marş forţat zeci de kilometri... Dar atacul duşman a fost oprit. În zilele următoare, trupe inamice mereu reînnoite au căutat să dezvolte începutul plin de promisiuni ale ofensivei. La Doaga, pe valea Jugastrului, la Străjescu, la cotul Şuşiţei — au avut loc lupte îndîrjite, în care românii celor patru regimente : 7, 32, 3 vînători şi 8, au ţinut piept, cu mari jertfe, loviturilor date de trei divizii germane.

După trei zile, în prelungirea frontului român, au venit şi trupele Diviziei 9. Atacurile repetate, furioase, fuseseră oprite în faţa liniei ferate Mărăşeşti-Tecuci. La 10 august o contraofensivă română a fost zădărnicită de mitralierele şi tunurile inamice, al căror foc înspăimîntător a nimicit regimente întregi.

Generalul oftă, cu gîndul la rapoartele pe care le primise în seara acelei zile tragice : din 3000 de oameni, Regimentul 34 Constanţa rămăsese cu 200 de ostaşi buni de luptă, alte regimente rămăseseră cu un singur batalion; altele raportau că li s-a redus efectivul la jumătate... În ziua următoare, o nouă contraofensivă avusese aceeaşi soartă : sacrificii mari, dar cîştig de teren neînsemnat... Numit la 12 august comandantul întregii Armate I române, generalul Eremia Grigorescu primea acum un ordin care-i contrazicea cele mai intime alcătuiri sufleteşti şi profesionale. O retragere în plină luptă ? se gîndi el supărat. Ne-ar duce de-a dreptul la dezastru. Cum să opreşti un inamic care te urmăreşte, îmbărbătat de succesul lui ? Cînd să organizezi noua linie de apărare ? Şi — mai ales — să părăseşti de bună voie Mărăşeştii, după ce şapte zile-n şir l-ai apărat cu atîtea sacrificii ? Cu alte cuvinte, să mă dau bătut cînd încă n-am fost bătut ! Ciudată manevră...

Calul se opri în faţa porţii pe care acum o cunoştea bine. Generalul răspunse la salutul sentinelei, descălecă, lăsă calul în grija soldatului şi intră în casa care adăpostea postul de comandă. De afară auzi glasul cuiva care repeta „aliniamentul, raportaţi ali-ni-a-men-tul !", ţăcănitul maşinii de scris, zumzetul telegrafului de campanie. La intrarea generalului, cei aflaţi în încăpere se ridicară.

— Harta, ceru el în loc de salut.

Şeful biroului operaţiilor desfăşură harta pe masa mare din mijlocul încăperii. Eremia Grigorescu o cercetă dintr-o privire. În colţul din stînga, deasupra localităţii Panciu, frontul făcea un intrînd. Erau poziţiile pe care în zorii zilei, printr-un atac neaşteptat, germanii le smulseseră din mîinile Corpului VIII rus.

— Cum, nemţii au luat Panciu ?

— Acum o oră, domnule general. Au mutat acţiunea principală în sectorul din dreapta noastră. Au aruncat în luptă Corpul alpin. În zorii zilei au trecut de Panciu. Acum ne ameninţă din flanc.

— Asta-i explicaţia ordinului, murmură Grigorescu. Generalul Ragoza vrea să aducă frontul nostru la nivelul frontului rus. Teoretic, are dreptate.

— Ne-am apăra reciproc flancurile, spuse şeful biroului operaţiilor.

— Şi frontul ar avea continuitate, adăugă ajutorul său, un locotenent tînăr. Conform principiilor tactice...

— Ei bine, îl întrerupse Grigorescu, nu-i timp acum de principii tactice. Excelenţa sa vrea să cedăm fără luptă pămîntul de care ne-am agăţat cu desperare timp de-o săptămînă ? Ne-ar blestema şi pruncii din leagăn, domnilor ! Să vedem aliniamentul ordonat de generalul Ragoza...

Şeful operaţiilor începu să vorbească repede, ca un şcolar care recită o poezie bine învăţată :

— Ordinul este să ne retragem pe linia Ireşti-Diocheţi-Modruzeni-Ionăşeşti...

În timp ce dicta, ajutorul său muta pe hartă stegu-leţele care marcau linia frontului.

— Lăţimea maximă, şase kilometri, domnule general, raportă el.

— Şase kilometri, spuse tăios generalul Eremia Grigorescu. Inclusiv Mărăşeştii. Un sat al cărui nume a devenit simbolul vitejiei româneşti. În ruptul capului, domnule colonel. Nu putem executa acest ordin.

Ofițerii din jurul mesei mari tăceau cu toții. Cuvintele generalului îi emoționaseră ; bărbatul falnic, neînfricat și optimist, comandantul care nu pierduse nici o bătălie, trecea printr-o cumpănă grea. Tot el rupse tăcerea, după cîteva clipe de gîndire :

— Caporale, fă-mi legătura cu Marele cartier.

— Trebuie să răspundem generalului Ragoza, spuse timid locotenentul.

— O să răspundem, zise Grigorescu. Să presupunem că bombardamentul de azi-dimineață a stricat legăturile telefonice ale regimentelor. Să presupunem că trimitem curieri. Curierii ajung greu, unii cad pe drum loviți de proiectile. Să zicem că peste cîteva ceasuri ordinul ajunge totuși la regimente. Cînd să mai execute oamenii mișcarea ? Să lase pozițiile și să fugă ? Manevra asta trebuia pregătită din timp, nu-i așa ? În concluzie : raportăm că datorită condițiilor luptei, n-am putut da la timp ordin trupelor să execute retragerea. Rugăm ca excelența sa să ordone trupelor ruse din dreapta noastră să nu se retragă de pe poziții pînă la căderea nopții.

— Domnule general, vă asumați o mare răspundere...

— Răspundere ? strigă generalul. Răspunderea mea e una singură !

Lovi cu muchia palmei în hartă, pe locul unde se înfruntau cele două armate, la sud de Mărășești. Muchia palmei părea ea însăși o stavilă în drumul săgeților albastre care marcau ofensiva germană.

— La aparat Marele cartier, generalul Prezan, spuse telegrafistul.

Eremia Grigorescu se apropie de telegraf, ca și cum astfel putea da mai multă tărie vorbelor sale.

— Am primit ordin... să mă retrag... dincolo de Mărășești, dictă el rar. Consider... acest ordin... o inadvertență. Dacă s-ar executa, s-ar produce mari dezastre ; în primul rînd pierderea capului de pod de pe Siret și întoarcerea Armatei a doua comandate de Averescu.

Telegrafistul mînuia cu iuțeală butonul manipulatorului care țăcănea ușor, în timp ce banda îngustă se desfășura aproape fără zgomot. Cînd încetă, liniștea aceea încordată se înstăpîni iarăși. După cîteva minute aparatul începu să țăcăne și telegrafistul luă în mînă panglica albă cu puncte și liniuțe, descifrînd-o pe măsură ce se desfășura :

— Voi discuta... cu generalul... Scerbacev. Așteptați... noi ordine...

— Cum adică să așteptăm ? mormăi Grigorescu. În fiecare minut se pierd vieți de oameni ; ce să așteptăm ?

Se întoarse lîngă hartă. Făcu un semn și cineva îi întinse un creion roșu.

— Să așteptăm, repetă pe gînduri. Să așteptăm, dar nu cu brațele încrucișate, oameni buni. Mai întîi, niște rezerve pe direcția principală a atacului. Ah, de-am avea mai multe rezerve ! Divizia a zecea să dubleze sectorul Corpului VIII rus. Acolo se pare că inamicul va continua să preseze. Artileria diviziei să pornească spre front. Divizia a cincea să-și întărească pozițiile în pădurea Prisaca, în fața podului de la Cosmești...

Ordine grabnice porniră către unități. Telefoniștii începură să învîrtească manivelele telefoanelor, furierii scriau de zor ordinele, ofițerii-curieri luau plicul sigilat, încălecau și porneau în goană spre pozițiile acoperite de fum și de praf...

Către prînz, telegraful prinse iarăși glas. Generalul aproape că smulse banda de hîrtie din mîna operatorului, dar conținutul ei îl dezamăgi : Marele cartier cerea noi amănunte asupra situației, fără să comunice decizia cu privire la ordinul de retragere dat de generalul Ragoza.

— Transmite, caporale : inamicul trebuie împiedicat cu orice preț să dezvolte succesul. Propun să se țină frontul cu Armata întîi română și Armata a patra rusă, pînă vom putea manevra. Germanii nu sînt mai puțin obosiți și uzați decît noi.

Apoi generalul începu să dicteze, aproape fără să se mai uite pe hartă, schimbările intervenite și mișcările de trupe pe care le ordonase în urma noului atac inamic.

După altă oră de așteptare veni decizia : comandamentul româno-rus hotărîse să pună toate trupele de la Mărășești sub comanda generalului Eremia Grigorescu cu ordinul „de a opri cu orice preţ dezvoltarea ofensivei inamice pe frontul actual". Generalul răsuflă uşurat. Răspunse cu un zîmbet reţinut felicitărilor pe care i le adresau ajutoarele lui şi începu să se gîndească la contraofensivă.

3.

Soldatul, bărbos şi gîrbovit de oboseală, părea un moşneag în uniformă. Purta căciulă în loc de cască, iar de la veston îi lipseau doi nasturi. Dacă-i priveai numai ochii, îţi dădeai seama că e foarte tînăr. El sfîrşi de împărţit apa, aruncă nepăsător marmida goală în căruţă, îşi şterse cu mîneca năduşeala de pe frunte şi-şi puse iarăşi căciula. Cătă în jur cu mulţumire, ca un om care a dus treaba la bun sfîrşit. Căpitanul se apropie de el :

— Ce-a fost la voi, acolo, măi ?

— Urgie mare, dom' căpitan. Acum patru zile am venit pe front, cu tot regimentul, în marş forţat. Nici nu ne-aşezasem bine, începusem să săpăm măşti, cînd i-am văzut pe nemţi. Veneau ca frunza şi ca iarba. Trăgeau artileriile, şi-a noastră şi-a lor, de duduia pămîntul. Noi, batalionul trei, eram peste şină, în rezervă ; cînd a văzut că e primejdie, dom' colonel Georgescu ne-a dat ordin să sărim în ajutor. Şi-am pornit aşa, ca furtuna. Ne-am năpustit cu baioneta, că nu mai era cînd să tragi. Dom' colonel Georgescu, eram lîngă el, striga şi dădea comenzi ca la manevre, fără pic de teamă. Nici nouă nu ne era teamă. Alergam înainte. Colonelul s-a poticnit. Îl loviseră la picior. Cînd m-am repezit să-l pansez, l-a fulgerat un glonţ drept în inimă. După aia, un căpitan a strigat că ia comanda regimentului şi iar : „Înainte, flăcăi !" Am intrat în primul rînd de şanţuri. Nemţii fugiseră în linia a doua, şi de-acolo trăgeau ca nebunii. Căpitanul nostru a murit tocmai cînd ieşise din şanţ şi ne îndemna să pornim. Am plecat toţi ca unul, mînioşi. Nemţii au început să şovăie, prea erau crînceni şi întărîtaţi ai noştri. I-am scos şi din linia a doua. I-am alergat pînă peste vale. Am intrat în şanţurile lor şi acolo am rămas. Pe urmă s-au pus cu tunul pe noi. Dar nu ne-au putut smulge din poziţie... Seara, la apel, ne-am numărat : două sute de oameni cu opt ofiţeri. Atît a rămas din Regimentul 36. Urgie mare, dom' căpitan.

— Urgie mare, repetă căpitanul. Şi la noi, cam tot aşa. N-au scăpat teferi nici jumătate din oameni. Atacuri după atacuri. Acuma aici, în pădure. Să avem grijă de pod. Ai văzut podul, ostaş ? E întreg ?

— E întreg, dom' căpitan. Am trecut peste el acum două ceasuri, cu pîinea. Grozav pod : jos şosea, deasupra drum de fier. Le-ar prinde bine nemţilor...

— Păi de-aia nu-i lăsăm nici noi. Pe podul ăsta, într-o zi-două ar trece toată armata Kaizerului în Moldova.

Căpitanul oftă. Îşi aprinse o ţigară, întinse tabachera către ostaş :

— Ia, camarade. Ţigări „Mackensen". Le-au lăsat nemţii, pe cînd fugeau.

— Bine de ăi de şi-au lăsat numai ţigările. Alţii şi-au lăsat şi oasele p-aici.

Soldatul pufăi adînc din ţigară, tuşi, cercetă locul în jur şi spuse cu plăcere :

— V-aţi gospodărit bine aici. N-o să le fie nemţilor prea uşor.

— Pămîntul e moale, spuse căpitanul. Se sapă uşor, dar se şi dărîmă uşor. Aştepţi să treacă ghiuleaua şi nu ştii cînd se surpă şanţul pe tine.

— Parcă la atac... mormăi soldatul. Alergam din răsputeri, răcneam ca nebunii, i-am văzut cu ochii mei cum fugeau din calea noastră. Dar mai încolo, după un muşuroi, începe o mitralieră să ne toace. Într-un minut, juma' de companie era la pămînt. Metoda lor, cu mitralierele astea. În loc să iasă la luptă dreaptă... Nu-i aşa că la luptă dreaptă i-am bate ?

— I-am bate, încuviinţă căpitanul. Cum i-am şi bătut. Cu cîtă putere s-au năpustit ei peste noi, tot i-am ţinut pe loc. Asta face cît o victorie... Mă tot gîndesc la comandantul nostru. Om vesel, toată ziua într-un zîmbet. A murit tot aşa, zîmbind. „Nu mă daţi de ruşine, fraţilor !" Asta-i un fel de jurămînt, înţelegi ?

— Păi da. Cuvîntul de pe urmă al unui om. Tot ce are el pe suflet, tot ce gîndește și ce-l doare, trebuie să spună într-o vorbă. Vorbă cu putere de blestem, dom' căpitan.

Căpitanul încuviință din cap.

— Am ajuns să comand un regiment, spuse el cu amar. Aveam o companie cînd a murit comandantul de batalion. I-am luat locul. Alaltăieri, la Doaga, a căzut colonelul. Mi-au strigat ceilalți ofițeri, care mai rămăseseră, să iau comanda. M-am temut o clipă. Un regiment, atîta popor... Nu e glumă. De asta, să nu te superi că am țipat la dumneata. Mă gîndeam că n-o să ne-ajungă nici apa, nici pîinea...

— Eram mai mulți, spuse soldatul. Două căruțe au fost lovite-n plin. Pe-un consătean de-al meu l-a rupt în bucăți un obuz greu. Ce mi-a fost dat să văd...

Plecă privirea și oftă. Un ostaș veni în fugă, se opri în fața cailor, salută grăbit :

— S-trăiți, dom' căpitan, soldatul Ispas de la a treia mi-a aruncat lopata peste picioare. Dacă nu era moletiera, mă lăsa șchiop.

— Ei, drăcie, vă arde de hîrjoană ? se supără căpitanul. Ia adu-l pe Ispas ăsta la mine !

— L-am adus, așteaptă colo, după pom.

— Cheamă-l încoace.

Ispas, o namilă cu față blajină, se apropie legănîndu-și mîinile mari, salută încercînd să pocnească călcîiele cu bocancii lui enormi.

— Să trăiți !

— Tu ești Ispas ? De ce-ai dat în el ?

— Apăi, să trăiți, dom' căpitan, lucram amîndoi la tranșee. Și-a zis că ne săpăm singuri mormîntul. N-am răbdat vorba asta. L-am făcut cobe și am azvîrlit lopata după el. Am greșit, să trăiți, dom' căpitan.

— Poate n-ai greșit, zise ofițerul încet. Să nu mai aud asemenea prostii. Gropile astea nu-s morminte. Le săpăm ca să ne apărăm viața, ai înțeles, soldat ?

— Am înțeles, spuse cel care reclamase.

În clipa aceea pămîntul se cutremură. Apoi, pe deasupra copacilor trecură, cu foșnet rău-prevestitor, primele obuze de mare calibru. Explodară undeva, în lunca Siretului, şi ecoul bubuiturilor hăui prelung pe maluri.

— Adăpostiiit ! strigă prelung căpitanul, apoi se întoarse spre căruţaş : Du-te înapoi. Dacă vezi explozii pe drum, ia-o de-a dreptul prin pădure.

— Înţeles, să trăiţi !

Căruţa porni în goană. Căpitanul se vîrî de bine de rău într-o groapă care-i ajungea pînă la piept. Privi prin binoclu spre poziţiile inamice. Deocamdată, nu se simţea nici o mişcare.

Salvele următoare căzură chiar pe poziţiile regimentului. Săreau în sus crîmpeie din acoperişul bordeielor, se prăvăleau taluzurile şanţurilor de comunicaţie, parii cu sîrmă ghimpată zburau în bucăţi. Brazde întregi de pămînt erau răscolite şi azvîrlite către cer şi se prăbuşeau cu un zgomot surd.

După vreo oră, pădurea Prisaca părea arată de un plug gigantic şi lipsit de îndemînare. Resturi de sîrmă se încolăceau în jurul copacilor cu ramuri frînte ; stîlpii de la reţele ajunseseră pe fundul gropilor ; de sub mormanele de pămînt răsăreau o mînă, un picior, un pat de puşcă. Dumnezeule, îşi spuse căpitanul, idiotul ăla a avut dreptate ; ne-am săpat singuri groapa...

Încercă să se facă auzit prin infernul de bubuituri şi de strigăte. Un gradat se apropie de el în fugă, mergînd aplecat. Cînd fu mai aproape, căpitanul văzu că se ţinea cu mîinile de burtă, iar printre degete îi şiroia sîngele...

— Telefonul, dom' căpitan...

Căzu, fără să-şi sfîrşească vorba. Căpitanul înţelese : nu mai aveau legătură telefonică. Era de aşteptat, ce fire telefonice ar fi rezistat acestui uragan de foc ?

În preajma lui se sparse cu zgomot sec un proiectil, fără să explodeze asurzitor, ca altele ; în aer se răspîndi un fum roşiatic. Gaze, îşi spuse căpitanul. Asta-i, într-adevăr, sfîrşitul !

Îşi scoase batista, o udă în grabă şi şi-o puse la nas. O pală de vînt aduse valul de gaze spre el ; o usturime arzătoare îi făcu să strîngă pleoapele.

— Gaze lacrimogene, ţipă el. Feriţi-vă ochii !

Își acoperi fața cu dosul mîinii, încercînd să îndepărteze usturimea care-i săgeta creierii. Știa că efectul acestor gaze nu ține mult. Dușmanul voia să-i orbească pe apărători, numai cît să dea timp coloanelor de asalt să se apropie. Curînd artileria dușmană își lungi tirul, bătea acum departe, spre pod, împiedicînd rezervele să vină-n ajutorul liniei distruse. Căpitanul deschise ochii, învingîndu-și durerea cumplită, se ridică pe marginea șanțului. Nu se vedea nici un ostaș inamic. Poate au renunțat la atac, își spuse. Ce speranță absurdă, să renunțe acum, cînd au făcut atîta prăpăd !

— Pregătiți-vă pentru luptă ! strigă. Transmiteți la toate companiile : faceți apelul, dați ajutor răniților, puneți baioneta la armă !

Din șanțurile năruite se ridicară oameni albi de praf, scuipînd și înjurînd ; apărură brancarde, sanitarii începură să desfășoare fețe, doi inși se trudeau să scoată mitraliera răsturnată într-un șanț — regimentul trăia încă...

— Dom' căpitan, ne iau din spate !

Căpitanul sări în picioare, cu revolverul în mînă. Dinspre Siret se auzeau împușcături dese.

— Regiment, ascultă comanda la mine ! Către Siret, la atac, înainte !

Năuciți de explozii și încă orbiți de gazele toxice, ostașii alergau, clătinîndu-se, printre copaci. De undeva, din stînga, clămpăni lung o mitralieră ; cîțiva oameni loviți în plin se rostogoliră în gropile de obuz. Dar cei mai mulți continuau să alerge ; în față apărură siluetele ostașilor inamici. Ai noștri traseră o salvă, apoi începură lupta corp la corp. Căpitanul zări printre sălcii terasamentul căii ferate ; trebuia să ajungă acolo, să refacă linia de apărare ; podul era la cîteva sute de metri mai departe.

— Spre calea ferată ! răcni el. Înaine, băieți !

Trase de cîteva ori. Văzu nelămurit un dușman căzînd. Un altul se feri din calea lui, întinzînd carabina ; trase iarăși, aproape fără să ochească, inamicul scăpă arma din mînă ; auzi alături răcnetul lui Ispas și-l văzu mînuind arma ca pe o ghioagă împotriva cîtorva soldați dușmani care-l înconjuraseră. Mai încolo, doi erau încleștați într-o trîntă desperată, cu mîinile goale, ca într-o joacă; alergă mai departe, pădurea se sfîrşea brusc. Se aruncă spre tufele scunde din marginea terasamentului şi înţelese că ieşiseră din încercuire.

— Staaai ! strigă el. Culcat ! Săpaţi măşti !

Zgomotele luptei continuau cu îndîrjire undeva, în lungul liniei ferate ; pocneau des şi sec puştile, ţăcăneau mitralierele ; grenadele detunau scurt şi îndesat, fără putere parcă. De-a lungul terasamentului, căpitanul văzu mici trîmbe de pămînt aruncate de lopeţile ostaşilor care-şi săpau măşti.

— Ai noştri rezistă pe şină, strigă un plutonier din capătul rîndului. Se văd trupe venind dinspre pod, înseamnă că ne-au trimis ajutoare !

— Dar podul ? Ce-i cu podul ?

— Podul e întreg, răspunse un glas din stînga lui. Am trecut noi adineauri pe el.

— Care voi ?

— Cei din Regimentul 55, spuse glasul. Eram la Satu Nou, şi-am venit în pas alergător de-acolo pîn-aici. E ordin să-i oprim pe nemţi. Dumneavoastră care sînteţi ?

— Regimentul 8 Buzău, spuse căpitanul.

— Un regiment nici cît o companie, adăugă plutonierul apropiindu-se. Am făcut apelul, dom' căpitan. Nu sîntem mai mult de-o sută.

— Dar podul, ai văzut podul ? spuse căpitanul, triumfător de astă dată.

4.

Regimentul 32 „Mircea“ fusese cea dintîi unitate românească intrată în luptă după declanşarea ofensivei germane. În seara zilei de 6 august, după un marş forţat de patru ore, el trecuse podul de la Cosmeşti, ocupase poziţii între Moara Albă şi Străjescu, sub focul mitralierelor duşmane ; stăvilise un atac nocturn, a doua zi ţinuse piept de la amiază pînă seara atacurilor furibunde ale unei întregi divizii germane. Între valurile de atac se dezlănţuia bombardamentul artileriei; rîndurile apărătorilor se subţiau mereu... Un nou atac, spre seară, sfărîmase batalioanele 2 şi 3 ale regimentului, care se retrăseseră spre podul de la Cosmeşti. Comandantul, încercînd să organizeze un punct de rezistenţă în jurul postului de comandă, căzuse lovit de un glonţ...

În zilele următoare, regimentul rămase în rezervă în pădurea Prisaca. La 9 august, maiorul Constantin Malamuceanu *, comandantul batalionului 2 din Regimentul 7 Prahova, fu numit la comanda Regimentului 32 „Mircea", reorganizat într-un singur batalion. Sub focul inamic, maiorul adunase subunităţile răzleţe, reconstituise liniile de apărare şi se îngrijise de legăturile telefonice. Greu încercat în lupte, regimentul trebuia să rămînă totuşi pe poziţie, stăvilind atacurile necurmate pe care germanii le dădeau spre nord, pe linia ferată Mărăşeşti-Cosmeşti. În dreapta şi în stînga sa, regimentele 7 Prahova şi 8 Buzău, la fel de împuţinate şi istovite, aveau acelaşi ordin: să reziste cu orice preţ pe poziţii.

Maiorul Constantin Malamuceanu, un ofiţer de 39 de ani, era originar din cătunul Malamuc, judeţul Prahova. Bunicul său, pasionat de istorie, descoperise că satul natal îşi trăgea numele de la litoralul Malamocco, din preajma Veneţiei, locul de baştină al coloniştilor romani ce se aşezaseră după cucerirea Daciei în partea locului. Bucuros de descoperirea sa, hotărîse să-şi schimbe numele din Rădulescu în Malamuceanu. Urmaşii au păstrat tradiţia cărturărească a familiei. Constantin fusese dat la şcoală la Ploieşti, unde audiase prelegerile lui Dobrogeanu-Gherea; intrase în şcoala militară, pe care o absolvise în 1901 cu rezultate bune; avansat sublocotenent, în ceasurile libere se ocupa cu pictura şi mica sa expoziţie este remarcată într-un ziar local din 1904.

La începutul războiului era căpitan, comandantul companiei a 6-a din Regimentul 7 Prahova. Intrat în lupte din primul ceas al războiului, s-a distins prin curajul cu

---

* Documentele inedite şi informaţiile privitoare la cazul maiorului Malamuceanu mi-au fost puse la dispoziţie de către fiul său, Dumitru Malamuceanu, căruia îi exprim şi pe această cale vii mulţumiri.

care-şi conducea luptătorii. La 15 septembrie, s-a oferit voluntar să facă o recunoaştere către dealul Paloş, unde comandantul român bănuia că s-au infiltrat forţe inamice. Şi-a ales din companie o mînă de oameni şi s-a avîntat în zona care pe hărţile statului major reprezenta un semn de întrebare. Înaintînd cu prudenţă dar energic, cercetaşii au dat curînd peste o tabără de infanterie inamică, apoi au localizat artileria pregătită să intre în acţiune şi au identificat punctele obligatorii de trecere. Misiunea îndeplinită, s-a bucurat atunci ofiţerul. Dar la întoarcere, o patrulă inamică a încercat să-i taie calea. O luptă înverşunată s-a încins acolo, pe stîncile golaşe ale Perşanilor. Strecurîndu-se unul cîte unul printre stînci, acoperiţi de focul viu al celorlalţi, cercetaşii au izbutit să-şi deschidă drum prin linia ocupată de inamic şi au ajuns nevătămaţi în poziţiile româneşti. În urma acestor acţiuni, căpitanul Constantin Malamuceanu a primit „Coroana României" în rang de cavaler, iar mai apoi a fost înaintat la gradul de maior. La 9 octombrie, după manevra de la Flămînda la care participase şi regimentul său, a fost numit comandant al Batalionului 2, „al doilea din 7", cum îl numea generalul Razu, comandantul diviziei. Două zile mai tîrziu, la Ciocanul, batalionul a dat un contraatac căzînd în spatele inamicului. *„Ziua de 11 octombrie este cea mai grozavă zi pe care am întîlnit-o în tot războiul* — va declara un an mai tîrziu căpitanul Nicolau Ioan, vorbind despre comandantul batalionului. *Cu cel mai mare calm, cu cea mai mare abnegaţie şi cu cel mai mare dispreţ de moarte, l-am văzut sfidînd — pentru reuşita operaţiunilor, deci pentru cinstea oştirei şi a ţării — pericolele cele mai mari şi moartea..."* În cursul retragerii prin lupte grele în zona Dragoslavele, „al doilea din 7" primeşte misiunea să ia poziţie pe Posada, să asigure retragerea diviziei 22 ; iar peste cîteva zile, generalul Razu personal ordonă în scris : *„Înaintaţi prin luptă şi respingeţi inamicul care a ocupat muntele Căpitanul..."*

„Toate acestea le-am arătat ca să se vadă încrederea ce avea domnul general Razu în domnul maior Malamuceanu, căci de cîte ori era o situaţie mai critică, „al doilea din 7" trebuia să salveze situaţia. Acestuia i se dădeau misiunile

cele mai grele și mai frumoase, căci le merita și merita încrederea ce i se arăta și pe care o cîștigase prin trecutul său" întregește căpitanul Nicolau declarația sa.

La 16 octombrie 1916, primind un batalion mixt din Regimentul 17/19 și încă trei companii din Regimentul 32 „Mircea", maiorului Malamuceanu i s-a încredințat sectorul de la muntele Mateiaș pînă la Gura Pravățului. Cîteva zile în șir, de pe crestele Mateiașului, ostașii acestui sector au ținut piept trupelor germane sprijinite de artilerie. La 18 octombrie, dimineața, pe cînd făcea o recunoaștere spre flancul stîng, maiorul a fost rănit la picior și evacuat în spatele frontului. După examenul medical, comisia l-a declarat „inapt pentru serviciul activ", dar ofițerul a insistat să se întoarcă la regimentul său. În refacere, la Guranda-Botoșani, ținînd o perioadă de timp locul comandantului de regiment care era bolnav de tifos, a luat parte la instruirea militarilor și la reorganizarea regimentului.

...Și iată-l din nou pe front, cu „al doilea din 7" subordonat după reorganizare aceluiași general Aristide Razu, comandantul Diviziei 5. „Al doilea din 7" a intrat în luptă în toiul ofensivei lui Mackensen ; a primit din nou botezul focului aproape pe neașteptate. Prin Ordinul de operații nr. 9 din 5 august 1917, divizia 5 ordona : *„Brigada 9 Infanterie cu Regimentele 7 și 32 pornește la ora 22 prin Drăgănești—Tecuci—Cosmeștii din Deal..."* Ordinul de operații nr. 10 precipită lucrurile : *„Pentru a restabili situația pe dreapta Siretului, între Siret și c.f. Mărășești—Focșani, Divizia 5 va ataca în ziua de 7 august avînd următorul dispozitiv : 1. Trupe de atac Reg. 8 și 32 Inf... 2. Reg. 7 Inf. va urma înapoia Reg. 32 Infanterie, avînd cele trei batalioane eșalonate spre înafară și înapoi, în scop de a putea interveni..."*

Primele zile ale ofensivei germane au măcinat batalioanele Diviziei 5 ; atacuri după atacuri se loveau de rezistența dîrză a ostașilor români hotărîți să nu dea nici un pas înapoi ; fiecare atac inamic era urmat de contraatacuri impetuoase, în care românii, inferiori numericește, izgoneau din tranșeele proaspăt cucerite pe vrăjmașii siguri de victorie. Dar pierderile erau cumplite ;

termenul „decimat“ revenea tot mai des în rapoartele unităților la sfîrșitul fiecărei zile...

La 9 august, luînd comanda Regimentului 32 „Mircea“, maiorul recapitulă întîmplările din ultimele zile. Regimentul atacase, la Străjescu, coloanele inamice în plină ofensivă, dăduse contraatacuri de noapte, fusese lovit cu artileria, plutoane întregi căzuseră în plin atac, sub focul mitralierelor.

În zilele de 10 și 11 august contraatacurile regimentului 32 „Mircea“, supranumite mai apoi „legendare“, au spulberat rezistența inamicului din valea Jugastrului și l-au împins înapoi, pînă în Iazul Morilor. Trupele s-au îngropat apoi la teren, în așteptarea unor noi acțiuni...

La 13 august, regimentul făcu o nouă dovadă a vitejiei sale. Lepădîndu-și ranițele, casca și hainele, după cum se menționează în documentele oficiale, ostașii *„au pornit la atac numai în cămăși, cu baioneta la arme, punîndu-l pe goană pe inamic“*. Între timp unitatea fusese completată cu un batalion de marș, format din ostași tineri, care nu primiseră încă „botezul focului“.

La 14 august, pe cînd Regimentul 8 Buzău se lupta din greu cu forțe inamice mult superioare, maiorul Malamuceanu se afla la postul de observație, aflat în fața punctului de comandă al brigăzii, și urmărea cu îngrijorare desfășurarea luptei din pădure. Deocamdată, în sectorul regimentului său era liniște — o liniște rău prevestitoare, căci atît în dreapta, pe calea ferată, cît și în stînga, spre Siret, vuietul luptei se auzea tot mai aproape. Legăturile telefonice cu bateria de artilerie a maiorului Hanganu, afectată în sprijinul regimentului, se întrerupeau mereu ; telefoniștii plecau să lege firele rupte, unii nu se mai întorceau, alții veneau răniți, raportau că linia a fost refăcută, dar după cîteva clipe firul se rupea iarăși, în urma exploziei cîte unui proiectil din miile care scormoneau pămîntul.

La ora 20, un agent veni din sectorul din stînga și raportă comandantului brigăzii că Regimentul 9 este în primejdie și are nevoie de ajutor. Locotenent-colonelul Cornea, comandantul brigăzii, trimise o companie din

Regimentul 32 în sprijinul sectorului amenințat. Acum, la postul de comandă mai erau 80—100 de oameni, sub comanda maiorului Teodorian din Regimentul 7.

— Inamicul a intrat în pădurea Prisaca! raportă un ofițer de legătură.

Maiorul Malamuceanu ieși din punctul de comandă și porni pe cîmpie spre stînga. În lumina palidă a amurgului văzu cîteva grupuri de soldați români care se retrăgeau.

— Ne-au luat din spate! strigară ei. Ne-au înconjurat, domnule maior!

Maiorul alergă spre punctul de comandă. Acolo, puținii ostași rămași deschiseseră focul spre dreapta.

— Trageți spre pădure, strigă maiorul Malamuceanu. Vedeți că le lucesc căștile!

Caporalul Ghișoiu Neculai, telefonist la statul major, își amintește că aflînd de încercuire, maiorul Malamuceanu a ieșit pe pod și și-a îmbărbătat ostașii, spunîndu-le să nu cedeze cu nici un preț, căci situația va fi salvată. În acest timp, două patrule inamice s-au apropiat de postul de comandă traversînd dinspre pădurea Prisaca. Maiorul Malamuceanu a ordonat încercuirea lor, și ostașii inamici au depus armele.

Plutonierul Bouroșu Mihail, care distribuia munițiile pentru brigadă, se afla și el la postul de comandă. La orele 20,30 maiorul Malamuceanu l-a trimis în recunoaștere la stînga sectorului. Întors din recunoaștere, plutonierul l-a găsit pe maior încercînd să-i oprească pe ostașii în retragere.

— Nu vă fie frică, băieți! Trageți, opriți-i!

— Armele nu mai funcționează, strigau soldații. A intrat nisip la detunător, cînd s-au dărîmat tranșeele!

Locotenentul de rezervă Miciora Scarlat, ofițer de legătură al grupului de artilerie, s-a retras în ultima clipă, împreună cu comandantul brigăzii și cu alți ofițeri. El își amintește că l-a văzut pe maiorul Malamuceanu luptînd mai întîi spre pădurea Prisaca, organizînd apărătorii și încurajîndu-i, iar mai apoi, în apropierea postului de comandă, alături de soldații adăpostiți în tranșeea dinspre haltă, încercînd să se despresoare.

Maiorul Hanganu, comandantul artileriei de sprijin, a avut toată ziua legătura telefonică cu maiorul Malamuceanu. El menționează că de fiecare dată cînd inamicul se arăta în sectorul brigăzii, maiorul Malamuceanu îi comunica prin telefon punctele de reper, astfel că tirul precis al bateriilor zădărnicea atacul inamic. La ora 21,45 însă, legătura telefonică s-a întrerupt. Ultimul mesaj din linia întîi a fost cuvîntul maiorului Malamuceanu : „Sîntem înconjurați. Murim toți pînă la unul".

Pe cînd se retrăgeau, își amintește sergentul Petrescu D. Tudor, fost secretar al Batalionului I din Regimentul 7, colonelul Cornea i-a dat ordin să se ducă înapoi la postul de comandă și să comunice maiorilor Malamuceanu și Teodorian să se retragă, luînd numai actele rămase acolo. Cînd a ajuns la postul de comandă, maiorul Teodorian îmbărbăta soldații aflați pe poziție, iar maiorul Malamuceanu aflat sus, pe linia ferată, conducea tirul mitralierelor, încercînd să spargă încercuirea în direcția haltei Siret. Dar inamicii năvăleau mereu dinspre haltă...

Caporalul Gheorghe Nicolae, telefonist, se afla la lucru de-a lungul firului de telefon. Cablul era rupt în mai multe locuri ; l-a reparat pe o porțiune, pînă cînd a constatat că nu mai are cablu de rezervă. Atunci s-a întors la postul de comandă. Acolo s-a oprit văzînd lupta care se desfășura în jurul podului. Inamicul venea din două părți, dinspre halta Siret și dinspre pădure. Caporalul și-a dat seama de primejdie, a renunțat să mai caute cablu și s-a retras spre pozițiile artileriei.

Plutonierul Grigore Gheorghe, furier, se afla la postul de comandă și rînduia documentele regimentului. Cînd dușmanul s-a apropiat, maiorul Malamuceanu i-a dat ordin să ia telefonul și documentele. Plutonierul a strîns corespondența într-o geantă de piele, iar comandantul regimentului a adunat hărțile și le-a ascuns la piept, sub haină.

Din „Memoriu asupra circumstanţelor în care am fost făcut prizonier“ întocmit de maiorul Malamuceanu Constantin.

„...Primeam împuşcături din toate părţile şi nu mai aveam cu cine duce lupta. Totuşi, primii germani care s-au apropiat de noi au fost dezarmaţi şi făcuţi prizonieri. Încetul cu încetul, s-a încins o luptă turbată, oamenii se luptau piept la piept, se loveau cu granade şi cu arme, se muşcau cu dinţii. Cercul se strîngea mereu şi mitralierele păcăneau în jurul nostru. Am auzit sau mi s-a părut că aud glasul d-lui lt-col. Cornea care striga să distrugem actele. Am alergat sub pod şi am luat dosarul de sector punîndu-l sub haină, iar furierul Gr. Gheorghe a strîns şi restul hîrtiilor, pe cînd soldatul telefonist Vasile Dumitru a distrus centrala telefonică lovind-o cu piciorul şi cu patul puştii. În acest moment am văzut pe lt. Vasiliu Eftimie trecînd pe lîngă mine, ucigînd cu baioneta un soldat german şi dispărînd apoi de cealaltă parte a podului către miazâ-zi. Împrejurul meu erau foarte mulţi morţi şi răniţii se văitau înspăimîntător. Am fost lovit... O dată cu mine au căzut prizonieri 3 ofiţeri şi 40 oameni trupă, aceştia mai rămăseseră în viaţă la postul de comandă...“

Sub pod, în preajma postului de comandă, nemţii adunaseră pe supravieţuitorii capturaţi la postul de comandă al brigăzii. În jurul lor instalaseră santinele cu armele gata de tragere ; mai încolo, în luminile pîlpîitoare ale rachetelor depărtate, luceau armele prizonierilor, puse grămadă şi păzite de santinele. Undeva, spre Cosmeşti, zgomotele luptei se auzeau tot mai slab.

— S-au potolit, spuse o voce tărăgănată. Dar podul tot nu l-au luat...

— Dacă mai rezistau cei din stînga o oră...

— Cine să mai reziste ? Am fost să dreg firul de telefon. Toată pădurea era plină de morţi...

Maiorul Malamuceanu asculta acest dialog, încă nevenindu-i să creadă că pentru el şi pentru oamenii lui, luptătorii care ţinuseră piept zile-n şir unei divizii întregi, războiul se terminase. Deznădejdea îi umplu deodată inima ; oftă adînc, un oftat, mai mult un geamăt.

— Sînteţi rănit, domnule maior ? întrebă plutonierul Grigore.

— Ei, rănit ! O zgîrietură de baionetă. Mai rănit sînt la suflet, băiete. Cum de s-a întîmplat asta ? Nu-nţeleg nimic. Nici n-am avut vreme să văd harta.

— Eu am văzut-o, că treceam pe ea tot ce spuneau curierii. Noi ne-am ţinut bine, domnule maior. Din faţă nu ne-ar fi dovedit ei aşa uşor.

— Nu s-au apropiat nici la o juma' de kilometru, spuse o voce din întuneric. Cum se arătau în faţă, puneam mitraliera pe ei. Am tras de clocotea apa în rezervorul de răcire.

— V-aţi ţinut bine, băieţi, spuse maiorul. Aţi fi meritat altă soartă.

— Aşa ne-a fost scris, zise ostaşul cu resemnare. Măcar ştiu că le-am făcut destulă pagubă...

Santinela se apropie cu pas greu, le strigă să facă linişte. Plutonierul se apropie de maior :

— Domnule maior, ce fac cu documentele ?

— Distruge-le cu orice preţ. Vezi să nu te vadă nemţii. Le-ar prinde bine hărţile şi ordinele de la divizie.

Plutonierul se strecură în mijlocul celorlalţi. Profitînd de întuneric, se lăsă în genunchi, rupse în bucăţele, foaie cu foaie, toate hîrtiile din geantă. Bucăţelele le îngropa cu piciorul în pietrişul de sub pod unde fuseseră opriţi.

Într-un tîrziu, îmboldit cu strigăte brutale, tristul convoi al prizonierilor se puse în mişcare spre satul Paraipani. După o bucată de drum, o şoaptă trecu din gură în gură : maiorul Malamuceanu îl chema pe plutonier. Plutonierul se strecură de-a lungul şirului, ajunse lîngă maior.

— Ce-ai făcut cu actele ?

— Le-am distrus, cum mi-aţi dat ordin.

— Fii atent, cînd n-or băga de seamă santinelele, ia şi hărţile mele şi fă la fel. Eu nu pot să fac o mişcare, nemţii sînt cu ochii pe mine...

Plutonierul luă hîrtiile, le ascunse sub veston, apoi se depărtă spre mijlocul convoiului. Începu să rupă iarăşi, metodic, bucăţică cu bucăţică, preţioasele hărţi. Şuviţele de hîrtie cădeau în praful gros al drumului şi paşii obosiţi ai soldaţilor le îngropau adînc.

Din Buletinul de Informaţiuni de la 23 august 1917 (anexă la Comunicatul oficial Nr. 352 din 13 august)

Faptele de avînt şi eroism pe care le-au săvîrşit trupele noastre în cursul grelelor lupte ale bătăliei de la Mărăşeşti întrec orice închipuire.

Fără a şovăi ele au rezistat celui mai intensiv bombardament de artilerie dezvoltat vreodată, iar atacurile în masă date cu o extremă violenţă de trupele bavareze şi germane s-au sfărîmat toate de vitejia ostaşilor noştri. Se citează cazul eroicului Regiment 32 Mircea, ai cărui ofiţeri şi soldaţi, în lupta din 31 iulie *, *lepădîndu-şi raniţele, casca şi hainele, au pornit la atac numai în cămăşi, cu baioneta la arme, punîndu-l pe goană pe inamic.*

5.

Spitalul de campanie era instalat într-o livadă. Drumul de căruţe dintre şirurile de pomi fusese presărat cu prundiş ; de-a lungul lui se întinseseră corturile ; între corturi, la umbra merilor, se odihneau răniţii mai uşor, alungaţi din paturile lor de arşiţa amiezii de august.

Căpitanul Crivăţ ieşi şi el din cort. O adiere de vînt mîngîia frunzişul ; de undeva, dinspre deal, se auzea o melodie tînguitoare, cîntată din fluier de vreun cioban singuratic. Crivăţ vru să vadă mai bine dincotro vine cîntecul ; se agăţă cu mîna teafără de o creangă, dar durerea din umăr îl făcu să se lase păgubaş.

---

* 13 august stil nou. Pasajul subliniat lipseşte din reproducerile ulterioare ale documentului.

Se așeză pe bancă, la umbră. Începu să se gîndească la întîmplările războiului. Mobilizarea, într-o seară de august, cu un an în urmă... Drumul precipitat la locuința unui cunoscut spion al Puterilor Centrale... Spionul fugise de cîteva ore, prinzînd de veste că se petrec evenimente importante. Agentul de poliție care-l însoțea pe Crivăț apucase să vadă un om înalt, adus de spate, cu părul cenușiu, care încercase să ia ceva din grădină. Cercetaseră grădina. Lîngă gard erau îngropate niște eprubete ciudate, care se dovediseră a fi culturi de microbi...

Cu omul acela adus de spate avea să poarte un adevărat război în doi, un duel de lungă durată, al cărui epilog nu fusese încă scris. În lupta de pe Neajlov, la începutul lui decembrie, Crivăț fusese rănit și capturat de germani, împreună cu un locotenent. Trei zile zăcuse fără cunoștință ; cînd își venise în fire, se afla în trenul care traversa Germania ducîndu-i spre lagărul din nord, de pe țărmul Balticii. Locotenentul îi spusese, plin de speranță, că un om i-a dat adresa unei gazde din Berlin, care putea să-i ajute în eventualitatea unei evadări. Căpitanul evadase, într-adevăr ; ajunsese la gazda din Berlin și fusese capturat de patrulele germane. Reîntors în lagăr, aflase că binevoitorul care dăduse prizonierilor adresa gazdei din Berlin era omul adus de spate...

Se întîlnise față-n față cu el după ultima evadare, în Bucureștiul ocupat de dușman. Crivăț se ascundea în casa unui prieten, avocatul Dragomirescu, așteptînd un prilej să fugă spre front. Într-o seară, un necunoscut bătuse la ușa avocatului și-l prevenise că din clipă-n clipă urma să primească vizita poliției militare germane. Crivăț înțelesese : era descoperit, trebuia să fugă. Ieșise prin dosul casei, într-o ulicioară, dar în capul străzii se ivise omul adus de spate : „Crivăț, stai !“ Îi răsuna mereu în minte acest strigăt ; pe patul de spital visa la nesfîrșit același vis terifiant : omul adus de spate în capul străzii. iar el, Crivăț, apăsînd zadarnic pe trăgaci pentru a curma strigătul acela triumfător : „Crivăț, stai !“ În realitate, nu apăsase zadarnic pe trăgaci. Trăsese două focuri, omul adus de spate se prăbușise, dar în urma lui veneau soldații cu armele întinse... Crivăț se refugiase pe acoperişul unei maghernițe şi asculta paşii soldaţilor duşmani. Atunci auzise chemarea salvatoare, din spaţiul negru al unei uşi deschise. Rodica — pe atunci nu ştia nici cum o cheamă — îl îndemnase să intre-n casă, să urce treptele spre pod — apoi soldaţii cotrobăiseră casa, unul ajunsese la doi paşi de el, cu o lanternă, examinase de mîntuială hruba întunecată şi vastă, şi coborîse apoi mulţumit : „Nimic, domnule locotenent !“

Oftă, cu gîndul la ce s-ar fi întîmplat de n-ar fi fost Rodica : iarăşi în lagăr, iarăşi scos din rîndurile luptătorilor...

Rodica ieşi în fugă dintr-un cort, cu o cutie strălucitoare în mînă ; îl văzuse şi ea, căci întoarse capul şi-i zîmbi vinovată : „Ce să fac ? N-am vreme de tine...“ A mai slăbit, constată el cu tristeţe. Nu doarme destul. Noapte de noapte la căpătîiul răniţilor...

Fugiseră amîndoi din Bucureştiul ocupat de duşman şi ajunseseră, la capătul multor peripeţii, în Moldova. Căpitanul evadat din lagărul de prizonieri îşi luase iarăşi locul între ai lui, iar Rodica devenise soră la spitalul de campanie. Idila, atît de firească în zile de război, se închegase de la sine...

— Domnul căpitan Crivăţ ?

Tresări şi ridică privirea. În faţa lui se oprise un locotenent mic de statură dar spătos, între două vîrste, cu sprîncene groase şi faţă osoasă.

— Eu sînt. Mai degrabă pacient decît căpitan. Am avut o mică neplăcere acum cîteva zile, pe Coşna, în timpul atacului.

— A fost luptă grea acolo. Am citit comunicatul. Multe pierderi.

— Da. S-ar putea spune că eu am scăpat ieftin...

— Îmi place că nu v-aţi pierdut simţul umorului, spuse locotenentul şi-şi scoase chipiul, descoperindu-şi fruntea înaltă cu un început de chelie. Of, căldura asta. Mă mir cum puteţi suporta uniforma acum, în plină vară.

— Dumneavoastră cum suportaţi ? îl întrebă Crivăţ şi se ridică de pe bancă.

— Încă nu m-am deprins.

— Ah, sînteţi rezervist ?

Locotenentul zîmbi enigmatic şi-l luă de braţul sănătos :

— Aşa ceva. Vă propun o mică plimbare, dacă nu aveţi ceva mai bun de făcut.

— Pînă la masă, nimic important, spuse Crivăţ pornind alături de el pe alee.

— Dar rana ?

— E pe trecute. Am vrut să plec, însă doctorul...

— Noi l-am rugat să vă mai reţină cîteva zile, spuse locotenentul. Să fiu mai explicit, domnule căpitan. De fapt sînt detectiv din poliţia de siguranţă ; am fost detaşat la armată numai temporar.

— Serviciul secret ? ghici Crivăţ.

— Întocmai. Ceva care-o să devină, cîndva, serviciul secret. Deocamdată, avem un nume mult mai modest. Serviciul Special de Siguranţă al Deltei Dunării. Dar indiferent de denumire, ne facem datoria, nu-i aşa ?

Zîmbi, scoase un pachet de ţigări germane.

— Captură ? întrebă Crivăţ.

— Mai precis, cadou, zîmbi locotenentul şi aprinse chibritul. Ne întîlnim uneori cu... colegii noştri inamici.

Trase cu coada ochiului, văzu nedumerirea din privirile căpitanului.

— Glumiţi, spuse Crivăţ.

— Ce rost ar avea glumele în jurul acestui subiect ? Războiul secret are anumite reguli, pe care lumea nu le cunoaşte. Domnule căpitan, să vorbim deschis. Sînteţi o persoană cunoscută în serviciul nostru şi vrem să vă propunem colaborarea. Tocmai de aceea n-am umblat cu ocolişuri. Vrem de la început să stabilim relaţii de încredere. Fără încredere, munca noastră nu valorează doi bani. Ce spuneţi ?

— Ce să spun ? murmură Crivăţ. Deocamdată, nu sînt disponibil. Arătă spre umărul bandajat. N-am mîinile libere, cum s-ar zice.

— Da, asta-i altă poveste. La noi se lucrează mai ales cu capul...

Se prefăcu că examinează o floare mică şi ciudată, crescută chiar în marginea aleii. De fapt, Crivăţ înţelese că interlocutorul său îi dă timp de gîndire. Ce gîndire? zîmbi în sine. Mi-a plăcut și m-am pregătit tocmai pentru asta, să lucrez în serviciul secret. Cînd m-am întors de la studii, am constatat că serviciul secret nu există. Acum, aflînd că se naște ceva asemănător, de ce-aș refuza?

— Accept, domnule locotenent. Mai rămîne să cer aprobarea comandanților mei.

— S-a discutat și cu ei. Au fost de acord. Rămînea să avem părerea dumneavoastră. Din capul locului trebuie să vă spun că e o muncă grea și lipsită de spectaculos.

— Sînt soldat, spuse Crivăț. În general munca soldatului e grea.

— La „Intelligence Service“ circulă o zicală: Dacă reușești, nu primești felicitări; dacă ești în primejdie nu primești ajutor.

— O zicală sau un adevăr? zîmbi Crivăț.

— Ați amintit mai înainte de rana dumneavoastră. Mă gîndeam că v-ar face bine un mic concediu medical la București, nu-i așa?

— Mă uimiți, spuse Crivăț încet. Cum să ajung la București?

— Un mic aranjament cu cei cărora le fumăm acum țigările. Facem un schimb cu ei. Misiunea dumneavoastră e să aflați cîte ceva despre activitatea poliției germane din teritoriul ocupat. Puteți pleca chiar mîine. Formalitățile ne privesc pe noi.

— Bine, dar pe front luptele sînt în toi...

— La Galați e liniște. Pe acolo am vrea să vă trecem. Cu forme în regulă, nu vă temeți. Știm că ați fost prizonier, e de presupus că și nemții știu. Dar vă vor lăsa în pace. Deși... am prefera să nu vă lase în pace.

— Cum vine asta? întrebă Crivăț mirat.

— Le dăm prilejul să stea de vorbă cu un ofițer de stat major, să capete ceva informații. Vrem să le dați informații despre front. Informații corecte, cu mici retușuri însă. Care să-i deruteze.

— Ca-n romane...

— Întocmai. Dacă vă plac romanele, sînt sigur că o să vă placă și unul al cărui erou să fiți dumneavoastră.

— O să-mi placă, într-adevăr, zîmbi Crivăț și întinse mîna teafără spre locotenent. Sînt omul care vă trebuie. Cel puțin așa sper.

— Și șeful nostru crede la fel. De asta m-a trimis aici.

— Cine-i șeful dumneavoastră ?

— Nu-l cunoașteți. Nu e celebru prin isprăvile lui militare. Îl cheamă Moruzov și e din Tulcea. N-are studii peste mări și țări, dar e un profesionist înnăscut.

— Moruzov... murmură Crivăț. N-am auzit de el. Prin romane se spune că oamenii din serviciul secret ajung celebri abia după ce-și încheie cariera. Totuși, e un om iscusit, dacă s-a vîrît în acest joc periculos... .

Locotenentul din serviciul secret rîse ca un om care știe multe dar le păstrează pentru el :

— O să judecați singur, după ce veți cunoaște mai bine acțiunile noastre. Trebuia mai întîi să aflăm dacă vreți să lucrați cu noi. Domnul Moruzov v-a studiat rapoartele din incursiuni și de la interogarea prizonierilor. Le-a apreciat la justa lor valoare. A stat de vorbă cu șefii dumneavoastră. Știe că ați fost în lagăr și ați izbutit să evadați. Crede că sînteți un om potrivit pentru noi...

— O să-ncerc să fiu, spuse Crivăț. Pe cînd plecarea ?

— Cît mai curînd. Sînt niște formalități de îndeplinit, și domnul Moruzov, deși nu-i plac hîrtiile, vrea să fiți foarte bine acoperit. Veți pleca pe teritoriul inamic cu acte în regulă. Instrucțiuni veți primi între timp. Mai trec eu pe aici...

6.

Podul umblător de peste Jiu se legăna abia simțit pe apele line, învăluite în ceața zorilor. În barca din dreapta, zgribulit sub sumanul gros țărănesc, podarul moțăia în așteptarea celor dintîi mușterii. Deodată, în depărtare pocniră împușcături de carabină. Podarul zvîrli haina de pe cap și se ridică încercînd să distingă ceva în ceață. Pași înăbușiți răsunau spre dreapta lui, în luncă. Apoi o siluetă se înălță în preajma podului. Auzi o șoaptă grăbită :

— Hei, e cineva pe-aici ?

— Este, spuse podarul.

Omul sări pe puntea de scîndură veche, se apropie de podar și spuse iute :

— Mă fugăresc nemții. Trece-mă dincolo, că de nu... Întinse un pistol turcesc cu cremene spre pieptul podarului.

— Lasă pușcociul jos, spuse podarul. Să te trec dincolo, spui ? Păi dacă ne văd plecînd, nemții au să tragă după noi.

— Asta-i drept, spuse fugarul încurcat. Dar nici să mă-nhațe așa, pe nimica... Ce să fac ?

— Vîră-te în apă, între bărci, sub pod. Poate ai noroc...

Strigăte și pași grei îl hotărîră pe fugar. Se lăsă binișor în apă ; tocmai atunci pe drumul care cobora spre vad apărură doi soldați germani cu armele întinse.

— Mîinile sus !

Podarul ridică mîinile. Soldații se apropiară, bănuitori.

— Nu-i ăsta, spuse dezamăgit unul dintre ei. N-are mustață.

— Căutați pe cineva ? întrebă podarul naiv.

— Nu pe tine, se răsti neamțul în românește. Bandit. Văzut bandit înalt — arătă cu mîna — și are mustața ?

— Nu, n-am văzut.

— Tu vorbești ! strigă celălalt întinzînd pușca amenințător.

— Vorbesc, dar nu știu, zise podarul liniștit.

— Strumpf, caută bine, porunci neamțul cu pușca. Dacă aude căpitanul că l-am scăpat, s-a zis cu permisia noastră. O să-l ducem pe individul ăsta în loc.

Podarul se rezemă de parapet, avînd aerul că nu pricepe vorbele lor. Neamțul numit Strumpf cercetă bărcile, se aplecă să se uite sub pod ; inima podarului se strînse, dar fața lui rămase liniștită. Își făcu repede socoteala : un brînci neamțului aplecat spre apă, un cuțit în spinarea celuilalt — dar căpitanul lor o fi pe-aproape și-atunci e jale !

— Nimic, spuse Strumpf. O fi fugit pe mal și noi pierdem vremea pe-aici.

— Dacă văzut ceva, spus la patrula! strigă primul neamț, către podar. *Banditen!*

Amenință cu pumnul și plecă în fugă. Celălalt îl urmă. Podarul așteptă să se depărteze, apoi vorbi încet:

— Au plecat. Mai ești pe-aici?

— Dar unde naiba să fiu? spuse fugarul ivindu-se de sub pod.

— Cînd s-a aplecat să se uite, crezui că s-a zis cu dumneata.

— Mă dădui de-a funda. De copil mi-a plăcut apa. Stăteam sub apă pînă număram la o sută. Îs născut-crescut pe malul Jiului, neică.

— Acum poți să ieși. Se duseră mai departe. Ce-aveau cu dumneata?

— Ei, necazuri, spuse omul cățărîndu-se pe marginea podului. Ia te uită! Să trăiți, dom' sublocotenent!

Podarul întoarse capul, deși știa bine că nu-i nimeni altcineva prin preajmă.

— Cu mine vorbești? se miră.

— Da cu cine? Nu sînteți domn' sublocotenent Popescu de la a patra?

— Mă cheamă Frunză, spuse podarul.

Omul își șterse apa de pe frunte și de pe mustăți, scuipă peste parapetul podului și zîmbi:

— Ar fi bună o țigară. Fir-aș al mumii, dom'sublocotenent, eu vă știu bine de la regiment. Dumneavoastră nu ne țineți minte, că eram cu sutele, dar noi...

— Mă cheamă Frunză, spuse podarul mai apăsat.

— Pricep, rîse fugarul. Vă temeți. Nici o grijă, nu-s de-al Kaizerului. Frunză vă cheamă? Să fiți sănătos. Dar să știți că nemții puseră cinci mii de lei pe capul dumneavoastră. Lipiră afișe peste tot locul. Și porunciră primarilor să vorbească cu oamenii. Care aude de *banda* lui Victor Popescu să dea de veste.

— Și oamenii ce zic?

— Oamenii tac. Nu-și mînjește nimeni cinstea și sufletul cu banii Kaizerului. Kaizerul zice *bandă,* noi zicem haiducii lui Victor, nu vă supărați, dom'sublocotenent.

Vuiește Oltenia de isprăvile dumneavoastră. Iar ei vă caută și-n gaură de șarpe. Bine făcurăți c-ați venit aici, la noi. N-au cum să vă dibăcească nemții. Mai cu seamă dacă vă cheamă Frunză... La noi, aici, e liniște.

— Văzui eu ce mai liniște, rîse Victor Popescu. Nemții ăia se jucau de-a ascunselea cu dumneata, hai ?

— Nu erau de-aici, de pe la noi. Cu ăștia de la noi mă am bine. Îs venit în sat de la Crăciun. Fugit din lagăr, cum ar fi. În casă la mine șade cogeamite plutonierul, și-și ține calul la mine-n grajd. Habar n-are că-s prizonier scăpat din mîna lor. Gutăntag în sus, Gutăntag în jos, dau mîna cu el, bem țuică... Și cînd pune ceva la cale, dau fuga la cumnatu-meu : „Mă Nae, alde Gutăntag ăștia or s-o ia mîine prin sat, după mălai !“ Și Nae dă veste prin sate și oamenii pitesc mălaiul...

— Tot nu-nțeleg. Ce avuseră cu dumneata ?

— Păi Gutăntag al nostru primi poruncă s-adune ceva găini și să le trimită la Tîrgu Jiu. Au o căruță specială, cu zăbrele, o cușcă pe roți, treabă nemțească de-a lor. Pîn-la prînz o umplură cu găini și hai la drum. Gutăntag al nostru rămase în comună. Cum plecară ăi cu cușca, hop și eu cu Nae, pe potecă-n sus, și le tăiem calea. Erau doi cu căruța aia specială, și crezurăm că ăștia e toți. Îi miruirăm noi, și cînd să luăm căruța, hop alții din urmă, să-i păzească pesemne. Ne văzură de departe, aveau carabine, noi cu ghioage și-un pușcoci, ce să facem ? Hai-napoi, Nae, că ăștia ne mănîncă coliva !... Nae, mai sprinten, scăpă. Da eu, beteag la picior...

— Ai fost rănit ?

— De nu eram rănit, ajungeam în lagăr ?

— Și-acuma cum mai dai ochii cu plutonierul ?

— Dar cum să afle că noi eram ? Îmi usuc hainele și mă duc la amiază spre casă, ca tot omul. Și-i spun Gutăntag și dau mîna cu el. Iar mîine o luăm de la capăt... Nu-i lăsăm așa ușor în pace, dom'sublocotenent.

— Dar nu vă e teamă ? întrebă Victor Popescu.

Omul își stoarse pălăria, tacticos, o bătu cu palmele ca s-o îndrepte și ridică deodată privirea :

— Dumneavoastră nu vă e teamă ? Şi vorba aia, vă făcură destul rău. Zece oameni împuşcaţi într-o dimineaţă...

— Or să plătească pentru asta, scrîşni Victor Popescu. Răul trebuie plătit cu rău, cum spunea domnul Tudor. Duşmanul nu merită milă !

— Asta gîndim şi noi. Şi vrem să luptăm. Dar nu prea avem cu ce. Şi nici prea pricepuţi la de-alde astea nu sîntem. Ţărani, de ! Nu ştim tactica. De-am avea o căpetenie, ceva... Un om ca dumneavoastră... Ori v-aţi lăsat păgubaş ?

— Nici mort, spuse Victor Popescu. Îmi risipiră nemţii ceata. Unii îs morţi, alţii fugiră în pădure, alţii la Moldova, spre front. Dar de-aş avea cu cine, aş lua-o de la capăt.

— Noi sîntem gata, dom' sublocotenent, spuse ţăranul încet.

— Cîţi sînteţi ?

— Puţini dar buni. Eu, cumnatu-meu Nae, dascălul de la biserică, mai este un soldat fugar din lagăr, pe care-l ascunde văduva lui dom' director de la şcoală. Dom' director plecă şi el pe front, la artilerie. Şi muri de lingoare, astă-iarnă. Soarta, de ! Aşa că ar fi patru, cu-mneavoastră, cinci.

— Om mai vorbi, spuse Victor Popescu. Nemţii n-au ceva iscoade prin sat ?

— Încercară ei să se ajute, cu unul, croitor, niţel neamţ după tată. Dar vorbirăm cu el într-o seară, şi-i arătarăm şomoioagele de paie cu catran gata pregătite : „Bă domnu Franţ, că Franţ îi zicea, te dăduşi cu ei, da' o să arzi ca un şocîte într-o noapte..." „Păi, zice, mă siliră să le spun..." „Nu le mai spune, ori mai bine lasă-ne cu amarul nostru şi du-te cu Dumnezeu..." Şi se mută domnu Franţ la Tîrgu-Jiu. Sîntem un sat de oameni aprigi şi-l cam băgarăm în sperieţi. Aşa că despre partea iscoadelor, stăm liniştiţi.

— Şi ce ştie lumea despre execuţia celor zece ?

— Păi văzurăm afişul. Tipărit cu roşu, să ne spăimînte. Spunea acolo că zece inşi, şi-i dădea pe nume, au fost osîndiţi la moarte pentru trădare pe timp de război. Scria şi pe nemţeşte, şi pe româneşte. Un copil de şcoală s-a apucat şi-a scris de-a curmezişul afişului, în dreptul numelor, cu cretă : „Cinste lor !“ Să-l fi văzut pe plutonier ! Alerga turbat de colo-colo prin sat și-i dădea zor cu *ştraf*, adică pedeapsă. Pînă-l luarăm noi cu binişorul, la un pahar de vin, într-o seară : „Iartă-l, *Herr* underofiţir. A greșit. Faci război cu copiii ?“ Greu sub putere străină, dom' sublocotenent. Oare mai ține mult ?

— Nu mai ţine mult, spuse Victor Popescu. Ai noștri se ţin tari la Mărăşeşti, și după asta au de gînd să înceapă ofensiva. Dar pînă atunci, trebuie să-l lovim și noi pe duşman cum putem.

— Păi asta zic şi eu. Avem niște cartușe, pitite în grădină, şi puşca soldatului, da e stricată. Dascălul are pistolul ăsta. Dac-am prinde o patrulă prin pădure, am mai agonisi o armă ori două.

— Bine, spuse Victor Popescu. Nu uita, mă cheamă Frunză. Vorbeşte cu ai tăi ; spune-le că vreau să ne ajutăm...

— Ştiu, domnu Frunză, spuse ţăranul şi sări cel dintîi pe mal, să lege podul.

Pe la prînz, Victor Popescu se pomeni cu doi călăreţi cu coifuri înalte. Îi însoţea un ins pirpiriu, cu costum negru și cravată. Nemţii descălecară, se apropiară de pod şi întrebară ceva. Podarul ridică din umeri spre translator :

— Ce vor vitejii ăştia ?

— Întreabă dacă n-ai văzut pe cineva suspect pe-aici. Trece un general spre Bucureşti, cu automobilul. Se tem de vreun atac.

— Cine îndrăzneşte să atace un general ? spuse Victor Popescu.

Ofiţerul ceru, nerăbdător, să i se traducă. Tălmaciul trase corect, cuvînt cu cuvînt. Apoi ofiţerul spuse încet, în germană :

— A auzit de banda lui Victor Popescu ?

Victor Popescu nu tresări. Se prefăcea că nici nu înţelesese întrebarea. Îşi învîrtea în mînă pălăria ponosită şi aştepta să i se traducă ce spunea ofiţerul.

— Cum să n-aud ! zise. De el se teme generalul ?

— Prostule, zise translatorul. Nu se teme. Domnul ofiţer te-ntrebă atîta : dac-ai auzit de el.

— Toată Oltenia a auzit.

— Dar de văzut l-ai văzut ?

— Păi ce, crezi că umblă-n văzul lumii, cu lăutarii după el ? Lumea zice c-a fugit în Moldova.

Neamţul ascultă traducerea şi zîmbi uşurat. Podarul scoase punga cu tutun. Oferi mai întîi nemţilor, apoi translatorului.

— Cum te cheamă ? îl întrebă.

— Dumitrescu. Sînt profesor de germană.

— Te plătesc bine ăştia ?

— Ce să plătească ? Mă luară cu sila. Şcoala e închisă, o făcură spital pentru răniţii lor. Iar băncile le puseră pe foc, astă-iarnă, că lemnele din pădure ard prost.

— Ei, da. Băncile îs mai la-ndemînă. Şi ei poate nu ştiau la ce folosesc.

— Ai limbă ascuţită, omule. Dacă ofiţerul ştie româneşte, dai de belea.

— Ce-au să-mi facă ? Dumneata cu ce te-alegi dacă le cînţi în strună ?

Ofiţerul se răsti iarăşi să-i traducă ce vorbeau. Victor Popescu ciuli urechea : transaltorul inventa o poveste care n-avea nici o legătură cu ce vorbiseră ei. E de-ai noştri, se bucură.

— Şi cînd vine generalul ? Vreau şi eu să mă bărbieresc, să-mbrac cămaşă curată...

Nemţii zîmbiră auzind. Aveau aerul că ştiu să-i preţuiască pe cei ce le erau binevoitori.

— Mîine, la patru după masă. Dumneata vorbeşti cu oamenii să fie liniştiţi şi cuviincioşi. Comandantul de etapă s-a jurat că dacă se-ntîmplă ceva cît trece generalul, arde satul din temelii.

— A mai făcut de-astea, mormăi podarul. Spune-le să fie fără grijă. E un sat de oameni paşnici.

După plecarea nemţilor, se gîndi la „haiducii" lui — unii s-au întors pe front, alţii zac sub pămîntul dindărătul cazărmii Roşiorilor din Severin, alţii în lagărele de peste Dunăre. Ce primire i-ar fi făcut generalului aici, la podul de peste Jii ! Dar cu o pușcă stricată și cu pistolul vechi al dascălului, împotriva unui escadron...

Privi spre malul celălalt, unde se adunaseră oameni şi căruțe. Oftă şi îndreptă podul într-acolo.

7.

Din amintirile generalului-colonel în rezervă Gheorghe Ionescu — Sinaia, fost comandant al companiei V din Batalionul Vînători de Munte

Eram pe atunci tînăr căpitan — abia sosisem în zona operațiunilor militare, după parcurgerea pe jos a celor peste 150 de kilometri, și vînătorii de munte, trecînd Trotuşul prin apa pînă la brîu, s-au avîntat în contraatacul dat asupra infanteriei dezlănțuite pe crestele Grozeştilor. În strigăte de „ura !" ei au pătruns în dispozitivul atacatorilor, rărindu-le rîndurile prin lupta curajoasă la baionetă. Apoi, luînd piepţiş pantele abrupte, au pus stăpînire pe mult disputata înălțime cu cota 383...

Căpitanul Deciu Ioan, comandantul companiei a patra, privi mulțumit în jurul lui. Salva trecuse peste vîrfurile copacilor, dar vînătorii nu se mai adăpostiră. S-au deprins de-acuma, își spuse căpitanul. Curios, cît de repede se deprinde omul cu primejdia morții...

Își aminti cum se născuse Batalionul vînătorilor de munte. Ziua aceea tristă de decembrie, cînd tunul bubuia la porțile Bucureştilor. În cazarma Regimentului 3 roşiori se adunau grupuri-grupuri recruții şi gradații veniți de la alte unități pentru a închega batalionul. Unii aveau hainele de acasă ; alții purtau uniformele uzate, zdrențuite, cu care începuseră războiul. Un sergent de infanterie şchiopăta încă. Deciu l-a oprit cercetător :

— Ce-i cu dumneata, sergent ? Ce-ai pățit la picior ?

— O rosătură, să trăiți dom' căpitan.

— Ştii că ne aşteaptă un drum pe jos pînă-n Moldova ?

— Trece, a spus sergentul.

— A fost rănit, dom' căpitan, l-a dat de gol alt ostaş.

— Ce ?

— L-a lovit din aeroplan, pe Neajlov.

— De ce n-ai spus, sergent ?

— O zgîrietură, dom' căpitan. Aici, în pulpă. M-a legat sanitarul şi-am mers mai departe. Vreau să fiu vînător, asta-i.

Sergentul acela era acum comandant de secţie în compania lui. Îl văzuse la Cireşoaia, acum patru zile : se căţăra din tufă-n tufă, din piatră-n piatră, pe stînca abruptă ; ajunsese pe platou printre cei dintîi şi-şi îndemnase ostaşii :

— Înainte, leilor !

„Leii" era numele companiei a patra. Toate companiile purtau un nume, bun să încurce duşmanii : Tigrii, Leii, Şoimii, Balaurii, Pandurii... Era un fel de întrecere între ei. Şi la trageri, în poligonul liniştit de la poalele Cetăţii Neamţului, unde toată iarna asudaseră din greu să înveţe aspra meserie de vînător de munte...

— Am văzut luptînd alpinii bavarezi, le povestea maiorul Bădulescu, comandantul batalionului, în clipele de răgaz. Ştiu să se caţere pe stînci, să tragă de departe, să umble pe schiuri şi să se furişeze prin zăpadă. Asta ştim şi noi. Care nu ştie, o să-nveţe. Cu ce-s mai grozavi munţii lor decît ai noştri ?

Ostaşii rîdeau. Cei mai mulţi erau de la munte ; ofiţerii la fel. Aveau doi ofiţeri pe nume Ionescu şi-i botezaseră, ca să-i deosebească, după numele oraşului lor : Ionescu-Breaza şi Ionescu-Sinaia — amîndoi din compania a cincea ; soldaţii îi cunoşteau de acasă, erau ca-ntr-o familie...

Pe urmă, veniseră spre front, în zilele de arşiţă de la începutul lui august. Femei cu dăsagi în spate şi cu copii de mînă, pe drumurile deznădăjduite ale refugiului.

— Unde vă duceţi, maică, acolo e duşmanul...

— La el ne ducem, măicuţă. Avem să-i spunem o vorbă.

— Alungaţi-l, dragii mamii, că ne-a pustiit casele şi ne-a dărîmat bisericile cu tunul...

Vînătorii grăbeau pasul fără voie, îndîrjiţi şi dornici să se înfrunte cu cotropitorii. Mergeau, neobosiţi, pe cărările munţilor. Sus, pe piscurile din faţa Tîrgului-Ocna, maiorul îi oprise şi-i adunase în preajma lui. De pe vîrf, se vedeau ca prin ceaţă şirurile albăstrui, depărtate, ale munţilor Oituzului...

— Acolo e duşmanul, băieţi ! Am primit ordin scris chiar de mîna generalului Averescu. Ne cere să grăbim marşul, să ajungem cît mai repede pe poziţie. Mergem la luptă pe viaţă şi pe moarte !

Cel din urmă popas, la poalele Cireşoaiei. De acolo, pe valea pîrîului, urcaseră spre Cireşoaia, unde se auzeau tot mai clar zgomotele luptei. Urcuşul, printre tufe, apoi deodată se iviseră ca din pămînt în calea inamicului care ataca în trei valuri. Începuseră să bubuie armele ; vînătorii s-au năpustit spre atacatori care s-au oprit, surprinşi, încercînd să ocolească prin stînga, dar şi de acolo zburau către ei grenade şi ţăcăneau mitraliere... Pe urmă, din dreapta apăruseră cîteva companii de infanterie. Duşmanul era silit să dea înapoi ; a coborît pe povîrnişuri ; a ajuns pe valea pîrîului şi a aruncat armele...

Trofeul dintîi al vînătorilor — cei patru sute de prizonieri inamici — le-a umplut inimile de speranţă...

Vegheaseră toată noaptea pe Cireşoaia. A doua zi, spre seară, după ce săltaseră într-un atac scurt peste Măgura, venise ordin de retragere : o spărtură mare în dreapta primejduia flancul drept al regimentului vecin. Se întăriseră apoi pe Cuprianul, şi patru zile rezistaseră atacurilor şi bombardamentelor de artilerie cu care duşmanul încerca să-i alunge din poziţiile lor...

— Ce faci, Deciule ?

— Mă gîndesc aşa, la război.

Căpitanul Vrînceanu, de la a doua, un bărbat voinic şi rumen în obraz, îşi dădu chipiul pe ceafă :

— De-ar merge tot aşa, s-ar zice că ne jucăm de-a războiul. Doi morţi şi cîţiva răniţi. Asta-i numai o încercare...

— Bucuroşi le-om duce toate, vorba lui Eminescu. Ai tăi ce fac ?

— Îşi curăţă armele. Nu-i las să lenevească. Prea multă linişte pe-aici. Asta nu miroase-a bine, ce spui ?

— Prea multă linişte, ai dreptate.

— Dincolo, la Sticlărie, a fost ieri bătaie mare. Grănicerii şi-au luat înapoi poziţiile.

— Pe ploaia aia ?

— Pe ploaia aia. Ba se mai şi bucurau, că s-a muiat pămîntul şi pot săpa mai uşor adăposturi...

— Săracul românul nostru. Găseşte putere să mai şi glumească...

8.

Victoria simţi că trenul încetineşte. Deschise ochii. Plutonierul de honvezi îşi aşeză mai bine piciorul bandajat şi mormăi :

— Am ajuns şi acasă...

Privi pe fereastră. Zări, din fuga trenului, clădirea singuratică şi ciudată de la intrarea unei mine, cîteva barăci, vagonete înşirate pe o linie ca de jucărie, apoi cele dintîi case ale oraşului. Îşi luă cu grabă legăturica din plasa de bagaje ; văzînd-o, nimeni n-ar fi ghicit că vine tocmai de la Topliţa, că aici, în orăşelul de la poalele Apusenilor, nu cunoaşte pe nimeni şi singura speranţă e o scrisoare scrisă de mîna surorii ei către soţia avocatului Ciurdariu...

Îl ajută pe plutonier să-şi ia cîrja şi să-şi pună-n spinare raniţa ponosită. Era un om în vîrstă, cu faţa brăzdată de cutele suferinţei. Omul ieşi pe culoar, strigă spre peron cu glas gîtuit de emoţie :

— Mariska !

O bătrînă toată în negru se repezi cu lacrimile şiroind pe obraji, să-l ajute la coborîre. Îi sărută tîmpla căruntă şi aruncă o privire plină de recunoştinţă către femeia tînără şi frumoasă, bine îmbrăcată, care-l ajutase pînă-n scara vagonului. Victoria îi zîmbi şi se depărtă stînjenită, în timp ce bătrîna îi vorbea repede plutonierului — noutăţi de pe acasă probabil.

Victoria traversă liniile spre peron. Era o dimineaţă senină, cu cer parcă spălat proaspăt ; de fapt între şine stăruiau mici ochiuri de apă, semn că plouase peste noapte. Dimineața rece o învioră ; mersese toată noaptea cu trenul, în cîteva rînduri moțăise, zgribulită, alături de plutonierul de honvezi rănit și de ceilalți pasageri triști și tăcuți. Era sărăcie, multă lume purta doliu, împăratul făgăduise că va pune pace dar nu-și ținea cuvîntul ; prin gări pustii și anonime trenul oprise îndelung și fără explicații — explicația o aveau abia după ce, șuierînd prelung, trecea pe lîngă ei fără oprire o garnitură militară, cu tunuri pe platforme și cu soldați înarmați pînă-n dinți străjuind vagoanele.

Gara semăna cu un castel mic ; avea turnulețe la colțuri, iar ornamentele de deasupra ferestrelor închipuiau creneluri. Păcat de pereții afumați ; își aminti că singurul amănunt despre noul ei loc de viață era acesta : în preajma orașului se afla o mină, iar fabrica cea mai însemnată din împrejurimi era o mare moară de minereu.

Trecu prin sala de așteptare, cu oameni posomorîți moțăind pe valize și boccele, și ieși în stradă ; i se explicase, în scrisoare, că e foarte ușor s-ajungă la casa avocatului Ciurdariu, aflată aproape de Turnul Breslelor, care se vedea bine de la gară. Porni pe strada dreaptă, bine îngrijită. Întîlni un jandarm imperial cu ținută strălucitoare, care-o măsură curios. Ea îi dădu bineţe pe ungurește, aproape în șoaptă, și grăbi pasul, simțind în ceafă privirea aceea cercetătoare. Pe lîngă ea trecură mineri care zoreau la lucru, oameni cu fețe nerase, pămîntii, posace în ciuda dimineții strălucitoare ; duceau cu ei trăistuțe cu mîncare și nu-și vorbeau. Se gîndi că acești oameni au atît de puțin răgaz să se bucure de lumina soarelui...

Auzi în urmă tropăitul atît de propriu jandarmilor imperiali ; nu se întoarse, se sili să nu se întoarcă, și nici să grăbească pasul, oricum jandarmul i-ar fi dat lesne de urmă, mai devreme sau mai tîrziu. Era mai bine acum, putea fi liniștită, n-avea nimic de ascuns.

— Unde mergi dumneata ? îl auzi la un pas în urma ei.

Se opri să-i facă față liniștită, zîmbitoare chiar. Hotărîse să-i spună cît mai mult, pentru ca discuția să aibă cît mai puțin aerul unui interogatoriu.

— Mă duc la domnul avocat Ciurdariu, sînt învățătoarea copiilor lui. Doamna Ciurdariu e suferindă.

— Asta știm, o întrerupse jandarmul. Într-adevăr, doamna e bolnavă. Și de unde vii ?

— De la Toplița. Sora mea a fost colegă cu doamna Ciurdariu. Doamna Ciurdariu i-a scris că are nevoie de ajutor pentru învățarea copiilor, și sora mea m-a recomandat doamnei...

— Ești româncă ?

— Da.

— Ai ceva rude dincolo, în regat ?

— Nu, toți ai mei sînt aici, în Ardeal. Un frate e pe front, umblă vorba că l-or luat prizonier în Galiția și l-or dus la Sibir. Dar nu știu dacă-i adevărat, că n-am primit carte de la el dinainte de Crăciun...

— Ia seama, femeie, spuse slujbașul împărătesc. Românii de pe-aici s-au înrăit. Și domnul avocat le stă în frunte și-i întărîtă. Dar noi sîntem cu ochii pe ei. Nu cumva să te amesteci în politică. Învață-i pe copii scrisul și socotitul și învață-i să se supună împăratului.

— Așa voi face, spuse Victoria.

— Cine-i om cumsecade n-are nici o supărare din partea mea, reluă jandarmul. Dar ca slujbaș al imperiului, am datoria să veghez. Românii voștri or fugit de la regimente, alții s-or dus peste munți și de-acolo îl hulesc pe împărat. Dar împăratu-i tare și puternic și nu se teme de gazetele lor. Toate astea ți le spun ca să știi cine-i domnul avocat Ciurdariu. Anul trecut a stat cinci luni departe de ai lui, la Sopot, în deportare. Dar nu s-a cuminţit.

— Sînt o biată femeie care-și caută un rost, spuse Victoria. Gazetele nu le citesc și în politică nu m-am amestecat niciodată...

— Ești măritată ?

— Am fost. M-am despărţit de bărbat, dar nu din pricina politicii...

— He, he, rîse gros jandarmul. Nici n-am auzit pe cineva să desfacă o casă din pricina politicii. Politica nu-i pentru doamne. Doamnele să se iubească și să facă băieţi pentru regimentele împăratului. Bună ziua !

Salută marțial, ducînd două degete la chipiul înalt, apoi se întoarse milităreşte și plecă tropăind pe strada care cobora uşor către gară. Victoria privi o clipă în urma lui, apoi îşi luă valiza şi porni spre Turnul Breslelor,, al cărui acoperiş de țiglă roșie se vedea printre frunzişul pomilor. Încercă să nu se gîndească la discursul aspru și încîlcit pe care i-l ținuse jandarmul ; se gîndi doar la omul care-o acceptase în casa lui, omul care stătuse deportat la Sopot și pe care-l vegheau slujbaşii împăratului.

Casa era frumoasă, luminoasă, și avea aerul unei vile între căsuțele modeste din preajmă. Avocatul veni el însuși să deschidă, auzind clopoțelul. Era un om înalt, nici slab nici gras, cu un început de chelie prelungindu-i tîmplele spre creștet.

— Bună ziua, spuse ea. Sînt Victoria din Toplița...

— Aha, poftim înăuntru, doamnă, mă bucur că ați venit așa de iute. N-aș vrea să întrerupă copiii învățătura ; după ce ne-au închis școala, o parte din elevi s-au mutat la liceul maghiar, dar e greu cu limba, și o parte din cursuri diferă...

Vorbind, o conduse într-un salon spațios, cu cămin, cu tablouri frumoase împodobind pereții.

— Știți, n-am diplomă de învățătoare, îl preveni Victoria.

— Ca să înveți pe copii să scrie și să citească românește, îți trebuie mai degrabă inimă decît diplomă, spuse el așezînd-o în fotoliu, lîngă cămin. Să-mi dați voie să aprind o țigară și să vă ofer o cafea.

Sună ; o servitoare tînără și îmbrăcată numai în dantele se ivi în pragul ușii, făcînd o reverență.

— Marița, o cafea pentru doamna profesoară, porunci el. Copiii s-au sculat ?

— Nu încă, domnu' avocat, spuse fata tărăgănat. Cafea dulce, doamnă profesoară ?

— Dulce, spuse Victoria. Mulțumesc.

Fata dispăru. Avocatul aprinse țigara, spulberă fumul cu palma și se rezemă de cămin :

— Mă simt dator să vă fac cunoscută viața familiei. Soția mea e cam suferindă. Am lipsit o vreme de-acasă... e o poveste mai lungă și neplăcută...

— Am aflat, îl întrerupse Victoria. Un jandarm m-a oprit pe drum, venind de la gară încoace ; i-am spus ce caut în oraş şi mi-a dat a-nţelege că aţi fost arestat o vreme.

— Da, m-au luat pe mine şi pe preotul de la biserica română. Ne-au mînat cu şpanga de la spate, ca pe lotri. Părintele Sava fiindcă a cîntat slujba în româneşte ; eu fiindcă am scris la gazetă despre închiderea şcolii. Dreptatea împăratului şi a contelui Apponyi...

Oftă, îşi trecu palma peste părul cărunt, rămas ca un smoc deasupra frunţii. Victoria aştepta, cuibărită în fotoliu.

— Şi-nainte de război o duceam greu. Gimnaziul l-am clădit din banii noştri, că primăria n-avea fonduri pentru şcoală românească. După ce-am strîns banii, n-or vrut să ne aprobe. Luptă şi zbatere pentru fiece pas înainte, doamnă profesoară. Aici, pe pămîntul nostru, unde ne-am născut şi unde ne avem obîrşia de la Traian şi Decebal, ei vor să ne simţim străini şi să uităm cine sîntem. Dar noi nu uităm. Aceasta doresc să-i învăţăm pe copii. Cel dintîi lucru — că românii sînt la ei acasă pe pămîntul transilvan...

— O să-i învăţăm, spuse Victoria. Cum ne-au învăţat şi pe noi alţii. Am adus cu mine cîteva cărţi...

— Cărţi am şi eu, se învioră avocatul. Am operele lui Şincai şi Samuel Micu, Istoria lui Bălcescu despre Mihai Vodă, am revista „Familia“, colecţia întreagă. Dar dincolo de litera scrisă e cuvîntul spus din inimă. Vă chem în ajutor pentru aceasta. Nu ştiu ce mi se va întîmpla de-acum înainte, soarta omului e schimbătoare... Nu vreau să-mi ştiu copiii crescuţi la voia întîmplării, fără duhul naţional pentru care am luptat şi-am suferit o viaţă...

Se întrerupse. Slujnica revenise cu cafeaua şi cu un găvan de dulceaţă ; Victoria îi mulţumi cu un semn din cap, neîndrăznind să tulbure cu o formulă banală de politeţe ecoul cuvintelor care plutea încă în aer.

— Am doi copii, urmă avocatul. Vi-i încredinţez, doamnă profesoară, să faceţi din ei buni români !

CAPITOLUL II

1.

Era după-amiază, o zi toridă de august, care prevestea ploaie. Crivăţ încercă să rămînă în pat, dar n-avea răbdare. Încercă să citească, dar după cîteva pagini puse cartea deoparte. Aruncă cearşaful şi coborî din pat străduindu-se să nu facă zgomot. Se îmbrăcă, ajutîndu-se stîngaci cu mîna rănită. Abia cînd îşi încheia nasturii tunicii văzu că vecinul de pat îl privea printre gene. Îi zîmbi, stingherit că nerăbdarea lui avusese un martor.

— Vă invidiez, spuse aviatorul.

— De ce, domnule locotenent ?

— Rănit uşor, după asta concediu, iar în concediu nunta.

— Cu nunta o las mai încet deocamdată.

— V-aţi răzgîndit ?

— E război, spuse Crivăţ încet. Pe front cad oameni în fiecare clipă. Nu-i momentul să ne gîndim la dragoste...

— Dacă nu ne-am gîndi la dragoste, ce ne-ar mai ţine în viaţă ? Ştiţi, domnule căpitan, încă n-am iubit niciodată cu adevărat.

— Ai vreme destulă.

— Am vreme ! Locotenentul Ionescu se răsuci în pat, se strîmbă de durere. Cu un picior sfîşiat de schije, care se vindecă greu, şi cu sufletul plin de tot ce-am văzut aici ? Nu amînaţi căsătoria, domnule căpitan. Ziua de mîine e plină de surprize.

— Tocmai de aceea. De fapt, am primit ordin să plec pe front.

— Aşa, nevindecat ?

— Nu mă duc să mă iau la trîntă. Am o misiune care nu cere prea multă forţă fizică.

— Ea... ştie ?

— Astăzi m-am hotărît să-i spun. Mîine e plecarea...

— O să plîngă.

— Dar o să înţeleagă.

Aviatorul închise ochii, ca şi cum n-ar fi suportat imaginea unei despărţiri silite.

— Războiul, scrîşni el. Toate visele mele sfîrşesc la fel. Un pocnet de puşcă, o explozie, realitatea.

— Trebuia să-l facem, murmură Crivăţ. Pentru speranţele atîtor oameni asupriţi. Am fost în Ardeal, domnule locotenent. Printre primii. Oamenii ne sărutau şi plîngeau de bucurie. Fie şi numai pentru ziua aceea a descătuşării merita să ajungi acolo... Şi aici. Arătă cu un gest larg cortul spitalului de campanie.

— Preferam să nu ajung aici, zise locotenentul şi pipăi la capătul patului. Unde dracu-s prafurile alea ?

Crivăţ îl ajută să ia un calmant şi ieşi din cort.

Pe aleea largă, mărginită de pomi cu coroane bogate, văzu un grup de oameni în halate albe. Grăbi pasul. Îl salută pe medicul-şef care-i zîmbi fără să se oprească. Rodica încheia şirul. Îl văzu, se rupse de grup şi se apropie de el :

— Te-ai plictisit ?

— Vreau să stăm de vorbă.

— După contravizită, spuse ea. Am primit telefon de la Oneşti. Ne vin răniţi mulţi, trebuie să pregătim...

— E ceva important, insistă el.

Rodica îi aruncă o privire plină de dragoste şi regret şi fugi să ajungă grupul de oameni în halate albe.

Căpitanul se trînti pe iarbă, sub un cais. Se gîndi la schimbarea bruscă pe care o adusese în destinul său apariţia locotenentului din Serviciul special. Activitatea i se părea, deocamdată, destul de simplă. Va trece frontul şi va îndeplini misiunile informative. Din timp în timp, va aduce materialul într-un loc stabilit, unde va primi noi misiuni... Rodica rămîne aici. Cînd o va mai revedea? Își aminti iarăși seara aceea. Omul adus de spate, în capul străzii, cu revolverul în mînă : „Crivăț, stai !“ Apoi chemarea ei, din întunericul protector al casei... O fată curajoasă. Demnă de tatăl ei, scriitorul refugiat din Ardeal, mort — de inimă rea, cum se spune — în ziua cînd trupele germane tropăiau pe Calea Victoriei... Apoi împreună, de-a lungul Bărăganului cotropit de dușman. Țăranul bătrîn, care tușea mereu bănuitor și energic : „Dacă vrei să dai o mînă de ajutor, s-o găsi o pușcă și pentru dumneata.“ Flăcăul fără o mînă, fost sergent, luptînd mai departe cu dușmanul, și un bătrîn călăuzindu-l pe o potecă de munte. Rodica, în tot acest răstimp, alături de el, inimoasă, fără să se plîngă. Îi lipsea pianul, îi lipsea o oglindă, războiul nu-i pentru fete frumoase care cîntă la pian — și acum, seara, în spital, răniții ascultau vrăjiți cînd ea le mîngîia sufletele, picurînd din clapele albe și negre melodii alinătoare...

— La dispoziția dumneavoastră !

— Rodica !

Sări în picioare. O privi. Era frumoasă și suplă în halatul alb, bine strîns pe mijloc. Porniră alături pe aleea umbrită, pustie.

— Rodica, repetă el tulburat.

— Ce s-a întîmplat ? Zilele trecute ai primit o vizită. Și de atunci, pari atît de schimbat... E vreo legătură între aceste două fapte ?

— Este, Rodica. Trebuie să mă înțelegi. Mi s-a încredințat o misiune deosebită. Trebuie să plec.

— Azi ?

— Da, azi.

— Știam. Mai bine zis, am presimțit. Era prea frumos totul. Războiului nu-i priesc lucrurile frumoase. Și... unde pleci ?

— Ție pot să-ți spun. Știu că n-ai să vorbești niciodată mai mult decît trebuie. Plec... la București.

Ea se opri în loc și duse mîna la frunte. O sprijini de braț, punînd în gest mai mult căldură decît forță. Rodica are destulă forță pentru asta, se gîndi.

— Merg și eu, spuse ea repede.

Crivăţ încercă să rîdă :

— Ai mai spus o dată, exact pe tonul acesta, îţi aminteşti ? Atunci cînd am hotărît să trec dincoace. Te-am luat cu mine...

— Şi ? Ai regretat ?

— Nici o clipă. Te-ai dovedit un om tare. Nu m-am îndoit de tine niciodată. Eşti un tovarăş de drum ideal. Dar de data asta, nu pot. Pentru că nu se poate.

— Înţeleg, spuse ea. Trăiesc de-o jumătate de an printre soldaţi. Tu eşti mai mult decît un soldat. O misiune, la Bucureşti... Aproape de necrezut.

— Nici mie nu mi-a venit să cred. Dar asta-i situaţia.

— Iarăşi ascuns, iarăşi hăituit...

— Prefer să nu mă gîndesc la asta, acum. E destulă vreme, cînd voi fi acolo.

— Puteai să refuzi ?

— Cum să spun... E drept, m-au întrebat dacă accept. Dar dacă n-aş fi acceptat, m-aş fi dispreţuit. M-ai fi dispreţuit şi tu. Sau m-ar fi obsedat ideea că mă dispreţuieşti. Dar nici la asta să nu ne gîndim. E de domeniul trecutului. Peste o oră plec. Am o oră ca să-ţi spun nişte lucruri esenţiale. Te iubesc şi-ţi voi fi credincios cît trăiesc.

— Şi eu la fel, şopti ea.

O bătrînică în halat alb veni în fugă :

— Soră Rodica, te cheamă rănitul de la patru. E pe moarte, săracul. Vrea să-ţi vorbească.

— Vin imediat, spuse ea.

Femeia se depărtă grăbită. Crivăţ o urmări cu privirea.

— Du-te, spuse. E război. În război aparţinem mai mult altora decît nouă înşine.

O privi cum aleargă fără să se uite înapoi, cu pletele negre fluturînd deasupra umerilor înfăşuraţi în halatul alb. Oftă şi plecă spre cortul său. Se gîndi că trebuie să-şi facă bagajele. Dar ce bagaje putea avea un ofiţer rănit, trimis acasă ca un om inutil ? „Bine că rana e autentică, zîmbise locotenentul de la serviciul special. Nemţii ar putea fi curioşi. Trebuie să-i convingem că totul e adevărat... pînă la un punct.“ Şi de la punctul ăsta mai departe ? se întrebă Crivăţ. Ce va fi mai departe ?

2.

Declaraţia Mariei Drag Beşliu, din com. Lopătari, jud. Buzău

„În primăvara anului 1917, după ocupaţia germanilor a ţării noastre ne-am pomenit că vin ofiţeri români, ce au fost prizonieri la inamic, care scăpau din lagărele de la Slatina sau din alte localităţi, şi veneau să treacă în Moldova la armatele noastre... Ne-am pus în serviciul acestor fii ai Patriei şi i-am ajutat aşa cum am putut în acele timpuri, redîndu-i pe mulţi armatei pentru apărarea şi înălţarea ţării. Pe la mine au trecut următorii : slt. Moloiu Nic., slt. Mihaiu, lt. Ricman, lt. Alexandru, lt. Urzică Aurel, slt. Păun, slt. Cosma şi plut. Chiriac, precum şi alţii.

La aceşti ofiţeri le dădeam hrana necesară, bani şi haine pentru drum şi îi dădeam în seama lui Ioan Ursu zis Moldoveanu, care cunoscînd la perfecţie potecile prin munţi şi păduri, îi ducea în Vrancea, unde îi da în primire cuscrului meu Chilian, iar acesta le înlesnea trecerea frontului...

Vasile Chilian îşi întinse pătura pe cimentul rece al celulei şi se aşeză cu faţa-n jos, cu fruntea pe braţe. Toţi cei închişi alături de el tăceau, respectîndu-i durerea.

— O să răceşti, bădie Vasile, spuse cu blîndeţe sergentul Găleteanu.

— Nu răcesc. Dimpotrivă, am fierbinţeală. Mă gîndesc cît sînt de ticăloşi. Ce vor de la noi ? Ne-au hărţuit cu întrebări, ne-au ameninţat, ne-au judecat. Ştiau din capul locului cum a fost. De ce ne chinuiesc aşa ?

— Metodă nemţească, îşi dădu cu părerea Ştefan Secăluş fără să ridice capul de pe pernă. Procesul ăsta nu-i atît pentru noi, cît pentru lumea din afară. Cînd eram primar şi certam vreun om care călcase strîmb, aveam grijă să fie şi alţii prin preajmă, să ia aminte. Asta-i şi în mintea lor : ne judecă pe noi cu gînd să ia aminte toată lumea, să nu li se mai împotrivească. Să rabde...

— Nu rabdă românaşul nostru...

Celula din arestul central Focşani se cufundă iarăşi în tăcere. De afară, prin ziduri, străbătu o frîntură de cîntec, curmată repede de paşii gardienilor.

— Domnişoarele cîntă, spuse încet Secăluş.

— Îşi ţin inima, săracele, oftă Vasile Chilian. Cînd mă gîndesc cît de prosteşte am căzut în mîinile lor... Of, Doamne ! Şi doar l-am întrebat pe plutonier : „Omule, ştii să înoţi ?“ „Ştiu“. M-am luat după vorba lui.

Dintr-un colţ al celulei răzbătu un geamăt. Chilian sări în picioare, luă cana cu apă şi se apropie de patul în care zăcea locotenentul Pîrîianu. Îl ajută să se ridice în capul oaselor. Ofiţerul bău cu lăcomie, recăzu pe pernă. Vorbi cu greutate :

— Mulţumesc. bădie Vasile. Cred că s-a zis cu mine. Nu mai pot.

— Curaj, domnule locotenent. O să te faci bine, ai să vezi. Ai trecut dumneata alte praguri mai grele.

— Am trecut, dar eram zdravăn-sănătos. Beciul ăsta mi-a scurtat zilele. Nici nu trebuia să-mi schimbe pedeapsa. Mare milă li s-a făcut, în loc de moarte m-au condamnat la optsprezece ani. Ca şi cum aş putea rezista optsprezece ani aici !

— Sau ca şi cum stăpînirea nemţească s-ar lungi optsprezece ani ! rîse Chilian.

— Eu, fraţilor, mă gîndesc la bietele domnişoare, spuse locotenentul. Fete subţiri, cu şcoală, frumoase şi bune la inimă, să zacă-n temniţi ! Ce-au făcut ele decît să aline suferinţa bolnavilor şi să dea de mîncare celor flămînzi ?

— Pînă şi asta e crimă în ochii nemţilor, mormăi Chilian. Din partea mea, chiar de-ar fi să mă omoare, nu-mi pare rău. Aţi auzit ce spunea procurorul, la judecată : din cauza noastră au pierdut mii de soldaţi. Şi pe front de-am fi fost, cu puşca-n mînă, tot n-am fi izbutit o ispravă ca asta.

— Vorbeşti aşa ca să ne dai inimă, zise amar Secăluş. Orice-ai spune, bade Vasile, viaţa-i viaţă şi ţinem toţi la ea. Am muncit de m-am spetit, am crescut zece copii, am adunat ceva stare și tocmai acum, cînd să mă bucur de rostul meu, vine neamțul și-mi citește sentința.

— Poate s-or îndupleca, murmură Toma Cotea. Nevastă-mea mi-a scris că l-au rugat pe Marghiloman să pună vorbă pentru noi.

— Marghiloman e omul lor, sări Chilian. Cum vrei să pună vorbă pentru noi ?

— Nici bani n-au vrut să primească. Mai rău ca tătarii. Tătarii cereau răscumpărare și mai era o nădejde.

— Acuma, cum ne-o fi scris, spuse Chilian. N-avem ce face. Trebuie să ne mîngîiem cu gîndul că ne-am făcut datoria...

Tăcerea se așternu iarăși, întreruptă cînd și cînd de cîte un oftat adînc. Cea din urmă ședință a Curții Marțiale a Diviziei 89 infanterie germană durase trei zile. Trei zile de proces, în jurul a patru dosare enorme, adunate de-a lungul celor două luni de anchetă. Faima procesului Chilian ajunsese pînă-n capitala imperiului. În fața Curții Marțiale apăruseră douăzeci și șapte de acuzați și un mare număr de martori. Din dosarele alcătuite meticulos se contura treptat vasta organizație condusă de Vasile Chilian, pînă mai ieri socotit om de încredere de către ocupanți. Șeful arestului le povestise că însuși comandantul militar din zonă, aflînd de arestarea lui Chilian, exclamase : „Nu se poate ! Trebuie să fie o eroare !“ Toate acestea îi întăreau sufletește pe arestații șubreziți de umezeala și frigul celulelor, istoviți de interogatorii interminabile, frămîntați de spaima fără nume a zilei de mîine.

— Abia acum, spuse Toma Cotea, abia acum îmi dau seama cît de mare era ceata noastră. Fiecare își știa treaba lui : venea omul, spunea vorba stabilită, îl duceam mai departe. Dumneata, bade Vasile, ai avut singur în minte tot lanțul de oameni care ajuta prizonierii să treacă...

— L-am avut, încuviință Chilian. Gîndul meu a fost să nu știe unii de alții, tocmai pentru asta : în caz de e prins cineva, să nu ne poată afla nemții toată alcătuirea.

— Și totuși, așa s-a întîmplat...

— Greșeala noastră. Ați văzut la proces : nemții au adus ca probă carnețelele unde erau notate numele gazdelor. De cîte ori n-am spus : nu scrieți nimic, oameni buni. Băgați totul la cap și distrugeți hîrtiile. Nevastă-mea, cînd au venit nemții să mă aresteze, și-a adus aminte de o schiță făcută după harta statului major nemțesc. A luat-o chiar în fața santinelei, a rupt-o bucățele. Nemții au lipit bucățelele la loc și au făcut din asta mare caz. A acuzat-o de trădare. Trădare, fiindcă a rupt hîrtia aceea...

— Nu putem aștepta milă de la ei, zise locotenentul Pîrîianu. Mă tot gîndesc, bade Vasile, că trebuie să mai facem o-ncercare. De-aș fi teafăr, eu unul...

— Au dublat santinelele, îl întrerupse Chilian. După proces ne păzesc și mai strașnic. Se gîndesc și ei că vrem să ieșim de-aici.

— De-am avea o frînghie...

— Asta-i ușor, zise repede Chilian. Dar e vorba ce facem mai departe.

Începură să chibzuiască planul evadării.

3.

Generalul Eremia Grigorescu întrebă pentru a zecea oară în seara aceea :

— Ce e pe afară ?

— Calm, domnule general. Calm pe tot frontul.

— Calmul ăsta ascunde ceva...

Se ridică, se apropie iarăși de planul director la scară mică, unde putea distinge pozițiile fiecărei subunități. Încercă, după metoda clasică a strategilor, să gîndească în locul inamicului : treisprezece zile de atacuri parțiale cînd ici, cînd colo, de fiecare dată respinse cu pierderi grele. Mackensen se făcuse celebru prin loviturile sale răsunătoare, cu forțe multe. „Spărgătorul de fronturi“ nu-și agonisise faima vîrînd în luptă regiment după regiment, ci atacînd masiv, într-un anumit punct ; spărtura era apoi lărgită cu forțe proaspete, care pătrundeau în spatele adversarului și-i dădeau toată apărarea peste cap.

Răsfoi buletinele de informații din ultimele zile.

...În sectorul Diviziei 9. *Mişcări de trupe în după-amiaza zilei de 15. VIII pe sub podul căii ferate — sub pădurea Călini ; artileria noastră a executat tragere de baraj asupra lor...*

...În valea Şuşiţei, la fabrica „Carpaţi" s-au capturat trei prizonieri din Regimentul 204 rezervă german. Doi dintre ei declară că au venit cu încă 1500 oameni pentru completarea regimentului.

...Recunoaşteri aeriene. *S-au observat mai multe coloane de infanterie îndreptîndu-se spre nord... O coloană de artilerie mergea din Panciu spre Străoani. În această zonă se observă foarte multe trupe îngrămădite...*

Generalul puse uşurel hîrtiile la loc şi se aplecă iarăşi asupra hărţii. Îi reveniră în minte proiectele Marelui Cartier pentru o contralovitură. Cu cîteva zile în urmă, generalul Prezan îi ceruse şi lui părerea. Rămăsese uimit auzind de acest proiect. Fără îndoială, bubuitul tunului nu se auzea pînă la Marele Cartier. Şi nici strigătele înverşunate ale ostaşilor noştri care răspundeau fiecărui atac inamic cu un contraatac ; cel mai adesea, în ciuda faptului că trupele germane erau mai bine înarmate şi aveau superioritatea numerică, ostaşii noştri izbuteau să le împingă iarăşi, cu pierderi grele, pe poziţiile de unde plecaseră. Cîmpurile din faţa celor două tabere erau presărate cu cadavre ; se auzeau vaietele răniţilor neridicaţi ; tăvălugul de foc al artileriei nu cruţa nici infirmeriile improvizate la adăpostul nesigur al unui dîmb, într-o pădurice, pe malul unei ape...

— Contralovitură, domnule general ? Nu, nu cred că e momentul...

— Dar gîndeşte-te, Grigorescule, mereu în apărare, asta scade moralul ostaşilor. Toată iarna i-am hrănit cu ideea revanşei ; ce-ar fi să încercăm o acţiune ofensivă ?

— Acţiune ofensivă ? Dar noi ce facem aici ? Nu stăm nici o clipă în defensivă pură ; în fiecare zi dăm contraatacuri, ne recîştigăm poziţiile pierdute, producem pierderi inamicului...

— Mă gîndeam la un atac frontal, masiv !

— Nu avem mijloace. Astă-noapte am primit pe frontul unui regiment atacul unei divizii şi jumătate ; raportul actual de forţe ne dă prea puţine şanse... Chiar dacă am avea un succes local, orientarea generală rămîne tot sud-vest, deci Armata a doua n-ar scăpa de primejdia încercuirii.

O pauză. Aparatul bîzîise cîteva clipe în gol. Apoi, începuse iarăşi să ţăcăne mărunt, exasperant de încet pentru nerăbdarea generalului.

— Te las singur judecător asupra situaţiei, spusese Prezan. Cunoşti mai bine decît mine starea reală a frontului...

Starea reală a frontului, îşi aminti generalul Eremia Grigorescu cuvintele superiorului său. Asta e. Trebuie să ştim cît mai bine ce se petrece...

Se îndreptă spre aghiotant care aştepta, în uşă, ordine.

— Inamicul pregăteşte ceva, asta-i sigur. Avem nevoie de informaţii cît mai exacte. Transmiteţi unităţilor de pe front să organizeze incursiuni cu detaşamente mici, care să sondeze tăria inamicului şi să ia prizonieri...

Regimentul 47/72 comandat de locotenent-colonelul Radu Rosetti se afla în linia întîi, în faţa pădurii La Răzoare, între Mărăşeşti şi Panciu, cu două batalioane în prima linie şi al treilea în rezervă. Comandantul regimentului lua micul dejun împreună cu ofiţerii din statul său major, cînd sosi un curier cu un plic sigilat. Colonelul puse furculiţa de o parte şi desfăcu plicul. Citi ordinul laconic, apoi îşi ridică ochii spre ofiţerii care încetaseră să mănînce şi-l priveau întrebător.

— Domnilor, avem ordin să facem o incursiune la inamic.

Sublocotenentul Popa Iordan, adjutantul batalionului II, un tînăr voinic şi mereu zîmbitor, se ridică ;

— Domnule colonel, am onoarea să raportez.

— Ce este, Popa ?

— Mă gîndesc așa, că mă pricep la isprăvi de-astea. Am fost de-atîtea ori în patrulă... Dați-mi voie să plec eu în incursiune.

— Mai lasă și altora loc pentru glorie, zîmbi comandantul regimentului.

— Insist, domnule colonel, dacă-mi permiteți. Am cîțiva băieți buni, o adevărată echipă. Mă-nțeleg cu ei numai din ochi...

— Pe cine vrei să iei ?

Sublocotenentul se lumină la față :

— Vă mulțumesc. Pe sergentul Trașcă, pe caporalii Marinescu și Tudorache și doi soldați din compania șapte : Papeș și Niță.

— Îi știu, spuse colonelul. Dar să fii cu grijă. Vreau să veniți teferi înapoi. Cu toții, ai înțeles ? Nu te aventura !

— Am mai încercat și altă dată și am avut noroc.

— La război norocul e schimbător. Îți dau oamenii pe mînă, dar îți ordon să-i protejezi. O incursiune pe timp de zi nu e joacă.

— Am înțeles, domnule colonel !

Sublocotenentul plecă voios spre linia întîi. Îl găsi pe comandantul de batalion într-un adăpost, cu harta alături, cercetînd prin binoclu pozițiile inamicului.

— Am onoarea să raportez, spuse sublocotenentul Popa. Am primit ordin de la divizie să facem o incursiune.

— Incursiune... hm, bună idee, zise maiorul. Fac prinsoare că te-ai oferit dumneata.

Sublocotenentul încercă zadarnic să-și ascundă surîsul.

— Păi... ziceați și dumneavoastră că mă pricep.

— Cu cine te duci ?

— Vechea echipă, în cap cu sergentul Trașcă.

— Cei mai buni oameni ai mei... bombăni maiorul. Fii atent, Popa, soldații pe front sînt scumpi. Mai ales în situația de față. Toată noaptea s-a auzit mișcare la inamic. Din clipă-n clipă ne putem aștepta la...

— Tocmai de aceea, domnule maior. Să știm cu un ceas mai devreme ce au de gînd. Sînt necesare informații exacte, așa spune ordinul diviziei.

— Știam asta și fără ordinul diviziei. Du-te, Popa, dar fii prevăzător. Ia-o pe calea ferată, n-am prea văzut patrule de-ale lor umblînd pe-acolo. Poate dai de vreun observator de artilerie şi ne alegem c-o hartă la zi. Luaţi-vă şi grenade. S-ar putea să vă trebuiască.

Sublocotenentul încuviinţă din cap şi se întoarse spre tranşee, să-şi adune oamenii.

— Traşcă din Teleorman !

— Prezent, să trăiţi ! răspunse un glas gros de după un cot al şanţului.

— Aici erai, sergent ? Du-te la plutonier şi cere nişte grenade şi cartuşe.

— Mergem în ospeţie, vasăzică ? se bucură sergentul.

— Ia-i şi pe ceilalţi. În cinci minute plecăm. Numai arme, cartuşe şi pansament. Nici un bagaj !

— Înseamnă că nu stăm mult.

— Atît cît să capturăm vreo doi inamici şi să-i aducem cu noi.

...Peste cinci minute micul detaşament se punea în mişcare, petrecut de ironia voioasă a celor rămaşi pe poziţie :

— Vezi, măi, judeţ, să nu-ţi laşi capela zălog prin şanţurile lor !

— Fraţilor, aduceţi şi ceva jurnal pentru ţigări !

— Poate prindeţi şi-un bucătar, că al nostru s-a puturoşit de tot. N-a mai dat pe-aici de-alaltăseară.

— Gata cu vorbăria, spuse sublocotenentul zîmbind pe sub mustaţă. Lăsaţi aici acte, scrisori, tot ce-aveţi. Dacă ne prind ei pe noi, să nu ştie cu cine au avut de-a face.

— Păi pentru Tudorache nici nu trebuie acte. Cînd l-or vedea aşa brunet...

Tudorache îşi arătă dinţii albi şi-şi îndreptă cartuşiera cu o mişcare neaşteptată, care-l făcu pe glumeţ să dea un pas înapoi.

— Te sperii, teteo ? rîse Tudorache încîntat de hohotele celorlalţi.

Sublocotenentul îi zori :

— Haideţi, măi, că ne-apucă seara pe drum !

Porniră prin dreapta regimentului, pe drumul ce ducea spre calea ferată. Trecînd pe lîngă poziţiile de la Răzoare, din faţa pădurii, sublocotenentul îi opri :

— Staţi să fumăm o ţigară şi să ne sfătuim. Dincolo de vie se află o casă, o vedeţi ? Poate găsim în ea observatori de artilerie. N-avem vreme să vorbim pe drum. Să ştiţi de pe acum : misiunea noastră nu e să dăm un atac, ci doar să prindem ceva nemţi şi să-i ducem la comandament. Nu ne încăierăm cu ei, nu căutăm lupta. Trebuie să-i păcălim cumva. Dacă-ntîlnim o grupă ca a noastră, pe unul din ei îl iau eu, şi mă retrag degrabă, iar voi acoperiţi retragerea. Să nu care cumva s-o păţească vreunul, că nu mai stau de vorbă cu el !

Soldaţii rîseră de această ameninţare, privind încordaţi spre clădirea misterioasă dindărătul viei.

— Nici o mişcare, comentă Tudorache. Or fi la ceai dumnealor.

— Cu atît mai bine. Înseamnă că ne putem apropia. Haideţi, hotărî sublocotenentul.

Porniră. Trecură de vie, nesupăraţi de nimeni. Se apropiară cu grijă de clădire. Sergentul scoase o grenadă, care în pumnul lui uriaş părea o jucărie. Ceilalţi întinseră armele şi ţineau degetul pe trăgaci. Sublocotenentul Popa făcu un semn şi caporalul Dobre, împreună cu unul dintre soldaţi, se apropiară, tupilîndu-se, de fereastra din stînga cu geamul spart de vreo explozie. Sergentul se apropie şi el, dintr-un salt, şi intră pe uşa deschisă, cu grenada ridicată. Reveni după o clipă, se opri în prag :

— Nimic, dom' sublocotenent. Nişte cutii de conserve goale şi cenuşă-n mijlocul casei. Cenuşă rece. N-au fost azi pe-aici.

— Mergem mai departe, hotărî sublocotenentul. Tot prin vie, de-a dreptul, spre clădirea cealaltă.

Porniră iarăşi, împărţiţi în două şiruri, mergînd aplecaţi printre butucii de vie. La marginea plantaţiei, se opriră. Sublocotenentul le făcu semn să se adăpostească şi scoase binoclul. Clădirea, mai arătoasă decît prima, era înălţată pe o ridicătură. Nu mai avea nici ea geamurile întregi. În faţa casei o porţiune de teren gol, unde probabil trăgeau căruţele venite după butoaie.

— De data asta ne mişcăm repede, băieţi, spuse sublocotenentul. Ne apropiem din două părţi, mai întîi tîrîş, după aia, cînd vă fac semn, tăbărîm înăuntru. Văd că n-au nici o santinelă. Caporale, rămîi pe loc şi tragi dacă-i vezi că ies afară. Sergentul la ușă, ceilalți după mine !

Porniră tîrîş prin iarba măruntă, arsă de secetă. Cînd să ajungă la drum, pe ușa clădirii ieşiră în fugă cîțiva militari germani, trăgînd din mers. Sergentul făcu un salt spre ei şi aruncă grenada, apoi se culcă la pămînt. Inamicii se culcaseră şi ei, cu o clipă înainte de explozie. După ce fumul se risipi, văzură cum alţi soldaţi ies din clădire şi fug spre copacii din stînga.

— Vor să ne ia din flanc, strigă sublocotenentul. Nu-s mulți, cîte doi de fiecare. Sergent, mai dă-le una ! Tu, Dobre, ai grijă să nu ne taie retragerea. Ceilalţi, înainte !

Sergentul aruncă grenada. Apoi săriră toţi înainte. Sublocotenentul pusese ochii pe un soldat mai îndrăzneţ, care se depărtase spre pîlcul de copaci din stînga. Alergă spre el, fără să se uite în jur. Ştia că ostaşii săi îl vor susține. Auzi în urmă armele lor trăgînd de zor. Soldatul îndrăzneţ trase spre el, nu-l nimeri, se ridică să facă faţă luptei corp-la-corp. Sublocotenentul se feri din calea baionetei, îndreptă pistolul spre ostașul inamic, care aruncă arma şi ridică mîinile.

— Dom' s'lent, spre casă, repede ! bubui glasul serentului. Noi îi ţinem niţel la pămînt !

Sublocotenentul făcu semn prizonierului cu pistolul. Porni în urma lui spre via salvatoare. Cîteva gloanţe îi fluierară pe la urechi, dar nu se opri. Fixa cu privirile ceafa proaspăt tunsă a soldatului inamic care alerga adus de şale, trăgînd cu ochiul înapoi.

— Nu te uita, că nu scapi de mine, îi strigă sublocotenentul.

Neamţul clătină din cap și continuă să alerge. Ajunseră, în sfîrșit, în colţul viei. Sublocotenentul se aruncă la pămînt și-l sili pe prizonier să facă la fel. Din liniile noastre răsunară cîteva rafale de mitralieră, apoi paşii soldaților din patrula sa, apropiindu-se în fugă :

— Am scăpat, dom' sublocotenent !

— Teferi toţi ?

— Dobre are-o zgîrietură de baionetă la mîna dreaptă.

— Pînă se-nsoară îi trece, rîse sublocotenentul. Hai, fuga, înapoi pe poziție. *Schneller*, flăcăule, îl îndemnă pe prizonier.

Cînd unul, cînd altul dintre ostași se întorceau să tragă spre dușmanii care încercau să-i urmărească.

Batalionul îi întîmpină cu urale. Însuși comandantul regimentului venise în linia întîi, să urmărească desfășurarea acțiunii.

— O să vă propun la decorare, spuse el. Duceți captura la divizie !

4.

Prizonierii români fuseseră închiși în fosta cazarmă a Regimentului 10 Putna, din Focșani. Condițiile de viață erau mizerabile. Ofițerii dormeau pe scîndurile goale, mîncarea era proastă și apa se dădea pe sponci. În prima noapte de captivitate, la Paraipani, într-un lagăr improvizat, un ofițer german îi iscodise în fel și chip, încercînd să afle amănunte despre situația trupelor româno-ruse și despre intențiile comandamentului. În fața tuturor amenințărilor, ofițerii rămăseseră demni și nu trădaseră nimic din ceea ce îi interesa pe germani. După cîteva ore de stăruință zadarnică, ofițerul care-i ancheta se lăsase păgubaș.

Escortați de o gardă numeroasă, fuseseră porniți spre Focșani pe jos. Nici oboseala drumului, nici tragedia trăită pe front, nici perspectiva întunecată a captivității nu reușiseră să le frîngă moralul. Maiorul Malamuceanu, împreună cu alți ofițeri superiori din convoi, fu urcat apoi într-un automobil și dus la comandamentul corpului german, unde-și avea reședința generalul von Morgen. Aici, interogatoriile se repetaseră cu mai multă insistență ; însuși șeful de stat major al corpului, care se prezentase cu funcția sa încercînd să-i impresioneze pe ofițerii prinși, venise să le pună întrebări.

— Vă întreb pentru ultima oară, strigă el. Cunoaștem totul ; vrem numai să ne confruntăm informațiile și să aflăm schimbările de ultimă oră. Așadar, enumerați trupele de la Siret spre vest !

Tăcerea prizonierilor îl umpluse de mînie pe ofițerul german. Dăduse cîteva ordine unui aghiotant. Acesta revenise cu un alt ofițer, cu înfățișare de medic, cu ochelari, și cu un soldat care purta un mare sul de carton alb. Soldatul agățase cartonul pe perete și Malamuceanu văzuse cu uimire că era un plan-director, la scară mare, pe care erau trecute cu precizie pozițiile regimentelor de pe front și numele comandanților. Se străduise să-și ascundă tulburarea. Ofițerul german începuse să arate pe hartă pozițiile și să rostească cu glas tare numele unităților, în vreme ce ochelaristul stătea cu ochii la prizonier, căutînd să-i surprindă expresia feței.

— Regimentul 8 infanterie... Regimentul 3 vînători... Regimentul 32 infanterie... Regimentul 7...

Se stăpînise să nu tresară : nemții știau pînă și numele ofițerului care ținea locul comandantului căzut în luptă ! Își întorsese, privirea spre psihologul care, la semnul întrebător al superiorului său, răspunsese cu o mișcare neputincioasă din umeri : nu, de astă dată metoda psihologică nu dăduse rezultate...

Totuși au un spionaj desăvîrșit, gîndise atunci maiorul, tulburat. Cum de-au reușit să afle atîtea ? Dar ei nu știu un singur lucru : puterea de rezistență a acestor regimente, capacitatea oamenilor de a rămîne neclintiți pe poziție, de a muri fără să cedeze un pas din pămîntul țării. Gîndul că la această oră, pe podul de la Cosmești, încă neocupat de inamic, trec în goană întăririle pentru frontul de pe Siret, îl făcuse să zîmbească triumfător.

— Pentru dumneavoastră războiul s-a terminat, continua să strige ofițerul german. Înțelegeți că această împotrivire este inutilă. De răspunsurile pe care le dați depinde tratamentul pe care-l veți avea ca prizonieri...

— Vă pierdeți vremea, spusese Malamuceanu în cele din urmă. Nu voi răspunde la nici o întrebare, indiferent ce mi se va întîmpla.

— Sînteți ofițer superior, comandant de regiment. Cunoașteți bine situația militară. În Rusia e revoluție, soldații nu mai vor să lupte într-un război poruncit de țar. Care e rațiunea rezistenței dumneavoastră ?

— Războiul nostru are alt sens decît războiul pornit de țar acum trei ani. Libertatea, asta e rațiunea rezistenței noastre. Nu suportăm ideea de ocupație străină...

— Dar populația din teritoriul ocupat o duce mai bine decît refugiații din Moldova. Organizarea germană...

— Organizarea germană e bună în Germania. Noi ne putem organiza și singuri.

— Va trebui să capitulați, spusese exasperat ofițerul german. Sau să cereți pace. Nu mai aveți nici o speranță.

— Speranța noastră este în baionetele soldaților.

— Vorbe mari, domnule maior. Este adevărat că aveți o armată excelentă, dar cît este ea de mare ? Cîte divizii ne puteți opune ? De unde veți lua muniție pentru artilerie ? Acesta nu este un război al baionetelor. Regele și guvernul dumneavoastră...

— Nu accept o discuție politică, domnule colonel.

— Dar o discuție militară ? Situația rezervelor, domnule maior. Cum se face că n-am găsit la dumneavoastră nici un document ?

— Le-au luat ofițerii care au izbutit să se retragă.

— Trebuie să știți pe ce rezerve se bizuie Armata întîi.

— Le știu pe ale regimentului meu. Sînt încă intacte, probabil că acum se află în plină luptă...

— La dracu ! Plecați, domnule. Dar să nu veniți la mine cu plîngeri. Ca prizonier, veți avea ceea ce meritați !

— Ce nenorocire poate fi mai mare decît aceea că nu mai pot lupta alături de ostașii mei ?

— Ca militar vă stimez, spuse colonelul. Purtarea aceasta vă face cinste. Dar vă repet, e un curaj inutil. Vă salut !

Malamuceanu pornise spre ușă, unde-l aștepta escorta. Un alt ofițer prizonier venea pe coridor, însoțit de santinelă.

— Curaj și mai ales tăcere, domnule căpitan, îi spuse maiorul printre dinți. Nici o informație, vă conjur !

— Am înțeles...

De cîteva zile, în cazarma devenită lagăr, ascultau bubuitul depărtat al tunurilor și încercau să ghicească ce se petrece pe front. Într-o dimineață, colonelul de la statul major veni în lagăr și ceru să se adune ofițerii. Era o zi noroasă, cu vînt pătrunzător. Noaptea plouase, în curtea cazărmii se făcuseră băltoace. Ofițerul german pășea cu grijă, ca să nu-și murdărească cizmele lustruite ca oglinda ; era proaspăt ras și uniforma îi strălucea.

— Cum vă simțiți, domnilor ? întrebă el ironic.

Malamuceanu, ca mai vechi între ceilalți, se simți dator să răspundă :

— Ați avut dreptate că vom veni cu plîngeri. Condițiile de viață sînt insuportabile, domnule colonel. Răbdăm de foame, dormim pe scînduri, peste tot e murdărie.

— Sînteți prizonieri, nu turiști, i-o întoarse ofițerul german. Cred că ați prefera să fiți acasă între ai dumneavoastră, să faceți o baie caldă... Cine vrea să se întoarcă în Moldova ?

— Cine nu vrea, mormăi careva din rîndul prizonierilor.

— Vă dăm această posibilitate. Domnul general e gata să satisfacă cererile celor ce vor să plece.

Murmure, apoi glasuri distincte se auziră din rînduri :

— Asta-i culmea !

— Îi arde de glumă dumnealui.

— Cum să plecăm ? În ce condiții ?

— O singură condiție, răspunse colonelul german. Să duceți manifeste în rîndul trupelor și să faceți propagandă pentru pace. România trebuie să capituleze.

— În ruptul capului ! strigară prizonierii.

— Mai bine ne lăsăm oasele pe-aici !

— Nu sîntem trădători !

Colonelul ridică mîna cerînd liniște.

— Mă așteptam la asemenea răspuns. Veți regreta cu siguranță. Dar la urma urmei vă privește. Altă chestiune : am ordin de la domnul general să trimit pe ofițerul cel mai vechi la București, la guvernul român provizoriu.

— În ce scop, domnule colonel ? întrebă Malamuceanu.

— Ah, dumneavoastră sînteți cel mai vechi. Guvernul provizoriu, convins de dorința de pace a Germaniei, vrea să trimită un parlamentar cu o scrisoare către regele dumneavoastră.

— De ce nu trimite un parlamentar german ?

— Dumneavoastră, ca ofițer superior și ca patriot, vă veți convinge de ce se petrece în teritoriul ocupat și veți putea confirma, *de visu*, guvernului de la Iași și majestății sale intențiile bune și comportarea prietenoasă a germanilor.

— Comportare prietenoasă ? Am aflat de execuțiile care au avut loc. Cunoaștem nemulțumirile populației. Familiile ofițerilor, rămase în teritoriul ocupat, au fost maltratate, li s-au rechiziționat lucrurile și li s-au ocupat locuințele...

— Zvonuri, spuse repede colonelul german. Vă vom duce să vă revedeți familia. Veți sta de vorbă. Vă veți convinge că populația e mulțumită sub ocupație, în țară e liniște, oamenii își văd de munca lor... Va trebui ca mărturia dumneavoastă să convingă autoritățile de la Iași. Acum înțelegeți de ce nu trimitem un parlamentar german ? Vă dau un sfert de oră să vă gîndiți, să vă sfătuiți. Dealtfel, e inutil, odată ce s-a hotărît așa. Excelența sa generalul von Morgen nu e omul care să renunțe ușor la o hotărîre... Ne revedem peste un sfert de oră.

Plecă, scîrțîind cu cizmele lui lustruite ca oglinda. Prizonierii făcură cerc în jurul lui Malamuceanu. Aveau ochii roșii de nesomn, bărbile crescute, uniformele ponosite.

— Poate e vreo speranță... murmură unul. Ei au armată mai multă ; cu toată vitejia noastră, nu putem rezista la infinit...

— Dacă au curajul să vă trimită, înseamnă că s-au purtat corect, spuse altul întrebător.

— Iar dacă s-au purtat rău, nu strică să informați la Iași despre viața sub ocupație.

— Oricum, domnule maior, trebuie să acceptați. E în interesul țării...

Malamuceanu îi privi pe rînd. Citi în ochii lor același îndemn : să accepte.

— În fond, spuse un ofițer mai vîrstnic, sînteți prizonier și deci în puterea dușmanilor. Nu vă călcați cu nimic jurămîntul dacă mergeți la București din ordinul lor...

— Atunci... o să mă duc, spuse Malamuceanu. Dar să nu-și închipuie nimeni că voi cînta în strună nemților.

— Sîntem convinşi de asta, spuse ofiţerul mai vîrstnic.

Auziră paşi şi scîrţîitul acela de cizme elegante, care pentru prizonierii cu înfăţişarea amărîtă părea o sfidare. Ofiţerii se întoarseră cu faţa la colonelul german.

— Ei, bine ?

— Ei, bine, domnule colonel, la îndemnul camarazilor mei, accept !

5.

Omul înalt, adus de spate, cu părul cenuşiu, care fusese căutat pe rînd de toate poliţiile Europei în diferitele faze ale bogatei sale cariere, îşi începu dimineaţa cu o partidă de gimnastică practicată cu sîrguinţă şi niciodată uitată. Un sistem de exerciţii împrumutat din lupta corp la corp japoneză, combinat cu sărituri pe perete şi alte mişcări la fel de spectaculoase, după care o frecţie cu prosopul ud îi făcu braţele şi pieptul să semene cu carapacea unui rac fiert. Grijuliu cu starea sa sportivă, care-l scosese din multe încurcături, omul adus de spate se aşeză în fotoliu şi căzu într-o admiraţie aproape mistică pentru propria sa persoană. Se descurcase admirabil de-a lungul unei întregi existenţe, într-o profesie căreia poţi să-i spui oricum, numai monotonă nu. Îşi începuse cariera în periferia unui mare oraş din Europa centrală, ca ajutor al unui detectiv particular. Îndeplinise la început însărcinări mărunte. Un negustor de arme de vînătoare voia să ştie cu cine se întîlneşte concurentul său în preajma deschiderii sezonului, pentru a afla cine-i mijloceşte acestuia cumpărarea rapidă a celor mai moderne puşti cu repetiţie ; un alt negustor, angrosist de brînzeturi, îşi bănuia nevasta de infidelitate şi-l angajase să-i supravegheze cu discreţie casa în timp ce el se afla plecat după contracte ; un patron suspicios voia să ştie cum îşi petrece timpul liber noul său angajat, care avea în gestiune sume importante...

Omul înalt, adus de spate, părea anume croit pentru asemenea misiuni. Figura sa comună, fără trăsături deosebite, îl ajuta să se strecoare neluat în seamă prin mulțime, să urmărească pe cineva de la doi pași păstrîndu-și cu măiestrie masca de trecător indiferent ; în interesul profesiei își exersase auzul, memora la întîmplare nume de străzi, prețuri zărite din fugă în vitrine, detalii din îmbrăcămintea trecătorilor. Devenise celebru în rîndul colegilor săi prin spiritul de observație și prin memoria sa ; aceste calități nu scăpaseră nici recrutorilor serviciilor secrete, care-i încredințau misiuni de scurtă durată, uneori inexplicabile, cu scopuri misterioase. Potrivit obiceiurilor spionajului de la începutul secolului, mijlocul principal era să tragi cu urechea la o discuție, să memorezi un nume, să cuprinzi dintr-o privire dimensiunea unei fabrici sau să numeri rapid o coloană de artilerie în marș.

Un personaj oficial din coaliția Puterilor Centrale avusese ideea să-l trimită în România îndată după izbucnirea primului război mondial ; încălcîndu-și tratatul secret încheiat cu Germania și Austro-Ungaria, bătrînul rege Carol fusese silit de opinia publică și de guvernul Brătianu să păstreze țara deoparte, în situația incertă și îngrijorătoare pentru Germania, intitulată „expectativă armată“ ; Puterile Centrale voiau să cunoască în orice moment perspectivele intrării României în război și de aceea împînziseră țara cu un mare număr de agenți secreți care, sub cele mai diverse acoperiri — ziariști, ingineri, oameni de afaceri — colindau orașele și adunau datele trebuitoare ; omul adus de spate se alăturase acestei armate clandestine, îndeplinindu-și misiunile cu sîrg, mînat de cele două componente principale ale personalității lui : dragostea de bani și plăcerea aventurii.

Isprăvile lui fuseseră bine apreciate de patroni : izbutise să afle detalii despre fabricarea armamentului în țară, vizitase în cîteva rînduri orașele unde aflase că se produc proiectile, își ținea la curent șefii cu soarta tunurilor din fortificațiile care înconjurau Bucureștiul și izbutise să afle cu aproximație dislocarea unităților „de acoperire a frontierelor“, masate la trecătorile spre Transilvania.

Ceea ce nu izbutiseră nici omul adus de spate, nici ceilalţi colegi ai săi şi nici diplomaţii Puterilor Centrale fusese tocmai chestiunea cea mai importantă : momentul intrării României în război. *„Nu se poate admira îndestul îndemînarea cu care pînă în ultima zi, pînă în ultima oră, reprezentanţii imperiilor centrale, în ciuda abilităţii lor, au fost ţinuţi în totală ignoranţă în ce priveşte hotărîrile guvernului român“*, scria în 1919 Robert de Flers, directorul ziarului „Le Figaro“. Consiliul de coroană, mobilizarea armatei şi declaraţia de război căzuseră pe rînd, ca un trăsnet, toate în aceeaşi zi, în faţa uimiţilor agenţi ai spionajului advers. Omul adus de spate nu izbutise măcar să răspîndească, conform unei dispoziţii mai vechi, microbii de dalac aflaţi în eprubete speciale şi îngropaţi în grădina lui Herr Iulius, alt agent, în aparenţă negustor de cereale ; un oarecare căpitan Crivăţ, din Biroul Informaţiilor, însoţit de un agent de siguranţă, ajunseseră la casa lui Herr Iulius odată cu el şi era cît pe ce să-l surprindă dezgropînd înspăimîntătoarele fiole...

Amorul propriu al abilului spion fusese rănit adînc. Hotărîse să se răzbune pentru această înfrîngere ; mai ales că i se încredinţase misiunea să rămînă în continuare pe teritoriul României...

Omul adus de spate zîmbi satisfăcut cu gîndul la activitatea sa : răspîndea zvonuri alarmiste în rîndul populaţiei ; trăgea de limbă pe funcţionarii din gară cu privire la destinaţia garniturilor militare ; făcea semnale avioanelor germane venite să bombardeze Bucureştii ; dădea prizonierilor români adrese-capcană pentru a fi prinşi în cazul unei eventuale evadări...

Căpitanul Crivăţ, cel care-l întrecuse în „cursa microbilor“, căzuse el însuşi victimă unei asemenea savante combinaţii ; fugar dintr-un largăr din Germania, se aruncase drept în braţele jandarmilor Kaizerului, folosind o adresă pe care omul adus de spate i-o strecurase unui camarad de prizonierat. Mai apoi, căpitanul Crivăţ izbutise să evadeze din nou. Era după ocuparea Bucureştilor, şi Fräulein Grete, prietena omului adus de spate, care-l cunoştea pe căpitan, îi dăduse adresa unde se ascunsese Crivăţ. Cu un fior, omul adus de spate îşi pipăi rana de la șold, amintire de la încercarea de a-l aresta pe căpitan. Prostia mea, se gîndi, aveam ambiția să-l prind viu, să-l duc plocon excelenței sale guvernatorul general ; trebuia să trag înainte ca el să fi pus mîna pe pistol... Își aminti pentru a suta oară noaptea aceea de ianuarie, pe o stradă îngustă și întunecoasă, plină de zăpadă murdară ; mormanul de zăpadă amestecată cu noroi, strîns la marginea rigolei, fusese ultimul lucru pe care-l văzuse înainte de a cădea...

Dar după aia, ce viață... își spuse visător. Germanii atotputernici într-un oraș frumos și bogat, pe jumătate părăsit... Își puteau permite orice fantezie : confiscau covoare și piane pentru cîteva zile de cartiruire în oraș ; făceau petreceri de pomină, încheiate cu concursuri de tragere în paharele de cristal ale gazdelor ; în numele războiului, învingătorilor li se cuvenea totul : paltonul de blană al unui fost ministru ; ceasul străvechi de aur masiv, păstrat în sipetul unei bătrîne scăpătate ; o locuință cît un palat ; șampanie în fiecare seară, și... bani. Un mic tezaur, agonisit parte de pe statele de plată ale poliției secrete, parte din mijlocirea unor afaceri necurate — și afaceri se făceau destule, cu orice : țuică, săpun, lemne de foc, bocanci, medicamente....

Gîndindu-se la afaceri, omul adus de spate se ridică hotărît din fotoliu, se mai uită o dată la ceas și se pregăti de plecare. Avea întîlnire cu un oarecare pierde-vară, pe care-l pusese cu multă ipocrizie să vîndă trei carabine și niște cartușe, chipurile, sustrase dintr-un depozit german. Vagabondul primise cu plăcere însărcinarea, fără să-și dea seama ce face. Acroșat chiar pe stradă, el se arătase amator de o negustorie de ocazie, cumpăr-vînd ; nu făcea pentru prima oară comerț cu speculanți sau chiar cu militari din serviciile germane de aprovizionare, care vindeau, contra unor sume frumoase, bunurile luate de la locuitori. Tînărul ciulise urechea aflînd că stă de vorbă cu un comerciant de ocazie ca și el ; tresărise numai la sfîrșit, auzind că e vorba de arme. Omul adus de spate parcă-l auzea :

— Carabine, boierule ? Să mă-ngropi dacă pun mîna pe așa ceva. Păi nu citești aisvaisurile astea de pe pereţi ? Nimeni n-are voie să ţină arme. Eu sînt negustor cinstit ; dacă ai nişte săpun, sau şocolată, sau gaz de lampă, mai treacă-meargă...

— Cum treacă-meargă ? Cu astea e voie să faci comerţ?

— Nu e voie, dar dacă te prinde dai ştraful, mai împingi ceva pe deasupra şi scapi. În schimb cu armele... ajungi repede la dama cu coasa.

— Dacă te prinde, a spus omul adus de spate. Dumneata pari băiat deştept. Nasul meu nu mă înşeală...

— Asta aşa-i, mă descurc, a zîmbit modest vagabondul. Şi... cît pică la afacerea asta ?

— Pe cinstite : juma'juma'. Recunoaşte că n-ai făcut niciodată negustorie atît de bună.

— Recunosc, nene. Da' mi-e frică al dracului.

Omul adus de spate a ridicat din umeri :

— Mă duc la altă firmă. Nu pot să ţin la infinit trei carabine şi o traistă cu cartuşe sub saltea.

— Stai-stai-stai ! Parc-am auzit eu pe cineva care căuta aşa ceva...

— Cine este ? Dă-mi adresa, să mă duc singur dacă ţi-e frică, l-a zgîndărit omul adus de spate.

— Mă crezi prost ? Spuneai juma'-juma'. Acuma te-ai răzgîndit ? Cum să las aşa ciolan din mînă, cu măduvă cu tot ?

— Atunci...

— Atunci, mîine, pe la ora asta, vin şi v-aduc răspunsul.

— Şi dacă nu găseşti persoana ?

— Găsesc alta. Mulţi ar vrea să aibă o armă aşa, pentru zile negre. Aud că împăraţii ăştia cam dau iama prin prăvălii, fără ordin de rechiziţie. Alţii intră peste oameni prin case... La cîte nu-i bună o carabină ? Mîine mă prezint tot aici.

— Şi dacă nu vii ?

— Pentru un cîştig ca ăsta ar trebui să alerg trei săptămîni, cărînd de colo-colo o traistă cu cartofi sau cu mălai...

Îl lăsase să plece, încrezător, ca totdeauna, în flerul lui. Se uită la ceas. Ieşi pe uşă mormăind un străvechi marş militar. Dogoarea amiezii de august îl izbi în faţă, ca şi cum ar fi deschis uşa unui cuptor. O să plouă, îşi spuse. Dar mai întîi, o să plouă cu felicitări de la *Oberkommando*...

Vagabondul îl aştepta, rezemat de un felinar, nu departe de poarta bisericii Sfîntul Spiridon. Omul adus de spate îl zări de departe şi rămase dezamăgit : era singur ; ar fi preferat să vadă la faţă persoana amatoare să cumpere trei carabine cu muniţie cu tot. Tînărul, cu mîinile-n buzunar, cu pălăria trasă pe ochi, îi veni în întîmpinare :

— S-a făcut, patroane, rînji el. Diseară vin să iau marfa. Dacă-ţi spun cine-o cumpără... rămîi ţuţ.

— S-auzim, mormăi rezervat omul adus de spate. Un negustor ? Un avocat ? Un fost ofiţer rănit şi dat disponibil ?

— Aş ! Nu ghiceşti nici pîn-la anul.

— Spune odată, omule !

— O soră de la spital.

Omul adus de spate rămase cu gura căscată.

— O soră de la spital ? De unde şi pînă unde ?

— Asta m-am mirat şi eu. Şi m-am mai mirat de ceva : o interesează mai mult aracii decît fasolea. Ai înţeles, nu ?

— Îmi place că vorbeşti codificat, rînji omul adus de spate. Înseamnă că are fasole, dar n-are araci.

— Cam aşa ceva.

— Unde lucrează fata ?

— Aici, peste drum. La „Brîncovenesc".

— Cum o cheamă ?

— Prea multe întrebări, spuse vagabondul. M-am jurat că ţin secret. Şi nu ne-a fost vorba aşa ? Eu să mă ocup de toată chestia. Altfel o las baltă şi n-ai decît să-ţi ţii sănătos marfa.

— Da, sigur, spuse omul adus de spate. Ai dreptate, respectăm înţelegerea. Atunci... cum facem ?

— Păi o să vin cu un cărucior cu lemne, ca să le ascund. N-ai vrea să mă plimb prin Bucureşti cu ele-n spinare, ca vînătorii.

Omul adus de spate încuviinţă tot planul. Rămase vorba ca la căderea nopţii tînărul să se prezinte cu căruciorul cu lemne în faţa Cişmigiului...

Dar veni zadarnic. Omul adus de spate nu mai apăru. Era ocupat în altă parte : însoţit de o grupă de genişti, cerceta pereţii spitalului, încercînd să afle unde sînt ascunse armele. Le găsi zidite în coşul unei sobe dărîmate, în spălătorie. Tencuiala, mai proaspătă în acel loc, se desfăcuse cu uşurinţă. Erau două puşti Manlicher model 1885 şi cîteva mii de cartuşe. Omul adus de spate puse o santinelă la uşa spălătoriei, apoi discută cu comandantul gărzii spitalului. Surorile din pavilionul respectiv fură chemate pe rînd şi interogate. Una dintre ele părea foarte neliniştită ; cînd o întrebă de coşul spălătoriei, se albi la faţă.

Omul adus de spate se adresă subofiţerului, comandantul gărzii :

— Fă rost de-o trăsură. Mergi cu noi la *Oberkommando,* să depui mărturie. Femeia e arestată. Vom continua cercetările acolo...

Făcu semn unui soldat să ia cele două arme. Molozul căzut din ascunzătoare trosni uşor sub cizmele soldatului.

6.

În observatorul său de pe faleza înaltă, în preajma satului Cozmeşti, generalul Eremia Grigorescu cerceta cu binoclul valea Siretului. Ceaţa zorilor odată risipită, vederea pătrundea pînă departe, de-a lungul căii ferate, pînă spre Mărăşeşti. Era 19 august 1917, dimineaţa. Generalul puse binoclul de o parte, ceru aghiotantului harta.

— Linişte... murmură el. De trei zile, linişte şi mişcări mari de trupe. Pe undeva pe-aici Mackensen vrea să ne dea lovitura. Asta ţine mai mult de psihologie decît de tactica militară : mareşalul nu e omul luptelor mărunte, de hărţuială. După două săptămîni de încercări zadarnice, va încerca un mare atac. Iar noi... noi trebuie să-i facem faţă !

Se aplecă asupra hărţii. Frontul dintre Siret, Mărăşeşti şi Panciu era o linie aproape dreaptă, de la nord-vest spre sud-est, făcînd în faţa Mărăşeştilor un ieşind ca un arc de cerc. Dincolo de calea ferată, via Negroponte, apoi pădurea Răzoare, iar între ele, o măgură cu pante domoale, cota 100, care domina împrejurimile. După obiceiul lui, generalul întoarse harta și o privi întocmai cum un șahist contemplă cîmpul de joc din punctul de vedere al adversarului. Ce-ar gîndi el în locul comandantului german ? Peste Siret nici o speranță, așa cum e malul înalt și căptușit cu artilerie. Tot înainte deci. De la Siret spre vest, cel dintîi obstacol — Mărășeștii. Dar satul devenit celebru fusese atacat zi și noapte, fără rezultat. Atunci cum ? Firește, prin învăluirea localității. Pe la est nu se poate, e brațul Siretului, apoi lunca. Numai pe la vest, dincolo de calea ferată, unde frontul e încă de pe acum mai avansat. În zona asta, mai întîi cota 100 : cine-o are în mînă, acela ține sub focul artileriei toată valea. Șoseaua aproape, calea ferată la fel... pe scurt, locul ideal pentru o lovitură „stil Mackensen", sfîrși generalul cu un zîmbet.

Privi harta, se dădu mai aproape să deslușească scrisul mărunt de pe desen, îmbrățișă iarăși cu privirea vasta întindere din fața lui. Deodată pămîntul se cutremură surd. După cîteva clipe mugetul primei salve, trasă de sute de guri de foc inamice, durui ca un tunet depărtat. Mai apoi, pe pozițiile noastre pîlpîiră lumini portocalii, care se spulberau îndată în trîmbe de fum și pămînt azvîrlite spre cer.

— Era de așteptat, spuse generalul și duse îndată binoclul la ochi. Astea nu mai sînt tragerile obișnuite, ci un bombardament în toată regula.

Se uită la ceas. Era șapte punct.

— Și-au început slujba ca niște funcționari conștiincioși, spuse generalul. Transmiteți artileriei de pe tot frontul : trageri de contrabaterie. Regimentelor de infanterie din zona frontului : identificați bazele de plecare la atac ale inamicului și comunicați-le bateriilor de sprijin, să le bombardeze. Bateriile grele — foc asupra artileriei inamice de la Panciu și Satul Nou. Și-acum, să studiem puțin intențiile mareșalului Mackensen.

Binoclurile ofițerilor din statul major se îndreptară către front.

O oră mai tîrziu, intenţiile inamicului începură să fie evidente. Exploziile ţîşneau pe toată întinderea brăzdată de liniile subţiri, şerpuitoare, ale şanţurilor de apărare ale infanteriei — şi totuşi, o anumită zonă părea să atragă în chip deosebit loviturile artileriei germane. Un ofiţer arătă cu mîna în direcţia pădurii Răzoare, abia vizibilă prin fumul şi praful stîrnit de explozii. Un telefon sună în preajma comandantului ; cineva răspunse ; cuvinte scurte, întretăiate, repetate — omul de la celălalt capăt al firului, asurzit de exploziile din apropiere, nu înţelegea ce i se spune — apoi un ofiţer veni grăbit la postul de comandă :

— Aţi avut dreptate, domnule general. Ni se transmite că bombardamentul e mai violent în zonele nord-est Panciu şi Mărăşeşti.

— Legătura cu generalul Istrate, spuse Eremia Grigorescu fără să se întoarcă. Cred că diviziile sale vor duce greul zilei de azi...

La punctul de comandă al Regimentului 9 vînători, colonelul Rasoviceanu urmărea cu îngrijorare desfăşurarea pregătirii de artilerie. Poziţiile regimentului, aflate în faţa fabricii de zahăr de la Mărăşeşti, erau bătute metodic cu sute de guri de foc. De la o vreme, colonelul băgă de seamă că proiectilele grele trec peste fabrică şi peste sat, undeva departe, în spate. Un observator comunică prin telefon că „greaua“ inamică loveşte satul Modruzeni. Fără-ndoială, nemţii îşi închipuie că acolo avem rezervele, îşi spuse colonelul. Hm, rezervele ! Dac-ar şti ei...

Regimentul său participase la război din prima zi. Plătise tribut greu de sînge la Topraisar, stăvilind pentru o vreme ofensiva inamică din sudul Dobrogei ; cînd forţele austro-germane se apropiau de Bucureşti, fusese adus în Vlaşca. Izgonise cavaleria inamică din Clejani, apoi la Cartojani şi Tămăşeşti luase două sute de prizonieri ; atacase un detaşament german care înainta spre Gorneni şi apărase eroic podul peste Neajlov. După declanşarea ofensivei germane la sud de Mărăşeşti primise misiunea să restabilească frontul pe Şuşiţa Seacă. Rasoviceanu își aminti cu groază ziua aceea scăldată-n sînge ; inamicul înainta victorios, precedîndu-și atacurile cu bombardamente intense de artilerie ; dispozitivul ruso-român fusese străpuns, nu era vreme să se facă recunoașteri pentru a stabili situația exactă ; regimentul primise ordin să atace podul de peste rîpă, să atace *imediat...*

— Dar acolo sînt mitraliere, încercase Rasoviceanu să explice. Ar trebui mai întîi lovite cu artileria...

— N-avem vreme să aducem artileria, strigase stat-majoristul de la celălalt capăt al firului. Atacați imediat !

Maiorul Vîrtejanu urma să atace cu batalionul său în direcția podului. Maiorul era un ofițer viteaz, făcuse de nenumărate ori dovada curajului său ; de astă dată, auzind ordinul, spuse scurt „am înțeles“, apoi se apropie de colonel și-i spuse confidențial :

— Domnule colonel, tot malul rîpei e garnisit cu mitraliere.

— Știam, zise colonelul. Am raportat mai sus. Dar nu avem altă cale.

Maiorul plecă. Se auziră trompeții sunînd atacul. Batalionul lui Vîrtejanu porni cu strigăte puternice, cu arma-n cumpănire, spre pod. Mitralierele germane deschiseră focul toate deodată ; îndemnați de pilda comandantului, care alerga în fruntea lor, vînătorii nu se opriră. De sus, de peste rîpă, mitralierele trăgeau mereu ; oamenii începură să cadă, unul cîte unul. Sublocotenenții din fruntea primului val de atac căzură printre cei dintîi ; sergenții le luară locul, apoi caporalii. Maiorul Vîrtejanu muri și el, în preajma podului ; de sus mitralierele continuau să tragă, mii de gloanțe șfichiuiau pămîntul galben, uscat...

Cînd ordonă retragerea, colonelul Rasoviceanu văzu că din viteazul batalion mai rămăseseră cîțiva zeci de oameni teferi, și o lacrimă de deznădejde se prelinse pe obrazul său ars de soare...

Regimentul, împuținat, trecu în rezerva diviziei. Dar în ziua următoare, veni ordinul generalului Ragoza de retragere ; trupele ruse din vecinătatea Mărășeștilor începură să execute manevra, în timp ce generalul Eremia

Grigorescu se străduia să găsească soluția pentru a salva Mărășeștii de la dezastru.

Generalul Scărișoreanu, comandantul diviziei, îl chemă la telefon pe Rasoviceanu :

— Îmi pare rău de regimentul tău. Ai pierdut mulți oameni.

— Cinci sute, spuse Rasoviceanu trist.

— Știu. Mi s-a raportat. Dar nemții au ocupat fabrica de zahăr și se apropie de gara Mărășești. Numai tu poți salva situația, n-am alte trupe disponibile. Oamenii s-au odihnit ?

— Are vreo importanță ?

— N-are, spuse generalul. Trebuie să contraatacăm prin surprindere. Acum. Fără nici o întîrziere. Pînă n-ajung nemții la gară.

— Am înțeles, spuse Rasoviceanu.

Obișnuia să-și îmbărbăteze oamenii înaintea luptei. Dădu ordin să se adune regimentul. Inspectă cu o privire rapidă plutoanele aliniate riguros, ca la paradă. Cîți s-or mai întoarce din ei ? se întrebă cu amar. Respiră adînc, ascunzîndu-și oftatul. Vorbi cu glas puternic și limpede :

— Ostași, în spatele nostru sînt mărășeștii, cheia Moldovei. Nemții vin încoace. Au trecut de fabrica de zahăr și n-are cine să-i oprească. Am fost cu voi tot războiul. Merg și acum, în fruntea voastră. Urmați-mă, să biruim sau să cădem împreună pentru țară !

Își scoase sabia și o ridică deasupra capului. Lama sclipi alb în soarele puternic. O îndreptă, ca pe-un fulger al răzbunării, spre fabrica înfășurată în ceața dimineții :

— Înainte ! Pentru țară !

Ceilalți ofițeri își scoaseră și ei săbiile. Regimentul porni în fugă. Tremura pămîntul sub pașii săi grei, și tremura văzduhul de strigătul sutelor de glasuri :

— Înainte ! Pentru țară !

Surprinși în cîmp deschis, între fabrică și gară, dușmanii nu rezistară acestui atac înfricoșător. Cei din primele rînduri traseră cîteva focuri, apoi o rupseră la fugă înapoi, urmăriți de vînătorii îndîrjiți ; panica se întinse și în subunitățile care urmau ; începu o goană deznădăjduită pe cîmpia scormonită de obuze. Urmărirea continuă pînă la fabrica de zahăr. Ostașii noștri spulberară slaba rezistență opusă de inamic. Germanii fugiră spre sud-vest, peste calea ferată, și se pierdură în viile Negroponte. Colonelul Rasoviceanu hotărî să-nceteze urmărirea ; regimentul, înaintînd prea mult, putea fi atacat pe flancuri și înconjurat. Opri deci elanul vînătorilor și le dădu ordin să se consolideze pe poziții, în fața fabricii de zahăr. Era de presupus că inamicul va încerca la rîndul său un contraatac, sau va dezlănțui focul răzbunător al artileriei...

...De atunci, vînătorii rămăseseră de strajă în fața fabricii de zahăr ; își săpau, sub focul artileriei, tranșee și șanțuri de comunicație ; așteptau în miez de noapte să li se aducă apă și merinde, pentru că ziua sectorul lor era ținta artileriei dușmane ; respingeau patrulele inamice care încercau incursiuni, rezistau eroic...

În această dimineață de 19 august, cînd soarele abia risipise ceața dimineții, răsunaseră cele dintîi lovituri de tun. Colonelul urmări cu îngrijorare exploziile proiectilelor care izbucneau tot mai aproape de pozițiile regimentului. Ceru legătura cu comandamentul diviziei :

— Domnule general, inamicul bombardează intens linia întîi, fabrica și satul Mărășești. Am impresia că vor ataca în sectorul nostru.

— Voi veni acolo, răspunse generalul Scărișoreanu. Rezistați cum puteți, în spatele vostru sînt Mărășeștii, e Moldova toată...

— Știu. Le-am spus-o și oamenilor. Ne vom face datoria !

Colonelul puse receptorul deoparte și luă iarăși binoclul. Loviturile artileriei se mutaseră deodată mult în spate, ostașii din prima linie începură să ridice capul dintre dărîmături, să-și scuture armele de pămînt, să-și îngrijească răniții. Dar colonelul știa că acest răgaz nu va dura prea mult. Se întoarse spre telefoniștii din colțul adăpostului :

— Transmiteți către toate companiile, ordonă el. Gata de luptă !

Telefoniștii repetară ordinul, chemînd companiile din prima linie. Dinspre sud începură să vină în pas alergător valurile inamice de asalt. Tranșeele românești începură să arunce fier și foc ; din flancuri răpăiau pe intrecute mitralierele, rîndurile dușmane șovăiră o clipă, dar erau împinse înainte de alte valuri. Artileria de sprijin din spatele sectorului amenințat începu un foc de baraj în calea atacatorilor, dar pe alocuri, pîlcuri de ostaşi inamici izbutiră să treacă prin tăvălugul de foc şi se apropiară de tranșee. Vînătorii aruncară grenade şi atacatorii se aruncară la pămînt, apoi începură să se tîrască înapoi. Din adăposturile românilor se auziră exclamaţii victorioase.

— Nu vă bucuraţi, strigă colonelul, ca şi cum l-ar fi putut auzi cineva prin vacarmul acela. Urmează obişnuitul atac pe flancuri...

Într-adevăr, din porumbul înalt din dreapta, ţîşniră deodată grupuri de soldaţi cu căşti strălucitoare.

— Nemţii, mă !

Armele începură iarăşi să tragă. Grenade zburară către valurile de atac. Dar dintr-o coastă și din spate țăcăneau mitraliere inamice ; cîteva grupuri de atacatori se strecuraseră în flancuri și amenințau să-i împresoare. Colonelul Rasoviceanu înțelese situația : prima linie nu putea rezista acestui atac, dat cu forțe mult superioare. Dădu ordin de retragere pe linia a doua, în marginea satului. Fabrica deveni un sîngeros cîmp de luptă ; ariergărzile încercau să stăvilească puhoiul dușman pînă cînd avea să se organizeze apărarea pe linia a doua ; sub zidurile pe jumătate dărîmate se dezlănțui o luptă crîncenă la baionetă ; românii reușiră, pentru moment, să oprească atacul, apoi se retraseră pe marginea de sud a Mărăşeştilor.

Colonelul Rasoviceanu, întristat, privea resturile bravului său regiment şi se gîndea că totuși Mărăşeştii continuă să reziste.

La începutul atacului, trupele Diviziei 13 se aflau dispuse la vest de Mărăşeşti, împărţind aliniamentul pînă către Panciu cu Divizia 10. Erau trei regimente în prima linie : 47, 50 şi 51. Pădurea Răzoare şi cota 100 erau o tentaţie continuă pentru comandamentul german ; asupra acestui sector el se hotărî să îndrepte lovitura principală.

Lovite năprasnic de tirul artileriei, tranşeele liniei întîi fuseseră distruse în întregime. Reţelele de sîrmă ghimpată fuseseră rupte pe distanţe de zeci de metri ; în spatele apărătorilor, pădurea Răzoare ardea, aprinsă de exploziile proiectilelor...

Regimentul 47 întîmpină atacul inamic cu focuri de mitralieră şi trageri de artilerie. La început atacatorii şovăiră, dar ofiţerii lor, cu revolverele în mînă, îi îndemnară cu strigăte ameninţătoare să continue înaintarea. O jumătate din divizia 13 austriacă se năpustise asupra poziţiilor încă neterminate ale regimentului. Prin breşele deschise de artilerie, cele şase valuri inamice ţîşniră înainte, la joncţiunea dintre regimentele 47 şi 51, şi le întorseseră flancurile. Rezervele săriră în ajutor ; lupta era din ce în ce mai aprigă. În cele din urmă supravieţuitorii români se retraseră, luptînd, spre linia a doua.

Un nou elan cuprinse trupele atacatoare : se apropiau de mult rîvnita cotă 100, care ar fi însemnat împresurarea Mărăşeştilor pe la nord şi distrugerea trupelor care apărau celebra localitate.

Generalul Ioan Popescu, comandantul Diviziei 13, dădu ordine grabnice : rezerva de divizie — două batalioane — aflată la Rateşul lui Haret, în spate, va interveni în cel mai scurt timp, dar pînă atunci, trupele noastre să reziste !

Din pădurea Răzoare coloanele inamice se scurgeau spre cota 100. Compania de mitraliere a Regimentului 51 primi ordin să ţină pe loc inamicul cu orice preţ, pînă la sosirea rezervelor. Tranşeea în care se organizase linia de mitraliere fu reperată de artileria duşmană şi bătută cu şrapnele. Oamenii cădeau unul cîte unul...

Din amintirile colonelului în rezervă Grigoriu Teodor, fost sublocotenent comandant de pluton în compania de mitraliere a căpitanului Grigore Ignat

Compania noastră se găsea instalată în pădurea Răzoare. Pe direcţia noastră atacau în valuri soldaţi germani din regimentele 27 bavarez şi 171 prusac. Cînd au *ajuns în zona bătăii eficace a mitralierelor, căpitanul Ignat a ordonat foc de secerare. Şi mitralierele au început să facă ravagii în rîndurile duşmane. Dar se apropiau mereu alte şi alte grupuri de asalt. Stopat de focul bine ochit al bravilor noştri mitraliori, inamicul a descărcat peste noi un adevărat potop de obuze. Aveam pierderi serioase. Atunci, Ignat a introdus în luptă rezerva. Cu forţele împrospătate, compania a continuat să-şi îndeplinească misiunea ordonată.*

...Alte explozii şi multe arme automate au amuţit. Rămas fără nici un servant, am sărit la cea mai apropiată mitralieră, pe care am îndreptat-o spre atacatorii ce se apropiau tot mai mult de noi. Acelaşi lucru l-a făcut şi căpitanul Ignat. O fracţiune de secundă l-am văzut cît de înverşunat descărca plumbii în invadatorul ce ne pîngărise vatra strămoşească. Apoi n-am mai văzut nimic. Un proiectil m-a amestecat cu mitralieră cu tot în mormanul de cadavre. De acolo, după cîte am înţeles mai tîrziu, m-au ridicat brancardierii germani... Din 180 de oameni mai trăiam eu şi un sergent din părţile Bîrladului.

La ora 11, inamicul ocupase marginea de sud a pădurii La Răzoare şi surprinse din spate batalionul 1 din Regimentul 47, care rezista atacatorilor din faţa poziţiilor. Îndîrjiţi, infanteriştii batalionului luptară pînă la ultima picătură de vlagă. Intervenţia companiilor de rezervă îi împiedicară pe duşmani să înainteze în spatele batalionului 2, vecinul din stînga. Locotenent-colonelul Radu Rosetti, comandantul regimentului, se afla la punctul de comandă, în zona batalionului 3, aflat în rezervă. El dădu ordin acestui batalion să contraatace, izgonind inamicul de pe linia întîi a trupelor noastre. Batalionul, luînd un dispozitiv de luptă ofensiv, cu secţii de mitraliere pe flancuri, deschise mai întîi focul asupra inamicului din pădure ; surprinşi, infanteriştii germani încercară să se ascundă printre copaci, să reziste acestei lovituri neaşteptate. Dar ostaşii batalionului porniră vijelios înainte, atacînd la baionetă. Inamicul începu să se retragă. Cînd ei ajunseră pe vechea linie întîi a trupelor noastre, batalionul 2, care rămăsese pe poziție, porni și el la contraatac, iar batalionul vecin, din Regimentul 39, înflăcărat de acest succes, se prăvăli asupra inamicului aflat în adăposturile din fața sa.

O goană infernală se dezlănțui pe cîmpia frămîntată de explozii. Printre sutele de morți sau răniți, care căzuseră în primele clipe ale atacului, nemții, înspăimîntați de contralovitura neașteptată, fugeau aruncîndu-și echipamentul, căștile, armele chiar.

Aproape doi kilometri ținu această goană nebună. Cei urmăriți aveau în spate spectrul morții neîndurătoare ; urmăritorii trăiau clipele de măreață beție a victoriei. Grav rănit, colonelul Rosetti căzu în toiul contraatacului ; acest eveniment înteți elanul ostașilor care înaintau în fugă strigînd : „Răzbunare !“ și spulberînd orice rezistență inamică din calea lor. Ostașii din prima linie de atac ajunseseră pe liziera de est a satului Dumbrava ; în urma atacatorilor, pîlcuri de ostași inamici, dezarmați, pășeau cu fruntea plecată spre centrul de adunare a prizonierilor.

De la postul său de comandă, generalul Eremia Grigorescu urmărea cu înfrigurare evenimentele. Rapoartele de la divizii soseau clipă de clipă, tot mai îmbucurătoare : trupele noastre înaintau. Curînd frontul căpătă o configurație curioasă, cu pătrunderi importante pe direcțiile de atac ale regimentelor în dispozitivul inamic.

— Unde se duc ? întrebă uimit colonelul Samsonovici, șeful statului major. Au început să se amestece batalioanele, vîrfurile de atac au pierdut legătura cu rezervele...

— Trebuie să oprim înaintarea, spuse Eremia Grigorescu. În elanul lor, se aventurează prea mult și riscă să fie încercuiți. Au pierderi mari, și n-avem destule rezerve ca să-i sprijinim. Pe cînd nemții... Poftim, coloane inamice înaintează pe șosea dinspre kilometrul 15. Un contraatac asupra unor ostași care au luptat toată ziua și au rezistat unui bombardament masiv de artilerie... Așadar, trupele să se oprească și să-și consolideze pozițiile cucerite ! Vreau rapoarte exacte cu privire la poziţii, situaţia regimentelor, pierderile suferite...

Spre seară, de la Divizia 10 veni ştirea că *„toate atacurile inamicului au fost respinse cu pierderi mari, iar centrul şi stînga diviziei au înaintat cam vreo 500 metri spre inamic, pe un front de aproape 4 km."* Divizia 13 raportă că trupele sale s-au oprit *„pe o linie ce trece la flancul drept — 500 metri înaintea vechii poziţii, la centru — cam 1 km înainte, iar către flancul stîng tinde a se apropia de vechea poziţie."* Divizia 9, la rîndul ei, ocupa poziţia *„de la gară, după calea ferată Panciu-Mărăşeşti, pe la liziera de sud-vest şi sud-est a satului Mărăşeşti pînă la unirea Siretului cu viroaga Şuşiţa..."*

ARMATA I

ORDIN DE ZI Nr. 90

Ostaşi !

Dumnezeul părinţilor noştri ne-a ajutat, aproape după un an de luptă, să trăim zilele cele mai mari, cele mai războinice (...) La Panciu, Mărăşeşti şi Cosmeşti s-a dezlănţuit cea mai măreaţă şi groaznică bătălie ce a purtat vreodată ţara românească.

În lupte crîncene şi vijelioase, inamicul întreit în număr, în pofta lui nesăţioasă de a cuceri şi restul din bogatul trup al scumpei noastre Românii, năpustindu-se furios, s-a izbit 12 zile şi 12 nopţi de vitejia voastră ca de o stîncă neclintită.

La Şuşiţa şi Siret aţi năruit sforţările groaznice ale sălbaticului duşman, dovedind lumii odată mai mult că „nici pe aici nu se trece". Aici cunoscu generalul german Mackensen ce este înfrîngerea.

Mărăşeştii fu mormîntul iluziilor germane...

Dat la Cartierul general al Armatei I, astăzi 21 august 1917
Comandantul Armatei I
General E. GRIGORESCU

7.

În trenul care-l ducea de la Brăila spre București, căpitanul Crivăț încă nu era încredințat că nu visează. Trecuse linia frontului într-o noapte ploioasă, vegheat de oamenii lui Moruzov care-i indicaseră locul cel mai potrivit pentru „fuga“ lui ; pe celălalt mal fusese arestat și dus la comandamentul german local. Un ofițer de informații suspect de politicos îi oferise cafea, țigări și avusese cu el o conversație care nu semăna nici pe departe cu un interogatoriu.

— Cum v-ați rătăcit pe-aici, domnule căpitan ?

— Sînt rănit... Mi-au dat drumul din spital, dar mîna nu e nici pe departe vindecată. Doctorul spunea că s-ar putea să rămîn infirm pe toată viața...

— Avem un chirurg bun, din întîmplare mi-e prieten, spuse ofițerul german. Trimit chiar acum să-l cheme, să vă examineze rana.

— Nu vă osteniți, protestă Crivăț. Mai pot rezista pînă mîine.

Ofițerul german insistă și chemă plantonul ; acesta se întoarse curînd cu medicul, un bătrînel care mirosea a băutură și fuma pipă. Sub privirile atente ale ofițerului de informații, el desfăcu cu grijă pansamentul și examină rana ; curăță locul, puse un pansament curat și se retrase, fără să dea un diagnostic exact.

— Cred că sînteți mulțumit acum, spuse Crivăț.

— Eu ? De ce spuneți asta ? se miră ofițerul german cu naivitate.

— Apreciez gestul umanitar, dar nu cred că umanitarismul a fost singurul motiv care v-a îndemnat să chemați doctorul. Credeați că simulez, fiți sincer.

Celălalt zîmbi, îi oferi iarăși o țigară.

— Ei bine, domnule căpitan, spuse el, sîntem în război. S-au văzut lucruri și mai ciudate decît un fugar care trece linia frontului bandajat peste o rană inexistentă.

— Lipsa rănii nu înseamnă că omul e spion.

— Prezența rănii nu înseamnă că nu este spion.

Era rîndul lui Crivăț să zîmbească, privindu-l în ochi :

— Domnule maior, lupt din prima zi a războiului.

— Sîntem egali, atunci. Prima mea zi de front a fost tot aici, pe frontul românesc. Mi-e foarte greu să pătrund cugetul poporului dumneavoastră. Am anchetat cîteva cazuri interesante. Toţi vinovaţii aveau nişte aparenţe foarte nevinovate. Între altele, am avut zilele trecute un dosar foarte dificil. Băieţi de liceu care se jucau, la Brăila, cu nişte sticle. Le lăsau să plutească pe Dunăre spre Galaţi. În sticle erau informaţii destinate armatei dumneavoastră. Ingenios, nu ?

— Ingenios, spuse Crivăţ. Bieţii copii. Se jucau de-a războiul. Şi ce s-a întîmplat cu ei ?

— Cazul a fost adus la cunoştinţa opiniei publice. Cei cinci băieţi vor fi executaţi.

Crivăţ îşi stăpîni tresărirea. Cunoştea cazul, dintr-un buletin de informaţii al marelui cartier. Adversarul său îi pîndea expresia feţei.

— Urîtă poveste, domnule maior. Independent de sentimentele mele faţă de război, nu pot să nu deplîng moartea unor copii...

— Copii, spuneţi ? Aceşti copii s-au făcut vinovaţi de spionaj. Sîntem în război, domnule căpitan. Iar nişte elevi de liceu nu mai sînt chiar copii.

— E drept. În divizia noastră avem zeci de subofiţeri luaţi de-a dreptul din liceu şi aduşi pe front. Abia ştiu să ţină arma-n mînă.

— Serios ? întrebă neamţul. Nu-i instruiţi deloc ?

— Nu e vreme de instrucţie. Frontul cere oameni. În fiecare zi cad sute, trebuie înlocuiţi.

— Eu îmi închipuiam că-i folosiţi la fortificaţii...

— La fortificaţii lucrează mai ales femeile. N-au putere prea multă, dar sînt harnice şi se pricep să sape.

— Dar cu muniţia cum staţi ?

— Deocamdată bine. Nu sînt semne de lipsă. Probabil că există rezerve... Nu cunosc. Sînt infanterist, nu prea mă pricep la artilerie.

Neamţul se ridică :

— Mai stăm de vorbă şi mîine. Poate vă mai amintiţi cîte ceva, între timp. V-am spus din capul locului : de memoria dumneavoastră depinde culoarea *ausweiss*-ului pe care vi-l eliberez. Şi destinaţia spre care veţi pleca : Bucureşti sau un lagăr din Balcani...

— Prefer Bucureştiul, zîmbi Crivăţ. Dar trebuie să vă gîndiţi că memoria oamenilor are şi limite.

Neamţul zîmbi şi el şi-i ură noapte bună.

Rămas singur, Crivăţ rememoră dialogul şi rămase mulţumit. Pînă acum îşi jucase bine rolul. La plecare, cei din Serviciul special îl instruiseră amănunţit, îl puseseră să memoreze frază cu frază ceea ce avea să „destăinuie" agenţilor germani. Trebuia să se lase greu, să strecoare cu dibăcie informaţiile false, să pară frămîntat de gîndul trădării, să oscileze, să se contrazică uneori. Pînă acum izbutise...

— Iată *ausweiss*-ul, spuse neamţul, a doua zi. Cei de la biroul operaţii nu sînt prea încîntaţi de relatările dumneavoastră ; se pare că ne-aţi spus multe lucruri deja ştiute. Dar ne-aţi confirmat unele informaţii, şi asta e ceva. Comandantul personal mi-a ordonat să vă cer părerea despre starea de spirit a ostaşilor, despre starea combativă a trupei care n-a intrat încă în luptă.

— Răspunsul meu n-o să placă comandantului dumneavoastră. De la general la soldat, armata din Moldova repetă un singur cuvînt : „răzbunare". Oamenii sînt fanatici, exasperaţi de război, din zona ocupată primesc veşti proaste ; vreţi să întîmpine atacurile cu flori ? Mă tem că dimpotrivă, vor lupta pînă la ultimul cartuş...

— Înţeleg, spuse ofiţerul german. Asta s-a văzut la Mărăşeşti. Vă fac o confidenţă, domnule căpitan : am avut pierderi neaşteptat de mari. Maiestatea sa împăratul este profund nemulţumit.

— Vă fac şi eu o confidenţă : nu avem unde ne retrage. Moldova este înţesată de trupe şi de refugiaţi, orice pas înapoi înseamnă o îndesire a populaţiei şi armatei, orice pierdere de teritoriu este o problemă de viaţă şi de moarte. Rezistenţa pe poziţii este singura noastră speranţă. Orice ofensivă a dumneavoastră va fi întîmpinată cu toată puterea.

— Da, spuse neamţul. Nu era greu de ghicit. Voi raporta toate acestea comandanţilor mei. Încă o mică formalitate, domnule căpitan. Trebuie să semnaţi o declaraţie că nu veţi mai lupta împotriva Puterilor Centrale.

— Şi dacă nu semnez ?

— Înseamnă că nu vă putem da *ausweiss*-ul, ci vă considerăm prizonier de război şi vă trimitem în lagăr.

— Şi dacă semnez şi n-o respect ?

— Sîntem în război, domnule căpitan. Legile sînt aspre cu cei care nu se supun.

Crivăţ jucă iarăşi, cu măiestrie, frămîntarea. Se ştia la Iaşi că agenţi plătiţi de germani colindă lagărele de ofiţeri prizonieri şi-i îndeamnă să semneze declaraţia trădătoare ; foarte puţini erau aceia care, cedînd chinurilor îndelungate ale captivităţii, cădeau de acord să semneze...

— Mă tem că o asemenea semnătură m-ar exclude din rîndul ofiţerilor. Am jurat credinţă regelui...

— Regele ? spuse cu un zîmbet superior ofiţerul german. Regele dumneavoastră are adversari chiar în rîndul românilor ; căderea lui e o chestiune de timp şi de împrejurări. Împăratul nu va renunţa uşor la România. Numai naivii mai speră într-o răsturnare a situaţiei.

Crivăţ ezită iarăşi, dar în cele din urmă semnă declaraţia, în schimbul preţiosului *ausweiss*...

Bucureştiul îi oferi un tablou dezolant, mai trist decît se aşteptase. Înţelese din prima privire că tot ce spuneau germanii despre ordinea şi liniştea instaurate în teritoriul ocupat erau simple lăudăroşenii ; văzu în gară patrule alergînd, cu pistoalele în mînă, după un tînăr bine îmbrăcat, probabil student ; citi din fugă ordonanţele guvernatorului general care avertizau populaţia şi se încheiau cu inevitabila ameninţare cu pedepse grele ; alături, afişe în limba germană anunţau spectacole germane ; cînd porni spre centru, văzu cîteva dintre frumoasele clădiri ale Bucureştiului păzite de santinele şi înţelese că acolo se instalaseră diversele servicii ale autorităţilor de ocupaţie : la Universitate, la hotelul Bristol, la palatul societății „Generala“... În birje și automobile vedea pretutindeni uniforme germane ; pe străzi, la cozile uriașe din fața băcăniilor, brutăriilor, măcelăriilor, patrule înarmate, cu ochi bănuitori, vegheau „liniștea și ordinea“...

La un colț de stradă, doi agenți în civil, cu pălăriile trase pe ochi, se străduiau să rupă de pe zid un afiș tipărit pe hîrtie proastă, cu litere mărunte și neregulate. Grăbi pasul, ajunse la celălalt colț, găsi același afiș intact și-l citi în fugă :

Frați români !

Acum, în timpul de grea încercare prin care trece țara, cînd dușmanul se străduiește să-și verse veninul pînă în adîncul sufletului nostru, ...acum e timpul să vă luați drept pildă pe cei care atît de vitejește se jertfesc pentru țară și să luptați și voi cu tărie pentru cauza sfîntă a onoarei României...

Liniște și ordine, își spuse. Asta-i un titlu bun pentru revistele ilustrate germane, ai căror cititori n-au trecut pe-aici !

Se îndreptă spre Calea Moșilor, spre vechea lui locuință. Sună la ușă cu o strîngere de inimă. Gazda veni ea însăși să-i deschidă. Cînd îl văzu, izbucni în plîns și-i făcu repede loc să intre :

— Domnule căpitan... Ce nenorocire... Am avut pînă mai ieri un neamț în gazdă... Cînd a plecat v-a luat cu el toată biblioteca.

— Nu-i nimic, doamnă.

— Ați scăpat, slavă domnului, bine că v-ați întors sănătos, că de scris știu că nu v-a ars să-mi scrieți, prin cîte-oți fi trecut pe-acolo, dar ce este, vai de mine, sînteți rănit...

— E pe trecute, spuse Crivăț liniștitor. Acuma am isprăvit cu războiul ; m-am dat pe o listă de refugiați și m-am întors acasă.

— Definitiv ?

— Măcar pînă mă fac bine ; pe urmă îmi caut o slujbă, ceva. Nu vă fie teamă, nu sînt fugar, iată; am *ausweiss*...

Vederea hîrtiei o făcu să plîngă şi mai tare :

— Ce-am ajuns, domnule căpitan, să ne legitimăm în propria noastră casă ! Cît a stat blestematul ăla aici am avut santinelă la uşă, cine venea la mine trebuia să-i arate documentul, ne-a trădat vecina de vizavi, ne certasem acum cinci ani pentru un amărît de cearşaf azvîrlit de vînt în curte la noi, era o băltoacă, pisica a călcat peste el, l-a murdărit, ne-am certat şi ea... dar vai de mine, luaţi loc, v-o fi foame, să vă fac o cafea, şi cum vă spun, m-a pîrît la comandatură că am casă mare şi am borcane cu dulceaţă... Cine n-avea dulceaţă în casă, spuneţi şi dumneavoastră ! Au venit blestemaţii şi-au încărcat-o cu camionul...

Vorbind, pregătise o spirtieră şi ibricul, gesticulă cu chibriturile în mînă, continuînd să se vaite :

— Cafea veritabilă n-am băut de luni de zile, ne dau un fel de tărîţe arse, erzaţ, cum spun ei, şi pîinea e-n două cu tărîţe, şi untul nu mai e unt şi pentru o ciosvîrtă trebuie să stai jumătate de zi la coadă, să vă spun ce-am pătimit astă-iarnă cu frigul, făceam foc cu revistele răposatului, pe urmă m-am dus ca toată lumea în colţ la biserică şi-am luat scînduri din gardul bisericii şi popa ne blestema, iar cînd au prins de veste nemţii au venit şi ne-au gonit de-acolo şi au luat ei gardul, l-au încărcat în camioane, uite-aşa am dus-o... Dar dumneavoastră ?

— Eu... dădu Crivăţ să vorbească.

— Au pus prizonierii la muncă, îi văd cînd repară strada, amărîţi şi slabi ca nişte umbre, le mai dă lumea cîte-o coajă de pîine, dar nici pîine nu prea avem, şi uite-aşa ne e dat să pătimim de cînd cu duşmanii-n ţară, arză-i focul, că rău ne mai chinuiesc...

8.

În cele cîteva zile de cînd venise, Victoria îşi atrase simpatia atît a soţiei avocatului cît şi a lui Ciurdariu însuşi. Îi învăţa pe copii cîntece şi poezii ; le recită versurile lui Goga — le avea în minte, căci poetul durerii celor din Ardeal devenise o adevărată sperietoare pentru guvernanţi, care-i înscenaseră un proces şi-l condamnaseră la moarte în lipsă, ca duşman al monarhiei ; cărţile lui erau interzise, poeziile lui circulau prin casele românilor scrise de mînă, dar şi aceasta era primejdios ; oamenii învăţau versurile pe dinafară, apoi distrugeau hîrtiile ca să nu devină „corpuri delicte“ în mîna jandarmilor împărăteşti... Copiii avocatului începuseră s-o îndrăgească, iar avocatul binecuvîntă împrejurarea care-o adusese în casa lui pe această femeie de ispravă.

Într-o seară, ea zăbovi mai mult ca de obicei în oraş ; se dusese la un negustor să cumpere caiete, se hotărîse de la început să lucreze după un program care să semene cît mai mult cu cel dintr-o şcoală adevărată ; plănuise lecţii de gramatică, de lucru, de socoteli şi de istorie, simţind că cei doi băieţi, unul de zece şi celălalt de opt ani, aveau dragoste de învăţătură.

— Mai daţi-mi două caiete cu pătrăţele, ceru ea. Şi faceţi-mi o notă totală, să văd dacă am bani destui.

Negustorul se apucă să socotească, dar se întrerupse, se ridică de pe scaunul înalt de la casă şi porni spre uşă pleconindu-se :

— Bine-aţi venit, domnule Rudi. E o cinste pentru mine să-mi calci pragul.

— Sara bună, zise jandarmul. A, văd că mai ai clienţi, domnule Ferencz. Sara bună, doamnă profesoară.

— Bună seara.

— Văd că te-ai pus pe lucru, nu glumă. Să-ţi ajut eu să duci cumpărăturile.

— Nu-s grele, protestă Victoria.

— Dă-mi voie să fiu cavaler. Îmi umblă vorba că mă port rău cu românii. Poate-şi schimbă lumea părerea, he-he !

Negustorul rîse slugarnic, imitîndu-l : „he-he !“

Victoria trebui să accepte. Afară se întunecase ; mergînd alături de el, simţi într-un tîrziu că jandarmul mirosea a băutură şi se gîndi că trebuie să se descotorosească repede de el.

— Să ne odihnim puțin, propuse el cînd ajunseră în parcul din fața Turnului Breslelor. Sau domnul avocat te ține de rău ca pe prunci să te-ntorci devreme acasă ?

— Nu mă ține de rău.

— Stai jos o țîră.

— E tîrziu.

— Stai jos, stărui el oprindu-se lîngă bancă.

— E o poruncă ?

— Nu-i poruncă. Cum să poruncesc eu unei doamne ca dumneata ? Doamnele să poruncească ele, așa-i rînduiala cea nobilă. Eu numai te rog.

Victoria se așeză, de voie de nevoie. Jandarmul se vîrî în ea.

— Mîndră ești, doamnă profesoară. Prost a fost bărbatul acela al dumitale de te-o lăsat să pleci. Dac-ai fi fost a mea, nu te lăsam nici mort.

— Ce știi dumneata... spuse Victoria.

— Umbli mereu singură, urmă jandarmul. Păcat, că ești frumoasă și tînără. Te ofilești fără de dragoste...

Încercă să-i pună mîna peste umeri. Victoria îl îndepărtă cu blîndețe.

— Nu mi-e gîndul la dragoste, domnule Rudi. Am prea multe necazuri ca să mă gîndesc la asta.

— Necazuri are toată lumea. Dar asta nu-i împiedică să se bucure de-o clipă...

Dădu s-o îmbrățișeze. Victoria se smulse și se ridică hotărîtă :

— Domnule Rudi, dă-mi pace. Nu numai pentru astăzi. Vorba aceasta este pentru totdeauna. N-am inimă pentru dragoste, nici cu dumneata, nici cu altcineva. Și să nu mai cutezi altă dată. Riști să te faci de rîs.

— Mă rog, spuse el stăpînindu-și furia. Gîndeam că putem fi prieteni, dar văd că n-am cu cine. O să-ți pară rău, doamnă profesoară. Nu-s răzbunător din fire, dar ia seama cum calci și ce vorbești.

— Cîtă vreme sînt cinstită n-am de ce mă teme, îl înfruntă Victoria. Doar dacă nedreptatea... De nedreptate am fugit. Se vede treaba că nu-i scăpare nicăieri.

— Eu apăr dreptatea, mîrîi jandarmul. Însuși împăratul mi-a dat decorație și mi-a trimis vorbă bună pentru slujba mea. Dar de-i călca strîmb, să nu tragi nădejde că te-oi ocroti ! Bună seara !

Plecă furios, lăsînd pachetul cu cărți pe bancă, lîngă ea. Victoria ridică pachetul și porni agale spre casă. „Păcat că ești frumoasă și tînără. Te ofilești fără dragoste..." Pe-o parte, așa este, gîndi ea. Se gîndi la singura ei clipă de dragoste adevărată, o dragoste scurtă ca un fulger, întîia și poate cea din urmă din viață. Era acasă, la Miercurea Ciucului. Soțul ei, negustor de vază în oraș, fugise cu primarul și cu ceilalți fruntași, de teama armatei române care trecuse munții și înainta spre inima Transilvaniei. Trupele s-au oprit pentru scurtă vreme în oraș ; nu departe de locuința ei, la școală, se instalase un comandament. Iar de acolo a venit, cu bilet de cartiruire, un căpitan tînăr și chipeș, înalt ca bradul, cu privire ageră și vorbă plăcută... Crivăț, ce nume frumos. I se potrivea, numele ; și-l imagina pe căpitan în iureșul bătăliei, cu sabia-n mînă, iute precum crivățul de la care-și împrumutase numele, făcînd fapte de bravură în bătălii victorioase...

De cum l-a văzut, a simțit o tresărire a inimii. Și-a învăluit ceea ce simțea într-o platoșă de politețe rece ; i-a dat de mîncare mai întîi ordonanței care-l însoțea, mîncare și băutură, și poate fără nici un gînd ascuns i-a dat din vinul cel mai bun și l-a îmbiat stăruitor să bea, că e destul ; simțise o adevărată ușurare cînd soldatul, doborît de oboseală și de vin, și-a făcut culcușul în tindă, în fața camerei unde avea să doarmă căpitanul ; dar căpitanul, după ce-a stat de vorbă cu ea și i-a ascultat păsurile, păsurile tuturor românilor aflați sub stăpînirea Dublei Coroane, i-a mulțumit frumos și s-a dus la culcare. Poate-i ostenit, și-a spus ea pîndindu-l, sau poate nu mă place... Dar l-a auzit frămîntîndu-se în așternut tîrziu, cînd s-ar fi cuvenit să doarmă ; poate că nu-ndrăznește, poate se rușinează la gîndul că ar putea fi respins ; dar dacă ea însăși, dîndu-i un semn încurajator, se va simți la rîndul ei respinsă ?

Blestema această oprelişte fără nume, care nu îngăduie omului să-și dea pe față gîndul cel adevărat, dar l-a surprins, la masă, uitîndu-se în cîteva rînduri la ea cu o uitătură anume, care spune mai mult decît vorbele cele mai aprinse... Atunci de ce n-a îndrăznit ? De ce ? S-a gîndit atunci că el, ca ostaş primit cu flori şi cu cinste, vrea să-şi ferească cinstea de vreun gest care-ar putea fi rău privit ; aşa şi era, i-a povestit el mai apoi, nu îndrăznea de teamă să nu fie socotit brutal şi abuziv ; îl auzea foindu-se în aşternut, frămîntat fără-ndoială de aceleaşi gînduri ca şi ea ; atunci, cu inima cît un purice, a îndrăznit ea cea dintîi, a deschis uşa, şi a făcut, înspăimîntată şi fericită totodată, acel pas dintîi spre fericirea scurtă hărăzită oamenilor în vreme de război...

Şi tu vii acum, cu mersul tău apăsat de jandarm vechi, cu mirosul tău de mahorcă şi de băutură, cu vocea ta răstită chiar cînd spui vorbe dulci, cu îmbăţoşarea ta de stăpîn căruia i se cuvine totul fiindcă are în mîini puterea, vii să întinezi această amintire dureros de frumoasă, şi-mi oferi protecţie în schimbul unei dragoste silite ? Îmi poţi dărui tu oare o dragoste ca aceea, frumoasă şi curată şi fără nădejde, de pe urma căreia nu m-am ales decît cu lacrimi şi dor neostoit în inimă ? Ştii tu că noaptea aceea, chiar de-ar fi singura, îmi poate fi deajuns pentru totdeauna ? Ştii tu că am riscat, pentru ea, totul ? Fostul meu soţ, om aprig şi mîndru din fire, m-a alungat din casă numai pentru că am cartiruit militari români ; de-ar fi ştiut adevărul pînă la capăt, m-ar fi ucis fără-ndoială. Îmi poţi tu da o dragoste care să merite mai mult decît acest risc de viaţă şi de moarte, şi care să-mi rămînă ca hrană pentru suflet toată viaţa ?

Îşi aminti ameninţarea rău ascunsă din vorbele jandarmului. Îl înfruntase ; ce va fi mai apoi ? Orice-ar fi, mai bine aşa decît să trădeze noaptea aceea unică, de la începutul războiului, fericirea aceea scurtă dar intensă, a cărei amintire o durea şi-acum...

Ajunse acasă. La uşa de la intrare se opri o clipă, să-şi tragă răsuflarea şi să-şi compună o expresie neutră, pentru ca nimeni din casă să nu-i poată citi pe faţă frămîntarea, dorul pentru un om pierdut pentru totdeauna, dezgustul pentru altul respins pentru totdeauna. Intră şi dădu bună seara cu vocea ei de toate zilele. Şi nimeni nu-i ghici furtuna din suflet.

9.

— Hai, băieţi, mai cu viaţă, se auzi glasul vioi al căpitanului Pălăgeanu. Ne aşteaptă bucătarii !

Vînătorii rîseră scurt, gîfîit. De două ceasuri urcau şi coborau colinele împădurite ale Măgurii, apropiindu-se de locul de odihnă. După cinci zile şi cinci nopţi de hărţuială neîntreruptă, li se îngăduise acum să treacă în rezerva sectorului, în pădurea Aur, aproape de Tîrgu-Ocna. Acolo aveau să întîlnească bucătăriile şi întreaga zestre a batalionului.

— Abia aştept să mă vîr în Trotuş, cu haine cu tot, mormăi sublocotenentul Dodani, comandantul plutonului patru. Ce ziceţi, dom' căpitan, de-o baie pe cinste ?

— După atîta arşiţă... încuviinţă căpitanul. Pe vremea asta Prahova noastră e numai bună pentru scăldat. Acum se scaldă-n ea bavarezii.

— Ce-o fi pe-acasă, oftă sublocotenentul. Aud că au depistat familiile celor plecaţi pe front. Mă gîndesc la maică-mea. Bolnavă de inimă cum e... atîta i-ar mai lipsi, să-i facă şi nemţii necazuri.

— Nu te lua după vorbe, spuse căpitanul. Doar n-au ajuns să se lupte cu femeile.

— Am întîlnit un soldat care-a fugit din lagăr. Spune că-i scot pe prizonieri la lucru, la sonde. Se luptă de luni de zile să le desfunde. Ai noştri nu se prea omoară cu firea. Au aruncat în sonde tot felul de lucruri şi-acuma le e greu să le mai scoată. Nemţii înjură, ameninţă, dar degeaba.

Căpitanul rîse încet şi-şi şterse năduşeala de pe frunte.

— Păi cine se grăbeşte să le dea petrol ? spuse el. Ca să zboare mai mult cu aeroplanele peste capul nostru ? Nu-s ei românii noştri aşa de naivi !

Maiorul Bădulescu, comandantul batalionului, se opri o clipă să consulte harta, apoi îi căută din ochi pe comandanţii de companii.

— Ne apropiem, spuse tare. Dar trebuie să umblăm tot ferit. Nemţii trag cu greaua pînă-n oraş, în Tîrgu-Ocna. Spuneţi oamenilor să fie cu băgare de seamă.

Măgura fusese învinsă, în sfîrşit! Printre copaci se zăriră mai întîi pereţii de stîncă ai crestei, iar la adăpostul lor, corturile şi bucătăriile de campanie. Ostaşii grăbiră pasul de la sine; îi aşteptau cîteva ceasuri de răgaz, o masă caldă, apă din belşug şi mai ales linişte...

Îşi găsiră adăpost îndărătul stîncilor, printre copaci. Unii se grăbiră să-şi schimbe cămăşile, alţii dădeau tîrcoale bucătăriilor, sau fumau, sau scriau o scrisoare acasă...

Deodată, un obuz greu se sparse sus, pe creastă, venit ca din senin.

— Adăpostiţi! strigară sergenţii.

Dar nimeni n-apucă să facă o mişcare. Al doilea obuz căzu chiar în mijlocul taberei. Cînd fumul se împrăştie, săriră cu toţii în ajutorul celor loviţi. Doi dintre ei erau morţi, alţi zece, răniţi. Ostaşii înjurau de mama focului:

— Cum de ne-au ghicit tocmai pe-aici?

— Ce-nseamnă soarta omului! Scăpăm teferi din linia-ntîi şi ne lovesc aici obuze rătăcite!

— Semn rău, flăcăi, dac-au început să bombardeze spatele, spuse sergentul care luptase şi pe Neajlov.

Într-adevăr, peste cîteva minute din cortul comandantului se auzi sunînd telefonul. Maiorul Bădulescu, care fuma o ţigară cu micul său stat-major, alergă spre cort. Larma din tabără se potoli deodată; ostaşii auzeau glasul întretăiat, monosilabic, al maiorului vorbind la telefon:

— Da... Am înţeles... Cireşoaia... Cunoaştem drumul, am mai fost pe-acolo... Da, am spus că-l cunoaştem. Odihniţi, neodihniţi, asta e. Sînt băieţi voinici, rezistă ei, n-aveţi grijă... Am înţeles, domnule colonel. Plecăm chiar în clipa asta. Am onoarea!

Gornistul, care se aţinea prin preajma comandantului, sună „Atenţiune". Ostaşii săriră în picioare, se apropiară fiecare de compania şi de plutonul lui.

— Fraţilor, spuse maiorul cu glas răsunător, inamicul a dat un atac şi a reuşit să ocupe Cireşoaia. După ce-am luptat atîta pentru ea... Divizia ne ordonă să contraatacăm şi să-l izgonim de pe culme... Adăugă coborînd puţin vocea: Odihna ne-a fost scurtă, precum vedeţi. Dar trebuie să ne facem datoria. Să ne gîndim la camarazii noştri care-au căzut prin aceste locuri. Cireşoaia e a noastră, inamicul n-are ce căuta acolo !

Batalionul îşi luă iarăşi raniţele, armele, sacii cu cartuşe şi grenade. Erau cu toţii băieţi tineri, deprinşi cu greul marşurilor de-a lungul lunilor de instrucţie din Munţii Neamţului ; străbătuseră pe jos aproape 200 de kilometri de la Neamţ pînă aici, pe front ; cu cîteva zile înainte, comunicatele oficiale duseseră vestea în toată ţara despre vitejia lor...

Porniră în formaţie de luptă, spre Cireşoaia. Două companii în prima linie, alte două în linia a doua, mai răsfirate, iar ultima, rezerva, în urmă. În faţă şi pe laturile formaţiei, patrule de oameni ageri scotoceau terenul, urcau şi coborau stîncile din preajmă, cercetau crestele pe care urma să ajungă batalionul, pentru a semnala din vreme prezenţa duşmanului.

Un aeroplan bîzîi pe deasupra munţilor. Soldaţii se ascunseră pe după copaci, ferind luciul armelor să nu licărească-n soare ; totuşi, inamicul izbuti, după cîteva treceri, să-i surprindă în mers pe o pajişte golaşă ; pesemne că dădu de veste alor săi, căci în curînd, pe cînd batalionul se apropiase de poalele Cireşoaiei, artileria duşmană se dezlănţui asupra lor.

Maiorul Bădulescu îi chemă în preajmă pe comandanţii de companii.

— Pantazi, dai atacul pe Cireşoaia. Eu mă duc spre stînga, pe Cuprian, unde văd că au pornit nemţii atacul ; probabil că ai noştri au suferit mult de pe urma artileriei...

Un soldat plin de noroi se arătă printre copaci şi se apropie de maior :

— Să trăiţi, sînt ştafeta din partea Regimentului cincisprezece.

— Ce se-ntîmplă la voi ? întrebă maiorul.

— Pe Cuprian, în stînga, par să ne atace... Artileria lor ne-a îngropat de vii... Ne-au stricat barajele şi tranşeele... Am rămas puţini...

— Raportează că venim îndată în ajutor, spune-le să reziste. Dar păzeşte-te. Caută să ajungi teafăr.

— Au încercat şi alţii să vină la dumneavoastră. Eu sînt al treilea. Ceilalţi au murit pe drum...

Plecă grăbit printre copacii ciumpăviți de obuze.

Maiorul duse binoclul la ochi. Încercă să vadă, prin frunzișul pădurii, ceva din culmea primejduită.

— Compania a cincea merge cu mine într-acolo, hotărî el. Luăm și mitralierele lui Săulescu. Bieții oameni, cred că nu mai au cu ce să tragă... Pentru atacul frontal, mi-ar trebui două companii. Una va fi a lui Pantazi, că a avut mai puține pierderi.

— Cealaltă a mea, zise căpitanul Pălăngeanu. Compania întîi, vă rog să îngăduiți aceasta. Eu cunosc poziția, dați-mi voie să atac și să-mi iau înapoi vechile șanțuri din mîna inamicului.

— Bine, încuviință maiorul. Dumneata vei ataca de front, iar la stînga va ataca Deciu, căutînd să ia dușmanul din flanc și din spate...

Cu sublocotenenții în frunte, plutoanele se înșirară pe două linii și porniră să urce prin pădure, spre coastă. Cunoșteau bine locurile ; după panta abruptă, odată ajunși sus, li se deschidea în față platoul întins, fără copaci, fără adăposturi. Deocamdată, urcară în formația obișnuită, iar în preajma crestei, cîteva ordine șoptite îi desfășurară în formație de luptă — mai întîi grenadierii, apoi pușcașii și în urmă curățitorii de tranșee.

Sub creastă, ostașii inamici izbutiseră să-și improvizeze avanposturi. Luați prin surprindere, abia traseră cîteva gloanțe și trebuiră să arunce armele.

Dar sus, pe platou, vînătorii dădură piept cu un adevărat uragan de foc. Mitraliere băteau din flanc ; din față, grenade zburau spre ei aruncate parcă de mîini nevăzute ; gloanțele șuierau cu sutele prin văzduhul încins. Vînătorii se adăpostiră, surprinși la rîndul lor de această rezistență. Căpitanul Pălăngeanu își făcu repede socoteala : fiecare clipă de întîrziere dădea curaj inamicului ; retragerea ar fi însemnat distrugerea companiei pe povîrnișul urcat cu atîta trudă. Nu era decît un singur drum :

— Înainte ! strigă ridicîndu-se.

Compania prinse deodată viață ; din iarba înaltă se ridicară deodată două sute de oameni vînjoși, întinzînd armele cu baionete sclipitoare ; peste capetele lor grenadierii aruncară grenade care se spărgeau cu trosnet asurzitor în şanţurile duşmane ; primul val sări în şanţuri, începînd lupta la baionetă ; căzură cei dintîi luptători...

Grenadierii înaintară, la semnul căpitanului, spre şanţurile din linia a doua. De acolo, alte guri de foc risipiră moartea în rîndul atacatorilor. Dar adăpostiţi în şanţurile proaspăt cucerite, vînătorii răspunseseră cu foc.

Cîteva minute se înfruntară astfel, într-o veritabilă luptă de poziţie. Apoi deodată ţîşniră rachete luminoase arătînd locul unde se adăpostiseră vînătorii. Artileria inamică, aflată undeva peste dealuri, deschise focul asupra cotei...

Între timp, compania căpitanului Deciu, ocolind poalele Măgurii prin stînga, se îndreptase spre Slănic. Împotrivirea duşmanului din faţă o opri ; în acelaşi timp răsunară focuri aprige din stînga. Prelungindu-şi frontul ca să facă faţă atacului din două părţi, vînătorii se năpustiră voiniceşte înainte.

— Băieţi, acolo să vă opriţi unde m-oi opri eu ! strigă sergentul Ionescu Ion avîntîndu-se înainte.

Căzu ca fulgerat, lovit de mai multe gloanţe deodată. Mai găsi puterea să le spună ostaşilor :

— Nu vă lăsaţi, măi !

Sublocotenentul Medianu, comandant de pluton, simţi arsura glonţului în braţ, dar îşi ignoră durerea şi continuă să alerge în fruntea ostaşilor săi. Soldatul Vlad Constantin, de la flancul stîng al companiei, puse în bătaie puşca-mitralieră şi începu să tragă cu desperare. Două mitraliere duşmane îşi îndreptară snopii de gloanţe asupra lui. Rănit la umăr şi la braţ, soldatul Vlad fu înlocuit de Dincă, ajutorul său, care reduse la tăcere armele duşmane.

Goana turbată pe urmele duşmanilor se potoli abia după ce dealul Stînca fusese curăţit de inamic. Atunci căpitanul Deciu dădu semnal de adunare. În poiana cu iarbă înaltă, la adăpostul copacilor seculari, ostaşii începură să se numere să-şi cheme camarazii. Căpitanul urmări cu durere această numărătoare. Din două sute de oameni, compania pierduse mai mult de jumătate. Sublocotenentul Victor Roşescu, comandantul unei secţii de mitraliere, murise vitejeşte ; sublocotenentul Mihăilescu fusese grav rănit şi sanitarul se străduia să-i oprească sîngele care-i şiroia din rana adîncă ; zeci de soldaţi zăceau morţi în poiana acum liniştită, aurită de soarele amiezii...

Sus, pe platou, lupta continua. Urmînd direcţiile indicate de luminile rachetelor, artileria inamică dezlănţuise un bombardament aprig. Şrapnelele se spărgeau cu sunet sec deasupra şanţurilor, împrăştiind sute de aşchii fierbinţi de oţel ; obuze de mortier bubuiau jos zdruncinînd pămîntul ; din şanţurile apropiate săltau fără veste grenade...

Din dreapta începură să apară pîlcuri de ostaşi scăpaţi din încleştarea nevăzută de dincolo de platou, din dreapta cotei 764.

— Ne-au dovedit ! strigau ei. Ne-au pisat cu artileria... Regimentul 27 se retrage... Unde-i punctul sanitar ?...

Căpitanul Pantazi, care rămăsese cu compania sa de rezervă sub cotă, înţelese primejdia : inamicul, care presa puternic în dreapta, ar fi putut cădea, printr-un contraatac masiv, în flancul celor două companii aflate sus, pe platou. Trebuia să atace înainte ca inamicul să-şi pună în practică intenţiile...

— Baioneta la armă ! comandă el. Vom trece barajul de artilerie. În linia întîi plutoanele lui Berceanu şi Constantinescu, mitralierele în dreapta... La ataac, înainte !

Compania se năpusti prin ploaia de proiectile. Sus, pe creastă, căzură primii răniţi. Dar avîntul vînătorilor era de nestăvilit. Zadarnic lătrau pe întrecute mitralierele duşmane ; ostaşii români atinseră linia celorlalte companii, prelungiră frontul spre dreapta, încurajîndu-i pe soldaţii Regimentului 27 care se opriră din retragere cu faţa la duşman. Secţiile de mitraliere îşi luară şi ele locul, întărind poziţia.

Sub ploaia de gloanţe, sub bombardamentul necontenit al artileriei vrăjmaşe, vînătorii rămaseră stăpîni pe poziţie. Jumătate din platoul Cireşoaiei era în mîinile lor. Contraatacurile inamice nu izbutiră să-i clintească. Dar rîndurile li se răriseră şi mai mult. *„Ziua de 19 august,* îşi aminteşte maiorul Radu Teodor, *a fost o zi sîngeroasă pentru vînătorii de munte : 3 ofiţeri morţi, 8 răniţi, 147 trupă răniţi şi 42 morţi...“*

Istoviţi de lupte, nedormiţi, sîngerînd din plin, vînătorii rămaseră pe poziţii, fără să ştie că lupta lor contribuise la zădărnicirea marelui atac pe care comandamentul german îl dezlănţuise simultan la Mărăşeşti şi Oituz, încercînd — pentru a cîta oară ? — să sfarme rezistenţa armatei române care apăra porţile Moldovei.

CAPITOLUL III

1.

Trenul se puse, în sfîrşit, în mişcare. Maiorul Malamuceanu îşi aruncă privirea spre însoţitorii lui. Ofiţerul-translator flutura mîna spre un camarad din gară, iar santinela, pe culoar, vorbea însufleţit cu o femeiuşcă blondă, bine îmbrăcată, probabil din personalul auxiliar cu care ocupanţii împînziseră ţara.

— O să vă bucure întîlnirea cu familia, spuse translatorul.

Maiorul ridică din umeri :

— Nu cred pînă nu văd. Ca să fiu sincer, mă surprinde atîta bunăvoinţă din partea şefilor dumneavoastră.

— De ce să vă surprindă ? Nu e un gest de bunăvoinţă, ci un mijloc de a vă convinge. Excelenţa sa pune mare preţ pe misiunea dumneavoastră. Şi cred că nu acţionează după bunul său plac. Acest demers a fost ordonat mai de sus.

— Mă îndoiesc de reuşită, spuse maiorul. Ca soldat, îi consider pe oamenii la care mă trimiteţi colaboratori ai inamicului.

— Dar vă sînt compatrioţi, domnule maior.

— Nu-mi plac politicienii. În ţara noastră, militarii se ţin departe de politică.

— Acuma nu sînteţi militar, ci parlamentar.

— Prizonier, replică Malamuceanu. N-aş fi acceptat de bună voie această misiune. Nu-mi plac oamenii aceia, v-am spus.

Ofiţerul german schiţă un zîmbet.

— Aveţi despre ei o părere falsă, domnule maior. De ce nu acceptaţi ipoteza că ei sînt adevăraţii reprezentanţi ai României ?

— Vă arde de glumă ?

— Nicidecum. Dacă ne raportăm la teritoriu, ei conduc partea cea mai importantă a ţării. Inclusiv capitala. Deci, majoritatea populaţiei.

— Dar sentimentele acestei populaţii ?

— Sentimentele mulţimii sînt schimbătoare. La noi, acum cîţiva ani, se vorbea despre război ca despre viaţa imperiului. Au fost suficiente cîteva luni de coadă la pîine pentru ca gloata să înjure războiul. Dă pîine mulţimii şi vei fi aclamat. Asta o ştiau şi romanii, acum două mii de ani...

— Mulţimea din teritoriul ocupat stă prost cu pîinea !

— Mă-ndoiesc. Priviţi, domnule maior. Ţăranii îşi culeg recolta...

Pe fereastră se vedeau lanuri întinse, în care bărbaţi în cămăşi lungi, albe, şi femei cu baticuri negre munceau cu mişcări repezi, automate. De după un pîlc de copaci apăru un convoi de căruţe militare păzite de santinele. Maiorul clătină trist din cap şi arătă spre geam :

— Iată şi stăpînul recoltei. Armata germană. Credeţi că aceşti ţărani, care cară grîul în hambarele armatei de ocupaţie, sînt mulţumiţi de soarta lor ?

— O să vedeţi că sînt. Le-am adus o organizare superioară, am pus ordine peste tot. Vă veţi încredinţa singur, discutînd cu familia.

— Tot mai insistaţi cu basmul ăsta ? Adică mă voi putea duce acasă, ca un soldat venit în permisie ?

— Acasă ? ...Sînteţi prea pretenţios. Vă veţi vedea soţia în gară la Ploieşti. Din ordinul excelenţei sale a fost invitată printr-o telegramă...

— E ceva şi asta. Nu ne-am văzut de opt luni de zile. Tot ce ştiu despre familie este că n-o duce pe roze. Autorităţile dumneavoastră s-au răzbunat pe familiile ofiţerilor de pe front.

— Exagerări, domnule maior. Propagandă. Generalului nu-i plac exagerările. De aceea v-a aranjat întrevederea cu familia.

— În gară, între două trenuri? rîse amar maiorul.

— Sînt mulţi oameni care s-ar mulţumi şi cu mai puţin. Sîntem în război, domnule maior...

Maiorul simţi brusc dorinţa de a abandona această discuţie. Sigur, neamţul putea spune orice. El trebuia să-l aprobe sau să tacă. Pentru orice părere diferită de a sa, translatorul avea pregătită fraza care-i amintea maiorului situaţia lui amară, de captiv în mîna inamicului.

Închise ochii. Se gîndi iarăşi la împrejurările capturării. Toată ziua de 14 august fusese un calvar. Atacurile duşmane alternau cu bombardamentele de artilerie; după încetarea fiecărui bombardament, maiorul punea mîna pe telefon, să fie sigur că mai are legătura cu artileria de sprijin. Glasul maiorului Hanganu, de la celălalt capăt al firului, îi dădea o anumită certitudine. Într-adevăr, bateriile lucrau admirabil. Îndată ce trupele inamice se masau pentru asalt, Malamuceanu completa rapoartele observatorilor cu propriile lui constatări şi transmitea artileriştilor poziţiile bazelor de plecare la atac. După cîteva clipe, peste tranşeele germane începeau să plouă proiectilele. Toată ziua durase acest duel şi infanteriştii germani nu izbutiseră să se apropie de liniile Regimentului 32. Seara însă, după un bombardament cu gaze, valuri masive de infanterie inamică năvăliseră la punctul de legătură dintre două regimente ale brigăzii vecine, spărseseră frontul şi — după cum reconstituise întîmplarea cu prizonierii din alte unităţi — se împărţiseră în trei coloane: una către podul de la Cosmeşti, alta care căzuse în spatele căii ferate, înconjurînd halta, iar a treia de-a lungul Siretului. Aşadar, regimentul său fusese luat din spate şi din flancuri, deci nu putea învinovăţi pe nici unul dintre soldaţii care de-o săptămînă întreagă dormeau în tranşee, respingeau cîteva atacuri pe zi, iar noaptea refăceau tranşeele şi îngropau morţii...

Oftă, cu gîndul la sutele de oameni care mureau în fiecare zi — mureau cu faţa la duşman, cu satisfacţia amară de a se fi împotrivit din răsputeri, pînă-n cea din urmă clipă. Chiar faptul că primii soldaţi germani pătrunşi în punctul de comandă fuseseră făcuţi *mai întîi ei* prizonieri îi îndulcea întrucîtva amărăciunea.

Gîndul că peste cîteva ore îşi va revedea soţia începu să-l frămînte. Încercă să şi-o imagineze cum o văzuse ultima oară, într-o după-amiază de toamnă tîrzie ; în ziua aceea urma să se prezinte la comisia medicală, dar rana era încă nevindecată şi unul dintre medici propusese să-l opereze ; ea l-a petrecut pînă la poartă, i-a întins bastonul, el l-a luat cu un zîmbet trist.

— De nu m-ar opera...

— Ba mai bine să te opereze, să fii sigur că scapi, a spus ea.

— Ce ştii tu ! Batalionul... Ce-or să zică oamenii ? Aparent e o nimica toată, un glonte în laba piciorului, alţii au păţit-o mult mai rău şi s-au întors pe front, pe mine vor să mă dea la serviciile auxiliare, asta ar însemna să mă scoată din rînduri, înţelegi ?

Ea l-a îmbrăţişat tăcută. Îi înţelegea numai pe jumătate frămîntarea.

— Important e să te faci bine, Telu !

Copilul asculta mirat şi trist ; maiorul a tresărit el însuşi, auzindu-se chemat cu acest nume de alint, rămas din primii ani de căsnicie.

— Românul are şapte vieţi, a încercat el să glumească. Nu te teme, draga mea, o să mă refac repede. Cu sau fără operaţie, trebuie să mă-ntorc pe front. Am făcut şi raport scris pentru asta. Nu-mi dau eu aşa uşor sabia pe un amărît de baston.

S-a aplecat să-l sărute pe băiat, i-a şters cu degetul arătător o lacrimă de pe obraz, l-a certat în glumă :

— Aşa voinic eşti tu ? Şi mai ziceai că te faci cavalerist ! Să fii cuminte, puiule, şi s-o asculţi pe mama...

Soldatul de pe capra trăsurii a tuşit cu înţeles : era tîrziu. Soţia s-a ridicat pe vîrfuri să-l sărute.

— Să vii sănătos, i-a şoptit ea şi acestea au fost cele din urmă cuvinte...

Oftă adînc. Însoţitorul său zîmbi, se aplecă spre el.

— Vă înţeleg nerăbdarea, domnule maior.

— Ce spuneați ?

Cuvintele acestea prefăcut blînde îl readuseră de la despărțirea aceea romantică, retrăită în gînd de-atîtea ori în timpul războiului, la realitatea de acum : era prizonier, omul cu zîmbet fals era gardianul său, unul ca el plănuise, într-o cazemată, năvala din flancuri asupra regimentului istovit, un altul îl lovise cu patul armei peste umăr, în încleștarea aceea scurtă și grăbită, pe viață și pe moarte, care însemnase sfîrșitul lui ca soldat...

— Ce spuneați ? repetă cu răceală.

Zîmbetul neamțului se șterse la fel de rapid cum apăruse.

— Spuneam doar așa, că vă înțeleg nerăbdarea. Sîntem soldați, dar înainte de toate sîntem oameni. Vă veți încredința că armata imperială este mai umană și veți ajunge, sînt sigur, la sentimente mai bune.

— Rămîne de văzut, spuse Malamuceanu rezervat. Am patruzeci de ani, domnule căpitan, și am văzut multe lucruri în viața mea. M-am deprins, între altele, să dau mai multă crezare faptelor decît vorbelor.

— Nu văd legătura, făcu înțepat translatorul și-și întoarse privirile spre fereastră.

Pînă la sosire nu-și mai schimbară nici o vorbă. Malamuceanu recunoscu de departe suburbiile familiare, turlele înalte ale rafinăriei, o barieră cu cîteva mașini militare așteptînd. Căută să-și ascundă emoția. Ofițerul german își luă valijoara din plasa de bagaje, îl îndemnă pe maior să facă la fel și-l invită, cu un gest, către platforma din capătul vagonului. Santinela se ivi îndată lîngă ei, cu cureaua armei petrecută peste cot, ca să-i fie mai la-ndemînă.

În gară, sute de soldați și lucrători de la rafinărie luară cu asalt vagoanele, rîzînd și glumind. Malamuceanu privi mai întîi nedumerit spre civilii care vorbeau nemțește ; își dădu seama că erau meșteri germani, aflase din ziare că administrația de ocupație se trudea să repună în funcțiune sondele și rafinăriile distruse în cursul retragerii. Se opri o clipă pe scara vagonului, emoționat, cercetînd cu privirile mulțimea de pe peron.

— Trebuie să coborîm, spuse ofițerul german. Cred că doamna ne așteaptă la comandatura gării.

Malamuceanu sări de-a dreptul pe peron, fără să mai atingă scara vagonului. Santinela sări în aceeași clipă, fără-ndoială, temîndu-se să nu-l scape prin mulțime. Ultimul coborî translatorul, afișînd un aer nepăsător. Parcurseră astfel peronul lung și plin de lume. Un ofițer. român într-o gară unde mișunau oameni în uniformă germană stîrni curiozitatea tuturor. Oamenii se dădeau deoparte din calea prizonierului și a escortei, dar după un pas se opreau în loc să-i privească. Malamuceanu înfruntă strîngînd din dinți privirile curioase, pentru o clipă regretă că acceptase această călătorie, dar în clipa următoare se gîndi la soția lui și grăbi pasul.

La ușa comandaturii gării se opri, îl lăsă pe ofițerul german să intre primul. Avu vreme să vadă, în semiîntunericul încăperii, o siluetă feminină. Intră fără să mai aștepte permisiunea cuiva. Femeia sărise și ea în picioare, dar rămăsese locului, parcă împietrită de emoție. Malamuceanu făcu un pas spre ea, și abia atunci o văzu aruncîndu-se spre el, fără să scoată un cuvînt. Se îmbrățișară, puțin stingheriți de prezența translatorului și a unui ofițer masiv, probabil comandantul gării, care rămăsese pe scaunul lui dindărătul biroului și se uita la ei printre gene. În cele din urmă, la rugămintea șoptită a translatorului, acesta se ridică greoi și ieși din încăpere, aprinzîndu-și o țigară. Fără să ia în seamă ce se petrece în jur, femeia își săruta soțul pe frunte, pe obrajii arși de soare, îi mîngîia umerii, parcă nevenindu-i să creadă că-l are în fața ei.

— Cum s-a întîmplat, Telu ? Lasă, nu-mi povesti. Bine că ești teafăr. Am fost așa de înspăimîntată... Cum te simți cu piciorul ?

— Bine. N-a mai fost nevoie de operație, ți-am scris doar.

— Mi-ai scris, dar n-am crezut. Mă gîndeam că vrei doar să mă liniștești. Am visat într-o noapte...

— E drept că se inflamase într-o vreme, dar m-am tratat la Iași. Ce fac copiii ? Ce e pe acasă ?

Ofițerul german făcu un pas spre ei :

— Domnule maior, spuse el în românește, nu uitați pentru ce ne aflăm aici.

Soția maiorului îl măsură cu o privire îngrijorată :

— Despre ce este vorba ?

— Doamnă, v-aș ruga să spuneți soțului dumneavoastră dacă ați avut de suferit de pe urma armatei imperiale.

— Ciudată întrebare. Toată lumea a avut de suferit, domnule. E război, apoi ocupația... Mă iertați, domnule ofițer, dar ăsta-i adevărul.

— Nu despre asta e vorba. Unii susțin că familiile ofițerilor români aflați pe front sînt obiectul răzbunării armatei germane. Noi vrem să combatem această idee. Spuneți dacă dumneavoastră, personal, ați avut necazuri din partea autorităților de ocupație.

Ochii lui albaștri-cenușii o fixau cu răceală ; vorbele, corect articulate, răsunaseră tăios și oarecum amenințător. Femeia șovăi o clipă :

— Ei bine... cum să vă spun ? Personal nu pot spune că...

— Ați fost arestată ? Vi s-a percheziționat locuința ? insistă neamțul.

— Nu. Nici una, nici alta. Doar atîta, că lîngă casa noastră e un depozit. Mitică s-a jucat cu chibriturile...

— Ce-i cu Mitică ? întrebă sufocat maiorul.

— Nimic, liniștește-te, băiatul e bine. A intervenit un plutonier și l-a scos din mîna santinelei...

— Cine-i Mitică ? întrebă ofițerul german.

— Băiatul nostru. Are șase ani. Era să-l...

Nu mai putu să continue. Își acoperi fața cu mîinile. Maiorul o atrase la pieptul lui.

— Liniștește-te, draga mea, și ia-o de la capăt. Ce s-a întîmplat cu băiatul ?

— Era să-l ucidă, spuse ea printre hohote de plîns. Îndreptase baioneta spre el, noroc că l-a văzut plutonierul...

— Nu-mi ascunde nimic. De ce nu l-ai adus cu tine ?

— E cam răcit. Dar nu are nimic, îți jur. Cîteva zile am fost îngrijorată ; noaptea sărea din somn țipînd, a trecut și asta...

— Poznele copiilor, interveni translatorul. O întîmplare neplăcută, dar prea măruntă pentru ceea ce discutăm noi.

— Aveți copii, domnule ? îl întrerupse ea.

— Nu, dar n-are importanță. Vreau să spun că acest incident nu este o dovadă că ne răzbunăm pe familiile ofițerilor aflați pe front. Mai aveți alte plîngeri de formulat ?

Ea evită privirea aceea înghețată și precisă.

— Nu am alte plîngeri, șopti.

Translatorul se îndreptă spre Malamuceanu :

— Domnule maior, acesta este adevărul. Noi nu ne războim cu femeile și copiii. Zvonurile pe care le-ați auzit sînt, evident, niște calomnii la adresa armatei imperiale germane. Asta am vrut să vă dovedim prin această întîlnire. Și acum, trebuie să vă luați rămas bun de la doamna.

— Așa de repede ? tresări ea.

— Regret, doamnă, timpul ne presează. Peste cîteva minute avem tren spre București. Dar dacă lucrurile merg bine, vă veți revedea foarte curînd...

— Rămîne de văzut, spuse trist Malamuceanu.

— De ce sînteți pesimist, domnule maior ? Știți bine că misiunea dumneavoastră...

— Ce misiune ? vru ea să afle.

Malamuceanu ridică din umeri, cu ochii la însoțitorul său.

— Deocamdată nu știu prea multe. O să aflu la București. Dar mai spune-mi despre voi. Cît mai multe. Orice.

— Ce să-ți spun mai întîi ? Sîntem bine cu toții. Nu ne purta de grijă, ne descurcăm. Ne ajutăm între noi... O singură veste proastă. Nașul tău. Tache Lăzărescu, s-a prăpădit acum două săptămîni. S-a chinuit mult, în ultima vreme rămăsese numai pielea și osul.

— Ai fost la înmormîntare ?

— Domnule maior, interveni translatorul, trenul intră în gară.

Maiorul depărtă brațele într-un gest deznădăjduit :

— Trebuie să plecăm, vezi bine. O să-ți dau vești...

— Ai grijă de tine, spuse ea. Mi-e frică...

— Fii curajoasă. Și cu copiii, bagă de seamă...

Sub privirile reci ale translatorului care-i aștepta la ușă se îmbrățișară stîngaci, ca doi actori fără talent. Ea îl însoți pînă la ușă, ținîndu-l de mînă ; cînd dădu cu ochii de soldatul cu baioneta la armă, se dădu deoparte, înspăimîntată.

De pe scara vagonului care se punea în mișcare, maiorul întoarse pentru ultima oară privirea spre ea ; o văzu nelimpede printre lacrimile care-i împăienjeniseră ochii...

Trenul intră încet în Gara de Nord. Îi veni în întîmpinare o mulțime agitată și tristă ; mai mult bătrîni și femei, mulți în doliu, alții cercetînd cu priviri dezamăgite fețele călătorilor în căutarea celui așteptat ; printre lume treceau în cadență patrule germane ; ici și colo, cîte-un agent secret supraveghea călătorii care se scurgeau încet pe peron...

Cei trei ieșiră din gară. Santinela se repezi către o trăsură în care tocmai se urcaseră două femei în vîrstă ; strigă ceva, femeile coborîră îndată, birjarul le ajută să-și descarce bagajele — totul ca într-o piesă bine regizată.

— E firesc ca armata de ocupație să aibă prioritate, se simți neamțul dator să explice. Totuși e război, domnule maior.

Se instalară amîndoi pe bancheta din spate a trăsurii, iar santinela pe strapontină, cu fața spre ei, cu arma pe genunchi.

— Unde mergem ? întrebă birjarul în nemțește.

— Hotel Bratu, răspunse translatorul și se întoarse triumfător spre maior : Vedeți ce-nseamnă superioritatea noastră ? Nimeni nu l-a silit pe acest om să învețe germana...

Văzu că maiorul nu-l ascultă, preocupat de aspectul străzii. Strada oferea, într-adevăr, un spectacol ciudat, de neînțeles pentru ochii unui nou-venit. Pe Calea Griviței, lumea formase o coadă lungă în fața unei brutării, la ușa căreia o santinelă germană veghea impasibilă și marțială ; mai încolo, în fața cinematografului, doi ofiţeri germani stăteau de vorbă cu o doamnă elegantă, purtînd o rochie vaporoasă şi pălărie cu voaletă care-i ascundea trăsăturile ; pe cheiul Dîmboviţei, o patrulă tîra un tînăr care încerca zadarnic să opună rezistenţă ; mai apoi, trecură pe lîngă un şir de furgoane sanitare încărcate cu răniţi.

— Războiul îşi urmează cursul, spuse ofiţerul german. Un convoi de răniţi nu e cel mai potrivit spectacol pentru un om abia întors de pe front, dar asta-i legea vieţii. Cad şi de la noi mulţi ; războiul nu cruţă pe nimeni. Înţelegeţi insistenţa şefilor noştri pentru acest demers nobil, umanitar. Sînt convins că veţi pleda pentru pacea cu Germania, domnule maior.

— Pacea depinde de atîtea lucruri...

— V-aţi dat seama că excelenţa sa vă apreciază foarte mult. Are o părere bună despre armata dumneavoastră. Dar l-aţi auzit ce spunea : rezistenţa aceasta este fără rost şi fără sorţi de reuşită. Vom pătrunde în Moldova. oricîte sacrificii am face. Nu aveţi destule divizii ca să ne ţineţi piept. Cît priveşte aliaţii... v-au cam lăsat singuri.

Trăsura se opri în faţa unei clădiri mari, frumoase, de pe cheiul Dîmboviţei, cu balconaşe împodobite cu bazoreliefuri de gips, în stilul specific sfîrşitului de secol. Firma, scrisă cu litere de metal, în relief, fusese ştearsă ; abia se mai vedea conturul literelor : „Hotel Bratu". La uşa principală, în locul portarului, străjuia o santinelă cu coif ţuguiat. În hol, un plutonier aşezat pe scaunul patronului scria ceva într-un registru mare. Pe fotolii, în preajma vitrinei, şedeau cîţiva ofiţeri germani care-i cercetară cu curiozitate pe noii veniţi. Translatorul spuse ceva subofiţerului şi acesta desprinse cu grabă o cheie de pe panoul din spatele lui şi i-o întinse, apoi făcu semn unei santinele să se apropie.

Translatorul luă cheia, şovăi o clipă, apoi o întinse maiorului :

— Sînteţi aici mai puţin prizonier şi mai mult oaspete. Vi s-a rezervat o cameră ; santinela are ordin să nu vă deranjeze. Îşi face datoria de ostaş, atîta tot. Probabil veţi sta mai multe zile. Misiunea mea a fost să vă aduc pînă aici. Mi-a făcut plăcere compania dumneavoastră.

Îl salută ţeapăn şi se depărtă urmat de santinelă. Soldatul chemat de subofiţerul-majordrom făcu un pas înainte.

— Poftiţi sus, spuse subofiţerul. Santinela va sta cu dumneavoastră. Vă cerem scuze, aşa sînt dispoziţiile...

Urcă scările acoperite cu pluş roşu. Se încrucişă cu cîţiva ofiţeri germani, care sporovăiau veseli coborînd cu cheile în mînă. Santinela îl urma ; cînd ajunse la etaj îl îndrumă pe culoar spre dreapta. Privi cheia cu numărul camerei şi se opri la o uşă. Descuie cu gestul unui turist proaspăt sosit. Intră. Santinela îl urma ca o umbră. Camera era spaţioasă, bine mobilată, cu perdele groase la ferestre filtrînd lumina. În încăpere domnea un semiîntuneric răcoros, în contrast cu zăpuşeala străzii. Maiorul privi în jur. De la dormitorul comun, ticsit de oameni, murdar şi cu aer înăbuşitor, la o cameră confortabilă...

— Vreau să fac o baie, îi spuse santinelei.

Ostaşul ridică nepăsător din umeri. Ţinea arma într-o mînă, toropit de căldură. Maiorul intră în baie, o cercetă dintr-o privire şi înţelese indiferenţa santinelei : în afară de uşă, baia nu avea altă comunicare cu lumea de afară...

*

— Bună seara, spuse un glas.

Maiorul sări de pe pat, încheindu-şi nasturii vestonului cu un gest reflex. Santinela şedea pe un scaun, cu arma între genunchi ; abia se uită la noul venit, un bărbat cu chelie şi cu o barbă mare care-i ajungea pînă la jumătatea pieptului.

— Sînt Lupu Kostaki, girant la Ministerul de Interne, se prezentă el, apoi făcu un semn santinelei care dispăru îndată dincolo de uşă. Domnule maior, am ţinut mult să te cunosc şi să stau de vorbă cu dumneata. Îmi dai voie ?

— Mă rog, spuse rece Malamuceanu. Pentru asta am fost adus aici.

— Ei, nu, nu aşa, zîmbi Lupu Kostaki mîngîindu-şi barba. Nu vreau să te socoteşti o victimă a împrejurărilor. Dumneata eşti comandantul unui regiment din linia întîi, un ofiţer viteaz, decorat încă în prima parte a campaniei. Un om însemnat ca dumneata, cu judecată matură, cu vechime în oştire, are un cuvînt greu, pe care te poţi bizui. Aş vrea să ştiu mai întîi care este starea de spirit a armatei de pe front.

— Armata noastră e animată de cel mai puternic spirit combativ. A şi dovedit-o, de-a lungul luptelor de la Mărăşeşti. Nu ştiu cît de informat eşti dumneata despre aceasta.

— Cunosc, spuse repede Lupu Kostaki. Soldatul nostru e viteaz. Rămîne să vedem pentru ce îşi varsă sîngele...

— Singura dorinţă a soldatului român este să elibereze teritoriul ocupat, alungîndu-i pe germani.

— Cum, acolo lumea mai crede în victorie ?

— Cu toţii credem cu tărie în victorie.

— E frumos din partea dumitale, ca militar, să speri acest lucru. De fapt, e o obligaţie să vorbeşti de bine armata. Dar nu înţelegi realitatea, domnule maior. Cum o duce populaţia în Moldova ? Care este starea de spirit ? Care este atitudinea poporului faţă de dinastie ?

— Maiestatea sa e comandantul de căpetenie. Poporul şi oştirea îl urmează, strîns uniţi, convinşi de succesul cauzei noastre.

Lupu Kostaki începu să vorbească repede ; atît de repede, încît barba lungă îi flutura ca un evantai :

— Ei bine, regele ne-a adus în situaţia asta. Hotărînd intrarea în război, l-a supărat cumplit pe Kaizer. Nu-ţi dai seama că el nu mai poate domni ? În ţară e o puternică mişcare împotriva dinastiei. Aceasta va fi cu siguranţă detronată şi înlocuită cu un vlăstar al familiei imperiale germane. Se lucrează la înfiinţarea unei armate naţionale cu armament german, care va schimba soarta ţării.

— Stimate domn, spuse maiorul încet, am stat de vorbă cu soldaţi fugiţi din captivitate, care s-au întors la trupele noastre. Ei au cu totul altă părere. Armata de care vorbeşti dumneata există numai în planurile unor politicieni.

— Ascultă-mă pe mine, colonelul Sturza se ocupă personal de recrutarea oamenilor. Îl cunoşti pe colonelul Sturza ?

Maiorul își simți deodată mușchii rigizi ; o amorțeală ciudată îi furnica buzele. Vorbi cu greutate :

— Nu-l cunosc și nici nu vreau să-l cunosc pe acest trădător.

— Trădător ? Dimpotrivă, patriot. Un om clarvăzător, care a înțeles cu un ceas mai devreme porunca istoriei...

— Pentru noi, rămîne un trădător. A fost condamnat la moarte în lipsă. El nu mai există pentru noi, deci e inutil să mai vorbim despre el.

Lupu Kostaki își pocni palmele :

— Domnule dragă, un ofițer cu vechime ca dumneata să se lase convins de vorbele aruncate pentru plăcerea mulțimii ? Colonelul Sturza e izbăvitorul neamului. Dealtfel, o să vină personal să stea de vorbă cu dumneata.

Maiorul sări de pe scaun. Încercă să-și stăpînească furia, să dea glasului o tonalitate cît de cît firească :

— Îți închipui că aș putea, chiar prizonier fiind, să stau de vorbă cu un comandant care și-a părăsit soldații și a fugit la inamic ?

— Inamicul ne poate deveni prieten. Istoria e schimbătoare, domnule maior. Nemții sînt puternici, ai să vezi că nu peste mult timp ajung la Iași și atunci vom sta altfel de vorbă. Gîndește-te bine la viitorul dumitale. Fii prevăzător și ia o hotărîre înțeleaptă.

— Hotărîrea mea e luată de mult. Din ziua în care am îmbrăcat uniforma și am jurat pe drapel...

Lupu Kostaki oftă, se mișcă pe scaunul care scîrții neplăcut.

— Îmi pare rău că nu izbutesc să te conving. Dar Sturza îți va vorbi ca militar.

— Refuz să stau de vorbă cu un asemenea om.

— Ei, nu așa. Eu ți-l trimit și-ai să vezi că...

— Inutil. Dacă vine, ori sar la el, ori mă arunc pe fereastră.

— Îmi pare rău, spuse Lupu Kostaki ridicîndu-se. Credeam că ești om de înțeles. O să regreți amar. Îți mai dau timp de gîndire. Nu te grăbi...

Se îndreptă spre ieșire. Deschise ușa, santinela se arătă îndată. Ministrul-girant se întoarse încă o dată, să-i spună confidențial :

— Aștept să-mi dai de veste ce-ai hotărît. Oricum, o să mai stăm noi de vorbă. Poate te răzgîndești. O să mai vin pe-aici.

— Rezultatul va fi același, spuse Malamuceanu.

— În orice caz, eu îți spun la revedere...

Maiorul se înclină în tăcere. Ușa se închise. Santinela răsuci cheia în broască.

2.

Cînd intră în casă, Victoria distinse în penumbră chipul palid al Ilenei Ciurdariu și se opri uimită.

— Ați coborît, doamnă ? Vă simțiți mai bine azi ?

— Nădăjduiesc că da, spuse soția avocatului cu glas slab. Mi-a fost de-ajuns cît am zăcut. Acuma i-am trimis pe cei mici la culcare, iar eu stau și aștept...

— Domnul avocat nu-i acasă ?

— Nu. L-or chemat la subprefectură. Sînt tare îngrijată, dragă doamnă. De cînd l-au luat tot așa, într-o seară, și l-au dus în pustă, toată viața mea e o spaimă. Nu poți fi sigur de nimica ; legi nu-s ca să te apere, iar soțul meu nu-i omul care să rabde și să tacă...

— Tocmai de asta îl iubesc oamenii. Am discutat cu cîțiva mineri, cu femeile lor... Îl vorbesc de bine cu toții.

— Păi, e drept că s-a luptat pentru ei și s-a pus rău cu stăpînirea. Ce-a mai stăruit pentru gimnaziul acela. Iar cînd l-au arestat pe preot, s-a dus la subprefect să protesteze. A fost și la Oradea, la episcopie. După aceea a-nceput poliția secretă să ne pîndească ușa, să vadă cine intră, cine iese. Împăratul și-ai lui se tem de comploturi, tare se mai tem... Și ce mai spuneau minerii aceia ? Iar plănuiesc vreo grevă ?

— Vor să facem un comitet al femeilor. Să grijească de trebuințele școlii, să gospodărească ajutoarele pentru copiii rămași orfani de pe urma războiului. Mai spuneau că am putea alcătui un cor, să învățăm cîntări noi, de-ale noastre...

— Asta-i bine, spuse Ileana Ciurdariu. De-aș fi sănătoasă m-aș înscrie și eu în acest comitet...

Avocatul intră voios, cu haina descheiată, ștergîndu-și nădușeala de pe frunte. Soția lui încercă să-i iasă în întîmpinare : izbuti doar să ridice mîinile către el :

— Te-ai întors, dragule. Am stat cu grijă...

— O mică discuție cu domnul subprefect. Nu-i place că m-am vîrît în proces, că-i apăr pe copiii aceia.

— Dacă nu te astîmperi, îl mustră ea blînd. Măcar de-ar folosi la ceva. Dar se zice că judele are sentința pregătită dinainte, și orice apărare e-n zadar.

Avocatul își trase scaunul lîngă fotoliul ei, se așeză, punîndu-și pălăria jos, pe covor, și își aprinse o țigară.

— Cel puțin să vadă că ne ridicăm glasul, spuse el cu tărie. Nu ne dau drepturi, dar dacă n-am deschide gura în fața nedreptăților, am păți și mai rău.

— Tot despre copiii aceia se vorbea și la adunarea minerilor, spuse Victoria. Ne gîndim să facem o demonstrație, poate izbutim să-i scăpăm de năpastă.

— Cît vom fi în puterea imperiului, nu vom scăpa de năpastă, oftă avocatul. Nici Memorandumul n-a izbutit să schimbe lucrurile.

— Tata a fost memorandist, spuse Victoria cu ochii-n jos. Dar în familia bărbatului meu nu era îngăduit nici să aduci vorba despre asta. Se adunau prietenii lui, se sfătuiau despre prețul grîului, despre credit la bancă, și-l vorbeau de bine pe împărat. Iar eu mă gîndeam în clipele acelea la tata, mort între zidurile temniței. Dar nu cutezam să dau glas gîndurilor... Mă gîndesc că generațiile cele noi aproape că au uitat de această încercare a românilor de a-și cuceri dreptatea.

— Sînt lucruri care nu se uită, spuse avocatul. Tatăl meu, fiu de țăran din Cîmpie, i-a scris un cuvînt de salut învățătorului său, care era memorandist și se întorsese din temniță după trei ani. De unde să știe bietul om că memorandiștii erau urmăriți pas cu pas după ce fuseseră eliberați ? Li se cercetau, firește, și scrisorile. Așa i-au dat tatii de urmă și l-au condamnat la o lună închisoare, numai pentru că îi scrisese învățătorului...

— La Toplița jandarmii caută pricină școlarilor care vorbesc românește pe stradă, spuse Victoria.

Avocatul încuviință energic din cap.

— Nu numai la Toplița. Cred că nu se află pe lume neam mai asuprit decît românii din Ardeal. Anul trecut, un prieten de-al meu, preot, a fost adus în fața judecătorului pentru că i-a îndemnat pe copii să nu-și uite limba strămoșească și să meargă la școala deschisă pe lîngă biserică. Trebuie să știi că altfel de școli românești nu se află. Statul nu îngăduie și nu dă bani pentru învățămîntul românesc. În satele noastre sînt puțini știutori de carte și tot mai puțini dintre copii ajung să învețe la școli înalte. Stăpînirea îi ține în întuneric și le poruncește să se supună. Asta doresc ei de la noi : supunere. Să ne uităm obîrșia și să fim credincioși drăguțului de împărat. Dar românii nu se vor supune în vecii vecilor.

Victoria ridică ochii aprinși spre avocat :

— Asta-i drept, nu se vor supune. Atîția români trimiși pe front au trecut munții cu arme cu tot. Pe care-i prindeau îi pușcau. Si din părțile noastre s-or prăpădit mulți de gloanțele împărătești.

— Anul trecut, povesti avocatul, cînd s-a aflat că România a intrat în Ardeal să ne elibereze, tinerii au urcat un steag tricolor pe turla bisericii. Jandarmii au prins tîrziu de veste, cînd lumea începuse să se adune și să cînte „Deșteaptă-te române“. Au scos din cazarmă un escadron de husari și i-au luat pe bieții oameni în piepturile cailor.

— Povestește-i cum te-au luat pe tine, îl îndemnă Ileana Ciurdariu.

— Mă pîndeau demult. Jandarmul pe care l-ați întîlnit cînd ați venit aici îmi ajunsese un fel de prieten. Poate că anume îl pusese pretorul, să mă înduplece ; scrisesem în tinerețe la gazetele din Budapesta și Viena, luam parte la adunări, acum vreo zece ani am cercat să facem aici, în oraș, o reuniune de cîntări, un cor unde se adunau în fiece săptămînă românii, bărbați și femei, ca să învețe cîntecele noastre și să vorbească slobod limba noastră. Curînd profesorii au fost opriţi prin porunci straşnice să mai ia parte la această reuniune. După aceea, negustorii ale căror soţii cîntau în corul nostru nu mai primeau marfă de la angrosiști, băncile le retrăgeau creditele. Pe copiii de şcoală i-au ameninţat, jandarmii au vorbit părinţilor, i-au certat ; sala unde ne adunam a fost luată de primărie ; şi tot aşa, pînă ce asociaţia a trebuit să se desfacă. Mai apoi, corul s-a mutat la biserică, unde nădăjduiam să nu pătrundă jandarmii împăratului. Dar ne-am înşelat ; iscoadele pretorului stăteau la uşa bisericii, îi scriau pe toţi cei ce luau parte la slujbă şi s-au pomenit oamenii pedepsiţi cu zece coroane amendă şi o zi de arest pentru că au cîntat româneşte. Am făcut plîngere împotriva unei atari samavolnicii, iar pretorul a strigat la mine şi mi-a spus că nu sînt patriot, că am idei primejdioase. Aşa am ajuns pe lista suspecţilor. Cînd a intrat România în război, m-au luat împreună cu alţi fruntași și ne-au dus în lagărul din pustă... Asta-i dreptatea lor, asta-i legea cu care imperiul ne făgăduieşte zile mai bune. Am spus-o sus şi tare : cît trăieşte acest imperiu nedrept, va trăi și asuprirea.

— Mă gîndesc, spuse Victoria, că de copii am început s-o simţim, fără să ştim. Aveam la liceu un coleg pe care-l chema Ionuţ, dar profesorii îl strigau Johan sau Janoş ; în anul următor aşa i-au trecut numele în cataloage, şi aşa i-a rămas. Altuia pe care-l chema Toacă, i-au spus Takács ; după ani de şcoală în limba maghiară, nu-l mai dovedeai că e român...

— Şi ei ne cer supunere, repetă avocatul pe gînduri. Nu ne vom supune, doamnă profesoară. În 1904, guvernul a modificat legea şcolară. Ni se cerea să predăm în şcolile româneşti o serie de obiecte în limba maghiară. Partidul Naţional Român s-a ridicat împotriva acestei legi, s-au făcut adunări în oraşe şi sate, s-au trimis guvernului moţiuni de protest. Ziarele care publicau aceste moţiuni au fost amendate ; jandarmii împrăștiau adunările cu ameninţarea armelor, cei care conduceau adunările au fost socotiţi „agitatori periculoși". Și trebuia ca românii să-şi facă înţeleasă atitudinea. Noi nu ne ridicam împotriva poporului maghiar, voiam, dimpotrivă, să trăim în bună înțelegere și să lucrăm împreună pentru progres ; lupta noastră era împotriva stăpînirii, a guvernanților care voiau să ne supună cu orice preț. Stăpînirea s-a străduit să ne învrăjbească cu poporul maghiar. A trebuit să răspundem, să le dovedim că în lupta noastră doream prietenie cu poporul maghiar. Am aici, în dosarul acesta, adunate mărturiile acestei lupte. Aruncați-vă o privire, doamnă profesoară, și veți înțelege mai bine gîndurile și idealurile noastre...

Îi întinse un dosar mare, cu tăieturi din gazete și file scrise de mînă, cu sublinieri și însemnări pe margine. Victoria luă dosarul, se dădu mai aproape de lampă și începu să citească :

„Telegraful român“ din 26 ianuarie 1907 (cuvîntul unui deputat la ședința Dietei) :

Naționaliștii nu identifică politica guvernului cu maghiarimea : ei sînt dușmani ai politicii guvernului, nu ai națiunii maghiare.

„Telegraful român“ din 26 ianuarie 1907 (de la ședința Dietei) :

Politica brutală de maghiarizare a guvernelor n-a făcut din noi nici dușmani ai poporului maghiar și nici ai statului, pentru că noi vedem că guvernele și partidele maghiare nu au avut consimțămîntul poporului maghiar cînd s-au încumetat a se atinge de cele mai sfinte comori ale sufletului nostru.

„Ziarul Dietei“ (declarația deputatului Teodor Mihali din 1 iunie 1906) :

În scopul apărării drepturilor și intereselor poporului vom sta deasupra guvernului. Și vedem înainte apropiindu-se vremea cînd noi, naționalitățile, de mînă cu poporul maghiar, umăr la umăr vom lupta pentru drepturile popoarelor țării.

„Tribuna“ din 28 noiembrie 1906 (declarația deputatului Ștefan C. Pop) :

Deputații români naționaliști țin la poporul maghiar ca la poporul lor, știind bine că numai frățietatea poate produce o conviețuire fericită...

Ridică privirea din hîrtii. În lumina lămpii, părul încărunţit de timpuriu al avocatului căpătase o aureolă. Parc-ar fi un arhanghel, gîndi ea. Un arhanghel al unei credinţe laice, tăinuite în dosarul acesta care cuprinde nebănuite dureri şi speranţe...

— Amarnic ne-a fost destinul, murmură ea. Dureros că românii de peste munţi n-au izbutit să ne scape...

— Scăparea tot de la noi înşine va veni, doamnă profesoară. Întreg Ardealul se mişcă ; n-au destule temniţe pentru toate sufletele româneşti care ard de dorinţa libertăţii.

— De aceea vrem să-i învăţăm pe copii, să-i creştem în credinţa noastră faţă de neam, interveni Ileana Ciurdariu. Toţi românii gîndesc la fel ca noi ; poate că de aceea s-a petrecut întîmplarea cu elevii aceia...

— Toată lumea vorbeşte, încuviinţă Victoria. De fapt ce acuzaţie li se aduce ?

— Au copiat poezii naţionale şi le-au răspîndit prin oraş. Subprefectul a dat porunci straşnice. Jandarmii mişunau peste tot, au luat şcolile clasă cu clasă, bancă cu bancă, au cercetat caietele copiilor şi au găsit asemănarea scrisului. Au arestat patru tineri — doi băieţi şi două fete, acuzaţi de a fi transcris de cîte zece ori poezia aceea ; deci patruzeci de exemplare, trecute din mînă-n mînă — face cît o gazetă, nu-i aşa ?

— Sărmanii copii ! Din fragedă vîrstă să cunoască rigorile arestului...

— Da, doamnă profesoară. Am cerut să-i apăr la proces. Am stat de vorbă cu pretorul. A încercat să mă liniştească : „Domnule avocat, nu vom face nici un proces. Duceţi-vă liniştit acasă.“ „Bine, dar ce se petrece cu copiii aceia ?“ „Au minte destulă ca să nu-i mai socotim copii. Dacă i-a dus capul la această acţiune răuvoitoare faţă de guvern...“ „O poezie, asta numiţi acţiune răuvoitoare ?“ „Şi poezia e o armă, domnule avocat“. „Bine, dar gîndiţi-vă că-i veţi îndîrji şi mai tare...“ „Domnul prefect, căruia i-am raportat cazul, e de părere că dimpotrivă, copiii se vor învăţa minte.“ „Şi cît o să-i mai ţineţi la arest ? E împotriva legii, ştiţi bine...“ „Cîteva zile doar, să se liniştească...“ Ei bine, tinerii aceia sînt luptătorii de mîine pentru cauza noastră, doamnă profesoară. Păstrăm sus steagul luptei din tată-n fiu...

Avocatul clătină din cap, întărindu-şi parcă ultimele cuvinte. În tăcerea nopţii, aceste cuvinte sunau ca un legămînt.

3.

— Chiar Frunză zici că te cheamă ?

— Frunză. Îţi spusei o dată cînd mă luaşi cu simbrie. Dumneata eşti stăpînul ; cum să te mint ?

Năstase, ţăran şi fiu de ţăran, deprinsese obiceiul să judece pe-ndelete. Se uită spre soare, mijind ochii, apoi îşi dădu pălăria pe frunte cu un bobîrnac. Îndreptă căpăstrul calului, care era şi aşa foarte bine pus. Se scărpină la ceafă. Făcu un pas încoace şi-ncolo, nehotărît.

— Neică, spuse el, oamenii de pe-aici zic altceva. Duminică, în tîrg la Drăgăşani, îmi cunoscu unul căruţa şi te văzu şi pe-mneata mînînd calul. Veni ieri şi-mi spuse, că tot trecea p-aci : zice că nu eşti cine zici că eşti.

Victor Popescu îl privi pe sub sprîncene :

— De-ai pleca urechea la vorba oricui...

— Nu plec urechea. Da omu-ăla mă puse pe gînduri.

— M-o fi asemuit cu cineva.

— Să-ţi spun eu cu cine te-a asemuit. Cu haiducul Victor. Cu sublocotenentul Victor Popescu.

— Ştii bine cum mă cheamă.

— Ai *aisvais* că te cheamă Frunză ? rîse Năstase biruitor. N-ai. Eşti voinic şi tînăr, numai bun de ţinut calea bavarezilor prin codri. Şi ai o uitătură aşa, dreaptă şi deloc blîndă. Asta nu-i uitătură de slugă. Şi nu vorbeşti niciodată de dumneata, de satul unde-ai crescut, de neamuri. Ce zici ?

— Ce să zic ! spuse Victor Popescu. Zic aşa, că dacă nu eşti mulţumit de slujba pe care-o fac, dă-mi restul de simbrie şi s-auzim de bine.

— Nu, dom'le Frunză. Nu merge-aşa. Păi eu fusei la Doi Dorobanţi, sergent, leatu nouă sute cinci. Şi dacă eşti sublocotenent, eşti superiorul meu. Iar dacă faci pe sluga, e ca să nu te simtă nemţii. Eu nu te vreau slugă, te vreau tovarăş. Ia-mă şi pe mine între haiducii dumitale.

— Care haiduci ?

— De care zice lumea. Zice că umbli îmbrăcat în popă şi faci semn asupra nemţilor, după aia vin haiducii şi le dau la mir şi dumneata le cînţi „Veşnica pomenire".

— Vorbe.

— Or fi. Mai zice lumea că dărîmaşi închisoarea din Severin şi de nu veneau nemţii puhoi, i-ai fi scăpat pe toţi ostaticii. Că te lovi un glonţ în picior şi de-atunci mergi niţel şchiop. Asta, nu te supăra, am băgat şi eu de seamă.

Victor Popescu zîmbi. Erau ei doi, singuri în pădurea ruginită de secetă. Aruncă o privire în lungul drumului care ducea spre sat. Nici ţipenie de om.

— Ciudat loc ţi-ai găsit pentru poveşti, spuse el rar.

— L-am găsit anume. Dacă-ţi vorbeam în sat, poate te-ai fi temut de iscoade. Sînt vremuri grele şi tot omul trebuie să-şi apere capul. Mai ales dumneata, care ai niscaiva socoteli cu Kaizării. Da' despre partea mea, n-ai nici o teamă. N-o să te vînd nici de m-ar arde cu fier roşu. Vreau să te ajut. Oamenii mei aşteaptă un semn, o vorbă de la mine. Am trei voinici şi-o carabină ascunsă-n livadă. Nu-i mare lucru, dar de-i punem la socoteală şi pe haiducii dumitale...

— Nu-i mai am, zise Victor Popescu. Se risipiră care-ncotro. Nemţii ne luau tot mai din scurt, prindeau oamenii de prin sate şi-i duceau legaţi cobză la Severin, să spuie ce ştiu. Pe urmă, de mînie că nu aflau nimica de noi, le dădeau foc la case. Prinseră nişte fîrtaţi de-ai mei şi-i împuşcară la Severin, lîngă cazarmă. Atunci m-am gîndit să nu mai sufere lumea din cauza mea. Şi-am plecat...

— Da' pe drum tot mai făcuşi nişte isprăvi. Ştim noi, de unde, de neunde. Şi nemţii te tot caută. Cică dau zece mii de lei cui le dă vreo veste despre dumneata.

— Eu ştiam de cinci mii...

— Măriră preţul. Dar stai liniştit, nu te-or vinde românaşii noştri. Vrem să intrăm în ceată. Spusei, sîntem trei şi avem o carabină. Mă gîndeam aşa, de-o încercare, să tăiem telefonul nemţilor, că trece p-aci, prin pădure. Eu aş fi încercat cu flăcăii mei, dar nu ne pricepem la *corent*. Dacă greşim şi ne ia aghiuţă ?

— N-ai ce să greşeşti. Telefonul n-are curent atît de mare.

— Văzuşi ? Dumneata, că eşti ofiţer, te pricepi mai bine. Eu am vorbă cu ei să vină-ncoa pe la chindie. Meşterim telefonul şi fuga acasă, să nu ne prindă noaptea pe drumuri şi să nu bage de seamă patrula din sat.

Trei zile-n şir, nemţii scotociră zadarnic pădurea, satul, casele şi curţile oamenilor, doar-doar vor găsi bucata mare de sîrmă de telefon care lipsea. Noii „haiduci" ai lui Victor Popescu tăiaseră firul în două locuri şi păgubiseră comandatura de o sută şi ceva de metri de sîrmă. Cîteva zile după isprava lor, se pomeniseră că nemţii cheamă satul la primărie, cu mic cu mare. Bărbaţi schiopi şi bătrîni, femei guralive, unele cu prunci în braţe, fetişcane, copii de şcoală se grămădiră în faţa primăriei, să asculte vorbele unui ofiţer german fălos şi încheiat la toţi nasturii, rău de căldură, dacă judecai după basmaua mare cu care-şi ştergea mereu năduşeala de pe ceafa bine rasă. Lîngă el tîlmaciul, un civil slăbănog, privea pe deasupra capetelor mulţimii. Neamţul răcni cîteva vorbe în legea lui, apoi făcu un semn tîlmaciului care o dădu pe româneşte :

— Domnul maior vă cere pentru ultima oară să spuneţi care din voi a tăiat cablul telefonic. Mărturisind de bună voie, făptaşii vor fi judecaţi mai cu milă. În loc de pedeapsa cu moartea, cîţiva ani de închisoare.

— Tot un drac, mormăi un ţăran cu picior de lemn, care purta o bluză militară ponosită. Cam ştim noi ce-nseamnă închisoarea nemţească.

— Ce vorbit ? strigă ofiţerul aţintind cu degetul spre invalid. Tu ştie ceva ? Dacă tu spune, *Kommandatur* dat bani.

— Ce să ştiu ? mormăi omul. S-o fi rupt de vînt.

— Care *wint* ! Nu fost *wint*, ţipă ofiţerul asudînd şi mai tare. Adăugă cîteva cuvinte nemţeşti şi civilul de lîngă el traduse iarăşi :

— Domnul maior are ordin de la comandament să amendeze tot satul, dacă nu spune nimeni.

— Amendează-l, spuse invalidul batjocoritor. N-ai să găsești nici o lețcaie. Avuseră ai voștri grijă să ne ia și cenușa din vatră.

— Care ai voștri ? zise plîngăreț translatorul. Mă luară cu sila, oameni buni. Sînt funcționar și slujba mea e să spun oamenilor ce poruncește comandatura.

— Ja, Ja, *Kommandatur*, încuviință ofițerul și-și scoase iarăși batista.

Plutonierul de lîngă el, care cerceta pe sub sprîncene mulțimea adunată lîngă prispa primăriei, arătă cu degetul spre Victor Popescu și spuse ceva translatorului. Acesta întrebă cu glas tare :

— Cine este acest om ? Nu face parte din comună.

— Ba da, spuse liniștit Năstase, făcînd un pas înainte. E omul meu, slugă pe lîngă casă.

— Domnul plutonier spune că nu l-a văzut pînă-n ultimele zile.

— A fost la socru-meu, peste Olt, să-l ajute la cules prune.

Maiorul, pe care intervenția plutonierului îl cam supărase, îi făcu semn să înceteze și plutonierul luă poziția de drepți, înghițind mustrarea. Apoi translatorul ascultă ce spunea maiorul și traduse cam în silă, căutîndu-și cuvintele :

— Pînă mîine la prînz, domnul maior vrea să știe cine-i făptașul și vrea să primească cablul înapoi ; de nu, tot satul va avea de suferit pedeapsă grea.

— Mai pedeapsă decît asta, care-o fi ? zise invalidul.

Neamțul înțelese mai mult tonul decît sensul cuvintelor. Făcu un semn. Cei doi ulani care-l însoțeau se repeziră la invalid și-l înșfăcară.

–

— Bună ziua, om bun.

Căruțașul domoli mersul cailor și se întoarse. În fața lui era o țărancă tînără, cu testemel înflorat și cu o legăturică sub braț.

— Bună ziua, spuse el.

— Caut pe cineva, zise femeia. De trei zile pribegesc prin părţile astea şi-ntreb din om în om şi nimeni nu vrea să-mi dea vreo deslușire. S-au înrăit oamenii, de cînd cu războiul...

— Așa-s timpurile, ce să-i faci ? Dar după vorbă nu pari a fi de prin partea locului.

Femeia roși ușor.

— Ai dreptate. Sînt din Galiția. Mama e poloneză. Cînd a venit frontul pe-acolo, ne-am refugiat către Buzău, unde are tata un neam, cantonier. Dar nici acolo n-am fost feriți de război. Am venit încoace, în Oltenia, şi-aici am rămas.

— Și pe cine cauți dumneata ?

— Ei... caut un bărbat voinic, așa ca dumneata. Șchioapătă nițel de piciorul drept. Vreau să mă ajute pe mine şi pe ai mei.

— Măcar îi știi numele ?

— Numele de acum nu i-l știu. Îl știu doar pe numele lui adevărat. Îl cheamă Victor Popescu, spuse brusc femeia privindu-l drept în ochi.

Victor Popescu nici nu clipi.

— Aha ! Am auzit de el. I-am citit numele la primărie, pe-o tablă. Cine-i prieten cu el, îi pun nemţii funia de gît.

— Știu asta, spuse femeia. Dar are prieteni mulți, care-i ajută pe oameni. Am vrea să ne scape şi pe noi de nevoie. E un om bun, poate-l înduplec...

— Întreabă în altă parte, spuse Victor Popescu. Pe-aici n-am auzit să fi călcat. Nici el, nici prietenii lui.

Femeia continua să meargă alături de el, pe marginea drumului, potrivindu-și pasul după mersul agale al căruței încărcate cu lemne. O pală de vînt îi smulse de sub testemel o șuviță de păr blond ; cu o mișcare iute, ea își îndreptă basmaua. Victor Popescu o privea cu coada ochiului. N-are mîini de țărancă, gîndi. Și vorba-i e prefăcută...

— Cînd te-am văzut de departe, m-am bucurat, reluă femeia. Mă gîndeam că dumneata ești...

— Hă-hă ! Pe mine mă cheamă Frunză și-s căruțaș la unul Năstase, din Vulturești. Astă-iarnă, cînd tăiam lemne la pădure, mi-a căzut un buștean peste picior. Ce-am mai tras ! Pînă-n primăvară am stat cu piciorul-n scîndurele. Stăpînul era să mă alunge, că-i mîncam pîinea de pomană. Noroc cu nevastă-sa, femeie blajină...

— Sîntem necăjiți tare, îl întrerupse femeia. Dintr-un nimic. Stă un ofițer neamț la noi, în casa unde ne-am refugiat. În odaia din față, cum se spune. Are acolo tot felul de registre și hărți, toată noaptea citește și scrie-n ele. Or fi secrete, că le-ncuie strașnic cînd pleacă undeva.

— Toate hîrtiile militarilor sînt secrete.

— Asta nu-i treaba mea, zise femeia. Necazul e că aveam și noi o mașină de cusut, tot ce ne-a rămas din boarfele cu care am plecat în refugiu. Neamțul a pus ochii pe ea, a luat-o și a-ncuiat-o la el în casă. Mă gîndesc că Victor Popescu sau alt om curajos, cu doi-trei frați de-ai lui, ar putea să ne scape și de neamț, să ne dea și mașina de cusut. Iar el s-ar alege cu hîrtiile alea secrete. Nu-l păzește decît o santinelă, un soldat gras care stă la poartă seara și-i mai dă tata cîte-un pahar de votcă. Să-ți spun unde e casa ?

— Te-am întrebat eu unde e ? Poate fi colea, la doi pași, ce-mi pasă mie ?

— Hai, omule bun, nu te mai preface. Vrei să spui că îi iubești pe nemți așa de tare ?

— Da cine-i iubește ?

— Atunci poate te gîndești și ne faci și nouă un bine. Cum intri-n Drăgănești, a treia casă pe mîna stîngă. Acolo stăm. E o laviță la poartă, unde moțăie santinela.

— Femeie, dacă te iau de mînă și te duc la unterofițir ?

— Care unterofițir ?

— Neamțul de la noi din sat. Seara mai beau cu el cîte un păhărel, ca oamenii. Mă cunosc cu el și dacă-i dau pe mînă o pasăre rară ca dumneata, mă pupă.

— Îți încarci sufletul de păcate, zise femeia. Credeam că ești de-al nostru. Cînd colo, auzi : prieten cu unterofițirul... Ori te prefaci ? Dacă te prefaci, atunci ține minte: a treia casă pe mîna stîngă. Seara, după ce se-ntunecă, tata bea cu santinela un pahar de votcă... Rămîi cu bine, omule. Și fă cum te-o lumina cugetul.

Victor Popescu ajunse la Drăgănești cînd nu se luminase bine de ziuă. Văzu de departe casa — mare, arătoasă, cu livadă-n spate. O luă pe vale și se ascunse în porumbul din spatele grădinii. Nu avu mult de așteptat. Doi soldați germani, cărînd o marmidă cu mîncare, intrară în livadă pe furiș și se apropiară de casă. Sublocotenentul socoti, după mărimea marmidei, că ar putea fi hrană pentru opt-zece inși. Frumoasă capcană, își spuse. O jumătate de pluton, cu carabinele încărcate, așteaptă să le pice plocon Victor Popescu. Înseamnă că m-au dibuit, iar țăranca cu mîini de domnișoară era o iscoadă de-a lor...

Plecă grăbit spre Vulturești. Se simțea hăituit, nemții strîngeau tot mai mult cercul în jurul lui. Va da instrucțiuni noilor săi haiduci de pe malul Oltului și va încerca apoi să se apropie de linia frontului. Știa că-l așteaptă multe primejdii. Dar era timpul să se întoarcă la ai săi. Aici, în teritoriul ocupat, aruncase sămînță bună. În urma lui, „haiducii“ vor continua micul lor război cu marea armată a cotropitorilor.

— M-ai pus pe drumuri degeaba, se răsti dansatoarea de cum îl văzu pe ușă.

Omul adus de spate intră, își scoase tacticos pălăria elegantă.

— Mai întîi bună ziua, spuse el. Știam că n-ai avut succes. Veștile proaste umblă repede. Comandatura de etapă s-a plîns guvernatorului că am ținut degeaba soldații o săptămînă-ntreagă. Îți dai seama, jumătate de pluton vîrît într-o casă, în loc să umble prin păduri după haiduci. Așa că paguba a fost mai mare decît crezi.

— Informatorii dumitale nu fac doi bani, reluă dansatoarea. Zeci de kilometri am mers pe jos. M-a prins ploaia, m-a ars soarele...

— Iar pe mine m-a scuturat însuşi excelenţa sa, spuse omul adus de spate. Şi vreau să-ţi intre bine-n cap : ai stat de vorbă cu Victor Popescu, asta-i lucru sigur.

— Prostănacul ăla, Victor Popescu ! strigă ea. Dacă l-ai fi văzut la faţă, n-ai mai fi spus asta. Avea o mutră bleagă şi vorbea gîngav. Numai a căpitan de haiduci nu semăna.

Omul adus de spate se trînti în fotoliu, îşi aprinse o ţigară şi-şi tamponă delicat fruntea cu o batistă imaculată. O aşteptă pe dansatoare, care se plimba furioasă de colo-colo prin cameră, să se astîmpere. Abia după aceea vorbi, cu un surîs ironic :

— Să-ţi spun ceva, fetiţo. Victor Popescu te-a păcălit. A fost mai deştept ca tine, dacă te-a convins că e prost. O dată s-a întîlnit cu o patrulă şi l-a încredinţat pe ofiţer că el e preot şi au băut împreună la masă ; altă dată s-a strecurat, în chip de babomiţă, prin cordoanele de călăreţi din jurul ascunzătorii lui. Ca podar, a primit o ţigară de la comandantul unei divizii germane...

Dansatoarea îl asculta cu gura căscată. Se trînti în celălalt fotoliu, cu mîinile pe genunchi, într-o atitudine care exprima deopotrivă spaimă şi dezolare.

— Să fi fost chiar el ? E drept, m-a ghicit că nu-s din partea locului. Cu toate că purtam haine ţărăneşti.

— Dar vorba, vorba te-a trădat.

— I-am spus că-s din Galiţia, că ne-am refugiat cu familia.

— Nu-i el omul care să înghită pe nerăsuflate asemenea poveşti. De aproape un an, comandaturile de etapă îl hăituiesc prin trei judeţe. Omoară patrule, le ia armele şi dispare. Ba mai lasă-n urmă bileţele, ca să se ştie că el a fost. Iar tu îi spui că eşti din Galiţia !

— Altă dată să nu mă mai trimiţi, se supără dansatoarea.

— Te-am trimis acolo unde alţii n-au izbutit. Nu-i nimic, vom încerca pe altă cale. Trebuie să-i venim de hac, nu se mai poate. Un sublocotenent oarecare, cu o mînă de soldaţi şi de ţărani, să facă ce vrea în spatele trupelor noastre ! Îți dai seama ce sfidare ? Unsprezece oameni, complici de-ai lui, au fost prinși și executați. Alții sînt la închisoare. Și totuși lumea de prin sate continuă să-l ajute. Guvernatorul e supărat foc. Ne-a dat ordin categoric să terminăm odată cu această poveste umilitoare pentru armata germană.

— E ușor să dai ordine, murmură dansatoarea. Numai un mare actor m-ar fi putut păcăli așa. Îți jur, părea un prostănac.

Omul adus de spate ridică din umeri :

— Să trecem la lucruri vesele, spuse el. Ni s-a încredințat o misiune. Mulți oameni din București continuă să ascundă arme și muniții. Trebuie să aflăm cine sînt aceștia.

— Asta numești dumneata „lucruri mai vesele" ? oftă dansatoarea și întinse mîna spre sticla cu băutură.

4.

Nr. 012185 Iași, 26 august 1917

BRAVELOR TRUPE DE PE FRONTUL ROMÂN !

Luptele de pe frontul nostru au început în luna iulie. Luptînd cot la cot cu vitejii noștri aliați, noi am putut, în luptele de la 24—27 iulie, să distrugem unitățile austro-germane între rîurile Cașin și Putna, luîndu-le peste 4 000 prizonieri și pînă la 145 tunuri...

De la 6 august pe frontul nostru s-a dat una dintre cele mai mari lupte ale acestui război. Băgînd în luptă trupe mereu proaspete, inamicul a desfășurat în sectorul Focșanilor 12 divizii dintre care 10 germane, sub comanda celor mai buni generali germani.

Curs de 3 săptămîni, nețiînd cont de pierderi, comandamentul german a ținut să spargă frontul nostru și a avea un succes hotărîtor.

Dar speranțele lor s-au spulberat.

Trupele noastre și cele române au pecetluit încă o dată frăția lor de arme, prin luptele victorioase duse împreună.

Trupele frontului român nu numai că au oprit pe inamic, dar trecînd la contraatac l-au gonit din pozițiunile ocupate luîndu-i prizonieri.

Au luat parte în lupte și reprezentanții bravelor armate aliate — franceze și engleze. (...)

Admir vitejia trupelor aliaților noștri români și felicit pentru strălucitoarea respingere a ofensivei inamicului atît cadrul ofițeresc cît și soldații unităților cari au luat parte la luptă...

ȘCERBACEV

Generalul Eremia Grigorescu urmărea cu înfrigurare mișcările inamicului, încercînd să-i ghicească la timp intențiile. În primele zile de după eșecul lui Mackensen la Mărășești, se părea că adversarul, descurajat, a renunțat pentru o vreme la planul său temerar. Pe front se dădeau numai lupte locale, incursiuni de patrule, menite mai mult să determine tăria trupelor aflate pe front. Curînd însă, apărură semnele unei pregătiri înfrigurate pentru ofensivă. Buletinele de informații aduceau vești neliniștitoare. Pe șoseaua Focșani—Găgești, înaintează spre nord coloane masive de infanterie inamică, raporta observatorul balonului captiv nr. 4. Artileria inamică a bombardat pădurea la Răzoare ; sectorul din stînga al Diviziei 13 a fost atacat cu obuze lacrimogene ; patrulele constataseră că la nord de Soveja se organizaseră centre de rezistență cu mitraliere ; în zona Oituz, aviatorii văzuseră convoaie de chesoane de artilerie...

Fără-ndoială că Mackensen pregătește iarăși o „lovitură de berbece“, își spuse generalul. Întrebarea este unde anume ? Hotărî să raporteze Marelui Cartier concluziile sale, cerînd ca frontul să se păstreze în stare de alarmă, iar proiectatele mișcări de trupe și mutarea unor baterii de artilerie să fie amînate pînă se va contura exact direcția acestui atac...

La 28 august, „lovitura de berbece“ se produse. Obişnuita pregătire de artilerie, dezlănţuită de dimineaţă, avea o intensitate deosebită în sectorul Muncelu, la nord-vest de Panciu. Apărarea antiaeriană dezlănţui focul împotriva avioanelor care reglau tirul artileriei. Cele patru baloane din dotarea Armatei I se înălţară, pentru a supraveghea desfăşurarea luptei.

Generalul Grigorescu înţelese repede intenţia inamicului : văzînd că la Mărăşeşti frontul nu poate fi străpuns, el va încerca să lovească în punctul socotit mai slab, dintre Armatele I şi II române. Sectorul atacat era apărat de unităţi ruse ; grav lovite de pregătirea de artilerie, ele nu rezistară atacului infanteriei şi părăsiră poziţiile. În spărtura creată, germanii introduceau noi şi noi trupe...

Regimentele 18 Gorj şi 2 Vînători fură trimise în grabă spre a stăvili înaintarea inamicului, care punea în primejdie flancul Armatei a 2-a.

Cînd ajunseră pe culmea dealului unde urmau să pornească la contraatac, gorjenii se opriră o clipă să răsufle. Sergentul Merin, comandantul plutonului, se uită în preajmă după Negreanu, prietenul lui nedespărţit din prima zi a războiului :

— Unde eşti, vere ?

— Aici, dom' sergent.

— Ia nu mă mai domni, se supără Merin. Mai bine uită-te, că ai ochi mai ageri, şi caută un loc pentru puşca-mitralieră.

În spatele lor se înălţau, la nesfîrşit parcă, dealurile cu coame lungi ; în faţă, o vale lungă şi cu pantă repede, acoperită cu copăcei şi cu tufişuri dese. Prin frunziş se zăreau, ici şi colo, sclipind armele şi căştile infanteriştilor duşmani.

— Mă, bine-i spuseră Dealul Rotunda, se miră Negreanu. Parcă-i o gogoaşă.

— Găsişi, mă, loc de tragere ?

— Ho, Merine, că pîn-ajung ei aici avem vreme şi de-o ţigară.

Se lungi totuși îndărătul unei moviliţe şi începu să-şi sape locaşul de tragere. Ceilalţi din pluton făceau la fel, glumind şi hîrjonindu-se. Mai văzuseră ei atacuri ; mulţi cunoscuseră războiul de la început, în bătăliile inegale de la Vulcan şi Tîrgu Jiu ; şi mai mulţi trăiseră în cea de-a doua parte a campaniei zilele de triumf ale ofensivei de la Mărăşti. E drept, căzuseră dintre ei destui, dar tot mai erau mulţi care să ducă mai departe steagul luptei neînfricate.

Locotenentul Firoiu se apropie de poziţia lor :

— Ai grijă, Merine. Vîrful ofensivei inamice este chiar în dreptul nostru. Spune băieţilor să nu facă Oltenia de rîs !

— Tot oltenii, sireacii... făcu mucalitul plutonului, un răcan venit de la batalionul de marş după pierderile suferite la Mărăşti.

— Oltenii şi moldovenii, şi toţi, îl îndreptă Firoiu. Avem în companie şi doi voluntari ardeleni, iar eu îs pe jumătate dobrogean. Păzea !

Se culcă la pămînt, odată cu ceilalţi. Obuzul fîlfîi greu prin aer şi se sparse în urma lor, pe povîrnişul dealului.

— Mă şi speriai, fir-ar al boalei, zise mucalitul scuturîndu-şi vestonul de praf. Ce-or bubui aşa tare drăciile-astea ?

— Companie, ascultă comanda la mine ! strigă locotenentul. Asupra inamicului, foc de baraj...

O răpăială de împuşcături îi acoperi ultimele cuvinte. Din dreapta, puşca-mitralieră clănţăni de cîteva ori, scurt, răspicat. O acompaniau mitralierele de la flancul stîng. Atacatorii se ridicaseră şi veneau în fugă printre copaci. Focurile armelor îi doborau rînd pe rînd. Din urmă veneau alţii însă, mai numeroşi.

— Foc ! Foc ! striga locotenentul. Grenadieri, fiţi gata !

În dreapta, de după un pîlc de pomi, ţîşniră vreo zece nemţi cu baioneta la armă. O grenadă zbură într-acolo şi le poticni avîntul. Puştile continuau să răpăie într-o cadenţă îndrăcită. Deodată, nemţii se întoarseră şi porniră în fugă înapoi, spre poziţiile lor.

— Văzuși, vere, cum fug ? rîse Negreanu. Ce-ar fi s-o luăm după ei ?

— Se ascund în șanțuri și-ți trimit un glonț în scăfărlie, îl domoli sergentul. Acuma nu-i de contraatac. Așteaptă să-i mai speriem nițel...

Se întrerupse. Parcă ascultînd de un semnal tainic, toți infanteriștii dușmani pieriseră în adăposturi. Povîrnișul cu tufe sărace, răsărite ici și colo printre copaci, rămăsese pustiu. În clipa următoare, pămîntul și aerul începură să vibreze.

— Adăpostit ! strigă locotenentul.

— Adăpostit ! strigau sergenții.

Soldații se pitiră care cum puteau, în gropile săpate la repezeală.

Salva sosi țipînd în aerul proaspăt al pădurii. Trăsnete scurte se iscau ici și colo în preajma gropilor. Zbîrnîiau, fumegînd, bucăți de fier. În urma lor, bolovani de pămînt azvîrliți spre vîrful copacilor cădeau cu zgomot surd. Răsunară cele dintîi strigăte de ajutor. Sanitarii alergau printre copacii mutilați de schije. La postul de prim ajutor al regimentului începură să sosească răniții...

Bombardamentul ținu pînă către seară, împiedicîndu-i pe apărători să-și consolideze pozițiile. Oamenii își săpau adăposturi între două salve, stînd culcați ; la căderea obuzelor își fereau pieptul și capul cu lopata, folosind-o ca pe un scut. Avioanele se învîrteau pe deasupra tranșeelor, veneau și plecau. De undeva, din stînga, un tun răzleț încercă zadarnic să le alunge, trăgînd lovitură după lovitură. Mai apoi se arătară două avioane de-ale noastre, trăgînd aprig din mitraliere, și alungară păsările dușmane.

La căderea serii, bombardamentul încetă deodată. Dinspre Dealul Porcului, din spatele pozițiilor apărate de olteni, începură să se apropie căruțele cu merinde. Dar santinelele din linia întîi dădură semnal de primejdie ; obosiți și nemîncați, ostașii își luară armele și se pregătiră să întîmpine dușmanul. Patru valuri de asalt numărară, prin ceața înserării ; nemții veneau în fugă, aliniați ; la glasul mitralierelor șovăiră o clipă, dar poruncile ofițerilor și strigătele celor ce porneau din urmă îi făcură să meargă iarăși înainte.

— Dom' sergent ! strigă Cernăianu.

Lăsă obrazul pe patul puștii și sergentul se repezi spre el :

— Cernăiene, ce făcuși Cernăiene ?

Dar Cernăianu nu-i răspunse.

Sergentul luă arma din mîna lui, îi puse baioneta și începu să tragă și mai înverșunat.

Și de astă dată, comandantul german dădu semnalul pentru încetarea atacului. Nici un soldat vrăjmaș n-apucase să pună piciorul în șanțurile românilor ; în schimb, nu departe, între cele două linii, rămăseseră morți și răniți cîteva zeci de oameni.

După respingerea atacului, ostașii se apucară să-și îngroape morții și să-și întărească poziția. În întunericul opac al pădurii izbucneau cînd și cînd reflexele rachetelor lansate din pozițiile dușmane, de teama vreunui atac.

— Merine !

— Ce-i, vere ?

— Mă, eu am o presimțire. Visai așa, azi-noapte, un vis rău. Și mă gîndesc că-mi rămîn copiii pe drumuri.

— Lasă prostiile, soldat. S-a dat stingerea. Culcă-te și nu mai cobi.

— Eu nu cobesc. Prin cîte-am trecut noi amîndoi, Merine ? Călcarăm cei dintîi peste graniță, la Merișor. Luni de zile ne băturăm și pe dealuri și pe văi. Scăparăm și din încercuire. Mă gîndesc la dom' sublocotenent Popescu. Ăi de-au venit în urmă, fugiți de prin lagăre, povesteau că și-a făcut o ceată de-i lovește pe nemți prin păduri, pe drumuri depărtate. Cică puseră nemții premiu pe capul lui.

— Păi așa cap merită premiu, vere.

— Da, vere. Da' te gîndești cîte îndură omul și te cutremuri. Uite, și noi, ăștia. Plecarăm din sat cu plutonul. Cîți mai rămaseră teferi dintr-un pluton ?

— Păi eu, tu, dom' majur, da îl dădură la partea sedentară, că suferea cu inima, și... cam ăștia-s toți.

— Văzuși ? Și mîine e ordin să atacăm.

— Ţi-e frică, vere ? Eşti deşcă bătrînă, ţine-ţi firea !

— Eu nu-mi ţin firea ? Păi m-aş năpusti la atac cu mîinile goale. Da mă gîndesc aşa, la copii. Şi cînd mă gîndesc la ei, mi se pune un nod în gît...

Tăcu, se cuibări mai bine sub mantaua subţire, uzată, şi rămase cu ochii-n sus. Merin oftă şi el şi se duse spre flancul stîng, să cerceteze santinelele...

Atacul începu a doua zi, 29 august, la ora 8. Misiunea regimentelor 18 infanterie şi 2 vînători era să bareze valea Şuşiţei şi să restabilească frontul spart cu o zi înainte prin atacul german.

La semnal, vînătorii şi infanteriştii porniră în valuri dese, chiuind şi trăgînd din mers. În urma lor, patru baterii de cîmp susţineau atacul, trăgînd spre cuiburile de mitralieră inamice. Dar după primii trei sute de metri izbucniră mitralierele. Un infern de foc şi fier se abătu deodată asupra atacatorilor. În prima clipă căzură zeci de morţi şi răniţi ; comandanţii dădură ordin de oprire şi cerură ca artileria să lovească punctele de foc ale inamicului.

Dar trupele germane erau superioare şi în oameni, şi în tunuri. Artileria începu să tragă pe întrecute. Patru atacuri încercară românii pînă seara şi de patru ori se întoarseră în poziţie, cu rîndurile rărite.

La cel din urmă atac, Negreanu căzuse printre primii. Sergentul îl văzuse, se aruncă spre el :

— Te-au lovit, vere ?

— Ce-ţi spusei eu aseară... Visul ăla... Copiii mei...

Atît izbuti să şoptească. Sergentul îşi înghiţi lacrimile şi puse arma în poziţie de tragere chiar acolo, la căpătîiul prietenului său. Începu să tragă cu furia deznădejdii. Vedea nelămurit umbrele negre ale ostaşilor inamici care izvorau mereu din ceaţa înserării.

Căzu şi el, cîteva clipe mai tîrziu, în lupta la baionetă, după ce doborîse trei inamici. Mai avu vreme să audă vestea purtată din gură-n gură, că pe front sosiseră întăriri.

Din „Notițe zilnice din războiu“ de mareșal Alexandru Averescu

30 august. Acum pare că inamicul a fost în fine fixat ; toate atacurile lui au fost respinse. Regimentul 18 infanterie din Armata a II-a s-a distins prin soliditatea lui, respingînd patru atacuri din cele mai violente pe un spațiu întins (aproape 2 km) și avînd și un gol în dreapta lui, care a fost umplut foarte tîrziu cu 2 plutoane și o secție mitraliere. De-abia seara, la ora 9, au sosit două batalioane din Regimentul 34 infanterie, pentru a umple golul...

5.

— Tu ? se miră Dragomirescu.

— Parcă ai fi văzut un strigoi, rîse Crivăț în întuneric.

— Intră repede. Poliția secretă mișună peste tot.

Crivăț se strecură în casă. Auzi cum gazda încuie ușa cu grijă, răsucind cheia de două ori și controlînd apoi dacă s-a închis bine.

— Să mergem în biroul meu. Nu se vede lumină din stradă. Mă ierți că o iau înainte...

Îl conduse pe bîjbîite prin salonul încărcat cu mobile, îl trase pe o ușă laterală și, în sfîrșit, aprinse lumina. Îl invită într-un fotoliu.

Crivăț privi în jur. Încăperea largă, cu ferestre înalte, cu biblioteca întinsă pe un perete întreg, îi părea o oază de liniște și de spiritualitate într-o lume încleștată sălbatic în luptă. Pe birou, între două suporturi de marmură albă, se aflau, frumos aliniate, cărți de drept legate în piele roșie. Pe colțul din stînga al biroului, o mașină de scris cu capacul desfăcut.

— Te-am întrerupt de la lucru.

— Ce mai lucru ! spuse cu dispreț Dragomirescu. De aproape un an de zile legea o fac nemții, cu ordonanțe lipite pe ziduri. Juriștii se duc la tribunal mai mult de formă. Greu, foarte greu... Şi tu, ia spune. Văd că eşti rănit. Ai terminat cu războiul ?

— Încă nu. Aştept să termine el cu mine...

— Vrei să treci dincolo ?

— De-acolo vin, spuse Crivăţ.

Dragomirescu făcu ochii mari.

— Vrei să spui că...

— Da. Am trecut la ai noştri, după ce-am plecat de la tine.

— Credeam că te-au prins atunci. Nu pricep cum de-au aflat că eşti la mine. Cînd am auzit împuşcături, iartă-mă, mi-am zis că...

— Eu am tras. Am scos din luptă pentru o vreme un vechi agent inamic. Pe urmă m-am adăpostit într-o curte, în spatele casei tale. De-aici, fiica lui Bistriţeanu m-a luat în casă şi m-a ascuns în pod. Nemţii au percheziţionat casa, dar am scăpat.

— Şi pe-aici au scotocit. Un subofiţer de-al lor îi tot trăgea că ascund un inamic. Probabil că agentul tău n-avusese vreme să-i spună clar despre ce este vorba. Dacă ştia, acum m-aş fi aflat pe ţărmul Balticii, în pensiunea împăratului... I-am spus că nu te cunosc, că ai venit la mine ca un împricinat oarecare, că nu-ţi ştiu numele şi n-am idee încotro ai plecat. Vreo două săptămîni, după aceea, unde mă duceam se ţinea un tinerel după mine. L-am plimbat prin tot Bucureştiul. Pînă la urmă s-a lăsat păgubaş...

— Nici n-am avut vreme să-ţi mulţumesc că m-ai ajutat atunci. Cînd am auzit bătăile în uşă, mi-am dat seama că pentru mine au venit şi am şters-o. Îmi pare rău că te-am expus la acest risc. Nici nu ştiu dacă am dreptul să te solicit în continuare.

— Lucrezi cumva în serviciul secret ?

— Cam aşa ceva.

— Ce pot să fac pentru tine ?

— Multe. Dar gîndeşte-te întîi la riscuri.

— De ce trebuie să mă gîndesc ? Pe front n-am mers din cauza inimii ; nici măcar la partea sedentară n-au vrut să mă ia. Procese nu prea am, de cînd nemţii şi-au luat şi tribunalele în seamă. Cele mai multe plîngeri sînt împotriva autorităţilor şi cetăţenilor din ţările Puterilor Centrale. Iar cazurile acestea sînt, după ordinul lui Mackensen, de competenţa tribunalelor germane.

— Justiţia lupului, murmură Crivăţ. Să mai spui că fabuliştii n-aveau dreptate...

— Oricum, asta nu mă-mpiedică să primesc toată ziua pe oamenii necăjiţi care vin după ajutor. Cu mare greutate am obţinut dreptul de a apăra pe cetăţenii români în asemenea procese. Unul dintre magistraţii germani mi-a rîs în nas : „Fii serios, domnule ! Vei deveni celebru ca apărător al cauzelor pierdute !" Dar am insistat. Cineva trebuie să-i ajute şi pe amărîţii care încap pe mîna *Gericht*-ului...

Crivăţ încuviinţă trist din cap. Impresia de apăsare care-l stăpînise de cînd păşise în teritoriul ocupat nu-l părăsea nici o clipă.

— Trebuie să luptăm prin toate mijloacele.

— Aşadar, ce misiune îmi dai ? Date secrete nu pot să-ţi procur, n-am de unde.

— Treaba asta las-o altora. Mie-mi trebuie date nesecrete. La Iaşi va lua fiinţă o comisie care urmăreşte purtarea ocupanţilor pe teritoriul ţării. Acum adunăm material...

— Material îţi dau pentru două comisii. Cîte am văzut şi-am aflat într-un an de zile...

— Pe de altă parte, judecătorii germani colaborează cu poliţia. Iar de la poliţie pînă la serviciul secret...

— Doar n-ai de gînd să iei legătura cu serviciul lor secret ? Cred că este cea mai straşnică dintre toate instituţiile germane de aici...

— Tocmai de aceea.

— Înţeleg. Treburile voastre militare. Ei bine, deocamdată, îţi pun la dispoziţie ce-am izbutit să adun de prin ordonanţele germane şi din hotărîrile tribunalelor. Mai am şi tăieturi din ziare şi reportaje scrise de ziarişti străini. Îţi voi face cîte-o copie după aceste documente. Pînă aici, nimic grav. Mai departe.

— Să-mi faci cunoştinţă cu colegii germani din tribunal. Prin ei sper să ajung la serviciul secret. Sînt ofiţer trecut în retragere datorită rănii, aşa să le spui.

O să-i intereseze un ofițer român proaspăt venit de pe front.

— Nu ți-e teamă ?

— Am acte în regulă, spuse Crivăț. Și-apoi, sînt în țara mea. De ce să-mi fie teamă ?

— Ascultați-mă pe mine, domnule căpitan.

— Nu mai sînt căpitan.

— La noi în Germania oamenii țin mai mult la gradele militare. Dacă un om a ajuns pe o anumită treaptă în armată, lumea îl tratează ca atare tot restul vieții. Sîntem o națiune de militari. Așadar, domnule căpitan, dorința noastră este să ne înțelegem cu românii, să trăim în pace, să facem comerț... Unii dintre politicienii dumneavoastră de aici au înțeles această intenție ; păcat că la Iași se mai persistă în greșeala ai cărei autori sînt toți, în frunte cu regele...

Crivăț aștepta, răbdător. Era convins că la sfîrșitul acestei introduceri foarte ocolite, ofițerul german va pune în discuție problema care constituia de fapt obiectul întîlnirii. Trimisul lui Moruzov îl pusese la curent cu tactica folosită în serviciul secret german, unde domina concepția că unui bun psiholog nu-i poate rezista nimeni, că poți obține orice de la oricine, cu condiția să-i afli punctul sensibil și să acționezi cu finețe.

— Nu e minunat, domnule căpitan, că stăm aici și ciocnim un pahar, în loc să încercăm să ne ucidem reciproc pe o cîmpie scormonită de explozii ?

— Este, într-adevăr, spuse Crivăț.

— Rezistența dumneavoastră în Moldova este eroică, dar fără perspective. Ziariștii din țările adverse prooorocesc că în curînd vom termina resursele și vom încheia pacea. Teoria aceasta este inexactă. Dorim pacea, dar nu de nevoie. Imperiul este încă puternic, avem armament, dominăm oceanele cu submarinele noastre... Ce rost are să rezistați ?

— Ce perspectivă ni s-ar oferi încheind pacea ? întrebă Crivăț. Am intrat în război mînați de un ideal național care vă este străin. O bună parte din poporul nostru se afla sub stăpînirea Austro-Ungariei. Idealul nostru a fost să-l eliberăm, să restabilim granițele firești ale țării. Soldații noștri continuă să nădăjduiască ; ei speră că prin forța armelor vom izbuti ceea ce nu s-a realizat prin făgăduielile casei de Habsburg. Încheind pacea, vom fi oare mai aproape de acest ideal ?

— Acum, în nici un caz. Dar vi se oferă o alianță puternică. Mulți dintre compatrioții dumneavoastră s-au exprimat pentru această alianță ; colonelul Sturza...

— Ca soldat, înțelegeți, vă rog, sentimentele unui fost soldat și evitați numele colonelului Sturza din discuția noastră.

— O, îmi place, sînteți un sentimental. Dar recunoașteți că colonelul Sturza este un clarvăzător...

— Domnule căpitan...

— Înțeleg, domnule căpitan. Să vorbim atunci de oamenii politici din București. Domnii Marghiloman, Carp și ceilalți...

— Cunoștințele mele în domeniul politic sînt limitate...

— Atunci, dragă domnule, să intrăm mai de-a dreptul în subiect. Nu vă vorbesc în calitate oficială, dar sînt împuternicit să afirm că am dori ca guvernul de la Iași să cunoască intențiile noastre. Oferim, în acest moment, condiții mai bune decît în viitor. Orice rezistență atîrnă greu în bilanțul războiului. Ce-ați spune dacă v-am încredința misiunea de mesager — nu oficial, se înțelege — ci pentru a face să parvină colegilor noștri de peste Siret unele vederi ale comandamentului Mackensen ?

— Mi-aș primejdui capul, domnule căpitan.

— Credeți ? Oare domnul Moruzov să fie atît de naiv ?

— Nu știu despre cine vorbiți.

— Ei, cum, despre eminența cenușie a serviciului secret român. Credeam că este un personaj familiar ofițerilor dumneavoastră.

— Aud pentru prima oară acest nume.

— Nu vă contrazic, deși sînt surprins. Spuneam, dar, că Moruzov nu e omul deciziilor pripite. El nu vă trimite la închisoare, pentru simplul motiv că i-ați putea fi de folos. El va afla unele lucruri care-l interesează, în ce ne privește...

— Domnule căpitan, sînt un simplu ofițer de infanterie. Subtilitățile serviciilor secrete sînt ceva nou pentru mine...

— Aa, vreau să spun că ați putea face niște servicii prețioase atît domnului Moruzov cît și nouă. El vrea să știe ce e pe la noi, noi vrem să știm ce e pe la Iași...

Crivăț duse cu el informații mai numeroase decît cele încredințate de serviciul secret german. În primul rînd, făcu o relatare despre starea zonei petrolifere, unde lucrători mobilizați pe loc și soldați prizonieri, sondori de meserie, fuseseră siliți să repună în funcțiune sondele de petrol și rafinăriile. În planurile germane, motorul războiului dus de Puterile Centrale trebuia să funcționeze cu petrol românesc, iar brutăriile să folosească grîu românesc. Trenuri nesfîrșite, convoaie de șlepuri cărau fără pauză cereale din depozite ; pe de altă parte, autoritățile germane siliră pe agricultorii români să folosească orice petic de pămînt pentru a scoate din ei recolte pentru armatele de ocupație. Între altele, un amuzament tragic a stîrnit în rîndul poporului folosirea aleii centrale a Cișmigiului pentru cultivarea unor impresionante cantități de varză roșie. Pentru valorificarea legumelor și fructelor armata de ocupație înființase o întreagă industrie. La moara Assan se extrăgea ulei din germeni de porumb. Uleiul era transformat în margarină. Autoritățile de ocupație expediau în Germania 2 000 kg de margarină pe zi ; morile fuseseră închise, porumbul populației se măcina numai la morile mari, prevăzute cu instalații de extragere a uleiului, astfel că mălaiul primit în schimbul porumbului era lipsit de valoare nutritivă...

Toate aceste date aveau să ajungă la Iași, odată cu „bunele intenții“ ale împăratului în ceea ce privea viitorul României. Crivăț porni la drum hotărît să împlinească cu zel misiunea încredințată de serviciul secret german.

6.

D.R.Q. 18.VIII.1917

SENTINȚĂ

În chestia instrucției contra lui Chilian și consorții, pentru spionaj, se face cunoscut sentința Curții Marțiale (Feldgericht) din 11. VIII. 1917 cum urmează : soția lui Chilian este condamnată pentru trădare în timp de război la 10 ani închisoare corecțională.

Pentru președinte, care este în concediu și absent, semnează.

RABEL căpitan
(semnat) PINZGER
Consilier al Curții Marțiale și judecător de instrucție
SCHILLER
conducător al procesului verbal
Confirm sentința de față Anei Clemansa Chilian
Semnat de primpreședintele Jus
MELIUS

În celula comună a arestului central se aflau unsprezece oameni condamnați la moarte. Pe la ora prînzului, în ziua de miercuri 29 august, cînd paznicul le aduse de-mîncare, în ușa celulei se arătă Feldwebelul arestului, beat ca de obicei. Se opri în tocul ușii, clătinîndu-se. Translatorul, în urma lui, aștepta.

— Victorie, spuse neamțul bîlbîindu-se puțin. Victorie v-a trebuit. Toată ziua împachetăm și despachetăm. La fiecare contraatac de-al românilor, punem arhiva în căruțe. Dar voi să nu vă bucurați. N-o să-i întîmpinați cu flori.

— Ce tot vorbește ? mormăi Vasile Chilian.

— Iar s-a îmbătat, spuse încurcat translatorul. Altfel e om cumsecade, dar cînd ia un șnaps...

— Şnaps, înţelese neamţul. De silă, şnaps. Mi-e scîrbă de război. Mai bine de voi, că scăpaţi. Mîine în zori, gata. Pac-pac şi s-a terminat cu toate.

— Domnule tîlmaci, strigă Vasile Chilian, ce se întîmplă ? Dac-am înţeles bine, vor să ne execute ?

— Nu ştie ce spune, îl linişti translatorul.

— Totuşi, dacă spune adevărul ? Duceţi-vă şi aflaţi despre ce e vorba. Sînt vieţi de oameni la mijloc... Nu se poate aşa, deodată...

— Vă aduc răspunsul cît pot de repede, făgădui translatorul şi-l luă binişor de braţ pe Feldwebel.

Nimeni nu se atinse de mîncare. Palizi cu toţii, condamnaţii îşi ştergeau sudoarea rece de pe frunte şi se fereau să se privească în ochi.

— Nu se poate, izbucni Chilian. Sentinţa a fost un teatru, ca să-i înspăimînte pe oameni. Ce le-ar folosi o crimă ca asta ?

— Sînt întărîtaţi şi vor să se răzbune, spuse Ştefan Secăluş. Ai auzit ce spunea procurorul : din cauza noastră au pierit mii de oameni...

— Trebuie să vorbim cu ei, să stăruim...

Translatorul se întoarse curînd :

— Domnilor, am vorbit la telefon cu preşedintele. Fiecare să-şi arate ultima dorinţă. Mîine, la patru dimineaţa...

Se întrerupse şi îşi plecă privirea. În încăperea întunecoasă se auzea doar gîfîitul oamenilor.

— Ultima dorinţă ! izbucni Vasile Chilian. Ultima mea dorinţă e să mai vorbesc odată cu preşedintele. N-au dreptul... Domnule, spune-le că vrem să fim ascultaţi pentru ultima oară de Curtea Marţială.

Translatorul dispăru iarăşi.

— Măcar cîţiva dintre noi să scape, spuse Chilian. Cum să facem ?

— Dacă izbuteau ai noştri, oftă Secăluş. Acum două săptămîni, cînd i-am văzut pe nemţi adunîndu-şi calabalîcul...

— Ne-ar fi luat cu ei, spuse Chilian. Fraţilor, ţineţi-vă inima. Eu v-am spus de la bun început ce primejdie ne paşte... Cu toţii m-aţi ajutat de bunăvoie.

— Şi nu ne pare rău, zise Toma Cotea, care fuma ţigară de la ţigară şi se învîrtea fără astîmpăr prin cameră.

— Nu ne pare rău, încuviinţară ceilalţi.

— Ne-am ajutat ţara...

— Mulţi soldaţi mor pe front. La urma urmei, şi noi sîntem tot soldaţi...

Se auzi zăvorul de la uşă. În prag se arătă translatorul. Peste umerii lui văzură coifurile a doi soldaţi germani.

— Curtea Marţială a admis să-l asculte numai pe Vasile Chilian, inculpatul principal, spuse el. Mergem la tribunal.

Chilian se ridică în tăcere şi ieşi pe uşă, aruncînd priviri tăioase santinelelor.

Cînd se întoarse, avea lacrimi în ochi.

— Nimic de făcut, spuse el înăbuşit. Vor fi executaţi cinci inşi : eu, Toma Cotea, Secăluş, Pantazică şi sergentul.

— Copiii mei, spuse Secăluş izbucnind în plîns. Zece copii şi nevasta bolnavă. Ce s-or face ei, oameni buni ?

— Măcar să fi avut vreme să-mi povăţuiesc nevasta, spuse Toma Cotea. Cînd ştiu că-i închisă colea, la doi paşi de mine...

— Am cerut răgaz să ne facem testamentul, spuse Chilian. N-au aprobat. Ne-au dat doar preot, să ne spovedim...

Înnegurați, cu frunţile sprijinite-n palme, ascunzîndu-şi unul altuia durerea din priviri, aşa-i găsi Feldwebelul arestului un ceas mai tîrziu. Avea o hîrtie în mînă. Citi, ferindu-se să se uite la oameni :

— Chilian, Pantazică, Secăluş, Cotea, Gălăţeanu. Luaţi-vă lucrurile şi treceţi în odaia din fund. Dracu să-l ia de război. V-am adus cîte-o lumînare, să vă faceţi priveghiul.

Radu Macovei, cumnatul lui Chilian, îşi aminteşte că după vestea execuţiei, cei cinci se frămîntau la gîndul familiilor rămase fără sprijin. Vasile Chilian şi-a scris avutul pe o hîrtie și i-a încredințat-o lui Radu Macovei, dîndu-i instrucțiuni cum să-i gospodărească bunurile. L-a mai rugat să aibă grijă de trupul lui, să fie dus la Vidra, chiar mai tîrziu.

Alexe Vasilescu, confesorul și preotul capelei militare din Focșani, declară că a primit de la Tribunalul Militar german însărcinarea să se prezinte la penitenciarul din str. Comunei Centrale, întrucît deținuții condamnați la moarte ceruseră ca înainte de execuție să fie însoțiți de un preot ortodox care să îndeplinească serviciile religioase cuvenite. La ora 3 dimineața, oră fixată de tribunal, s-a prezentat la penitenciar...

Soția bucătarului închisorii, Neculai Zaharia, povestește că s-a ascuns din vreme în cimitir, nu departe de locul execuției. Gropile fuseseră săpate de cu seară ; în preajma lor, cinci pari erau înfipți în pămînt. Cei cinci condamnați au sosit însoțiți de preot și de gardă. A venit apoi plutonul de execuție. Dar doctorul și procurorul întîrziau. După o oră de așteptare, au sosit și aceștia. Condamnații au fost legați la ochi și întorși cu spatele. Chilian a cerut să fie împușcat din față, spunînd că moare pentru țară. La prima salvă au căzut toți, dar Chilian a rămas în viață, strigînd : „De aceea nu m-au nimerit, că nu e drept să ne omoare !“ A răsunat a doua salvă și Chilian s-a prăbușit...

7.

În ciuda presiunilor care se exercitau asupra lui, maiorul Malamuceanu rămase statornic în atitudinea sa. Acum înțelegea că misiunea de „parlamentar“ către guvernul de la Iași nu era decît o manevră născocită de Sturza ca să-l atragă în „armata“ lui. După o săptămînă petrecută în Hotel Bratu, în completă izolare, nemții își schimbară brusc atitudinea. Într-o dimineaţă, un subofiţer bătrîn veni şi-l anunţă laconic să se pregătească de plecare.

— Încotro ? întrebă Malamuceanu.

Subofiţerul ridică din umeri.

— Avem foaie de drum pînă la Rîmnicu-Sărat. Trebuie să vă predau garnizoanei de-acolo. Mai departe, e treaba altora...

Maiorul îşi strînse obiectele de toaletă şi fu gata de drum în cîteva minute. Coborî scările, însoţit, ca de obicei, de paznicii săi. În holul hotelului, un alt prizonier, păzit şi el, aştepta.

— Veţi călători împreună, spuse subofiţerul german.

Maiorul Malamuceanu se prezentă, află din cîteva cuvinte povestea tovarăşului său de suferinţă. Se numea maiorul Ghiţescu din regimentul 40 Călugăreni. Fusese prins în aceeaşi perioadă, luptaseră în sectoare vecine ; aceeaşi „strategie“ folosiseră nemţii pentru a-i determina să trădeze.

— Le-am dat răspunsul care se cuvenea, spuse Ghiţescu. Am luptat în Dobrogea şi pe Neajlov, puteam să-mi pierd viaţa de zece ori pînă acum. Nu mi-a fost teamă nici o clipă. Eu nu-mi vînd conştiinţa, domnule maior.

Aruncă o privire subofiţerului care fuma, plictisit, uitîndu-se pe fereastră. Malamuceanu îl întrebă încet :

— Ce au de gînd cu noi ?

— Presupun că ne trimit în lagăr în Germania. Dar orice-ar face, nu mă pot schimba. Nu vreau ca urmaşii mei să lase-n jos privirea cînd va veni vorba de război. Am suferit şi-o să mai sufăr, dar fruntea nu mi-o plec !

Malamuceanu îi strînse mîna în tăcere. Subofiţerul se apropie de ei, spuse în germană :

— Vă rog, domnilor ofiţeri. Pierdem trenul.

În tren, maiorul reluă discuţia întreruptă. Subofiţerul nu părea interesat de discuţiile lor ; ieşea pe culoar să fumeze, doar cînd trenul se apropia de vreo gară îi supraveghea atent.

— Interesantă povestea cu acest Sturza, spuse maiorul Ghiţescu. În teritoriul ocupat nu se prea ştie despre trădarea lui, nici despre proces. Am stat de vorbă cu soldaţi fugiţi din lagăr ; nemţii au lansat varianta lor, deformînd faptele. Ei îl prezintă pe Sturza ca pe un izbăvitor, fac propagandă printre prizonieri ; agenţii sturzişti cutreieră lagărele, cer ofiţerilor declaraţii de fidelitate făgăduind, în schimb, întoarcerea acasă.

— Trebuie să le arătăm adevărul, spuse hotărît Malamuceanu.

— Crezi că nemţilor o să le placă ?

— Cred că o să-i scoată din minţi. Tocmai de aceea trebuie să alegem bine momentul, să le vorbim prizonierilor înainte ca paznicii să ne poată împiedica.

La Rîmnicu-Sărat, în loc de lagăr fură duşi într-o casă păzită de santinele germane. O casă pustie, cu curte, unde stătea pregătită o căruţă cu doi cai. Nici un alt om în afara paznicilor — patru santinele şi doi soldaţi de gardă în preajma căruţei. Rămaseră zece zile în această izolare ; santinelele nu ştiau româneşte şi cei doi ofiţeri nu prea aveau ce să discute cu nişte simpli ostaşi puşi de pază. Tăcerea comandanţilor germani îi intriga însă...

În a zecea zi după întoarcerea de la Bucureşti, un alt subofiţer veni şi le ceru să se pregătească de plecare. La întrebarea lor fu mai laconic decît predecesorul său :

— Unde să plecăm ? Deocamdată, la gară...

Abia în tren aflară destinaţia : lagărul de la Stralsund.

— Călătorim în străinătate, încercă să glumească Malamuceanu.

— Acolo s-au prăpădit mulţi de-ai noştri, oftă tovarăşul său de suferinţă. Dacă ne-au rezervat soarta asta, înseamnă că nemţii sînt tare supăraţi pe noi şi vor să se răzbune.

— Au şi de ce, domnule maior. Sturza şi Lupu Kostaki îşi puneau oarecari speranţe în „convorbirea" noastră...

Declaraţia maiorului Gheorghiu Gh., din Regimentul 7 Prahova, fost prizonier în lagărul de la Stralsund :

Pe la 18—19 septembrie 1917 au fost aduşi în lagărul Stralsund, unde mă găseam, maiorii Ghiţescu Dumitru şi Malamuceanu Constantin. Aceşti doi ofiţeri ne relatau cu indignare presiunile şi propaganda ce o făceau agenţii *fostului colonel Sturza pentru a-și recruta partizani din ofițerii capturați în faza a doua.*

Cei doi ofițeri mai sus arătați au fost expediați fără de veste într-un alt lagăr de represalii. Plecarea a fost așa de neașteptată, încît comitetul ofițerilor prizonieri români nu a putut nici măcar a le da ceva ajutor în alimente...

Malamuceanu oferi subofițerului o țigară dintre cele strînse de tovarășii lui din lagăr în minutele dinaintea plecării.

— Unde mergem ?

— Bad Stuer, spuse subofițerul.

— N-am auzit de acest lagăr.

— Nici nu figurează pe listele Crucii Roșii, interveni maiorul Ghițescu. Ce fel de lagăr de prizonieri este acesta?

Subofițerul îi măsură cu o privire compătimitoare :

— Nici nu e lagăr, mai degrabă o pușcărie. Sînt duși acolo numai anumiți oameni. Unul din ei este un general belgian. A fost condamnat la moarte de tribunalul nostru, dar a cerut grațiere și maiestatea sa împăratul i-a schimbat pedeapsa în muncă silnică pe viață.

— Pe viață ! spuseră îngroziți ofițerii.

— Da, v-am spus, e mai degrabă o închisoare. Inițial clădirea a fost sanatoriu, dar din cauza umezelii oamenii nu mai voiau să vină acolo și a rămas în părăsire de mulți ani. E ridicată pe un teren nisipos și bogat în izvoare.

— Și de ce ne duc tocmai acolo ?

Subofițerul ezită. Maiorul Ghițescu stărui :

— Dacă știi ceva, spune. Fii încredințat că n-o să trăncănim. Ar fi spre răul nostru.

— Nu știu mai nimic, spuse subofițerul. Știu doar atîta, că domnul comandant, cînd mi-a semnat azi ordinul de deplasare, vorbea cu ajutorul lui. Spunea că dacă serviciul secret și domnul colonel Sturza insistă, el nu-și ia nici o răspundere...

— Ah, acum am înțeles, spuse Malamuceanu încet. Domnul colonel Sturza se răzbună...

— Și odată cu el, serviciul secret german, adăugă Ghițescu.

8.

Plutonul unu din compania a şaptea mărşăluia zorit, în lunga coloană a Regimentului 43/59. În capul plutonului, cu raniţa-n spate, cu puşca în bandulieră, mergea voiniceşte un tînăr firav, cu trup subţirel.

— Duduie sublocotenent, mai daţi-mi şi mie raniţa!

— Nu se poate, caporale. N-am obosit. Şi-apoi fiecare trebuie să-şi ducă povara...

— Bine, dar dumneavoastră...

— Eu ce? Să-ţi iasă din cap gîndul că femeile sînt mai slabe. Şi-ţi mai spun un lucru, caporale. La cel dintîi răgaz ne întrecem la trageri cu puşca. Ştiu că eşti cel mai bun ţintaş din companie.

Caporalul rîse, păstrîndu-şi pasul alături de Ecaterina.

— Oi fi eu cel mai bun ţintaş, dar cu 'mneavoastră nu mă pun. Trageţi mai bine decît mine.

— Treaba ta, rîse Ecaterina. Dar să nu-mi mai ceri raniţa, asta-ţi spun.

— Măcar sacul cu cartuşe... murmură caporalul.

— Treci în front, băiete, că mă superi!

Caporalul micşoră pasul şi se alinie cu grupa lui. Plutonul continua să meargă în pas întins.

— Unde mergem, duduie sublocotenent?

— La Muncelu, băieţi. Acolo e bătălie mare. N-auziţi tunurile?

— Intrăm în foc, vasăzică...

— Intrăm. Am să vă văd. La teorie aţi fost buni, nici la trageri nu m-aţi făcut de rîs. Dar acolo, în faţa inamicului...

— Nu ne temem, duduie sublocotenent. Cu dumneavoastră mergem şi-n iad.

— Nu-i prea departe de iad acolo unde mergem, murmură sublocotenentul Ecaterina Teodoroiu.

Era prima femeie care, prin încălcarea regulamentelor militare şi a prejudecăţilor înrădăcinate, fusese înaintată sublocotenent. Mărşăluind în fruntea plutonului, tînăra îşi aminti episoadele vieţii ei de ostaş, începută odată cu prima zi de război. Era membră a legiunii de cercetaşi „Domnul Tudor" din Tîrgu Jiu. Cînd a început războiul, lucrase mai întîi ca infirmieră la spitalul orășenesc ; în luna octombrie, ceruse să rămînă pe front, între ostașii companiei a 8-a din Regimentul 18 Gorj, unde fratele ei, Nicolae, căzuse în luptă. I s-a aprobat să rămînă ca soldat voluntar. În nopțile reci și umede de octombrie, stătea de veghe în avanposturile companiei, cu arma-n mînă... Într-o luptă de pe șoseaua Peșteana — Tîrgu Jiu, supraviețuitorii companiei a 8-a fuseseră aproape înconjurați. Din pădurea învecinată se furișau mereu soldați inamici. Era o singură potecă pe unde s-ar fi putut salva. Atunci Ecaterina a pus arma la ochi și a-nceput să tragă, acoperind retragerea grosului companiei. Alții cîțiva ostași rămăseseră în această „grupă de sacrificiu". Copleșiți de numărul mare al dușmanilor care veneau din toate părțile, cei din „grupa de sacrificiu" au fost siliți să depună armele...

Noaptea, pe cînd santinelele germane duceau prizonierii spre comandament, Ecaterina a scos un revolver, a ucis santinela cea mai apropiată și a fugit, împreună cu alți ostași. În urmă răsunau focurile santinelelor. O loviseră ușor două gloanțe la piciorul drept. Dar scăpase de soarta hărăzită prizonierilor...

Cîteva zile mai tîrziu, la Filiași, lupta cu arma în mînă și ajuta răniții. Un proiectil greu a explodat chiar în preajma ei. Mai simțea și acum suflarea bruscă a exploziei, apoi durerea ascuțită a cărnii sfîrtecate de schije... În urma rănii, primise „Virtutea Militară" de război clasa a II-a. Mai apoi fusese înaintată la gradul de sublocotenent...

După însănătoșire, a fost repartizată la Regimentul 43, care după refacere fusese contopit cu Regimentul 59. Regimentul făcea parte tot din Divizia 11, divizie care luptase în toamnă la Jiu. Mă-ntorc, într-un fel, la ai mei, se bucurase tînăra. Muncise cu sîrg pentru ea și pentru ostașii plutonului unu, pe care-i instruia. Un camarad de regiment, sublocotenentul Gheorghe Mănoiu, pe care-l cunoscuse în spital, a ajutat-o să învețe repede problemele de tactică și-i dăduse noțiunile necesare unui comandant. Soldații o stimau și o iubeau ; comandantul de pluton le era și șef, și infirmieră, și confidentă în clipele încărcate cu gînduri negre...

Şi cum se întristaseră cînd în regiment se zvonise că duduia sublocotenent este cerută la Crucea Roşie din Iaşi!

— Nu vă speriaţi, băieţi, nu vă las eu, îi consola ea. Cum să plec dintre voi ? Am vorbit de-atîtea ori despre vitejie, despre jertfele de pe front, ca acuma, cînd se apropie lupta, să mă retrag ?

— Dar dacă-i *orden* ? mormăise plutonierul companiei.

— Atunci o să ies la raport ! se sumeţise Ecaterina.

Soldaţii se uitaseră unii la alţii, impresionaţi. A ieşi la raport nu era lucru de glumă, mai ales pentru un ofiţer ! Dar Ecaterina se ţinuse de cuvînt. Stăruise, îşi pledase cauza, dăduse explicaţii, impresionase, izbutind, în cele din urmă, să convingă. Rămăsese în regiment...

Şi nu-mi pare rău, gîndi ea mergînd pe drumul plin de praf care-i apropia de front. Ieşi din rînd, aşteptă ca plutonul să treacă prin faţa ei. Văzînd-o, ostaşii îşi îndreptau umerii, mergeau mai ţanţoş, încercau să alunge de pe chip urmele oboselii. Zîmbetului ei îi răspundeau cu zîmbete. Apoi în urma plutonului, un recrut pirpiriu trecu şchiopătînd.

— Ce-i cu tine, te roade bocancul ?

— Nu, domnişoară sublocotenent, mi-am scrîntit piciorul cînd trecurăm apa.

— Dă-mi mie arma, să-ţi vină mai uşor.

— Cum se poate ? I-o ducem noi, strigară doi ostaşi din coada plutonului, auzind discuţia.

Şi se repeziră să ia raniţa şi arma celui pirpiriu.

— Putea să vă vină mai curînd gîndul ăsta, zîmbi ea.

— Păi dacă el nu spune, se dezvinovăţi ostaşul. De ce nu spuseşi, mă ?

— Mi-era ruşine, zise recrutul. Să mă vait ca o babă ? Ce-ar fi zis duduia sublocotenent ?

— Te-aş fi ajutat, spuse ea simplu.

— Încîntat să vă cunosc, domnişoară sublocotenent. Sînt căpitanul de stat-major Dumitrescu. Despre dumneavoastră se vorbeşte cu admiraţie în toată armata.

Ecaterina îi strînse mîna, fără să se mire că ofițerul îi întinsese mîna stîngă. Războiul nu însemna numai moarte. Însemna și multe infirmități, care schilodeau deopotrivă trupul și sufletul.

— Mai aveți loc și pentru oltenii mei ? zîmbi ea.

— Loc e destul. De patru zile asta facem : completăm locurile goale. În fiecare ceas apar locuri goale. Avem echipe speciale care nu fac altceva decît să sape morminte...

— Sînteți pesimist din fire ? Sau numai astăzi ?

— Dac-ați fi în locul meu... Seara centralizez pierderile. Cifrele mă impresionează totdeauna. Cîndva m-am ocupat cu poezia. Îndărătul acestor cifre, îmi imaginez oamenii. Zece răniți... o sută de răniți... Sînge, mizerie, cămăși sfîșiate pentru pansament... Ieri, pe Dealul Porcului, au bătut cu artileria grea. Acolo, în dreapta, era o pădure ; nu mai este. Să razi o pădure cu artileria... Iar printre copaci erau tranșeele noastre. Oamenii erau îngropați de vii. Rețelele de sîrmă, pulverizate. Pe urmă au venit la atac. De unde-au mai avut putere ai noștri să reziste, nu pricep. Răsăreau de sub pămînt, din gropile năruite peste ei. Aruncau grenade și contraatacau la baionetă. Am păstrat poziția. Astăzi au început din nou în zorii zilei. Tot acolo, pe Dealul Porcului. Un loc blestemat. Douăsprezece atacuri, domnișoară. Pe la prînz ni l-au luat, dar au pornit ai noștri iarăși. A venit și-un batalion rusesc, am mai dat și noi din rezerva de sector... I-am gonit pînă-n vale. Dar regimentul dumneavoastră are altă destinație. Vedeți acolo-n stînga, dealul acela care-ncepe din marginea satului ? Acolo e o „pungă de foc", cum se numește în tactică. Nemții au înaintat pe creastă, s-au îngropat la teren, cu mitraliere și tunuri. Ieri i-a atacat Divizia a 9-a. De fapt, umbra diviziei a noua, ce-a mai rămas din ea după Mărășești. Au plecat frumos, ca la manevre. Bătuse artileria mai înainte, dar fără rezultat. Pozițiile nemților erau intacte. Ne-am oprit în marginea satului, cu mitralierele și artileria. Ne-am adăpostit chiar sub nasul lor. Unele poziții sînt la o sută de metri depărtare unele de altele. Soldații se pîndesc reciproc, cu armele gata. Care cum scoate capul poate primi un glonț. Nu îndrăznim să le trimitem nici apă.

— Înțeleg, spuse Ecaterina. Acum să vorbim despre misiunea noastră.

— Regimentul dumneavoastră va ataca de la nord la sud. Am vorbit cu comandantul, e optimist. Mai optimist decît mine, zîmbi. Păcat că n-avem artilerie destulă.

— Avem baionete, spuse încet Ecaterina Teodoroiu.

— Plutonul dumneavoastră va face legătura între companiile 5 și 7. E greu, că trebuie să atacăm înspre deal, și pămîntul e moale după ploaia de alaltăieri. Oricum, misiunea este să distrugem „punga de foc“ de pe Dealul Secului. —

Sublocotenentul Ecaterina Teodoroiu își îndreptă umerii :

— O vom distruge !

Armata I
Serviciul de stat major
Biroul operațiilor

Punctul de comandă Tecuci
3 septembrie 1917

ORDIN DE OPERAȚII Nr. 43
pentru ziua de 4 septembrie 1917

1) În cursul zilei de astăzi 3 curent, Grupul de divizii general Popescu a atacat pe frontul Șușița — cota 406 — cota 461, dealul Secului-Muncel. Atacul infanteriei a fost dezlănțuit la ora 8, după o pregătire de artilerie care a început la ora 6,30. După un ultim atac dat la ora 14,45 și care a ținut pînă la căderea nopții, trupele au ocupat o parte din tranșeele inamice și au ajuns pe frontul : est Varnița-cota 406—100 metri nord cota 437 — 50—60 metri nord cota 461 — originea văii Secului — Dealul Secului — colțul nord-est al satului Muncel (s-au ocupat cîteva grupuri de case pe liziera de nord-est a acestui sat).

Comandantul Armatei I
General GRIGORESCU

Șeful de stat major,
Colonel N. SAMSONOVICI

După atacul din 3 septembrie, în care trupele noastre înaintaseră cîteva sute de metri în dispozitivul inamic, ostaşii din linia întîi primiră ordin să-şi întărească poziţiile şi să organizeze apărarea.

În zorii zilei următoare, Dealul Secului era tăiat în curmeziş de o tranşee lungă şi adîncă, cu lăcaşuri de tragere şi reţele de protecţie. Ostaşii se cuibăriră pe fundul tranşeelor, să fure cîteva minute de somn. Rămăseseră, la posturi, santinelele care vegheau ca inamicul să nu se apropie neobservat.

Pînă seara, nici o mişcare importantă în poziţiile duşmane. Patrulele mici, ce se furişau prin pădure, erau întîmpinate neîntîrziat cu focuri de santinelele agere din prima linie. Cînd şi cînd bubuiau tunurile, apoi liniştea se aşternea iarăşi...

La ora 21, pe neaşteptate, din tranşeele inamice începu să plouă cu grenade. Nu mai era nevoie de ordinul ofiţerilor ; în cîteva clipe, pe marginea tranşeelor apărătorii erau gata să întîmpine atacul.

Şi atacul începu. Valuri parcă nesfîrşite de umbre se desprindeau din întunericul pădurii şi porneau la vale. Din adăposturile lor, românii trăgeau cu înverşunare.

Inamicul, oprit, se adăposti pe coastă. Continua însă să tragă spre tranşeele apărătorilor. Văzînd ezitarea duşmanului, comandanţii noştri găsiră că e momentul potrivit să contraatace. Ordinul trecu din gură-n gură.

Ecaterina Teodoroiu se afla printre ai săi, pe poziţie. Cum primi ordinul, se ridică pe marginea tranşeii, strigîndu-şi ostaşii :

— Înainte, băieţi ! După mine, nu vă lăsaţi !

O mitralieră lătră prelung din flancul duşmanilor. „Eroina de pe Jii“ se prăbuşi, lovită mortal. Ostaşii o înconjurară îndată. Ea mai găsi puterea să comande :

— Înainte ! Înainte....

CAPITOLUL IV

1.

ÎNCEP SĂ NE CUNOASCĂ...

(titlul unui articol din ziarul „România“)

Primul ministru rus Kerenski : *Țin să proclam admirația ce o deșteaptă printre noi vitejia armatelor române în apărarea pămîntului lor natal.*

Președintele S.U.A., Woodrow Wilson : *Poporul Statelor Unite a urmărit cu sentimente de caldă simpatie și admirație lupta curajoasă a Majestății voastre și a poporului român pentru apărarea integrității teritoriale și a libertății României de sub dominația militarismului german.*

Președintele Franței, Raymond Poincaré : *Ecoul succeselor cucerite de vitezele trupe românești a făcut să tresalte cu bucurie inima mulțimii...*

Regele Marii Britanii, George V : *Popoarele britanice urmăresc de aproape mersul acestei mari bătălii care-i în toiul ei și au încredere că vitejia trupelor românești și rusești de sub comanda Majestății voastre va zădărnici sforțările dușmanului.*

Primul ministru englez, Lloyd George : *Reconstituirea armatei române și rezistența încăpățînată — rezistența atît de prețioasă pentru cauza comună — pe care această armată o opune dușmanului în acest moment, în condiții de o greutate excepțională, prezintă un exemplu măreț de tărie pe care libertatea o inspiră unui popor liber.*

Comandantul corpului expediționar american în Franța, generalul Pershing : *Admir splendidul eroism al armatei* *române, care şi-a apărat cu îndîrjire pămîntul patriei sale. Să nu vă temeţi de nimica ! Îl va recuceri şi-şi va vedea visul împlinit. În America toată lumea crede ca mine.*

Generalul Kurt von Morgen, comandantul Corpului I rezervă german : *Rezistenţa duşmanului, în special a românilor, a fost neobişnuit de dîrză şi s-a manifestat prin 61 atacuri (pe frontul Corpului I) în decursul celor 14 zile de luptă.*

Ministrul de externe al Austro-Ungariei, contele Czernin : *Ultimul atac al trupelor germane la Mărăşeşti s-a terminat cu o înfrîngere a germanilor, ridicînd mult moralul armatei române.*

Şeful misiunii militare franceze în România, generalul Berthelot : *Soldaţii români luptă admirabil. Ei sînt la înălţimea celor mai viteji apărători. Sînt cei mai buni soldaţi din lume.*

2.

— Raportaţi că începem ofensiva la data proiectată, spuse Averescu. Vreau să ştiu dacă trupele au intrat în dispozitiv.

— Totul e gata, spuse şeful biroului operaţiilor. La Cireşoaia s-au instalat liniile telefonice. Batalionul de vînători de munte a sosit şi el.

— Păstraţi-l pentru dezvoltarea succesului, îl sfătui generalul. După ce linia întîi sparge frontul, intervin vînătorii şi atacă spre cotă. În acelaşi timp, vom încerca învăluirea Cireşoaiei pe la sud...

Se aplecară asupra hărţii. Vîrful Cireşoaia domina văile învecinate ; în cursul ultimei luni pantele lui abrupte fuseseră aprig disputate între adversari.

— Dacă reuşim, reluă Averescu, atunci Divizia a şaptea va ataca la Coşna, şi deschidem Valea Oituzului spre frontieră.

— Ar fi prea frumos, zise sceptic unul dintre ofiţerii de stat major. Inamicul s-a întărit zdravăn aici...

— Distrugem întăririle cu artileria, domnilor. Oricum, trebuie să încercăm ceva. Momentul e prielnic ; germanii sînt slăbiți de lupte și o parte din trupele lor de rezervă au fost trimise pe frontul de vest...

Atacul începu la 9 septembrie, cu obișnuita pregătire de artilerie. După trei ore de bombardament, trupele din linia întîi porniră la atac. Dar înainte de a se apropia de întăriturile inamice, ofițerii constatară îngroziți că pozițiile erau aproape intacte. Mitralierele de pe coastă începură să tragă, rîndurile atacatorilor se culcară la pămînt.

— Tîrîș, marș ! ordonară comandanții de companii.

Porniră să se tîrască spre rețelele de sîrmă. Cînd ajunseră mai aproape, văzură că erau instalate pe trei rînduri de pari, cu șirurile de sîrmă ghimpată strălucind amenințător. Tăietorii de rețele, cu foarfeci mari, se avîntară înainte. Asupra lor, inamicul retras în linia a doua de apărare dezlănțui un foc ucigător. Mulți dintre curajoșii ostași rămaseră răstigniți între sîrmele tăiate, încolăcite în jurul lor ca niște șerpi de oțel.

Comandantul hotărî să oprească atacul, iar ostașii să-și sape măști individuale ; urmau să primească întăriri, dar pînă atunci să reziste...

Întăririle se împărțiră în două grupuri, învăluind dealul pe la nord-est și sud-est. Din grupul de nord-est făceau parte și vînătorii de munte. Cu comandanții de companii în frunte, vînătorii se apropiară, înfruntînd moartea pe terenul descoperit. În preajma rețelelor de sîrmă izbucniră primele explozii — locul fusese minat... Sus, între copaci, erau întinse alte rețele... Din adăposturi, mitralierele inamice trăgeau de zor... Oamenii cădeau unul după altul...

Primiră apoi ordin să se retragă puțin, și artileria trupelor române începu iarăși bombardamentul asupra dealului. Obuzele explodau prin pădure, dărîmau copaci, spulberau pămîntul moale, dar la următoarele atacuri ostașii văzură că nici de astă dată punctele de rezistență, prevăzute cu cuiburi de mitralieră, nu fuseseră distruse.

A doua zi bombardamentul reîncepu. Trei ore detunară prelung bateriile de tunuri și obuziere, apoi patrule de recunoaştere fură repezite înainte, să cerceteze efectul tragerii.

— Domnule general, reţelele sînt aproape intacte...

— Mă aşteptam, spuse generalul Văitoianu, care conducea lupta. Artileriştii n-au vizibilitate şi nu-şi pot dirija tragerea. Trebuie să instalăm observatori pe poziţii cît mai înaintate, cu telefoane... Cercetaţi locul şi căutaţi poziţii bune pentru observatori !

În cursul nopţii care urmă, patru grupe de voluntari din Regimentul 31, însoţiţi de grenadieri, se apropiară de reţele şi începură să taie sîrmele. Dar inamicul prinse de veste ; se înălţară rachete luminoase şi se dezlănţuiră rafale lungi de mitralieră. Forfecaşii cădeau unul după altul, în vreme ce grupele de acoperire încercau să zădărnicească tirul duşmanului.

Dimineaţa, artileria trase iarăşi asupra reţelelor, apoi infanteria porni la atac. O companie din Regimentul 17 găsi o spărtură în reţele în partea de sud a Cireşoaiei şi pătrunse în tranşeele inamice. O luptă aprigă se încinse, luptă grea şi inegală, la sfîrşitul căreia compania se opri între tranşee şi reţeaua de sîrmă. Îi veni în ajutor altă companie şi astfel primul pas în dispozitivul inamic fusese făcut. Curînd veni vestea că la cealaltă extremitate a frontului de atac Regimentul 37 a pătruns în spărtura făcută la nord de Cireşoaia şi s-a oprit în faţa celui de-al doilea rînd de reţele.

Compania a 7-a din Regimentul 17 porni cel de-al treilea atac al zilei, tîrziu după-amiază, în sunetul goarnelor, şi izbuti să pătrundă în liniile inamice. Dar duşmanul contraataca cu putere. Încercînd s-o ajute, companiile vecine se loviră de un nou obstacol : şiruri transversale de sîrmă compartimentau zonele de front, astfel că mişcarea laterală nu era posibilă. Ostaşii asistau neputincioşi la luptă, trăgînd cu furie asupra rezervelor inamice. Dar viteaza companie a 7-a trebui să se retragă după o oră de luptă crîncenă...

Pe înserat, veni ordinul de la comandament : să se înceteze lupta, iar trupele să se consolideze pe poziţiile cîştigate.

3.

— Nu-mi vine să cred că mă aflu între ai noștri, mărturisi Crivăț. Că nu trebuie să-mi ascund gîndurile, să-mi supraveghez pînă și somnul. Nemții sînt foarte bănuitori, au avut grijă să mă culce într-o cameră cu un personaj misterios. Omul se văita că nu mai poate de oboseală ; credeam că îndată ce stingem lumina o să adoarmă tun. M-am culcat, m-am prefăcut că dorm. A început să sforăie, dar mi-am dat seama că se prefăcea. Respira prea des pentru un om care doarme profund. Atîta lucru știam și eu. Pe urmă, cînd am început și eu să sforăi, omul meu s-a sucit în pat și s-a ridicat într-un cot. Îi vedeam umbra profilîndu-se pe geam. Era în patul de la fereastră. Se temea probabil să n-o șterg... Toată noaptea a stat treaz individul. Ca să-i fac plăcere, mă zvîrcoleam din cînd în cînd și bolboroseam ceva fără înțeles. Îl simțeam cu respirația oprită, trăgînd cu urechea...

— O metodă de-a lor, zîmbi locotenentul din Serviciul de siguranță al Deltei Dunării. Să scoată informații pînă și de la oamenii care vorbesc în somn. V-am mai spus, ei consideră psihologia drept o armă de bază. Oricum, v-ați jucat bine rolul. Domnul Moruzov e mulțumit de raportul dumneavoastră. Mi-a ordonat să vă întreb : vreți să vă mai întoarceți acolo ?

— Ce-aș putea face altceva ? Oare misiunea mea s-a rezumat la atît ?

— Nu silim pe nimeni. Concepția domnului Moruzov este ca oamenii noștri să lucreze din convingere, nu din ordin. E o muncă primejdioasă ; știți bine ce s-a petrecut cu Chilian și ai săi.

— O pierdere grea, oftă Crivăț.

— Trebuie să-i înlocuim. Să le continuăm acțiunea. Avem informații că inamicul va încerca o lovitură dinspre sud. În același timp, pe fronturile de la Mărășești și Oituz presiunea continuă. Nu putem să luăm diviziile de pe frontul Moldovei pînă nu sîntem siguri că această amenințare din sud e reală. Domnul Moruzov se ocupă personal de această problemă. Vrem să știm cu precizie intențiile dușmanului în zona Dunării și Deltei...

— Înţeleg, spuse Crivăţ.

— Acolo nu-i lucru de glumă. Regiunea din preajma frontului nu face parte din teritoriul ocupat, ci din zona de operaţii. Satele sînt împînzite de patrule, spioni, poliţişti. Informaţiile ajung foarte greu. Fiecare mişcare e supravegheată. Aţi auzit de comisarul Popovici, din Brăila. Nemţii ucid fără milă. Şi totuşi, trebuie să acţionăm.

— Domnule locotenent, în ce mă priveşte...

— Ştiu. Vă asumaţi riscul. Vom încerca să vă dăm o mînă de ajutor. Într-un sat de lîngă Brăila există un preot, memoraţi-i numele. Ne-a transmis acum cîteva săptămîni date preţioase despre amplasarea bateriilor germane pe ţărmul Dunării. Aşteptam continuarea acestor informaţii, dar deocamdată omul tace. Poate i s-a luat posibilitatea de comunicare. Sau poate... Locotenentul tuşi, privi în jos, continuă cu glas coborît : Sau poate l-au prins. Oricum, trebuie să ştim ce se petrece. Dacă inamicul concentrează baterii pe Dunăre, înseamnă că se pregăteşte să treacă fluviul. În Brăila este un tîmplar, are atelierul chiar în faţa pieţii. Lui îi încredinţaţi mesajul preotului. Sau... al dumneavoastră. După ce ne trimiteţi datele despre zona Brăila, vă duceţi la Bucureşti. Rămîneţi acolo. Vom pregăti între timp un sistem de legătură. Ne informaţi cu tot ce se petrece în teritoriul ocupat. Vă lăsaţi prins de nemţi.

— Au să mă descoasă iarăşi.

— Asta şi vrem. Am pregătit nişte informaţii proaspete pentru ei. Iată plicul. După ce le memoraţi, ardeţi hîrtia.

Crivăţ luă plicul, îl privi cu un zîmbet reţinut :

— Sînt... veritabile ?

— Aproape. Atît cît să se potrivească cu ce mai ştiu ei. O capcană pregătită de domnul Moruzov personal.

— Şi dacă vor să mă trimită iarăşi în Moldova ?

— Refuzaţi-i. Spuneţi că vă e teamă de Curtea Marţială, că atmosfera s-a înăsprit, că lumea nu vrea pace cu Germania iar în armată sînt suspectaţi ofiţerii fără situaţie clară. Prezentaţi-le lucrurile în negru, vrem ca Mackensen să ştie că nu ne împăcăm cu starea actuală... Făcu o pauză, oftă : Cam multe însărcinări, domnule căpitan.

— O să mă descurc. Sau, oricum, încerc. Cînd urmează să plec ?

— Chiar în noaptea asta.

— Aveam o cunoştinţă...

— Da. Rodica Bistriţeanu. Am invitat-o aici, la Galaţi.

— Sînteţi grozav. Vă mulţumesc.

— Nu aveţi de ce să-mi mulţumiţi. O măsură în interesul serviciului. Ştiam că veţi dori s-o vedeţi, dar n-aţi fi avut vreme să vă duceţi pînă acolo. Am cerut spitalului s-o trimită încoace pentru o zi.

— Apreciez gestul, spuse Crivăţ.

— Vă las acum, domnule căpitan. Logodnica dumneavoastră trebuie să sosească. Are adresa de aici. Recunosc, nu e cadrul cel mai potrivit pentru o revedere...

Arătă cu un gest încăperea austeră, mobilată sumar cu un birou improvizat.

— Nu-i nimic. Cred că o să fac o plimbare cu ea pe malul Dunării.

— Asta voiam să vă propun şi eu. Ar fi o ocazie să cunoaşteţi de cu ziuă locul pe unde veţi trece. La Ţiglina, cam în dreptul bateriilor Marinei. Pe malul opus, ceva mai la vale, sînt bateriile germane. Ar fi bine să nimeriţi chiar în zona lor. Observare directă. Simplu.

— La toate v-aţi gîndit, se miră Crivăţ.

— Nu sînt începător, explică locotenentul. Pe diseară, domnule căpitan. Am onoarea !

Plecă, închizînd uşa fără zgomot. Crivăţ privi în urma lui cu un zîmbet. Începuse să-l îndrăgească, în ciuda asprimii şi exactităţii cu care agentul Serviciului special încerca să-şi mascheze adevărata fire...

Uşa cămăruţei se deschise tot aşa, fără zgomot. De astă dată, din alte motive : o deschisese, timid, o mînă de femeie.

— Rodica !

— Tu, dragule ! Credeam că nu mai ajung. Am făcut şapte ore pe drum !

Se îmbrăţişară. Crivăţ îi simţi, prin rochia subţire, slăbiciunea. O trase spre lumină, o privi atent :

— Rodica, ai cam slăbit.

— Toată lumea îmi spune același lucru, se văită ea. Nimeni n-o duce pe roze. Masă pe apucate, somn... ce să-ți mai spun ? De zece ori pe noapte sar să văd ce se întîmplă cu bolnavii mei.

— Ar trebui să fii mai atentă cu tine.

— Acum ? Dac-ai vedea spitalul... Am întins corturi și pe mijlocul drumului. Am început să ducem răniții în casele sătenilor. Și nici acolo nu mai e loc. Au fost lupte grele. Răniţi cu miile. Mulți foarte grav. Cu mai multe răni. Cu zeci de schije risipite prin trup. Chirurgii sînt îngroziţi. Și tu îmi dai sfaturi să mă menajez...

Un acces de tuse o făcu să se întrerupă din vorbă. Crivăţ o luă de umeri, o așeză pe scaunul șchiop dindărătul biroului, îi oferi un pahar cu apă. Ea încercă să zîmbească :

— Nu te speria. Am schimbat aerul și-atîta tot. Se vede că m-am deprins cu clima de acolo. E aproape ca la munte... Plus că nu mi-am luat siropul la timp.

— Rodica, tu ești bolnavă !

— Poate n-ai văzut un bolnav adevărat. Ce am eu e floare la ureche. Iar siropul pe care mi l-a dat medicul-şef face minuni. Cu condiţia să-l iau la timp...

— Atunci ia-ţi siropul și hai afară, la aer curat. O mică plimbare ţi-ar face bine, sper.

— Da. Dă-mi geanta, te rog.

— Asta-i tot bagajul tău ?

— Mi s-a spus că vin pentru cîteva ore. Între două trenuri. La noapte plec înapoi. Iar tu...

— Plec și eu, spuse Crivăţ. Avem, într-adevăr, numai cîteva ore de stat împreună. Îţi făgăduiesc însă că după război...

— După război... spuse ea visător. Nici nu-ndrăznesc să mă gîndesc...

Noaptea, pe faleza înaltă de la Ţiglina, Crivăţ își luă rămas-bun de la locotenent. Purta vechea lui uniformă, fără grade, avea la brîu un revolver mic și o pungă de gutapercă în care ţinea un *ausweiss* dat de serviciul secret german, cu porunca să nu-l arate decît în cazuri extreme. „De preferat, spusese ofițerul german, să nu faci uz de el. Un căpitan cu vechime va găsi mijloace să se descurce și fără acte“. Metoda psihologică, zîmbise Crivăț în sinea lui. Vrea să-mi trezească orgoliul ; de fapt îi e teamă să dea în vileag acest tîrg. Treaba lui...

Se aruncă în apa călduță la acest început de toamnă. Începu să înoate economisindu-și forțele. În urma lui pocniră cîteva împușcături și țîșni o rachetă luminoasă de sus, din poziția bateriilor Marinei. Se ține de cuvînt locotenentul, gîndi înotînd voinicește. Nemții de vizavi trebuie să știe că s-a întîmplat ceva pe Dunăre...

De pe malul opus, din satul cufundat în întuneric, detună răgușit un tun. Proiectilul șuieră înalt și explodă undeva, în malul abrupt al Țiglinei. De la bateriile Marinei porniră, drept răspuns, cîteva salve, apoi totul se cufundă în tăcere...

Cînd ieși pe mal, de după sălcii ieșiră vreo cinci soldați cu baioneta la armă :

— *Hände hoch !* Mîinile sus !

— Domol, spuse Crivăț. Sînteți șapte și eu unul singur. Nu vă fac nici un rău.

— Pune mîinile la ceafă și ia-o înainte, rosti un glas poruncitor. Dacă faci un pas alături de cărare, tragem toți odată.

— Nu-mi place rolul de țintă vie, spuse Crivăț. Duceți-mă la comandant.

Comandantul se instalase într-o căsuță mai răsărită, lîngă biserică, probabil casa parohului. În întuneric lucea stins baioneta ostașului de gardă. Șeful patrulei vorbi cu santinela, apoi intră în curte și ciocăni la ușă. Cînd ușa se deschise, dinăuntru răzbătu, incredibil, o frîntură de vals de pe o placă de gramofon. Crivăț fu introdus în încăpere. Comandantul german, cu vestonul descheiat, cu tocul pistolului azvîrlit pe pernă, stătea tolănit pe patul tare, acoperit cu o cuvertură făcută din blănuri de oaie, și bea pe-ndelete dintr-un pahar cu vin negru.

— Un ofițer inamic, exclamă el bine dispus. Pasăre rară. Ești liber, băiete, spuse către șeful patrulei. Poți pleca. Vorbiți germana, domnule ofițer ?

— Da, spuse Crivăţ. Sînt căpitan demobilizat din cauza rănii.

— Cum de aţi îndrăznit să treceţi linia frontului ? Nu ştiaţi că aici e gardă germană ?

— Știam, domnule comandant. Dar ce rău poate pricinui un invalid ? Am aici certificatul de ieşire din spital.

— Am mai văzut certificate de-astea. Mai alaltăieri, un plutonier cu un asemenea certificat a dat foc fînului pentru caii de la artilerie. Nu cred în certificate, domnule căpitan. Am ordonat oamenilor mei să fie cu ochii-n patru. Vreau linişte în zona asta. Sper să mă întorc acasă cu divizionul intact. Bei un pahar cu mine ?

Crivăţ nu refuză, mai ales că aflase o noutate preţioasă : dispoziţia comandantului divizionului de pe malul Dunării nu era prea războinică...

A doua zi îl trimiseră la comandamentul diviziei. Îl luă în primire, după obicei, un ofiţer de informaţii. Încredinţîndu-se că nu-l aude nimeni altcineva, Crivăţ dădu la iveală *ausweiss-ul*.

— Am fost rugat de un coleg de-al dumneavoastră să-l ajut într-o problemă delicată, spuse. Ar trebui să aveţi încredere. Mă pot întoarce la Bucureşti şi fără escortă.

Ofiţerul german întoarse hîrtia pe toate părţile, o examină în lumină şi i-o înapoie.

— E autentică, spuse în cele din urmă. Mă surprinde. Ai noştri nu prea eliberează asemenea hîrtii. Poate-o fi o nouă dispoziţie de la Înaltul Comandament. Mă văd obligat să respect acest act. Deşi, personal, am alte păreri...

Crivăţ ridică din umeri.

— Părerile personale, la război... spuse el indiferent.

Nu voia să insiste, pentru ca ofiţerul german să nu devină bănuitor. Se prefăcea că-şi acceptă cu resemnare soarta. Neamţul se gîndi puţin, mai citi o dată hîrtia şi i-o întinse :

— Sînteţi liber, domnule căpitan. Dar vă sfătuiesc să părăsiţi cît mai repede această zonă. Nu-mi plac persoane străine, chiar înarmate cu hîrtii în regulă.

Crivăţ salută şi porni spre uşă, fără să mai adauge vreun cuvînt. Ofiţerul de informaţii făcu semn plictisit santinelei, care aştepta afară :

— Condu-l pînă la marginea satului. Acolo îi dai drumul.

Soldatul pocni călcîiele.

Pe drum, Crivăţ începu să-l descoasă. Bătrînul soldat vorbea încet, prudent, uitîndu-se mereu în jur :

— Abia aşteptăm să plecăm acasă... Kaizerul ne-a făgăduit că încheie pace. În Germania nu e pîine, nu sînt cartofi, în loc de unt se mănîncă margarină. Avem dreptul să trimitem o lădiţă de 5 kilograme pe lună, dar familia mea nu se poate hrăni o lună-ntreagă din ce trimit eu...

— Ce vîrstă ai ? întrebă Crivăţ.

— Aproape cincizeci. Am trei copii. Doi au murit în vest, al treilea luptă în Italia. Pe noi ne-au trimis aici să facem garda depozitelor şi comandamentelor ; e nevoie de tineret pe front...

— Măcar de-ai scăpa cu viaţă după ofensiva asta...

— Care ofensivă ! exclamă soldatul. Am auzit eu, cînd a venit generalul în inspecţie. O să cădem la pace cu ruşii. N-avem cu ce să pornim ofensiva...

Cătunul, cu casele risipite în lunca Dunării, părea pustiu. Crivăţ trecu încet de-a lungul uliţelor tăcute. Prin curţi nu se vedeau găini, oi, vite ; doar cîte un cîine, ici şi colo. La un colţ întîlni un bătrîn în zdrenţe, bărbos şi cu un ochi roşu.

— Bună ziua, tăticule. Dar unde-s oamenii din satul ăsta ?

— Au fugit, taică. S-au speriat de front şi s-au dus care-ncotro, pe la neamuri, pe la Brăila. Care-au rămas, îs la muncă. Îi ia caraula dis-de-dimineaţă şi-i duce.

— Unde-i duce ?

— Unde are neamţul nevoie. La pietruit drumuri, la săpat tranşee, la cărat fîn pentru caii armatei...

— Dar părintele unde-i ? Doar nu l-au luat și pe el la muncă ?

Moșul scoase o batistă mare, cocoloșită, cu o gaură în mijloc. Își șterse nasul, întorcîndu-se puțin într-o parte. Vîrî batista din nou în buzunarul surtucului pe care-l purta de-a dreptul peste cămașă.

— Părintele, zici ? Ce treabă ai dumneata cu părintele ?

— M-a îndreptat o inimă miloasă la el. Am nevoie de ajutor.

— N-o să te poată ajuta, zise încet bătrînul. L-au ridicat nemții.

— De ce l-au ridicat ?

— Cică era *spion.* L-au luat între baionete și l-au dus la Brăila, la judecată. L-ò fi pîrît vreo iscoadă. Că nemții pun iscoade și la privată, să ierți dumneata vorba.

— Și cînd l-au ridicat ?

— Ieri săptămîna. Da'mneata cine ești, de mă iscodești atîta ?

Crivăț zîmbi trist, scoase la iveală un pachet de țigări :

— Nu te teme, tăicuțule, nu sînt iscoadă nemțească. De-aș fi fost, aș fi știut de pățania părintelui. Aveam o vorbă cu sfinția-sa.

— Ce vorbă ?

— M-a trimis cineva să iau de la el niște scrisori.

— Cine te-a trimis ?

— Vărul Eremia. Așa mi-a spus, așa spun.

— Vărul Eremia... zise gînditor bătrînul. Se schimbă socoteala. Mi-a șoptit mie părintele, în vreme ce nemții îl duceau la dubă, despre niște scrisori.

— Păi vezi ? Unde sînt scrisorile ?

— La loc bun, zise moșul clipind din ochiul sănătos. Mai întîi să mă încredințez că nu mă duci cu vorba. Unde șade vărul Eremia ăsta care te-a trimis încoace ?

— La Tecuci, unde să stea ?

— Ești de-ai noștri, se bucură moșneagul. Scrisorile se află chiar la biserică, sub saltarul unde ținem banii de lumînări. Au scotocit nemții peste tot, numai acolo nu le-a dat prin minte să cate...

În seara următoare, Crivăţ bătu la uşa tîmplăriei de lîngă piaţă. Un om dădu uşor oblonul de o parte :

— Cine-i ?

— Din partea vărului Eremia, din Tecuci, şopti Crivăţ repede.

Auzi zăvorul tras de o parte. Uşa se deschise tot aşa, cu fereală, şi căpitanul se strecură înăuntru.

— Aşteptam pe altcineva, zise tîmplarul privindu-l drept în ochi.

— Pe părintele ?

Omul păru să răsufle uşurat :

— Da, pe părintele.

— L-au ridicat nemţii acum opt zile.

— Şi pe-aici prin oraş, e cercetare mare. De cînd cu comisarul Popovici şi cu bieţii băieţi...

— De comisar am auzit. Dar ce-i cu băieţii ?

— Erau nişte elevi de liceu care-l ajutau. Jucau mingea pe lîngă cazărmile nemţilor. Trăgeau cu ochiul, numărau tunurile, spuneau tot comisarului şi comisarul pregătea scrisorile. Nemţii au cam luat urma băieţilor. Pe comisar l-au împuşcat, apoi şi pe bieţii băieţi... Nu se mai satură de sînge, oftă tîmplarul. Dar nici noi nu ne lăsăm.

— Nu ne lăsăm, spuse Crivăţ.

— Ai adus ceva ?

— Nişte scrisori. Ştiu că dumneata te pricepi să ajungă unde trebuie.

— Am pe cineva, un cumătru, pescar. El le duce la marginea portului şi le pune într-un loc. De-acolo vine altcineva să le ia. Cine vine, nu ştiu. Nici nu trebuie. Cu cît ştim mai puţin, cu atît mai bine. Nemţii se pricep să smulgă mărturii de la arestaţi. Aud că au călăi anume, cum au bucătari şi căruţaşi. Organizare, domnule !

— Cu toată organizarea lor, spuse Crivăţ, nu ne pot veni de hac. Cade unul, se ridică alţii-n locul lui. N-au închisori pentru toţi luptătorii noştri.

— Ei, greu tare. Vremuri cumplite. Ia spune, domnule, ce se mai aude ? Scăpăm de ei sau ne pun pielea pe băţ ?

— O să scăpăm, îl asigură Crivăţ. Dar trebuie să punem cu toţii umărul.

4.

Tg. Jiu 9 septembrie 1917

ÎNCUNOȘTIINȚARE

Sublocotenentul Victor Popescu, din Fărcășești, și-a format și lucrat în iarna anului 1916—1917 cu o bandă de răufăcători, în județele Mehedinți, Gorj, Dolj, cu intenția de a face pagube armatelor germane și aliate.

Cu tot concursul populațiunei române, faptul nu i-a reușit. În căutarea acestei bande, s-au executat doi membri : Ion Popescu și Ion Prunescu.

În baza dispozițiunilor de pedepsire, au fost condamnați de Tribunalul militar al comandamentului de etapă Turnu Severin :

1) pentru că au fost membrii bandei, locuitorii : Nicolae Marcu — din Drăguțești ; Ion Bancu, Petre Vălceanu, Const. Cojocaru — din Negomiru, toți condamnați la moarte.

(...)

Tuturor primarilor și notarilor se atrage atențiunea asupra acestei încunoștiințări și a pune în cunoștință aceste grele pedepse tuturor locuitorilor.

Totodată se atrage atențiunea și se reamintește că toți acei dezertori ce se țin ascunși și nu sînt vestiți să se raporteze imediat comandamentului de etapă 234 din Tîrgu Jiu.

Pentru prinderea și arestarea lui Victor Popescu sau vreo comunicare importantă asupra faptelor lui, care ar putea ține arestarea lui, s-a fixat un premiu de 5000 lei.

Comandantul etapei,
Maior SAUER

Trecătorul neras, cu haine ponosite, citi pînă la capăt afișul tipărit cu litere mari, negre, și-și scoase încet pălăria. Se gîndi la un alt afiș, cu conținut asemănător, care fusese răspîndit în toată Oltenia cu o lună în urmă. Mult ne e dat să îndurăm, își spuse.

La răspîntie se arătă un om între două vîrste, cu un ciomag la subțioară. Se apropie de străinul care, cu pălăria-n mînă, rămăsese neclintit în fața afișului :

— Cu ce treburi prin satul nostru, om bun ?

Drumețul tresări. Își puse pălăria pe cap, se întoarse încet spre cel care-l întrebase.

— Nici o treabă. Sînt doar în trecere. Mă duc încolo, spre București, la niște neamuri.

— De unde vii ?

— De-acasă, de peste Jii, da' de ce mă-ntrebi ?

— Sînt vătăjelul comunei. M-au lăsat nemții să-mi fac slujba mai departe.

— Te-mpaci bine cu ei ?

— Împacă-se dracu. Da așa-mi spuse dom'primar. „Măi Costache, zice, noi doi o să rămînem aici, la comună, să apărăm lumea cît om putea." „Să fac slujbă la dușmani, dom' primar ?" „Înțelege, omule, slujba o faci pentru satul tău, nu pentru dușmani. De n-om fi noi, or pune unul de-al lor și-atunci e mai rău."

— Și n-avea dreptate ?

— Avea. Acuma, dom' primar e bine și cu ei, și cu lumea. Cînd vin alde Friț și Franț, mă pune să adun satul. Vin oamenii în fața primăriei, dom' primar ascultă ce vor nemții, pe urmă iese pe prispă și spune : „Auziți care-i porunca, oameni buni. Să dea fiecare casă trei găini și o sută de ouă pentru armata împărătească. Avem noi atîtea ouă ?" „N-avem ! strigă oamenii. Nu le mîncară tot ei ?" Dom' primar se uită la neamț, ridică din umeri : „Nu putem, zice. Ați auzit ce spune satul. Fiți și voi mai cu milă, nu luați și pielea de pe om !" Poporul face larmă în bătătura de la primărie, nemții se sfătuiesc în șoaptă și o lasă mai moale : „Cincizeci de ouă !" „Două-ș-cinci, zice dom' primar. Eu cu mîna mea le adun, cît beți dumneavoastră o gură de vin !" Nu stă s-asculte răspunsul, îi cinstește pe nemți cu vin, oamenii aduc în pas alergător ouăle și scapă de nevoie. Asta odată primar !

— Dar ceva nemți aveți în sat ?

— Nu e. Pe nemți îi cauți dumneata ?

— Nu-i caut. Mai degrabă mă caută ei pe mine.

— Eah ! Pe cîți nu caută ei ! Da nu-i găsesc totdeauna! Îi mai ajută oamenii, care e oameni !

— Dacă nu-s nemții-n sat, de ce ați pus afișul ăsta ?

— Dom' primar mă puse să-l pun. Zise că pune-l acolo, pe perete, la școală, și ai grijă să nu-l rupă careva. Lasă să afle lumea ce pătimesc ai noștri de pe urma dușmanului. Să se-ndîrjească oamenii și să afle cum pierim de mîna neamțului ; și să nu ierte...

— Moșule, m-ai putea găzdui la noapte ? Plătesc după cuviință.

— Care plată ? Îmi fac o pomană, că te văd om năcăjit. Dac-acuma, la nevoie, nu ne-om ajuta...

— Și-n asta ai dreptate, moșule. Ai citit afișul ?

— Ba bine că nu. Îl știu pe de rost, că mă puse dom primar să-l spun oamenilor, cu toba. Mai e unii fără știință de carte. Mă dusei prin sat, pe la răspîntii, băteam cu toba și spuneam ce spune-n afiș. Cînd ziceam „Victor Popescu", apăsam cuvintele, ca să știe oamenii. Rumân de-al nostru, odată om ! Și cînd spuneam de cei *izicutați*, lungeam vorba ca popa-n biserică. Tot așa, ca să-i țină minte lumea. După aia, cîntam „veșnica pomenire" pentru bieții creștini omorîți de dușman. Mă auzi o iscoadă nemțească. Mă spuse nemților cînd veniră-n sat ; ei glonț la primar, că să-mi puie lațul de gît. „Lasă-l, domnule unterofițir, că-i bătrîn și cam într-o ureche. A rămas așa din tinerețe, că voia să se facă popă și l-a lăsat femeia cu care voia să se-nsoare și de-atunci e-ntr-o ureche." Nemții ascultară de primar, om *sirios*, cu vorbă-nțeleaptă, și mă lăsară-n pace. Da tot le-oi face eu una, să mă pomenească.

— Da ce-ai cu ei ?

— Ce-au ei cu noi ? întoarse vorba bătrînul. Că veniră peste noi și deteră cu tunu-n case și-acuma ne mănîncă gîștele și untul și ne iau velințele de pe paturi.

— Moșule, eu fui prizonier la ei. Nu ți-e teamă să adăpostești un fugar ?

— Păi ce, ești cel dintîi ? La curte, la coana Smărăndeasca, se ascund vreo cinci. Au și-un gradat cu ei. Da nemții nu trebuie să știe că-s soldați. Slugi la moșie, atît.

Se opri în fața unei căsuțe vechi, cu geamuri cît palma. Ridică cercul care ținuse închisă portița șuie.

— Asta-i castelul meu, rîse. Aud că nemții au case mari, cu etajuri, mai dihai ca-n oraș la Craiova. Așa o fi ?

— Așa e moșule. Fusei pe-acolo și le știu.

— Atunci, dacă au, de ce rîmnesc la sărăcia noastră ? Cînd trecu frontul pe-aici, un reghiment făcu popas în sat pe-o noapte. În casă la mine se nimeri un unterofițir fălos și cu nasturii lună. Mă întrebă prin semne dacă n-am păduchi. Tu ești păduche, era să strig la el... Da poftim în casă. Păduchi n-am avut de cînd mă știu.

Drumețul intră plecîndu-se pe ușa joasă a căsuței. În tindă îl izbi mirosul de busuioc și de pelin. Își scoase pălăria și căută din ochi găleata cu apă.

— Poftim înăuntru, spuse bătrînelul. Aduc acuși apă proaspătă de la puț. Ți-o fi foame ?

— Nu cine știe ce, rîse drumețul.

— Le-om rîndui pe toate. Stai fără grijă, aici nu te caută nemții.

— Moșule, lasă apa rece că sînt treburi mai însemnate. Poți să faci un drum pînă la curte, la doamna Smărăndeasca ?

— Ce să caut acolo ?

— Să vorbești cu gradatul de care ziceai. Să-i spui să vină-ncoace, am de vorbit cu el.

— Dar cine ești dumneata ?

— Victor Popescu, zise simplu drumețul.

Se furișau, la cîțiva pași unul de altul, pe poteca bine bătătorită. Drumul urca ușor ; Victor Popescu se opri de cîteva ori să-și șteargă nădușeala și să-și tragă sufletul. Oamenii din urma lui se opreau și ei, dar cel din față, gradatul, care cunoștea bine locurile și le era călăuză, îi zorea mereu :

— Haideți, fraților, că apune soarele !

Ajunseră curînd pe o muche de deal, despădurită, de unde șoseaua se vedea ca-n palmă.

— De aici vin să ia lemne pentru bucătării, spuse gradatul. Noi le tăiem şi ei vin de le-ncarcă. Au căruţe luate de la oameni, de prin sate, cu cai cu tot. Nea Gheorghe, vorbişi cu căruţaşii ?

— Păi, zise un ţăran scund, ars de soare, îndreptîndu-şi cureaua carabinei pe umăr, apoi lămuri : Vorbii, dom'căprar. Le spusei să se aţină mai într-o latură, că avem o treabă cu nemţii.

— Nu ne-or da de gol ?

— Îs amîndoi neam cu mine. Unuia i-am botezat şi copilul. Cum să ne vîndă ?

— Nu ne vînd ei, spuse al doilea ţăran.

— Atunci să ne pregătim, spuse Victor Popescu. Luaţi-vă poziţii bune. Trageţi ochit şi nu risipiţi cartuşele.

— Dacă izbutim, o s-avem şi cartuşe destule, zise Gheorghe.

— Dacă, făcu sublocotenentul culcîndu-se pe burtă cu arma lîngă el.

După vreun sfert de ceas, pe drumul care urca, nevăzut, printre copaci, auziră strigătele căruţaşilor. Îşi îndemnau caii la deal. Făceau mai multă larmă decît era nevoie, şi Victor Popescu zîmbi : oamenii se ţinuseră de cuvînt, le dădeau astfel de veste că sînt pe-aproape. Într-adevăr, de după dîmb apărură căruţele goale, cu oamenii pe lîngă cai. În urma lor, călări, patru soldaţi cu coifuri lucitoare. Victor Popescu trase închizătorul armei. Auzi, în dreapta şi-n stînga lui, clănţănitul sec, familiar, al închizătoarelor. Puse puşca la ochi, ţintind pieptul subofiţerului care mergea în frunte. Trase. Din dreapta şi din stînga detunară şi armele celorlalţi. Căruţaşii se azvîrliră în lături ; nemţii, surprinşi, întinseră carabinele dar n-apucară să tragă nici un foc. Se prăbuşiră unul cîte unul, loviţi de moarte.

— Ăştia e toţi, strigă unul dintre căruţaşi. Noi n-am văzut, n-am auzit.

Întoarseră, se urcară în căruţe, şi porniră în goană la vale, spre sat. În urma lor, Victor Popescu şi ai săi se repeziră să ia armele, cartuşele şi documentele inamicilor doborîţi.

A doua zi, pe zidul primăriei, vătăşelul, ajutat de un soldat german, lipi un afiş mare, scris de mînă, prin care comandantul etapei cerea să-i fie predaţi cei care omorîseră patrula germană. În caz contrar, spunea afişul, toată comuna va avea de suferit. Pentru informaţii se oferea un premiu de 500 de lei.

Dar făptaşii erau departe. Porniseră de cu noapte, în cap cu sublocotenentul, pe drumul Buzăului, plănuind să treacă frontul în Moldova.

Şi izbutiră.

5.

Jandarmul sună îndelung la uşa avocatului. Ciurdariu era acasă, tocmai citea „Adevărul“, ziarul socialist care-şi reluase de curînd apariţia. Puse cu regret ziarul deoparte pe măsuţă şi se duse să deschidă.

Jandarmul îl salută cu politeţe :

— Bună ziua, domnule avocat.

— Bună ziua.

— Am o vorbă cu domnia-ta, dacă nu-i cu supărare.

— Poftim înăuntru, spuse avocatul.

Jandarmul intră, îşi scoase chipiul şi-şi roti privirea prin salon :

— Mă bucur că sînteţi singur. Putem sta de vorbă în linişte.

— Ocupaţi loc, spuse avocatul.

Jandarmul se aşeză cu plăcere în fotoliu, puse alături de el, pe covor, frumosul chipiu cu pană ; dădu cu ochii de gazeta frumos împăturită.

— Citiţi „Adevărul“ ? se miră el.

— E oprit ? întoarse vorba avocatul.

— Nu e oprit. Tot ce se scrie în el apare cu aprobarea cenzurii. Dar e un ziar al lucrătorilor şi un intelectual ca dumneavoastră...

— Înainte de a fi intelectual, sînt român, spuse avocatul. Ziarul dezbate problemele românilor din Monarhie, e firesc să mă intereseze. Aşadar, cu ce vă pot fi de folos ?

Jandarmul îşi drese glasul.

— Domnule avocat, se află la dumneavoastră o doamnă profesoară. Avem informațiuni că a găzduit militari români în casă, cînd or intrat valahii în Transilvania. Cunoșteați acest lucru ?

— Cunoșteam. Dar nu mi s-a părut ceva nefiresc. În război se petrec tot felul de întîmplări.

— Domnule avocat, guvernul nostru socotește vinovați pe cei care ajută armatele dușmane. Avem poruncă s-o urmărim pe doamna profesoară. Avem informații că de cînd se află aici, în oraș, ar fi vorbind cu femeile valahe, să facă un comitet.

— Nu-i împotriva legii.

Jandarmul zîmbi și-și răsuci mustața :

— Depinde de ținta pe care-o urmărește acest comitet. Domnule avocat, ne cunoaștem de mici copii. Am trăit pe aceeași stradă. Eu personal nu caut vrajbă românilor din oraș. Dar misiunea mea este să apăr legea și să mă supun poruncilor stăpînirii. Domnul subprefect nu vrea să existe acest comitet de femei romance. Una dintre doamnele care vor fi în comitet a primit o scrisoare de la poetul Octavian Goga. Acest poet este un dușman al imperiului, a fost judecat în lipsă și condamnat. Un comitet format din doamne care primesc scrisori de la dușmanii imperiului... Doamna profesoară ar trebui să fie cu luare-aminte.

Avocatul ascultă liniștit cuvintele jandarmului. Bănuia pentru ce venise și avea un răspuns dinainte pregătit.

— Domnule jandarm, cunoașteți bine sensul luptei românilor de sub puterea coroanei imperiale și regale. E o problemă de conștiință pe care fiecare om o rezolvă după cum îi poruncește cugetul său. Eu voi vorbi cu doamna profesoară și-i voi arăta primejdia care-o pîndește. Dar n-o să-i cer să renunțe.

— Mai e o problemă, spuse încet jandarmul. Doamna profesoară are un frate deportat la Sopot. În casa dumneavoastră au venit scrisori de la acest domn. Scrisori în care se vorbește despre viața celor strămutați...

— Nu știam că autoritățile au vreme să citească scrisori particulare, zîmbi avocatul. Oare astfel nu se încalcă legea ?

— Nu e căderea mea să judec, domnule avocat. Am primit poruncă să vă atrag atenţiunea asupra acestor fapte. Sînteţi om de lege, ştiţi ce se cuvine şi ce nu. Domnul subprefect nu doreşte să se iște tulburări prin locurile noastre. Eu nu fac decît să vă avertizez...

— Am luat act, spuse ceremonios avocatul. Dar asta nu înseamnă că pot făgădui liniștea pe care o doreşte domnul subprefect...

Victoria veni cu obrajii învăpăiaţi, cu ochii strălucitori.

— Domnule avocat, veşti bune. Comitetul femeilor începe să trăiască. Am hotărît să strîngem fonduri pentru liceu. Vrem să facem şi o manifestație pentru pace...

Avocatul ascultă cu bucurie noutăţile. Erau o rază de lumină în cenuşa veştilor proaste din ultimele zile. Ministrul de culte şi instrucţie publică, contele Apponyi, hotărîse ca „în interesul asigurării securităţii statului împotriva încolţirii oricărei simpatii faţă de statul român", să preia în mîinile guvernului educaţia în școală ; aşa-numita zonă culturală, unde şcolile româneşti nu aveau voie să funcţioneze, zonă care cuprindea judeţele Braşov, Făgăraş, Sibiu, Tîrnave şi o parte din judeţul Hunedoara, fusese completată cu judeţele Bistriţa-Năsăud şi partea de sud a judeţului Caraș-Severin. De asemenea, comisarul guvernamental, baronul Petriescrich, anunţa că s-a anulat cota dată de către stat învăţătorilor greco-catolici. Aceste măsuri, care îngrădeau şi mai mult posibilităţile de culturalizare a populaţiei româneşti, îl umpluse de indignare pe avocat.

— Trebuie să-i ajutăm pe românii din zona culturală, spuse el. Mă gîndesc să facem un internat pe lîngă liceu. Copiii din zona culturală ar veni aici să înveţe carte românească. Comitetul dumneavoastră ar putea sprijini această acţiune...

— Vom face tot ce este de folos românilor noştri, spuse Victoria.

— Luaţi seama însă, spuse avocatul, că autorităţile sînt cu ochii pe noi. La cea mai mică greșeală, putem zădărnici totul. Se vor prevala de legi — şi imperiul e bogat în legi — ca să ne împiedice.

— Dar nu cerem decît dreptul de a trăi sub soare, cu fruntea sus, spuse Victoria.

— Ni s-a răpit acest drept de multă vreme, doamnă profesoară. De aceea spun, să fim cu luare-aminte. Voi vorbi şi cu părintele protopop. Biserica are de gînd să protesteze. Dar alături de acest protest, internatul ar fi un ajutor efectiv pentru copiii românilor. Voi încerca să scriu şi un articol, dar mă-ndoiesc că domnii cenzori vor accepta să fie tipărit. Să ne salvăm viaţa culturală, dar cred că nici măcar asta nu e cu putinţă. Ştiţi că din patru copii doi nu merg la şcoală ? Ştiţi că bibliotecile n-au cărţi româneşti ? Ştiţi că românii nu izbutesc să-şi trimită copiii ucenici la diferite meserii ?

Avocatul tăcu, îşi îngropă faţa-n palme. Victoria îl cercetă o clipă, încercînd să-şi refacă starea sufletească cu care intrase pe uşă. Dar nu izbuti.

6.

Ajuns iarăşi la Bucureşti, Crivăţ făcu cel dintîi drum la Dragomirescu. Acesta îi relată ultimele evenimente din teritoriul ocupat : nemţii înteţiseră campania pentru răsturnarea dinastiei, care trădase interesele austro-germane ; oameni politici cumpăraţi cu bani grei încercau să încropească o „mişcare“ filogermană, care să vorbească în numele poporului şi să ia hotărîri dictate de la Berlin, Viena şi Budapesta ; prin lagărele de prizonieri colindau agenţi sturzişti care încercau să recruteze ofiţeri şi soldaţi...

— Dar poporul ? îl întrerupse Crivăţ nerăbdător. Ce face poporul ? Se mulţumeşte cu stăpînirea străină ? Îi e indiferent cine va ocupa posturile ministeriale şi chiar tronul ?

— Poporul... altă poveste, spuse Dragomirescu. Poporul nu se lasă păcălit. Şi nici... cumpărat. Mereu se afişează înştiinţări de-ale nemţilor : o patrulă ucisă de autori necunoscuţi ; un fir de telefon tăiat ; împotrivirea ţăranilor la corvezi ; protestul preoţilor ; manifestaţia femeilor ;

arme ascunse... Poporul se împotrivește în fel și chip. Știu că vrei date exacte ; știu și de unde le poți obține. Am un prieten ziarist ; a stat închis la Comandatură aproape o jumătate de an ; acuma nu profesează fiindcă nu acceptă ideile presei filogermane, iar presă independentă nu există.

— Dar... „Lumina" ?

— „Lumina" lui Stere se proclamă, într-adevăr, ziar independent. Dar independența presei este o iluzie într-o țară ocupată de inamic, sub foarfeca cenzurii autorităților de ocupație.

— Și-atunci ce face acest gazetar ?

— Ce fac toți ca el. Niciodată în țara asta ziariștii profesioniști n-au fost niște bogătași. Poate că asta i-a făcut pe nemți să creadă că pot să-i cumpere foarte ușor. Dar n-a ieșit după gîndul lor. Petrea ăsta, de care-ți spun, a refuzat de trei ori să scrie la gazetele nemților. De aceea a și fost arestat. Cînd a ieșit din închisoare, nici atît. Era mai îndîrjit ca oricînd. Dar fiindcă n-a fost niciodată un bogătaș, i-a fost ușor să reziste.

— Du-mă la el.

— Oricînd dorești. Poate că ar fi bine, totuși, să te duci singur, e mai puțin suspect. Îl găsești în fiecare seară la bodega din Piața Națiunii. Întrebi de el, chelnerii îl cunosc bine. După ce intri în vorbă cu el, poți să-i spui deschis cu ce treburi ai venit. Este un om pe care poți să te bizui...

Petrea, ziaristul rămas fără gazetă, fusese unul dintre susținătorii intrării României în război de partea Antantei, pentru înfăptuirea marelui deziderat național — întregirea. Cînd o parte a redacției, în frigurile retragerii armatei de pe Neajlov și Argeș, hotărîse să urmeze guvernul la Iași, el refuzase să plece.

— E primejdios să rămîi aici, încercase să-l înduplece secretarul de redacție.

— De ce ? Nu reprezint pentru inamic o amenințare atît de mare. Ce pot să-mi facă ?

— Bine, în nici un caz. Vor căuta să se răfuiască cu adversarii lor. De ce să te vîri singur în gura lupului ?

— Vreau să-i înfrunt. Mă simt oarecum soldat. Şi-apoi, nu uita că strămoşii mei au trăit peste munţi. Am militat pentru acest război.

— Tocmai de aceea. Nu te temi de răzbunarea lor ?

— Nu, deloc, zîmbise atunci Petrea. Îmi asum toate riscurile...

Riscase, într-adevăr. Şi autorităţile germane nu ezitaseră să se răfuiască cu el. Fusese solicitat să scrie la gazeta „independentă“, de fapt filogermană, pe care nemţii se pregăteau s-o publice în Bucureşti. Refuzase în termeni atît de categorici, încît dăduse pretext poliţiei secrete să-l aresteze. Stătuse închis toată iarna, pînă în vara lui 1917, fără proces, fără o condamnare după lege ; cînd discuta cu prietenii acest aspect al problemei, zîmbea :

— Ce proces, domnilor ? La ce mi-ar fi folosit un petic de hîrtie cu o sentinţă ? Nemţii m-ar fi închis, cu sau fără sentinţă. Se tem de noi, asta e ! Sufletul oamenilor nu se poate ocupa cu forţa armelor !

Socotindu-l „pocăit“, îl puseseră în libertate fără scuze, fără explicaţii. Primind vestea în cămăruţa de la mansarda Cercului militar, de unde auzea cîntecele batalioanelor germane pe Calea Victoriei, Petrea ridicase din umeri :

— Libertate ? Şi dacă mîine i se năzare iarăşi vreunui detectiv să mă aducă aici ?

Şeful arestului plescăise din limbă, nerăbdător.

— Nu trebuie să te temi, dacă respecţi legea.

— Care lege ? Aceeaşi lege după care am fost arestat acum zece luni ? S-a schimbat oare ceva ?

— S-a schimbat, declarase poliţistul cu emfază. Populaţia a prins încredere în noi. În ţară e linişte, viaţa se desfăşoară normal. Numai cînd se apucă anumiţi indivizi să facă propagandă... Abţine-te, domnule Petrea. Nu face propagandă împotriva noastră şi vei trăi liniştit.

— E un avertisment ?

— Un sfat dacă vrei. Comportarea dumitale de după eliberare va continua să ne intereseze, nu-ţi ascund acest fapt. Dacă nu vrei să ai neplăceri, respectă regimul instaurat de autorităţi.

Ieşise, aproape nevenindu-i să creadă că e iarăşi liber. Pe stradă văzuse patrulele de poliţie — *Militärpolizei* — un soldat german cu armă, alături de un sergent de stradă român, fireşte neînarmat. Dacă le e teamă pînă şi de poliţişti şi n-au încredere să le dea arme... gîndise atunci.

Viaţa de toate zilele a oraşului îi oferise un joc de contraste mai accentuat decît îşi închipuise din povestirile deţinuţilor nou veniţi la Cercul militar. Pe de o parte, cîţiva inşi în slujba ocupanţilor — politicieni cunoscuţi încă din anii neutralităţii ca filogermani, din convingere sau prin stipendiile încasate pe diferite linii de la emisarii spionajului imperiilor centrale ; negustori puşi pe căpătuială, care intrau în graţiile ocupanţilor pentru a căpăta mult rîvnitul *ausweiss* — binecuvîntarea autorităţilor pentru a putea desfăşura specula lor cumplită, neîngrădită de nimic ; femei dornice de petreceri, care învăţaseră rapid cîteva fraze uzuale în germană şi fredonau valsuri vieneze, la braţ cu mîndrii funcţionari în uniformă de la *Militär-Verwaltung in Rumänien*, pe de altă parte, grosul populaţiei, suferind de foame, stînd la cozi interminabile în faţa prăvăliilor, protestînd împotriva samavolniciilor la care se dedau cotropitorii.

În primele zile de după eliberarea sa, citise cu lăcomie publicaţiile, avizele şi înştiinţările cu care *M.V.R.* dirija viaţa oraşului şi a teritoriului ocupat. Interdicţii peste interdicţii, toate pedepsite cu amenzi şi închisoare : să nu te urci în compartimentele de tramvai destinate militarilor germani ; să nu fabrici săpun ; să nu tai vite sau păsări de curte ; să nu foloseşti trăsură fără autorizaţie specială ; să nu laşi cîini slobozi ; să nu jigneşti pe supuşii militari sau civili ai Puterilor Centrale ; să nu răspîndeşti zvonuri ; să nu adăposteşti dezertori din armata *inamică...*

Mai apoi începuse să-şi însemneze întîmplările zilnice, scenele la care asista, dovezile că „ordinea“ cu care se lăuda *M.V.R.* ascundea de fapt o revoltă mocnită, ale cărei izbucniri sfîşiau cînd ici, cînd colo, pojghiţa de calm şi echilibru. Rînd pe rînd, din însemnările ziaristului începu să se închege o mică istorie a rezistenţei poporului român împotriva invadatorilor.

Acesta era omul la care veni Crivăţ într-o după-amiază de toamnă. Auzind de înfiinţarea Comisiunii guvernamentale pentru inventarierea abuzurilor Puterilor Centrale în teritoriul ocupat, ziaristul își arătă dorința de a ajuta comisia, punîndu-i la dispoziție materialul adunat. Crivăț citi însemnările ziaristului, extrasele din presă, fragmentele de înștiințări ale administrației germane, sentințele date de tribunal... Toate se înșirau într-un uriaș act de acuzare.

23 martie 1917. Ordin al Comandamentului etapelor Rîmnicu Sărat : Este dovedit că mulți lucrători din oraș care pot lucra se retrag de la lucru, fugind dis-de-dimineață de la locuința lor și se ascund de poliție... Ordonăm că fiecare om valid n-are voie a părăsi locuința pînă după ora 7 dimineața. Acei care nu se vor supune, vor fi aspru pedepsiți.

9 august 1917. 1. Amendez comuna Bertea cu suma de 10 000 lei pentru faptul că locuitorii ei au participat, parte în mod activ la mișcări revoluționare, parte au adăpostit în comună agitatori și prizonieri de război evadați.

17 august 1917. Dezertorul român Călina Ion, condamnat la moarte prin sentința tribunalului Comenduirii de etapă Craiova, din 14 iulie 1917, pentru nepredarea unei arme, și românul Tudora, condamnat la moarte prin sentința tribunalului Comenduirii de etapă Rîmnicu Vîlcea, din 16 iulie 1917, pentru omorîrea unei patrule austro-ungare, au fost împușcați la 14, respectiv la 20 iulie 1917.

30 octombrie. Prin sentința tribunalului Comenduirii de etapă Rîmnicu-Vîlcea, din 18 septembrie 1917, supușii români Ilie Tudor, M. Tica, Vasile N. Cuculici și Ilie Vintilă au fost condamnați la moarte pentru nepredare cugetată și purtare de arme, precum și pentru colindare în uniforme ca bandă înarmată de tîlhari, și au fost împușcați la 22 octombrie 1917.

7.

Fräulein Grete petrecu o oră-ntreagă în fața oglinzii. De cînd se încheiase stagiunea teatrului german de varietăți, avea mult mai mult răgaz. Își pieptănă cu grijă părul blond, lung, care-i cădea în bucle mari pe umeri.

Își zîmbi, încurajîndu-se cu un mic semn din cap. Nu se putea plînge. Marile evenimente care zguduiseră lumea îi influențaseră în bine destinul. Înainte de război era o oarecare dansatoare, pe care obișnuiții localului o numiseră „Steaua Varieteului“ elogiindu-i nu atît calitățile artistice, cît frumusețea și priceperea de a se face agreată mai ales după spectacol. Între admiratorii ei se numărase, scurtă vreme, și căpitanul Crivăț, om cu conversație plăcută și maniere alese. Intrarea României în război o luase prin surprindere pe micuța vieneză, aflată sub influența afaceriștilor germani și austrieci care mișunau în capitala țării pînă atunci neutre ; îl primise cu răceală pe căpitanul devenit inamic, cînd el venise să-și ia rămas-bun. Crivăț pleca pe front împotriva compatrioților ei și Fräulein Grete știuse să-i vorbească tăios, ca o demnă fiică a Dublei Monarhii.

Mai apoi, aflase că o parte din supușii austro-ungari și germani, socotiți primejdioși pentru siguranța statului, fuseseră internați într-un sat din Ialomița. Aceeași soartă o aștepta și pe ea. Un agent de poliție venise să-i vestească plecarea ; lăsase să se înțeleagă că ar putea-o face scăpată, în schimbul unei sume pe care artista n-avea de unde s-o scoată ; atunci apăruse, providențial, omul adus de spate, cu părul cenușiu, care-i oferise o sumă de bani în schimbul unor viitoare mici servicii. Cu suma aceasta ea potolise lăcomia agentului și rămăsese în București. Omul adus de spate nu-i spusese niciodată că polițistul era un fals polițist, trimis de el ca s-o intimideze, pregătind terenul pentru viitoarele „mici servicii“. Prin această manevră abilă, Fraülein Grete devenise agentă a Puterilor Centrale ; ea aduna informații, răspîndea zvonuri, ajuta la depistarea eventualilor prieteni și adversari ai viitoarei administrații de ocupație ; după intrarea trupelor germane în București, apăruse pe scena Teatrului Național unde se jucau spectacole germane, acțiunile ei crescuseră, devenise o veritabilă „stea“, răsfățata posacilor ofițeri prusaci și a voioșilor funcționari imperiali năvăliți în București după ocupație.

Dar paralel cu cariera artistică ea continua activitatea nemărturisită, dar bine plătită, de agent secret ; îndeplinea fără să șovăie misiunile date de omul adus de spate, care nu-și spusese niciodată numele și nu-i divulgase pentru cine anume lucrează de fapt. Cea mai remarcabilă ispravă a ei fusese, fără-ndoială, descoperirea căpitanului Crivăț care tocmai intra în casa lui Dragomirescu. I se păruse suspectă prezența lui în București, știindu-l plecat pe front ; omul adus de spate, aflînd de la ea adresa, pornise pe urmele lui Crivăț și într-un duel nocturn cu căpitanul, primise două gloanțe de pistol de pe urma cărora era să-și încheie socotelile cu viața. Dar omul adus de spate nu-i purta dansatoarei pică pentru acest incident ; în fond i se oferise o șansă de a termina cu Crivăț, vechi adversar al serviciilor secrete străine...

Între timp, dansatoarea se mutase din vechea și modesta cămăruță pe care și-o permitea cu leafa ei de dansatoare la „Varieté" ; omul adus de spate îi oferise o casă rechiziționată, locuia acum în vila unui fost profesor universitar, care se retrăsese în camera servitorilor lăsîndu-i „supusei Puterilor Centrale" camerele de la față și holul impunător, mobilat cu mobilă stil și unde omului adus de spate îi plăcea să bea în tihnă unicul păhărel de coniac al zilei.

Veni, ca de obicei, să-și ia tainul ; o găsi pe artistă în aceeași dispoziție optimistă, pieptănîndu-și părul lung și admirîndu-se în oglinda de Murano a toaletei.

— Vești proaste, păpușo, îi spuse el încă din prag. Guvernatorul e foc, șefii mei tună și fulgeră, iar eu n-am nici măcar cui să mă plîng.

— Dar ce s-a întîmplat ?

— Tot cu Crivăț al tău.

— Era vorba că l-au prins, că e rănit...

— Nu-i înțeleg deloc pe domnii de la serviciul secret. L-au avut în mînă, mie nu mi-au spus nimic. Voiau să țină bomba pentru ei, să culeagă lauri de pe urma isprăvii lor. Pe scurt, fără să mă-ntrebe, au stat de vorbă cu el, el venise în București ca ofițer demobilizat în urma unei răni. S-au bucurat că le-a căzut în palmă un statmajorist român, l-au interogat și i-au propus să intre în solda serviciului secret.

— Frumoasă lucrătură, comentă Fraülein Grete.

— Stai să vezi. O să admiri lucrătura după ce ai să afli toată povestea. L-au înarmat cu nişte întrebări la care trebuia să răspundă şi l-au expediat pentru două săptămîni în Moldova, la armata română, cu condiţia să se întoarcă şi să aducă informaţiile dorite.

— Şi el nu s-a mai întors ! ghici dansatoarea.

— Ar fi fost prea simplu. Dacă era vorba să rămînă acolo, de ce ar mai fi venit prima oară, cu actele de clasare în buzunar ? Nu, Crivăţ venise aici cu o misiune, asta-i lucru sigur. Este greşeala serviciului secret că a luat de bună decizia de clasare.

— Nu era autentică ?

— Ba da. Ca şi rana, dealtfel. Asta i-a convins ; un medic a fost pus special să constate... Dar vezi tu, sînt momente în care oamenii cei mai inteligenţi pot comite imprudenţe pe măsura lor. I-au dat crezare, cum ţi-am spus, l-au trimis în misiune la inamic, înarmat cu un *ausweiss* care să-l ferească de neplăceri pe teritoriul ocupat de noi. Crivăţ s-a dus, şi la termenul fixat s-a întors. *Ausweiss*-ul era şi el pe o durată limitată. La întoarcere a fost arestat şi dus la divizia de la Brăila. Cei de-acolo, văzînd documentul, i-au dat drumul să vină spre Bucureşti. A trecut o săptămînă de atunci şi cei de la serviciul secret continuă să-l aştepte... Ce spui de asta ?

— Poate s-a-mbolnăvit. Sau poate a păţit ceva pe drum.

— Asta am presupus şi eu şi am făcut prostia să-mi spun gîndul cu glas tare faţă de şef. Mi-a aruncat în obraz : „Eşti un imbecil, omule !“ Şi cred că avea dreptate. Numai că imbecilul numărul unu... dar mai bine mă abţin. Abia am reuşit să-i conving cine este de fapt căpitanul Crivăţ. Şeful mi-a ordonat să nu spun nimănui deocamdată povestea.

— E şi normal. L-ar rîde şi curcile aflînd că lasă un ofiţer de informaţii inamic să se plimbe încolo şi-ncoace peste linia frontului, cu un *ausweiss* la mînă.

— Stai să vezi. După ce mi-a spus toată întîmplarea, iar eu i-am dat amănunte despre Crivăţ, ce crezi că-mi spune şeful ? Să întrerup orice altă misiune şi să-l caut. Să-l scot pe Crivăţ de unde-oi şti, şi asta în cel mai scurt timp. Îţi place ?

Fräulein Grete îşi trecu, nervoasă, de cîteva ori peria prin părul blond.

— Las-o baltă, strigă omul adus din spate. Românii au un proverb : lumea arde şi baba se piaptănă.

— Nu cred că arăt a babă.

— În schimb lumea arde. Am o descriere sumară a acestui domn Crivăţ ; atunci cînd m-am dus să-l arestez era noapte, l-am văzut de departe, nu ştiu bine cum arată. Tu, în schimb, îl cunoşti bine. Trebuie să mă ajuţi. Fă ce poţi ca să-i dăm de urmă.

— Să-ţi spun şi eu un proverb : cauţi acul în carul cu fîn.

— De cînd te-ai făcut aşa glumeaţă ? se răsti omul adus de spate. Trebuie să-l găsim, altfel şeful e pierdut. A apucat de s-a lăudat faţă de general cu isprava lui. Un stat-majorist român care-i furnizează informaţii... Dobitocul ! Iartă-mă. Fă-te că n-ai auzit !

— Tot nu te pot şantaja cu asta. N-am martori.

— Ţi-am spus să laşi gluma. Am vrut să spun că dacă şeful o-ncurcă, s-a zis şi cu noi. N-am chef să-mi închei cariera din cauza greşelii altuia. Sau nu-ţi plac banii serviciului secret ?

Fräulein Grete puse pieptănul deoparte, se aplecă, deschise uşiţa mesei de toaletă şi scoase o sticlă cu coniac. Îşi strînse mai bine halatul în jurul umerilor şi se aşeză în fotoliu, în faţa omului adus de spate.

— Să gustăm o picătură şi să gîndim cu calm. Ce-ar putea să facă domnul Crivăţ odată întors aici ? *Ausweiss*-ul îi expiră, deci nu se poate mişca fără riscuri prin ţară. Poate că vine totuşi la Bucureşti...

CAPITOLUL V

1.

Într-o dimineaţă ploioasă de noiembrie, pe străzile Ploieştiului începură să umble patrule germane. În lătratul întărîtat al cîinilor, militarii se opreau în faţa caselor, băteau la porţi, se răsteau :

— Îmbrăcat... Plecat la muncă. *Schneller !* Mai repede !

— Ce mai e şi asta ? se mirau oamenii încă buimaci după somnul neîndestulător.

— Ordin de la *Kommandatur !* Repede !

Pe străzi începuseră să se arate grupuri ciudate — muncitori neraşi, cu pacheţelul de mîncare sub braţ, escortaţi de patrule.

La una din porţi, patrula bocăni zadarnic. Tîrziu după ce lucrătorii de la rafinărie trecuseră, însoţiţi de gardienii lor, spre întreprindere, o bătrînă se arătă în uşa căsuţei din fundul curţii :

— Cine bate ?

— Poliţia militară, strigă soldatul îngroşîndu-şi glasul.

— Ce doreşti ? întrebă bătrîna pornind agale, cu paşi tîrşîiţi, spre poartă.

— Domn Năstase nu acasă ?

— A plecat, spuse bătrîna cam în silă.

— Unde plecat ?

— La muncă.

— Nu este la muncă, izbucni neamţul. Ieri nu este la muncă, azi nu este la muncă, comandant pedepseşte. *Zuhaus,* înţelegi ?

— Țuhaus, repetă bătrîna. Cum să nu-nțeleg ? E cel dintîi cuvînt pe care l-am învățat de la voi.

— Liniște ! Vrei și tu *Zuhaus !* spuse ostașul și plecă mai departe, amenințînd cu pumnul.

Se întoarse repede, însoțit de un agent civil care bătu și mai straşnic în poarta paşnicei căsuțe. Bătrîna se opri iarăși în prag.

— Ho, bavarezilor, că nu-s surdă. Ce mai vreți ?

— Doamnă, unde-i meșterul Năstase ? întrebă agentul.

— I-am spus o dată voinicului ăla, dar se vede că n-a înțeles. Nu-i acasă, a plecat la lucru.

— Lipsește, doamnă, nu e la lucru. A lipsit și ieri. Trebuie să cercetăm casa.

— N-aveți decît, spuse bătrîna cu resemnare. Intrați, n-avem cîine, că ni l-au împușcat ai voștri, printre gard.

— Mai puțină vorbărie, spuse agentul și făcu semn soldatului să intre.

În cîteva minute răscoliră toate ungherele, cu toate că bătrîna protesta de zor :

— V-am spus că nu este, nu pricepeți, doamne iartă-mă, că doar n-o fi în dulap, și ce-ai cu perna mea, băiete, am păstrat-o douăzeci de ani ca să vîri tu baioneta în ea ?... Lasă sertaru-n pace, am nasturi și ață acolo, atîta, poți să te holbezi cît vrei.

Din coșul sobei, agentul scoase triumfător un teanc de hîrtii mici și le flutură în fața bătrînei :

— Astea ce sînt ? Manifeste, nu-i așa ? Meșterul nu vine la lucru, are treabă să împartă manifeste, ai ? O să mergi dumneata la comandatură în locul lui...

Bătrîna își luă o broboadă mare, își acoperi capul și umerii, aruncă o privire casei devastate și-l surprinse pe soldat cum vîra în buzunar o brățară veche de argint sustrasă dintr-un sertar. Agentul în civil întoarse privirea-n altă parte, făcîndu-se că nu observă. Porniră împreună spre secție — bătrîna cu agentul înainte, iar în urma lor soldatul cu arma-n cumpănire.

Meșterul Năstase trase din țigară și povesti mai departe:

— Și vine ordin să punem fabrica pe picioare. Ne-au adunat în curte, cu mic cu mare, și-a venit un ofițer de-al lor care ştia româneşte. „Să nu-ncercaţi să mă păcăliţi, zice... Unii dintre voi mă cunosc, am lucrat acum cîţiva ani aici, la rafinărie. Mă pricep la treaba asta. Producţia poate fi reluată în trei săptămîni". Ai noştri au sărit cu gura, că-s conductele sparte, că s-au ars cablurile electrice, că instalaţia de răcire nu mai merge... Asta era prin februarie. „O lună, zice neamţul. Sînt inginer şi ştiu ce vorbesc. Într-o lună trebuie să începem producţia. La lucru toată lumea !" Hai la lucru, ce să facem ? Munceam cam în silă, cam fără inimă ; peste vreo trei zile găsim în dulapuri, printre haine, nişte hîrtiuţe cît palma, care îndemnau muncitorii să nu se spetească în slujba ocupantului.

— Am primit şi noi hîrtii de-astea, spuse ţăranul mai vîrstnic. Ne spuneau să ascundem grînele.

— În toată ţara umblă manifeste, spuse meşterul Năstase.

Lampa de pe masă sfîrîi. Ţăranul mai bătrîn se aplecă, micşoră şi mări flacăra de cîteva ori.

— Gazul e de vină, spuse. De la o vreme s-a prostit şi ăsta. Mă gîndesc ce-o fi pe nemţi cînd îl pun în maşinăriile lor. Cred că se strică pe capete.

— Păi da, spuse meşterul. De ce să le facem benzină bună ? În manifest spune să nu dăm concursul vrăjmaşului...

— Chiar aşa, încuviinţă bătrînul. Şi le-aţi făcut fabrica nemţilor ?

— Ne-am apucat s-o facem, că nemţii stăteau lîngă noi cu baioneta. Însă cum lucram... asta-i altă poveste. Nu dădea nimeni în brînci. Ce montam azi, demontam mîine. Şuruburile se rupeau. N-aveam sculele la-ndemînă, plecam să le căutăm şi veneam către prînz : n-am găsit. Conductele se crăpau de la sine, sub ochii nemţilor. Ştiţi cum se întîmplă. Dacă cunoşti bine o maşinărie, dai uşor de partea sensibilă. Lucrul mergea prost ; inginerul făcea spume la gură. Într-o dimineaţă m-a trimis la arest, că nu zoresc echipa să lucreze. După trei zile m-au scos de-acolo. Pe drum santinela care mă escorta a scăpat o vorbă : zice că rău mergea treaba cît eram eu la fabrică, dar fără mine nu mai merge nici atît. Mi-am dat seama că au nevoie de noi și nu mi-a mai fost teamă cînd zbierau și ne amenințau cu închisoarea. Am luat lucrul de la capăt, dar tot așa, vorba neamțului, *langsam-langsam,* încetișor, că vreme e destulă și știam, din manifestele acelea, cam ce au de făcut ei cu benzina fabricată de noi.

— Le trebuie la aeroplane și la tancuri, spuse țăranul mai tînăr.

— Tocmai d-aia ne-am sfătuit cîțiva inși și le-am spus pe urmă și celorlalți : „Mă băieți, cu benzina asta zboară avioanele care-i bombardează pe-ai noștri. Lăsați-o mai moale. Și dacă nu le-o place cum lucrăm, să pună mîna dumnealor pe cheie și pe ciocan". Și uite-așa treceau săptămînile și lunile. Generalul lor venea tot mai des să vadă cum merge treaba. Treaba nu prea mergea, mai țipau, mai făgăduiau premii... Ce s-o mai lungesc ! În loc de-o lună, reparația a ținut o jumătate de an. Dar nemții s-au bucurat și cu atîta ; au mare nevoie de benzină. Și-atunci am vorbit cu tovarășii mei. „Măi băieți, ce-o să fie dacă botezăm nițel benzina ?" „Bună idee, dar nemții o controlează în laborator." „Păi să punem în eprubetele laboratorului benzină bună, din alt lot, și las' să controleze cît or vrea..."

— Parcă noi nu punem pămînt în grîul pe care-l dăm la rechiziții ? rîse țăranul mai tînăr. Și ținem ouăle la căldură, pe urmă cînd le predăm îs numai bune de aruncat. Au țipat jandarii la noi pentru asta, dar n-au ce face. Cum să știe dintr-o căruță întreagă, care ouă sînt stricate și cine le-a dat ?

Meșterul își aprinse țigara de la lampă, micșoră iarăși fitilul, pufăi cu plăcere și se lăsă pe spătarul scaunului.

— Las' că-i bine, spuse. Să vadă că nu ne împăcăm cu ei și nu ne supunem. Am auzit că prin sate s-au alcătuit cete de haiduci care le dau la cap.

— Or fi, spuse țăranul cel bătrîn. În alte sate, pe la munte. La noi, aici, nu merge. Prea sînt aproape cu comandatura, cu jandarii, cu spionii lor. Și n-avem nici arme... A-ncercat un cumătru de-al meu, cînd s-a-ntors din spital. A pitit pușca-n gluga de coceni. Dar nemții au metoda lor, au scotocit tot satul, au băgat baionetele prin hambare, au dărîmat glugile, și-acuma, dacă au dat peste armă, i-au făcut proces bietului om. Acum o lună l-au împușcat în văzul satului, ca să ia lumea aminte și să se sperie.

— Și v-ați speriat ?

Bătrînul lăsă privirea-n jos.

— Nu ne-am speriat. Dar ne-am făcut socoteala : nici să mori așa, prostește. Măcar de apuca să le facă nemților vreun necaz cumătrul ăsta. Așa...

Tăcu și începu să-și răsucească mustața mare, sură. Țăranul cel tînăr își drese glasul :

— Cum să te bați cu ei cu mîinile goale ? Ne-au luat pînă și toporiștile din bătătură. Au nevoie de fier, zice. Și cînd intri în sat stă unul în drum și te caută ca la poliție. Dacă ai cuțit, ți-l ia. Nu poți să te clintești, că-s cu ochii pe tine.

Meșterul Năstase oftă :

— Te pomenești că vă temeți să-mi dați găzduire. Dacă au să mă găsească aici ?

— Asta-i altă treabă, spuse țăranul tînăr. Ordinul lor spune să nu găzduiești om în haină militară. Dumneata n-ai haină militară, așa că fii pe pace.

— Și vreți să stau cu mîinile-n sîn ?

— Ești meșter, o să ne dregi plugurile și grapele.

— Nu de asta vorbeam.

— Știm noi de ce vorbeai. Dar nu se poate. Dacă moare un neamț, iau zece ostatici și dau foc la case. Vrei să dăm de belea ?

De la o vreme, pe drumurile satelor de deal începuse să se arate un zănatic îmbrăcat în zdrențe, cu barba jumătate albă, jumătate neagră, care se oprea în fața caselor mai arătoase și începea să vorbească singur. Lumea se aduna în jurul lui, trăgea cu urechea. Nebunul vorbea vrute și nevrute. Despre judecata-de-apoi, despre pedeapsa care-i așteaptă pe cei răi, despre credința în ziua de mîine. Pe urmă, fără nici o legătură, se apuca să-i spurce pe nemți. Că fură pîinea de la gura copiilor. Că au smuls clanțele de alamă de la ușa caselor, să facă din ele gloanțe. Că au adăpostit caii în salonul domnului avocat Cutare.

Oamenii ascultau cu încîntare cuvintele omului. Rostea vorbe pe care ei nu cutezau să le spună cu glas tare. Se simțeau într-un fel răzbunați ; nebunul părea pus anume să-i judece pe ocupanți și să întărîte lumea împotriva lor. Începuseră să-l aștepte ca pe-un poștaș ; era omul care, printre bolboroselile lui fără înțeles, le aducea vești și-i îndemna să-și țină firea. Cînd apărea într-un sat, se strîngeau cu mic cu mare să-l asculte. Îl miluiau cu ce le îngăduia sărăcia lor. Unii îi dădeau merinde ; alții încercau să-l facă să lepede zdrențele cu care se înfășurase și să-i dea o haină omenească. Pe aceștia îi refuza cu dibăcie ; părea să se simtă bine în țoalele lui puse cu furca. Pantalonii îi agățase cu o sfoară în loc de bretele ; pe cap avea o căciulă spartă, iar din paltonul cu găuri în coate, se vedea cămașa peticită. Cînd era ploaie, își punea un sac drept glugă, care-i acoperea capul și umerii ; stătea cu stoicism în mijlocul uliței și-și depăna netulburat vorbăria.

De la o vreme, nemții prinseră de veste că un nebun colindă satele și-i vorbește de rău. O patrulă primi poruncă să-l aresteze ; soldații veniră cu baionetele lor lungi, dar poporul îi alungă cu huiduieli și mare haz. Nebunul era acum al lor, îl ocroteau și-l fereau de dușman.

Crivăț auzi și el că un nebun umblă prin sate și nemții n-au ce să-i facă. O luă pe urmele lui ; voia să afle despre ce e vorba. La început țăranii erau bănuitori, se temeau ca străinul acesta care-l caută pe sărmanul nebun să nu fie o iscoadă de-a nemților. „A fost pe-aici, spuneau, cine știe pe unde-l poartă păcatele. Dă-i pace, e un om sărman, bătut de soartă. Ce poți avea dumneata cu un nebun ca el ?“

Îl descoperi pe neașteptate, într-un sat de pe malul Argeșului. Nebunul se așezase turcește pe marginea șanțului din fața bisericii ; vorbea și dădea din mînă și mîneca sfîșiată a paltonului părea un steag negru.

— Dușmanii au terminat pîinea și umblă să pună pace, spunea nebunul. Pacea în vîrful suliței. Adevăr zic vouă, soldații noștri sînt tari și nu se dau bătuți. Siretul e mare și ploaia l-a sporit. Caii de la tunuri se îneacă și nemții îi taie și-i fac friptură. De peste apă, românii trag cu tunul. Regele le-a dat decorații, și-a poruncit să nu-i lase...

— Auzeam că l-au arestat nemții, mormăi unul dintre ascultători.

— Cum să-l aresteze ? Îl apără oștenii. Neamțul n-a ajuns la Iași și n-o s-ajungă. Adevăr zic vouă, credeți și vă veți mîntui.

— De nepotu-meu n-ai auzit ceva ? îl întrebă o bătrînă. Face la Trei Artilerie și nu mai știu de el de luni de zile.

— Artileria se bate, spuse nebunul. Nu-i lasă pe nemți să treacă apa. Regele le-a poruncit să stea pe mal cu tunul gata ; cum vin dușmanii, încep să tragă. Și dușmanii cad ca muștele. Își iau pedeapsa Anticriștii. Fraților, ce-avuseră cu clopotele de la biserică ? L-au furat și pe Sfîntul Dumitru și cînd să-l suie-n trăsură s-au prefăcut în piatră și sfîntul s-a-ntors cu raclă cu tot în altar... Așa-i bate Cel-de-sus pe răi, și cine-ascultă de ei va pătimi. Mă voi întoarce, zise Domnul, și-o să se întoarcă și vine ceasul judecății. Temeți-vă, oameni buni !

Începu să cînte fals o cîntare bisericească. Oamenii mai așteptară o clipă și începură să se împrăștie, vorbind despre ce le spusese nebunul. O bătrînă veni și-i aduse un colac ; alta puse lîngă el două ouă fierte ; o a treia îi întinse o ulcică cu lapte. Nebunul se ospătă liniștit, își strînse gospodărește zdrențele și se ridică.

— Mai vino pe la noi, om bun, spuse bătrîna care-i dăduse laptele. Poate-mi spui ceva și de fiu-meu, că-i sergent la roșiori...

— Roșiorii se luptă, zise nebunul. Regele le-a poruncit să nu se lase. Și ei stau în șanțuri și trag, și dușmanul cade. Veșnica pomeniiire...

Se depărtă mergînd pe mijlocul drumului și cîntînd încet, ca un țîrcovnic. Crivăț îl lăsă să se depărteze ; cînd omul ajunse la marginea satului, porni pe urma lui. Îl ajunse departe de sat, în preajma unei troițe unde drumul se despărțea. Făcu cîțiva pași alături de el ; nebunul nici nu întoarse capul ; mergea în același pas, mormăind la nesfîrșit cîntarea aceea simplă și tărăgănată.

— Vreau să-ți spun o vorbă, om bun, zise Crivăț.

— Spune, om bun, zise nepăsător nebunul. Vorbele-s de la Dumnezeu. Cu noi esteee Dumnezeeeu...

— De unde știi dumneata despre nemți ? E adevărat ce povestești ?

Nebunul îl măsură cu o privire furișă.

— Crede și nu cerceta, zise el repede. Așa spune la Scriptură.

— Nu cercetez. Dar vreau să știu cine te-a trimis prin sate, să vorbești oamenilor.

— Dumnezeu m-a trimis, spuse declamator nebunul. Mi s-a arătat într-o noapte și era înconjurat de arhangheli cu săbii de foc. Și i-am spus : „Doamne, mă doare inima de chinul fraților mei". „Du-te, vorbește cu ei, alină-le chinul și vei găsi și tu alinare." Așa mi-a poruncit, spuse nebunul. Mergi sănătos, omule.

— Stai că n-am plecat, zîmbi Crivăț. Zici că te-a trimis Dumnezeu.

— El m-a trimis.

— Pe mine m-a trimis generalul.

Nebunul tresări, îl măsură iarăși cu privirea aceea rapidă, dar nu spuse nimic. Crivăț îl privi atent. Văzuse oameni cu mintea rătăcită de pe urma suferințelor și chinurilor războiului. Vorbeau fără șir, aveau privirea tulbure, nestatornică, ochii roșii și fața schimonosită de spasme. Dar nebunul din dreapta lui nu arăta deloc a nebun. Avea privirea limpede, concentrată. Își controla perfect expresia feței. O făcea pe indiferentul și izbutea de minune. E la fel de sănătos ca și mine, se încredință Crivăț după ce-l studie astfel. Trebuie să-i înțeleg taina...

— Omule, reluă el, văd că nu-i iubești pe nemți.

— Anticriștii, spuse nebunul. Au luat clopotele de la biserici.

— Nici eu nu-i iubesc. De unde vii ? Cine te-a îndemnat să umbli prin sate și să vorbești împotriva lor ?

— Nu-ți spusei ?

— Ba da. Dar răspunsul nu mă mulțumește. Uite, eu îți spun cine sînt. Dacă încerci să mă dai în vileag, nimeni n-o să te creadă.

— He-he, rîse nebunul. Cine pune preț pe vorbele unui nebun ?

— Văd că oamenii din sate pun preț.

— Treaba lor. Sînt oameni de rînd, nu știu carte, jurnalele nemțești n-ajung pe la ei...

— Atunci ții dumneata locul jurnalelor.

— Ce mă sîcîi, om bun ? Dă-mi pace și să ne vedem fiecare de drumul lui. Uite, am ajuns la răspîntie. Încotro o iei ?

— De ce mă-ntrebi ?

— Dac-o iei la dreapta, eu o iau la stînga. Sau dacă vrei, dimpotrivă : dumneata la stînga și eu la dreapta. Oricum, ne despărțim.

— Dar nu vreau să ne despărțim. Vreau să vorbim mai mult. Pot să-ți spun lucruri noi pe care să le istorisești oamenilor. Dacă tot faci lucrul ăsta, să-l faci cît mai bine.

— Cine ești ? întrebă scurt nebunul.

— Sînt trimisul generalului, ți-am spus. Generalul mi-a poruncit să umblu prin țară și să-ndemn oamenii să nu-și piardă nădejdea. Ne-am putea ajuta unul pe altul, dacă facem amîndoi același lucru. Ce spui ?

— Zi mai departe. Mai întîi, n-am cum să știu dacă spui adevărul. Iscoadele nemțești mă caută și mă hăituiesc. Își pun mintea cu un biet...

— Să poposim o clipă, zise Crivăț. Uite, la adăpostul troiței nu bate vîntul. Om fuma o țigară și-om sta de vorbă.

Nebunul îl ascultă. Se așezară lîngă troiță, pe iarba încă verde. Crivăț scoase țigările și-i oferi una. Omul o luă cu un gest delicat, o bătu cu capătul de unghie înainte de a o duce la gură. Acceptă focul din palmele celuilalt și mulțumi cu o înclinare ușoară a capului. Fumară cîteva clipe în tăcere.

— Mi-am dat seama că nu ești ceea ce vrei să pari, începu Crivăț. Totuși, ai intrat destul de bine în rol.

— Serios ? făcu „nebunul“. Ceea ce-mi spui face cît o cronică pe două coloane.

— Trebuia să-mi închipui, rîse Crivăț. Ești actor. Abia acum fac legătura. Te-am văzut pe scenă, acum cîțiva ani. Dar nu purtai barbă.

— Deghizare, de nevoie. Sînt, într-adevăr, actor. Cînd au intrat nemții în București, mi-au cerut să joc pentru ei. Am refuzat. Nu le-a convenit. Mai ales atunci, la început, voiau să salveze aparențele, să dea ziarelor străine iluzia că viața merge normal. Încercau să-și atragă oamenii de partea lor. Cine li se împotrivea, ajungea pe lista neagră. M-am prefăcut că nu-mi pasă de ei. Mă întîlneam mai departe cu prietenii la cafenea, stăteam de povești... Totdeauna se nimerea lîngă masa noastră un agent secret. Începusem să-i cunosc după mutră. Au ceva al lor... Într-o seară, cînd nu văzusem nici un spion pe-aproape, le-am spus prietenilor că Puterile Centrale vor pierde războiul, că e o chestiune de timp. Le-am explicat de ce cred asta... Cum se discută, mă-nțelegi. Ca din pămînt s-a ivit lîngă noi un individ înalt, adus de spate, cu părul cenușiu. Mi-a rîs în față, cu o satisfacție diabolică: „Propagandă antigermană, musiu. Știam demult, dar acuma te-am prins asupra faptului. Mergi cu mine la secție, dar fără gălăgie...“ Știam că odată intrat în mîna lor n-aveam nici o speranță. Prieteni de-ai mei zac și-acum în arestul de la Cercul Militar. Pe alții i-au trimis în lagăr, peste Dunăre. Mă aștepta aceeași soartă. Trebuia să risc. Am riscat. I-am dat una agentului și-am fugit pe ușa din dos. Omul fusese neprevăzător, de obicei umblă cîte doi sau au în preajmă o patrulă cînd e vorba de arestări. Dar îi căzusem prea pe neașteptate în mînă. Prietenii mei au făcut larmă, cineva a stins lumina, altul i-a pus agentului piedică cu scaunul și așa am scăpat. Știam că nu mai pot rămîne în București. Dar trebuia să fac ceva împotriva lor. Nu pot să-i ucid, habar n-am să mînuiesc o armă. Deci, să fac ce pot. Sînt actor, pot vorbi oamenilor. Am ales acest rol... Cel mai drag din cariera mea.

— Și cel mai util în clipa de față, oftă Crivăț. Așadar, domnule...

— Constantinescu, spuse actorul.

— Eu sînt căpitanul Crivăț. Demobilizat în urma rănii căpătate pe front. Dar demobilizat nu înseamnă cu brațele încrucișate. Fac și eu ce pot, cum spui dumneata. Sînt mulți ca mine, ca noi. O să-ți dau vești de pe front, să le spui oamenilor. O vorbă spusă la timp e mai bună decît zece gazete nemțești. Să stabilim un mijloc de comunicare, să păstrăm legătura. Ce spui ?

— Binecuvîntez întîmplarea grație căreia ne-am întîlnit.

— Poate nu-i chiar o simplă întîmplare, zîmbi Crivăț.

◆

Ordonanța germană lipită pe zidurile primăriilor din Prahova oferea un premiu de 1 000 de lei celui care va da informații utile pentru prinderea banditului Mihai F. Mihai, care a ucis o patrulă austro-ungară. Crivăț citi ordonanța și se duse în satul cu pricina, să afle amănunte. Satul, așezat pe-o coastă de deal, își termina grădinile în lunca Doftanei. În vîrful dealului, o bisericuță de lemn străjuia crucile sărace ale cimitirului. Oprit pe dealul dimpotrivă, Crivăț cuprinse cu privirea satul. Un vînt subțire făcea să trosnească ramurile salcîmilor înalți și scorburoși de pe marginea șoselei. Căpitanul își strînse mai bine pe el mantaua ponosită, pe care continua s-o poarte, ca militar demobilizat. Încercă să ghicească ce se petrecuse în acest sat cu aparență atît de pașnică, cu ulițe drepte tăiate spre drum și spre apă, cu cîmpuri întinse și pîlcuri de pădure în jur.

Porni pe drumul care cobora lin pînă la rîu și de aici, după ce trecea podul, urca mai departe piezis, printre casele mărunte, pe jumătate ascunse de frunzișul pomilor încă neatins de brumele toamnei. Curînd îl ajunse din urmă o căruță ; un țăran tînăr mîna caii stînd în picioare. Văzîndu-l, struni scurt hățurile și căruța se opri.

— Bună ziua, spuse țăranul. Mergeți departe ?

— Aici, în satul dumneavoastră.

— Păi urcați.

— Nu le-o fi greu cailor ?

— Acuma, la întoarcere ? La dus a fost mai greu, că am cărat grîul la gară, la Cîmpina.

— Pentru nemți ?

— Dar pentru cine ? Abia se tîrau bietele mîrțoage. Parcă simțeau și ele că...

Păru că-și ia seama la vorbă, se întrerupse, întinse o mînă drumețului și-l ajută să urce. Se așezară amîndoi pe scîndura acoperită cu un preș, care ținea loc de capră.

— Și cu ce treabă în sat, la noi ? Aveți pe cineva, vreun neam, ceva ?

— Nu. Îl caut pe unul, Mihai F. Mihai.

— Hă-hă ! rîse tînărul. Mai sînteți ? Multă lume-l caută pe omu-ăsta de la o vreme-ncoace !

— Poate că-i om însemnat. O fi făcut vreo ispravă... Sau poate a-mprumutat cu bani și oamenii vin să-i dea datoria... Cîte pricini n-or fi ?

— Or fi, zise țăranul. Dumneata, de-o pildă, ce ai cu el?

— Păi să vezi, spuse Crivăț. Omu-ăsta a fost în batalion cu mine. Se-mprietenise cu nepotu-meu. Cînd m-au rănit, am intrat în spital și n-am mai știut nimic de el. De nepotu-meu, vreau să zic. Mi-au spus soldații că el și cu Mihai F. Mihai ăsta au dispărut într-o luptă...

— Auzi, zise țăranul, la ce armă erai matale ?

— La infanterie.

— Atunci lasă poveștile. Mihai F. Mihai a fost artilerist, că-i voinic ca un taur. Trăgea singur tunul, cînd era vorba să-l mute de pe poziție. Noi în sat îi zicem Sfarmă-Piatră. Știai toate astea ?

— Nu le știam, mărturisi Crivăț. O fi vreo potriveală de nume. Ce, numai un Mihai F. Mihai e-n țara asta ?

— În comună la noi e numai unul. Eu aș zice să spui drept ce-ai cu el. Povestea cu nepotul matale e prea cusută cu ață albă. Nu cumva citiși afișul nemților și vrei să te pricopsești ?

— Afișul l-am citit. Dar de pricopsit... Măi frățioare, eu am văzut moartea cu ochii pe front. Am fost căpitan. Ai făcut armata ?

— Da, dom' căpitan. Și respect gradele. Da' mneavoastră n-aveți grade. De unde să știu eu...

— Ai aflat acum. Și să nu mă bănuiești că vreau să-ți vînd consăteanul. Dac-ar fi fost pe-așa, nu întrebam în gura mare de el. Sau încercam să te plătesc...

— Adică să-l fi vîndut eu ?

— Nu zic asta. Zic doar atît, să nu-ți fie teamă.

— Îl caută nemții.

— Îl caut și eu, dar nu din porunca nemților. Vreau să știu ce-a făcut, cum de-a omorît patrula. Poate-l ajut să scape de năpastă.

Țăranul scuipă cu năduf și-și trase căciula pînă la sprîncene. Privi cerul mohorît, îndemnă caii, se scărpină pe burtă de-a dreptul peste surtucul negru și abia după ce săvîrși toate aceste mișcări se învrednici să vorbească:

— Cum să-l ajuți ? Izbutește cineva să scape din mîna nemților ? Nea Mihai ăsta, Sfarmă-Piatră cum îi zicem noi, s-a ajutat singur. După ce i-a dat ulanului la mir s-a dus în pădure.

— Dar ce-a avut cu ulanul ?

— Ce avem noi toți. Și încă ceva pe deasupra. S-au apucat niște oameni din comună de-au tăiat firul de telefon pus de nemți. Într-o noapte. A doua zi, zarvă mare, că unde-i firul. Au chemat nemții pe primar că să dea firul. Primarul că ce știe el unde-i firul. Ba că-l împușcă, ba că-l spînzură, primarul, spînzurați-mă, împușcați-mă, nu știu unde-i firul. Atunci nemții s-au apucat să caute ei. Erau patru, și-au luat comuna pe de-a rîndul. Unul pe deal, unul pe vale, iar ăilalți doi în casele de la drum. Din casă-n casă, din curte-n curte... Acuma nea Mihai Sfarmă-Piatră avea și el o biată pușcă, pentru zile negre. O adusese de pe front, cînd l-au rănit. Neamțul dă de pușcă, și-n ziua de azi știi ce-nseamnă asta.

— Pedeapsa cu moartea, murmură Crivăț.

— Păi. Și ce să facă nea Mihai ăsta ? Trage una neamțului, da știi așa, cu mîna goală, că are mînă grea. A luat pușca cu pricina, a luat-o și pe-a neamțului, de ce s-o lase ? Și-a fugit în codru. Pînă să afle nemții... cine era să le spuie ? Au aflat ei singuri, cînd au terminat treaba și s-au văzut că-s trei. Al patrulea nu s-a sculat nici azi. L-au căutat tot așa, din casă-n casă, și lumea ridica din umeri. N-am văzut n-am auzit. L-au îngropat în cimitir, dar mai într-o parte, să nu se-amestece cu ai noștri. Parcă morții și-ar urma războiul acolo, sub pămînt! Morții-s morți și au pace. După aia, ne-am pomenit cu afiș că-l caută pe nea Mihai și cine-l dă, se-alege cu o mie de lei. O mie de lei, bani buni, ce să zic ? Or fi știind și nemții vorba că banu-i ochiul dracului. Dar ţăranul mai are-o vorbă : sărac şi curat. Pînă azi n-a încercat nimeni să ia premiul...

— Îţi mulţumesc, frate, spuse Crivăţ. Mi-ai spus lucruri de preţ. Şi zici că nu ştii pe unde s-a dus Mihai Sfarmă-Piatră.

— Chiar de-aş şti, n-aş spune. Dumneata, dom' căpitan, ai spune ?

— N-aş spune... Dar n-are şi el nevastă, copiii ?

— Copii n-are. Nevasta i-a murit astă-iarnă, cînd cu tifosul. Era cam beteagă. Te şi miri cum de-a găsit-o un uriaş ca el...

Ţăranul tăcu. Drumul urca în pantă dulce, apropiindu-se de cele dintîi case. Crivăţ privi satul, cum se înfăţişa privirilor mai de-aproape : case mici, sărace, dar cu curţi bine gospodărite, cu pămîntul de sub garduri făcut răzoare.

— Nemţii, lămuri ţăranul. Sînt în stare să semene pînă şi-n fundul şanţului. Au lipsă mare de pîine. Cînd or termina şi pîinea de la noi, gata, nu mai au încotro. Pun pace. Aşa vorbeşte lumea. Ce spui, dom'căpitan ?

— Mai e pînă-atunci. Opreşte, că vreau să cobor. O să te mai caut, să mai stăm de vorbă. Cum zici că te cheamă ?

— Al lui Roşca. Eu-s băiatul ăl mic, frate-meu mai mare a căzut la Cîmpulung. Iar pe tata l-au luat nemţii cînd cu telefonul. Tata era primar. Roşca primarul, aşa-i spune lumea.

— O să te caut, Roşca. Poate-mi dai veşti despre Sfarmă-Piatră al vostru.

— Eu ştiu ? zîmbi ţăranul şi opri caii. Rămîi în sat la noi, dom' căpitan ?

— Nu. Vreau doar să vorbesc cu oamenii.

— Crezi că afli mai multe de la ei decît de la mine ?

Rîse ironic şi dădu bice cailor. Crivăţ privi o clipă în urma lui, apoi se îndreptă, la întîmplare, către prima poartă. Ştia şi el că n-o să afle mai mult despre „banditul“ Mihai F. Mihai. Dar voia să ştie ce gîndesc oamenii.

2.

Din ziarul „Lumina" din București (16 noiembrie 1917)

Zahăr pentru populație

Se va vinde — pînă la noi dispozițiuni — zahăr cu plata în aur, zilnic între orele 8 și 10 la Ministerul de război, în clădirea din dos (intrarea prin strada Brezoianu). Pentru o piesă de 20 lei aur se dau 5 kg zahăr. Solicitatorii vor aduce pungi de hîrtie.

— Nu te știam amatoare de bijuterii, spuse omul adus de spate.

Fräulein Grete făcu să joace lumina tare a candelabrului pe fațetele diamantelor de pe brățară.

— Care femeie nu-i amatoare de bijuterii ? rîse ea.

— De unde-o ai ?

— Am... cumpărat-o.

— Mă dezamăgești, păpușo. O femeie ca tine nu cumpără bijuterii. Primește. Sau mai degrabă, în zilele noastre, își ia singură.

— Ești mai aproape de adevăr. Am fost zilele trecute la o descindere. O femeie, profesoară sau așa ceva, care cumpăra pînză roșie, galbenă și albastră.

— Asta-i motiv pentru o descindere ?

— Stai să vezi. Femeia s-a apucat să coasă pînza. Mai precis, făcea steaguri. Pentru o manifestație, probabil. Asta or să stabilească domnii de la poliția politică. Eu n-am făcut decît să le-o dau pe mînă.

— Și să-ți pui ceva pe mînă.

— Ah, ești glumeț azi. Într-adevăr, brățara e de la ea. În timp ce soldații percheziționau casa, am zărit-o. Prea era la vedere, pe măsuța de toaletă. Dacă n-o luam eu, o găseau soldații.

— Amuzantă poveste.

— Serios ? Ai uitat cum ți-ai făcut rost de-o blană astă-iarnă ?

— Era frig, explică omul adus de spate. Blana este pentru mine ce este pușca pentru o santinelă. Am confiscat-o în beneficiul armatei de ocupație. Pe cînd brățara...

— Nu suport procesele de conştiinţă, spuse Fräulein Grete. Mai bine spune-mi ceva noutăţi.

— Noutăţi ? Nu reuşim să dăm de Crivăţ al tău, asta-i noutatea. Cred că trebuie să pui umărul niţel la treaba asta. Ştiu că eşti sentimentală, dar excelenţa sa ar da o recepţie special în onoarea noastră dac-am reuşi.

— Să-ncercăm, spuse dansatoarea cu modestie. Pe unde se învîrteşte ?

— Dac-am şti ! oftă omul adus de spate.

— Nişte informaţii ajutătoare, un element oarecare, cît de vag, doar serviciul secret îşi vîră nasul peste tot...

Omul adus de spate scoase o listă din buzunar.

— Un suspect cu semnalmentele lui a fost văzut la Ploieşti, în preajma rafinăriei, pe cînd ieşeau muncitorii de la lucru. S-a amestecat printre ei şi n-a putut fi urmărit. Într-un sat de pe valea rîului Doftana un bărbat străin de localitate a venit, sub pretext că-şi caută un camarad de pe front. Nu se ştie ce anume urmărea de fapt. A intrat în cîrciumă şi a mîncat. N-a stat de vorbă cu nimeni. Omul nostru, angajat la cîrciumar, l-a întrebat de unde vine. Dinspre Craiova, i-a spus. Într-o seară a fost văzut intrînd la ziaristul Petrea, a cărui casă e supravegheată. Agentul nostru, fiind vînt afară, a intrat o clipă într-un gang să-şi aprindă ţigara. În clipa aceea Crivăţ, dac-a fost el, a ieşit din casă şi a plecat spre centru. Agentul nu l-a putut urmări.

— De ce ?

— Avea ordin să supravegheze casa, atît.

— Voi, cu ordinele voastre absurde ! izbucni Fräulein Grete. Ca şi cum în casa lui Petrea curg emisarii inamici. Trebuia să plece după el şi să lase baltă supravegherea asta inutilă. Agentul acesta era un prost.

— Asta mă gîndesc şi eu, spuse omul adus de spate.

— Să recapitulăm. Văzut în trei locuri din ţară, la mici intervale de timp. Identificat sigur...

— Numai în cazul trei.

— Fă-mi rost de o căruţă şi ceva boarfe de vînzare, spuse dansatoarea.

— Ce ai de gînd ?

— Mă duc spre Ploieşti. Voi, cu mutrele voastre de copoi, speriaţi vînatul de la o poştă. Trebuie fineţe.

— De ce tocmai la Ploiești ?

— Încep să-mi pierd încrederea în oamenii serviciului secret. Pentru că la Ploiești e țara petrolului. Și pentru că s-au petrecut acolo fapte ciudate. Un oarecare ins deschide robinetele și varsă țițeiul pe gîrlă. Un altul dă foc la un depozit german. Uleiurile produse de rafinărie sînt proaste. Sondele se înfundă mereu.

— De unde naiba știi toate astea ?

— Ai uitat că lucrez în serviciul secret ? rise dansatoarea.

Căruța cu boarfe rămase aproape intactă tot drumul. Vînzătoarea se prefăcea săracă, își povestea necazurile, dar știa să țină la preț și cerea nu bani, ci produse. Țăranii se lăsau prăgubași ; erau la capătul resurselor, comandaturile cereau mereu grîne, ouă, unt ; le plăteau cu bani în care țăranii n-aveau încredere sau cu bonuri la care se uitau chiorîș. Dar negustoreasa de ocazie nu părea grăbită să-și vîndă marfa ; se apuca de taclale cu oamenii, uneori amintea despre fratele ei dispărut în timpul refugiului, cîte cineva îi dădea o speranță vagă, vorba se lega, un detaliu sau altul, lipsit de însemnătate pentru cei din jur, o încredința că nu se află pe drumul cel bun. Și pornea mai departe, fără să dispere ; își însușise cel mai de preț dintre principiile veritabilului spion — să nu-ți pierzi răbdarea. Spera că la capătul acestui drum, prin frigul și ploaia măruntă de sfîrșit de noiembrie va da de urma omului care-i plăcuse cîndva...

La începutul lui decembrie, spre munte începe să ningă. Pe Valea Prahovei se așternu o negură rău-prevestitoare ; vîrfurile dealurilor nu se mai vedeau, sondele păreau niște schelete negre răsărite din ceața unui vis rău ; pe șosea goneau cu farurile aprinse mașinile germane, speriindu-i fără milă căluțul cu trompetele lor asurzitoare și răspîndind în jur evantaie de noroi pulverizat. Dansatoarea își înfășura mai bine broboada și-și îndemna resemnată căluțul istovit...

Cînd ieși din Cîmpina, o bătrînă în negru, cu o legătură pe mînă, îi ațînu calea.

— Fă-ţi pomană, maică, şi ia-mă şi pe mine o bucată de drum.

— Urcă-te măicuţă. Mergi departe ?

— Aici, la Cornu, peste deal. Într-acolo te duci ?

— Oi ajunge şi-acolo, dac-o vrea mîrţoaga asta.

Bătrîna se urcă oftînd, cercetă cu o privire curioasă lucrurile îngrămădite sub coviltirul căruţei.

— Nu eşti din părţile noastre, constată ea.

— Nu sînt. Vin de la Bucureşti cu nişte lucruri să le vînd. Că de cînd mi-a plecat frăţiorul, abia de-mi duc zilele.

— Necazuri peste tot, spuse bătrîna. Eu vin de la cimitir, din Cîmpina. Fiu-meu lucra la sondă, şi cînd au venit nemţii, n-a mai vrut să lucreze. L-au luat în ochi răi mai-marii lui, şi tot aşa a dus-o pînă luna trecută. Luna trecută l-au găsit cu nişte hîrtii ce-i vorbeau de rău pe duşmani. Şi l-au dus cătanele cu şpanga-n coaste la arest şi-au început să-l bată să spună de unde le are. Şi dacă n-a spus l-au bătut mai tare, pînă şi-a dat sufletul, bietul băiat...

Îşi şterse cu colţul broboadei lacrima din colţul ochiului şi privi înainte, puţin ruşinată că şi-a spus durerea în faţa unui străin. Dansatoarea se aplecă spre ea şi-i spuse cu blîndeţe :

— Linişteşte-te, măicuţă. Îţi înţeleg durerea. Toţi avem necazuri, aşa e la război. Uite, eu îmi caut fratele de luni de zile, bat drumurile şi nimeni nu-mi dă măcar un capăt de aţă, să mă agăţ şi să trag nădejde. Pe-acolo, prin satul matale, Cornu ziceai că-i spune, n-a venit vreun bărbat străin, tînăr şi înalt, cu ochii verzi ?

— Bărbaţi străini sînt mulţi, draga mamii. De cînd cu nemţii, au adus meşteri la sonde. Unii stau prin casele oamenilor şi pleacă dimineaţa la vale. Frăţiorul dumitale e sondor, ori inginer, ceva ?

— Nu, n-are nimic cu sondele. Era profesor şi l-au luat la război. Am scris la regiment ; mi-au răspuns că a dispărut. Acum vreo două săptămîni o doamnă care venea de la Sinaia mi-a spus că l-a văzut în gară. Copilul ei învăţase la el la şcoală, de aceea îl cunoştea. Am întrebat-o dacă l-a văzut bine şi mi-a spus că da.

— L-o fi asemuit cu cineva, își dădu cu părerea bătrîna.

— Se poate, dar eu tot trag speranță.

— Ia stai ! O fi domnul care-a tras o noapte la dascălul Nicoară. Știu că i-am dus lapte dulce și l-am văzut în bătătură, se spăla. Avea o împușcătură în umăr, n-am îndrăznit să-ntreb dacă-i de la război sau din altă împrejurare.

— El e ! În umărul drept, nu-i așa ?

— Parcă în dreptul, zise bătrîna șovăind. Da, în dreptul.

— Măicuță, te duc pînă-n mijlocul satului. Și-ți dau și o basma, s-o ai de la mine. Mi-ai dat o veste minunată. Numai să-mi spui și mie unde stă dascălul, poate că știe ceva.

— Apoi asta nu-i greu, draga mamii. Și basmaua ține-o sănătoasă, pentru o veste ca asta nu-mi trebuie plată. Mă bucur și eu de bucuria dumitale, uite cum ai înflorit deodată, abia acum văd cît ești de mîndră, să nu te deochi !

O apucă de braț și o întoarse cu fața spre ea. Fräulein Grete suportă cu greu această privire ; zîmbi mustrîndu-se singură : Te-au găsit procesele de conștiință ! Bine că bătrîna a înghițit povestea cu frățiorul pierdut...

Cînd căruța se opri la poartă, Crivăț își aruncă privirea pe ferestruică. Tocmai termina de cifrat raportul către statul-major. Își strînse degrabă hîrtiile, în vreme ce dascălul Nicoară, cu ochelarii pe nas, se îndrepta către ușă.

— A dracului femeie, cum a ajuns aici ? murmură Crivăț. Domnule Nicoară, dacă-ntreabă de mine, spune-i că am plecat la Turnu Severin. Chiar dumneata mi-ai luat bilet de tren, ieri după-masă.

Dascălul încuviință din cap, își luă bunda pe umeri și ieși.

3.

Comitetul femeilor se întruni într-o duminică dupăamiază, în casa profesoarei Miclăuș Elisabeta. Profesoara, o femeie în vîrstă care avusese drept elevi pe mulți dintre notabilii de acum ai orașului, izbutise să smulgă îngăduința autorităților de a alcătui comitetul. Statutele fuseseră astfel formulate, încît să încredințeze lumea că organizația nu contravine cu nimic legii, că scopul său era pur umanitar și cultural ; profesoara făgăduise solemn că nu vor organiza discuții politice sau manifestări naționale.

— Așadar, iată întrupat un vechi vis al meu, spuse profesoara Miclăuș. Comitetul acesta ar fi trebuit să prindă viață de ani de zile. Vă rog, doamnelor, să-mi înțelegeți și să-mi iertați emoția. Mă văd acum, în amurgul vieții, înfăptuind unul dintre lucrurile cele mai însemnate ale vieții mele...

Se întrerupse. Nu mai putea vorbi. Își făcu de lucru cu ceștile de cafea pe care bătrîna slujnică le adusese în salon pe o tavă uriașă de argint, cu încrustații delicate. Victoria își plimbă privirile pe chipurile participantelor la ședință. Veniseră soția protopopului, grăsuță, cu obrajii rumeni ca de copil și voce subțire ; Amalia, muncitoare la stația de sortare a minereurilor, slabă, cu mîini înăsprite de contactul cu rocile dure scoase din adîncul pămîntului ; Iulia Sîngiorzan, filatoare, soția unui maistru minier, o femeie frumoasă, înaltă, cu părul negru, adunat într-un coc după obiceiul femeilor de la munte ; și o țărancă tînără de la marginea orășelului.

— După cît se vede reprezentăm toate clasele din oraș, constată Victoria. Tocmai de aceea vreau să propun comitetului o acțiune care să intereseze un număr mare de oameni.

— O acțiune fără sens politic ? întrebă cu un zîmbet profesoara Miclăuș. Să nu uităm, dragele mele, caracterul comitetului nostru.

— Fără sens politic, spuse Victoria. Cu un sens practic, de fapt : o campanie pentru strîngerea de fonduri. Să construim un internat pe lîngă gimnaziul românesc.

— Au să ne acuze că e manifestare naționalistă, o întrerupse gazda.

Victoria zîmbi, privind-o drept în ochi :

— Ideea aparține domnului avocat Ciurdariu. El mi-a dat și răspuns la această eventuală acuzație : de fapt, e vorba de o operă culturală în folosul populației din imperiu. Copii din toate colțurile Transilvaniei vor veni la acest internat. Statul va avea, fără cheltuială, o posibilitate în plus de a-și instrui viitorii cetățeni.

— Bine spus, încuviință soția protopopului. Așa vom arăta și-n declarația pentru gazete. Cu banii cetățenilor se va face o operă de interes patriotic...

Amalia puse ceașca jos, încercă să-și ascundă mîinile arse de asprimea pietrei și a minereurilor :

— Nu se vor lăsa înșelați. Or să priceapă lesne ce se ascunde îndărătul acestei opere patriotice.

— De ce s-ar împotrivi ? interveni tînăra țărancă roșind. Un internat nu e ceva politic. Este o casă unde vor locui copii veniți din alte orașe.

— Vor întreba de ce nu învață în orașele lor, replică profesoara.

— E vorba de orașele din „zona culturală", unde nu există școli românești, lămuri Victoria. Domnul avocat Ciurdariu s-a întristat mult aflînd că „zona culturală" s-a întins și peste alte județe locuite de români. Se gîndește că sprijinind gimnaziul, vom sprijini pe copiii din aceste județe să învețe carte în limba lor.

— E drept, spuse soția protopopului. Vom da un mare ajutor copiilor.

— Să sperăm că n-au să ne împiedice, spuse profesoara. Aveți alte păreri ?

— Merită să încercăm, spuse Iulia Sîngeorzan. Copiii minerilor din munți rămîn ani de-a rîndul fără învățătură... Cine să le poarte de grijă, dacă nu noi înșine ?

Profesoara aprobă cu un semn din cap aceste cuvinte, apoi oftă și spuse încet :

— Ani de-a rîndul am crezut că Partidul Național va izbuti să îndrepte soarta românilor. Dar de cînd cu războiul, politicienii noștri s-au dat deoparte. De-ar pune iarăși pe picioare partidul, s-ar schimba multe lucruri.

Iulia puse ceșcuța alături, pe măsuță, își îndreptă cu o mișcare iute o șuviță de păr care i se desprinsese din cocul bogat :

— Sînt semne, doamnă profesoară. În fabrica noastră toată lumea vorbește despre consfătuirea socialiștilor, din vară. Oamenii se-ntreabă : de ce tace Partidul Național?

De ce nu și-ar uni puterile cu socialiștii, ca să folosească mai mult cauzei noastre ?

— Din cîte știu eu, au început să discute între ei, spuse Amalia. Le-au dat curaj mișcările din fabrici. Noi nu știm prea multe despre aceste mișcări, stăpînirea are grijă să le ascundă. Dar se întîmplă atîtea lucruri. La Arad, la Cluj, Brașov, Timișoara, peste tot sînt greve și manifestații. Știți bine și la noi în oraș ce s-a petrecut. De nu venea armata să pună mitralierele la gura minei...

— Așa este, spuse Iulia. Socialiștii au rămas credincioși cauzei noastre. Am aici o frîntură din darea de seamă a Comitetului Central român al partidului. Ascultați numai...

Începu să citească rar, cu voce plină și caldă :

„La adunări populare și în scris am protestat totdeauna față de nedreptățile ce se aduc întregii națiuni române din Ungaria. Am făcut-o aceasta cu atît mai mult, căci știam bine că, atît timp cît un popor este apăsat pe teren național, el nu se poate ridica la o treaptă culturală mai înaltă și astfel el nu poate primi nici învățăturile socialiste.“

— Era vorba că nu discutăm politică, zîmbi profesoara.

— Nu discutăm politică, zîmbi la rîndul ei Iulia. Vom lua din aceste cuvinte numai îndemnul de a ridica poporul român pe o treaptă culturală mai înaltă. Și, ca să ne întoarcem la ordinea de zi, acestui îndemn îi răspunde ideea de a strînge fonduri pentru internat...

Femeile se uitară una la alta, încîntate. Formula părea foarte potrivită pentru a îmbrăca într-o haină convenabilă intenția adevărată a comitetului.

— Vom redacta în acest spirit apelul comitetului nostru, conchise profesoara Miclăuș. Așadar, doamnelor, sînteți de acord să strîngem fonduri pentru internat ?

Da, comitetul era de acord...

După ședință, Victoria porni spre casă. În urma ei se furișa, pe după ziduri, o siluetă neclară în negura înserării. Privi cu coada ochiului înapoi, înainte de a da colțul spre gară. Omul se ținea după ea la aceeași depărtare, fără ca măcar să se ascundă. O fi vreun agent nou, zîmbi în sinea ei. Cei de pe-aici cunosc cine este în comitet și n-au nevoie să ne calce pe urme ca să știe unde mergem după ședință...

Mai mult în joacă, ocoli înadins pe altă cale decît umbla de obicei. Mergea pe străduțele strîmte, mărginite de ziduri oarbe și de garduri înalte, prin acest colț de orășel medieval, unde gustul cavalerilor temători și singuratici se altoise cu teama de năvălirile turcești, dînd străzilor un aspect sumbru și bănuitor. Auzea în urma ei pașii ușori ai agentului. Ieși iarăși în strada Turnul Breslelor și se apropie de casa avocatului. Abia acum, parcă dezamăgit, urmăritorul se lăsă păgubaș. În vreme ce suna la intrare, îl privi peste umăr : omul se depărta spre gară, mergînd tot mai repede pe strada înclinată și pustie.

Marița deschise ușa, îi făcu o mică reverență și o pofti înăuntru. În vestibul o puse la curent cu noutățile :

— Se află un domn la domnul avocat... De cînd ați plecat dumneavoastră, stau de vorbă în bibliotecă... Le-am dus de trei ori cafele și-acum or cerut iarăși...

Avocatul scoase capul pe ușa biroului :

— Bine c-ați venit ! Vești mari, doamnă profesoară. S-a încheiat armistițiul. România și Rusia au încetat lupta.

— Și asta-i bine, oare ? întrebă ea încet.

— Poate fi și bine, și rău. Să vedem ce răspuns dau împărații noștri, cînd va fi vorba de pace. Dar poftim înăuntru, să vă prezint un prieten de-al meu.

Victoria își așeză cu o mișcare iute părul și păși în bibliotecă. Dădu cu ochii de un bărbat așezat în fotoliul din fața căminului. El se ridică și se înclină la intrarea ei.

— Domnul vine de la Budapesta, explică avocatul. Este ziarist și face parte din mișcarea socialistă.

— Auzeam că ați fondat un comitet, spuse ziaristul strîngîndu-i mîna Victoriei.

— Da, un comitet al femeilor pentru propășirea culturii. Dar cum cultura nu poate propăși fără drepturi politice, ne-am abătut întrucîtva de la programul anunțat oficial.

— Era firesc, interveni avocatul. Ştim bine ce perspective culturale au românii în actuala formulă a imperiului.

— Formulă care n-o să dăinuie la nesfîrşit, spuse ziaristul. Revoluţia rusă a schimbat perspectiva marilor imperii. Am citit în şpalt programul noului guvern rusesc. Proclamă sus şi tare că popoarele au dreptul a-şi croi singure viaţa chiar şi pînă cînd îşi vor alcătui statele neatîrnătoare. Înţelegeţi cum vine asta, stimată doamnă, şi domnule avocat ? Gîndiţi-vă la Austro-Ungaria : români, cehi, unguri, sîrbi, polonezi... toţi oprimaţi de un imperiu şubred... Trebuie să ne mişcăm, să facem ceva. Românii de aici, patru milioane de suflete, trebuie să ridice fruntea. Pentru asta ne străduim noi, socialiştii...

— Partidul Naţional ce spune ? întrebă Victoria.

— Deocamdată tace. Dar noi mergem înainte. Vom arăta lumii adevărul, vom urma calea luptei pentru libertate. Domnul avocat e de partea noastră, ne bucurăm că a înţeles ideile noastre.

— Le-am înţeles şi le-am îmbrăţişat, spuse avocatul. De la bun început n-am fost de acord cu retragerea Partidului Naţional din viaţa politică. Am militat în rîndul partidului, mi-am spus cuvîntul la întruniri, am scris la gazete. Dar cîtă vreme fruntaşii săi s-au dat de o parte, nu pot rămîne simplu privitor. Am înţeles că, fundamental, şi socialiştii luptă pentru aceeaşi cauză, cel puţin în această etapă : libertatea naţională. Este cauza pentru care lupt şi eu, deci nu socotesc această trecere de partea socialiştilor o simplă manevră politică.

— Nimeni n-o socoteşte aşa, domnule avocat, spuse ziaristul. Aşadar, veţi scrie articolul făgăduit. Cititorii trebuie să înţeleagă bine sensul schimbărilor pe care le poate aduce în lume Revoluţia Rusă. Cel dintîi pas a fost făcut — nu se mai aude tunul de pe frontul de răsărit...

— Mai rămîne să ştim care va fi soarta noastră, a Transilvaniei.

— Asta cred că atîrnă de noi înşine. De puterea cu care vom şti să ne apărăm dreptul la viaţă...

4.

— Asta-i curată barbarie ! Încălcaţi cele mai elementare legi ale umanităţii !

— Liniştiţi-vă, domnule maior, spuse comandantul lagărului. Luaţi loc, vă rog. Doriţi o cafea ?

— O cafea ! strigă Malamuceanu. După chinurile pe care le îndur de săptămîni de zile îmi oferiţi o cafea ? Nu-mi vine să cred, domnule colonel. Ca şi cum n-aţi şti nimic din ce se petrece în acest lagăr.

— Ştiu foarte bine, făcu comandantul lagărului pe un ton potolit. Aici nu se mişcă nici o frunză fără ştirea mea.

Malamuceanu se aşeză, în sfîrşit, pe scaunul ce i se oferise. Încerca să-şi potolească bătăile inimii. Respira greu, simţea o usturime continuă în partea stîngă a pieptului.

— Domnule colonel, păreţi totuşi un om de omenie. E prima oară că dau cu ochii de dumneavoastră, deşi mă aflu aici din luna octombrie. Eu şi camaradul meu sîntem trataţi ca nişte cîini. Trăim într-un beci cu pereţii şiroind de apă ; mîncarea e mizerabilă, maiorul Ghiţescu s-a îmbolnăvit de pneumonie. Vreţi să spuneţi că ştiaţi toate acestea ? Atunci de ce n-aţi luat nici o măsură ?

Colonelul von Bülow întinse spre prizonier tabachera, zîmbind cu amabilitate. Malamuceanu scutură din cap :

— Nu fumez. Atîta mi-ar mai lipsi. Ar fi curată sinucidere. Sau asta urmăriţi ? Faceţi-mă să înţeleg, domnule colonel.

— Sîntem soldaţi, domnule maior. Ştiţi bine ce-nseamnă un ordin. Ei bine, am ordin să vă tratez astfel, chiar dacă am alte păreri privind tratamentul prizonierilor de război. Mi s-a spus că sînteţi un ofiţer remarcabil, că aţi fost rănit.... Uneori — vă spun deschis — mi-a venit gîndul să vă uşurez cît de cît soarta. Dar Serviciul secret are oameni pînă şi aici. Orice mişcare din lagăr se raportează la Berlin. Este o instituţie de care se interesează însuşi împăratul. Nu pot să vă spun mai mult. Cred că mă înţelegeţi.

Malamuceanu îşi cuprinse fruntea-n palme. Acum îşi explica o serie de fapte pe care pînă atunci nu le înţelesese. Unul dintre prizonièri era un general belgian, condamnat la moarte pentru spionaj. Împăratul se milostivise să-l graţieze şi-i comutase pedeapsa în închisoare pe viaţă. Mai erau aici ofiţeri ruşi care făcuseră studii în Germania, înainte de război. Ridică iarăşi privirea spre comandantul lagărului :

— Ce fel de lagăr este acesta, domnule colonel ? De ce nu ajunge Crucea Roşie pînă aici ? De ce nu primim nici o scrisoare ? De ce nu avem nici o legătură cu lumea exterioară ?

— Este mai degrabă o închisoare decît un lagăr de prizonieri. Aici sînt aduşi oameni cu vini deosebite faţă de imperiu. De aceea nu apare în evidenţa Crucii Roşii. Nu e trecut pe hărţile militare.

— Mă uimiţi cu atîta sinceritate.

Colonelul zîmbi ; cicatricea care-i brăzda obrazul, desigur lovitură de sabie, marca ofiţerului de carieră, deveni deodată albă. Se aplecă peste biroul somptuos :

— Sînt sincer pentru că n-aveţi cum să comunicaţi toate aceste lucruri. Foarte rar o carte poştală părăseşte lagărul, şi atunci cu aprobare superioară. O comisie de specialişti examinează conţinutul scrisorii şi decide dacă poate fi expediată. Oamenii internaţi aici nu sînt pur şi simplu prizonieri, ci adversari ai imperiului. Se răceşte cafeaua, domnule maior.

Malamuceanu sorbi din cafea. Gustul ei îi făcu o plăcere imensă. De luni de zile, în penumbra camerei de la subsol, se hrăneau cu o zeamă călduţă şi fără gust în care pluteau cîteva coji de cartofi ; un colţuc de pîine cleioasă şi acră completa prînzul prizonierilor. Alături de camera lor se afla cazanul caloriferului. Zi şi noapte, prin crăpăturile pereţilor, se strecura mirosul greu, greţos şi înţepător în acelaşi timp, de păcură arsă incomplet.

— Camaradul meu s-a îmbolnăvit grav, spuse. Cred că are pneumonie. Viaţa lui e în primejdie.

— Ştiu. Am dat dispoziţii să-l viziteze medicul.

— Dacă dispoziţia întîrzia cîteva zile, l-ar fi vizitat preotul.

— Să nu exagerăm, domnule maior, spuse colonelul bine dispus. Sînteţi amîndoi oameni robuşti, deprinşi cu greutățile. Maiorul Ghițescu a avut ghinion cu pneumonia aceea, în schimb dumneavoastră rezistați foarte bine. Cu această constituție atletică...

— Văd cerul de două ori pe zi, la apel. Și dorm într-o cameră rece și umedă, sub pămînt. Ce constituție, oricît de atletică, poate rezista la infinit ?

Colonelul privi, stînjenit, în altă direcție.

— Cît sînteți sănătos nu vă pot face nici o favoare. Vă aflați într-un lagăr de represalii. Ispășiți o pedeapsă...

— Dată de cine ? Nu m-a judecat nici un tribunal.

— Nici nu e nevoie. Cunoașteți valoarea tribunalelor în război.

— Și nu vă temeți, domnule colonel, că toate acestea vor ieși cîndva la iveală ?

— Să se teamă cei care au dat ordinele. Eu nu fac decît să le execut.

— Pe scurt, ce-aveți de gînd cu noi ?

— Vă grăbiți, domnule maior ? Poate mai doriți cafea ?

— Nu pentru asta am cerut să vă văd. Vreau să luați act de protestul meu energic...

— Am luat act.

— Vreau să primesc vești de acasă. Și să trimit vești.

— Numai cu aprobare superioară.

— Cerem un tratament omenesc. Camaradul meu s-a îmbolnăvit.

— În clipa asta medicul se află la el, v-am spus doar.

— Nici eu nu mă simt prea bine cu sănătatea.

— Vă va vedea și pe dumneavoastră medicul. Altceva ?

— Nu-i destul ? Mai am multe de spus. Sîntem în miezul iernii și avem echipamentul de vară, aproape distrus.

— N-avem alte uniforme. Trebuie să vă descurcați cum puteți.

— Domnule colonel, nu înțeleg nimic. Ați admis această întrevedere, ca să răspundeți negativ la toate doleanțele noastre ?

— Am admis această întrevedere ca să vă arăt că eu personal vă stimez și nu am nimic cu dumneavoastră. Nu sînt nici măcar rău din fire ; mă port frumos cu soldații, am o familie, în clipele libere mă ocup cu muzica.

Din omenie mă simţeam dator să vă dau unele explicaţii. Nu ştiu ce s-a întîmplat după ce aţi căzut prizonier ; tot ce ştiu este că vi s-a prescris un regim drastic pe care trebuie să-l aplic, independent de sentimentele mele. După încheierea păcii vom ciocni un pahar de şampanie şi nu ne vom purta ură. Acesta este sensul întrevederii noastre...

Malamuceanu se ridică.

— Vă mulţumesc pentru sinceritate. Vă mulţumesc pentru că v-aţi milostivit de sărmanul meu camarad. Am onoarea să vă salut, domnule colonel !

Colonelul îi răspunse ceremonios la salut şi apăsă pe butonul soneriei. Santinela se ivi numaidecît. Aşteptă ca prizonierul să iasă primul, apoi îl urmă cu arma pregătită de tragere.

Întors în cămăruţa de la subsol, maiorul avu surpriza să constate că unul dintre paturile de fier lipsea. Patul lui Ghiţescu. Şi cele cîteva lucruri, averea sumară a unui prizonier. Îl privi întrebător pe plutonierul care-i descuiase uşa.

— Ordin de la domnul comandant, explică plutonierul. Camaradul dumneavoastră e bolnav. A fost mutat într-o cameră de la etaj.

— O cameră tot ca asta ?

— Una în orice caz mai bună. Doctorul Berg a stăruit personal pentru aceasta. Spunea că nu vrea să fie părtaş la o crimă.

— Dar dumneata, plutonier ?

— Eu ? făcu plutonierul încurcat. Ce pot face ? Anul trecut mi-au degerat picioarele în Galiţia, pe front. Am fost trimis aici. Dacă nu vreau să mă întorc în linia-ntîi, trebuie să fiu disciplinat. Ce pot să fac pentru dumneavoastră ?

— Să-mi aduci o gazetă, de pildă.

— Am una la mine. Poftiţi. Eu o să mă retrag...

Îl auzi încuind uşa. Se trînti pe pătura uzată care acoperea patul de fier. Simţi răcoarea jilavă a ţesăturii ca pe-o atingere neplăcută. Se apucă să silabisească gazeta tipărită cu litere gotice. Pe prima pagină citi o ştire înconjurată de chenar. Din surse demne de încredere, scria gazetarul, aflăm că la Iași a izbucnit o revoltă. Regele Ferdinand e arestat, în oraș domnește dezordinea, armata nu mai ascultă de comandanți... Citi cu înfiorare, de cîteva ori, știrea tulbure și laconică. E cu neputință, își spuse. Oare a reușit colonelul Sturza ? Oare trădarea, necinstea, nesupunerea, vînzarea de patrie să fi ieșit biruitoare ?

Citi mai departe știrile vagi, lipsite de consistență, despre victoriile armatelor imperiale pe toate fronturile. Abia în ultima pagină, la închiderea ediției, cîteva rînduri mărunte „sosite pe cînd numărul era sub tipar", dezmințeau veștile din România. Redacția cerea scuze cititorilor și făgăduia ca în numerele viitoare să-i țină la curent cu evenimentele de la Iași. Malamuceanu răsuflă ușurat. Metoda lor, își spuse. Ca să-și încurajeze publicul, inventează știri fanteziste și le publică la loc de frunte, cu litere mari. Se bizuie pe faptul că nu toată lumea citește gazeta pînă la ultimul rînd...

Refăcu mintal dialogul cu comandantul lagărului. Acesta făcuse aluzie la o „ispășire" poruncită de serviciul secret. Dar ce amestec avea el în treburile tenebroase ale serviciului secret ? Nici unul. Ba da, exista un punct de contact : colonelul Sturza. Oare ce face acum ticălosul ? Continuă să viseze o armată-fantomă, care să-și vîndă credința și să se dea de partea dușmanului ? „Salvatorul patriei", se gîndi batjocoritor. Din Regimentul 32 scăpaseră cîteva sute de oameni. Ceilalți, peste două mii de eroi, stăviliseră cu trupurile lor drumul dușmanului spre inima Moldovei. Acești două mii și celelalte mii din regimentele, din diviziile de la Mărășești, aceștia da, sînt cu adevărat salvatorii patriei !

Împături gazeta și o vîrî între așternutul străveziu și zăbrelele de fier ale patului. Tot e bună la ceva, își spuse. Cît de cît, mă mai apără de frig !

Se auzi cheia răsucindu-se în broască. Medicul lagărului, un ofițer tînăr, în halat alb, se ivi în cadrul ușii.

— Vă salut, domnule maior. Am auzit că nu vă simțiți bine.

— Mai întîi spuneți-mi despre camaradul meu.

— Nu vă faceţi griji. I-am dat aspirină și un ceai fierbinte. E mai mult slăbit decît bolnav. Condiţiile de aici...

Renunţă să-și termine fraza. Arătă cu un gest camera mică şi întunecoasă şi se apropie de maior :

— Ce vă supără ?

— Inima. Mă înțeapă tot timpul.

— Dezbrăcaţi-vă cămașa. N-o să vă ţin mult în frig.

Își vîrî braţele nichelate ale stetoscopului în urechi. Puse aparatul pe pieptul vînjos al maiorului. Ascultă. Mută cercul de metal încoace şi-ncolo, ascultă iarăși.

— Nu respiraţi... Respiraţi adînc... Stop...

Îl examină astfel cîteva clipe, apoi îi spuse să se îmbrace, își puse stetoscopul la loc, în trusă, şi scoase un carneţel. Înainte de a scrie, rămase cîteva clipe pe gînduri.

— Sînteţi un om robust, spuse.

— Ceva grav ?

— Nevralgie în partea inimii. Nici nu e de mirare. Altceva mă îngrijorează. N-avem medicamentele trebuincioase. Farmacia lagărului e destul de săracă : valeriană, aspirină, beladonă și tinctură de iod. O să vă văd mai des, să vedem cum evoluează.

Maiorul își puse cămaşa, îl opri pe medicul care se îndrepta oftînd spre ușă :

— Spuneţi-mi, doctore, de ce abia acum ? Maiorul Ghitescu zace de-o săptămînă. Îl scoteau cu sila la apel, dimineaţa și seara. Trebuia să-l susțin ca să nu cadă din picioare. Azi l-aţi îngrijit și l-aţi transferat sus. Mie domnul comandant mi-a acordat onoarea unei întrevederi. Iar acum veniţi să mă consultaţi. Trei lucruri care se întîmplă tocmai azi. Are acest fapt vreo semnificaţie ?

Medicul ridică din umeri :

— Datoria noastră... începu el... Nu, domnule maior. Nu-i asta explicația. Explicaţia este că pe frontul românesc s-a încheiat armistiţiul.

— Armistiţiul ? strigă Malamuceanu.

— Nu știați ?

— De unde era să știu ?

— Pacea se apropie, domnule maior. Sînt şi eu unul dintre cei ce-o aşteaptă. Fie şi numai pentru că nu-mi priește aerul de-aici. Știți, sînt dintr-un orășel din sud, de lîngă Leipzig...

— Doctore, vă implor, mai multe amănunte. Spuneți-mi tot ce știți despre armistițiu.

— De fapt e numai o încetare a focului. Rușii au cerut. E revoluție la ei...

— Revoluția a fost demult, acum cîteva luni.

— Altă revoluție, preciză medicul. Bolșevicii au luat puterea în Rusia. În primele zile chiar, au făgăduit soldaților că va fi pace. Cel dintîi pas a fost făcut... Sînt, oricum, speranțe. Și la noi lumea e sătulă de război. În toamna asta am văzut pe stradă multe femei în doliu. Mai multe ca niciodată... E foamete, bîntuie boli, soldații veniți în permisie povestesc greutățile de pe front... Sînt informații neoficiale, domnule maior. Pot fi dus în fața tribunalului pentru ele.

— Nu la reclamația mea, spuse Malamuceanu.

— N-am vrut să spun asta.

— Înțelegeți că aceste știri îmi dau și mie, ca și dumneavoastră, speranță. Nu mi-e frică de moarte. Pe front mi-am făcut datoria ca orice soldat. Dar nu e tot una să mori pe cîmpul de luptă, sau să putrezești încet într-un beci, trăindu-ți ultimele zile în compania șobolanilor și a păianjenilor.

— Logic, spuse doctorul. Sentimental vă înțeleg perfect. Dar ca slujbaș, aici, n-am cum să vă ajut. Vi s-a prescris de la început regimul cel mai aspru cu putință. Un anume colonel Sturza se interesează personal dacă sînt respectate rigorile detenției.

— Va veni o vreme cînd acest ex-colonel Sturza va răspunde pentru faptele lui. Dar asta nu schimbă cu nimic lucrurile. Ce mi se pare ciudat este că într-un stat civilizat legile umanității sînt încălcate la cererea unui anume colonel Sturza.

— Legile umanității au rămas dincolo de zidurile lagărului, zîmbi trist doctorul. Pe poarta noastră trebuie pus un vers din Dante...

— „Lăsați orice speranță, voi ce intrați aici..." cită maiorul.

— Eu personal mă voi ocupa de sănătatea dumneavoastră cît îmi stă-n puteri. Dar bolile de inimă sînt gingașe, iar infirmeria noastră nu e dotată cu ce trebuie pentru a le alina. O să vă prescriu niște ceaiuri calmante ; cît privește locul de detențiune, n-am nici o putere.

— Bine măcar că l-ați salvat pe colegul meu...

— Colegul dumneavoastră e foarte slăbit. Starea lui a înmuiat și inima comandantului. Vă trebuie mult curaj, domnule maior. Și... în pofida inscripției lui Dante, speranță !

— Cînd am intrat, uitasem de acest vers, zîmbi maiorul.

5.

Crivăț primise de la Serviciul special o parolă și instrucțiunea ca în fiecare miercuri să treacă, la ora șase seara, prin fața cizmăriei din preajma bisericii Olari. Dacă vede un pantof roșu de copil, în vitrină, trebuie să intre ; se va întîlni acolo cu un agent. Dacă are vreun caz de forță majoră, tot acolo să se adreseze, dar cu anumite măsuri de siguranță. În primul rînd, în vitrină trebuie să se afle, ca uitat, un ghem de sfoară ; dacă ghemul nu-i la locul lui, atunci înseamnă că s-a întîmplat ceva și trebuie să se depărteze cît mai repede și neobservat de locul cu pricina.

Îndată după încheierea armistițiului, Crivăț se duse la cizmărie. Deși nu era miercuri, pantoful roșu se afla acolo, semn că trebuia, oricum, să intre.

Deschise ușa și intră. Cizmarul, un om în vîrstă, cu umerii aduși și privirea mioapă, îi făcu semn să treacă dincolo de perdeaua de stambă care despărțea atelierul de locuința modestă a meșterului. Îl ascultă. Trecu „dincolo“ unde-l văzu pe locotenentul din Serviciul special.

— Ați venit la timp, domnule căpitan. Mă temeam că nu sînteți în București și că va trebui să aștept două-trei zile.

— Cum ați călătorit încoace ?

— Destul de greu. Armistițiul nu i-a îmblînzit pe nemți ; o fi ea încetarea focului, dar măsurile de pază sînt la fel de aspre ca şi pînă acum. Nimeni nu are voie să treacă peste linia frontului ; umblă vorba despre un schimb de prizonieri, dar deocamdată nu s-a făcut nimic. Nemţii n-au încredere, asta e.

— E firesc, spuse Crivăţ. După aproape două luni de ofensivă zadarnică, după atîtea sacrificii ale armatei noastre, se pomenesc deodată că ridicăm steagul alb, fără să fim înfrînţi. Desluşiţi-mi şi mie această schimbare. De ce a trebuit să capitulăm ?

— Întîi că nu e o capitulare, ci o încetare a focului. Nemţii sînt la fel de bucuroşi ca şi noi să înceteze lupta de pe frontul românesc. Au mare nevoie de trupe pe frontul de vest. Aşa că armistiţiul de acum nu poate fi privit ca o capitulare.

— Indiferent de numele pe care i l-am da, faptul e fapt, spuse Crivăţ. Cînd am intrat în război, am făgăduit să mergem cu Antanta pînă la capăt.

— Domnule căpitan, nu puteam face altfel. Războiul acesta e mare şi complicat. Victoria bolşevicilor a schimbat situaţia pe frontul nostru. Să nu uităm că ruşii se luptă de trei ani de zile într-un război pe care poporul nu-l dorea. A căzut ţarul, s-au produs cele două revoluţii, soldaţii de pe front au cerut tot mai insistent să se întoarcă acasă, să primească pămînt, să-şi ocrotească familiile. Pacea era prima condiţie pentru împlinirea acestor dorinţe. Şi conducătorii de azi ai Rusiei au ascultat de popor...

— Mă întreb ce spun ceilalţi aliaţi.

— Nu sînt prea încîntaţi, şi e firesc. Dacă încetează focul pe frontul răsăritean, nemţii vor avea disponibilităţi mai mari pentru cel occidental. De aceea, cînd s-a pus problema armistiţiului, aliaţii au încercat să ne împiedice. Au fost discuţii mari, aprinse, s-au ţinut vreo cinci consilii de coroană pînă să se ia o decizie.

— O găsiţi justă ?

Locotenentul din Serviciul special îşi tamponă fruntea cu batista. Se mişcă fără zgomot pe scaunul scîlciat, de modă veche. Oferi căpitanului o ţigară. Abia după aceea se decise să vorbească.

— Situaţia trebuie judecată cu luciditate. Dacă nu încheiem şi noi armistiţiul, în condiţiile în care toate trupele inamice de pe frontul răsăritean sînt concentrate numai împotriva armatei noastre, am fi oferit Puterilor Centrale o victorie uşoară. Generalul Averescu a calculat cu precizie posibilităţile noastre de rezistenţă. Cel mult 23 de zile. După aceea ? O retragere pas cu pas, cu jertfe fără număr, lăsînd Moldova la bunul plac al duşmanului. Din ce s-a petrecut în Muntenia şi Oltenia, era de presupus uşor ce soartă ne aştepta. Nemţii sînt necruţători. Trebuia găsită o soluţie care să ne salveze. Sau, în orice caz, cea mai puţin rea dintre soluţii.

— Totuşi, dacă la rezistenţa noastră s-ar fi adăugat loviturile aliaţilor pe celelalte fronturi...

— Aliaţii nu ne-au făgăduit nimic în acest sens. Sîntem singuri, domnule căpitan. Avem informaţii că împăratul Wilhelm a telegrafiat la Viena : dacă românii nu urmează exemplul Rusiei, trebuie să-i lovim cu toate forţele disponibile. Cam aşa se spunea în telegrama aceea. Dar şi fără telegramă, nu ne-am fi aşteptat la nimic bun. Armistiţiul l-am semnat cu sabia lui Damocles deasupra capului.

— Şi-acum ce urmează să facem ? Mă refer la noi, la Serviciul special. Oare misiunea noastră a luat sfîrşit ?

— Oficial, pe frontul românesc nu se mai trage nici un cartuş. Dar frontul nu înseamnă numai linia Siretului. Frontul este în toate satele şi oraşele aflate de-un an şi ceva de zile sub ocupaţia străină. Oamenii luptă cum pot. Îşi iau misiuni pe cont propriu, se răzbună după posibilităţi şi fără să-i îndemne cineva. Dacă n-au primit ordin de la nimeni să înceapă această luptă, nimeni nu le poate porunci s-o înceteze.

— Înţeleg, spuse Crivăţ. Sînt sute de cazuri. Oamenii se împotrivesc cu deznădejde. Dar noi ?...

Locotenentul îl privi drept în ochi. Crivăţ aştepta liniştit. Pe sub ferestrele scunde ale casei trecură doi soldaţi germani cîntînd un cîntec de pahar.

— Se plimbă ca la ei acasă, oftă Crivăţ. Cum să suportăm asta ? Cum să încetăm lupta ? Aveţi ceva instrucţiuni ? Ce trebuie să facem ?

— Ce ne dictează conştiinţa, spuse rar locotenentul. Oficial nu vă cere nimeni să acţionaţi după încheierea armistiţiului. Însă o acţiune pe cont propriu...

— Asta am vrut să știu, zise Crivăț cu satisfacție. Cunosc cîțiva oameni care-au făcut destul sînge rău comandaturilor de etapă. Nimeni nu mă poate opri să mă alătur lor.

— Mă bucur că m-ați înțeles, domnule căpitan. Nu aveam dreptul să vă îndemn ; oficial, focul a încetat, nu știm ce va fi mîine. V-am spus, și nu e o idee inventată de mine : faceți cum vă îndeamnă conștiința de patriot și de militar...

— Văd că vă grăbiți. Vă înțeleg, și totuși... nu mai aveți nimic să-mi spuneți ?

Locotenentul plecă privirea :

— Așteptam întrebarea asta. Singur n-aveam tăria să deschid vorba.

— Rodica ! S-a întîmplat ceva cu Rodica ?

— Ceva foarte rău, domnule căpitan. Cei de la spital au făcut tot ce era omenește posibil ca s-o salveze. Zadarnic...

Crivăț își lăsă fruntea în palme. Oftă adînc. Locotenentul îi atinse umărul. Ridică privirea, luă cu un gest automat țigara oferită.

— De ce tocmai ea ? șopti. De ce să sufere atît ?

— A salvat atîția oameni, zise locotenentul. Era propusă pentru decorare. Medicul-șef spunea că e cea mai bună soră din spital. Ducea devotamentul pînă la sacrificiu. Asta i-a grăbit sfîrșitul.

— Cînd am văzut-o atunci, la Galați, mi-am dat seama că se-ntîmplă ceva cu ea. Era slăbită și deprimată ; n-o mai recunoșteam. Dac-ați ști ce om admirabil a fost !

— Știu, domnule căpitan. O fiică demnă de părintele ei. Dar boala nu alege. Iar eroi nu sînt numai cei ce cad pe front...

— Numai ei sînt de vină, izbucni Crivăț. Ei și setea lor nepotolită de glorie și de cuceriri. Au încheiat armistițiul ca să-și ascută în liniște săbiile... Nu recunosc acest armistițiu, domnule locotenent. Atîta vreme cît mai e un soldat de-al lor pe pămîntul țării, nu recunosc acest armistițiu !

Știa la ce riscuri se expune, avea mereu trează în minte maxima aceea amară : „Dacă reușești, nimeni n-o să-ți mulțumească ; dacă dai greș, nimeni n-o să te ajute." Mă voi ajuta singur, hotărî căpitanul strecurîndu-se pe ușa pașnicului atelier de cizmărie. Așa cum se ajută toți cei care-au început *războiul lor* împotriva ocupanților. La urma urmei, în acte figurez ca demobilizat ; armata nu va putea fi acuzată că a încălcat convenția de încetare a focului...

Se gîndi la locotenent : el însuși își riscase viața trecînd linia frontului, numai ca să-i transmită ordinele cu două înțelesuri ale conducătorilor Serviciului special. Războiul nu s-a terminat încă, spusese. Frontul din Balcani e o realitate, va veni ziua ofensivei spre sud. Așadar, armistițiul nu înseamnă că depunem armele. Ocupanții trebuie să simtă împotrivirea poporului !

Hotărî să stea de vorbă cu „luptătorii din umbră" pe care-i cunoscuse. Va închega o ceată, un mic detașament al răzbunării, care să continue războiul împotriva cotropitorilor...

Își aminti spusele locotenentului. Îi vorbise, în treacăt, despre Victor Popescu. Și despre proclamația lui, în care chema oamenii la luptă „să ardă pămîntul sub tălpile cotropitorilor"...

Un gazetar a numit Mărășeștii „Cîmpia de foc", spunea locotenentul din Serviciul special. Dar după vorba lui Victor Popescu, toată țara va deveni curînd o cîmpie de foc...

Cîmpia de foc, își repetă Crivăț. Cîmpia de foc...

Și aceste cuvinte îi alinau, treptat, durerea surdă din suflet.

Pe poteca îngustă și alunecoasă, patru oameni urcau în șir indian. Țăranul poreclit Sfarmă-Piatră îi călăuzea ; mergea cu pași repezi, care nu cunoșteau oboseala, și Crivăț se străduia să răsufle adînc și egal, ca nu cumva uriașul să bage de seamă că tocmai căpetenia cetei gîfîie. În urma lui, cumpănind pe umăr o pușcă-mitralieră, venea maistrul de la sonde, Năstase. „Nebunul" încheia rîndul ; în răstimpuri, cu ghetele lui scîlciate, se poticnea sau aluneca, şi-atunci mormăia o înjurătură pitorească, stîrnind zîmbetele celorlalţi.

— Mai e mult, frăţioare ? întrebă Crivăţ. Să nu ne-apuce seara prin codrul ăsta...

— Îndată ajungem la stînă, îl linişti Mihai poreclit Sfarmă-Piatră. Asta-i poteca urşilor, aşa au botezat-o ciobanii, fiindcă mai sus e un izvor unde se adapă urşii.

— Şi dacă ne-ntîlnim cu vreunul ? întrebă actorul.

— Urşii stau la bîrlog, că se-apropie iarna. Şi stîna e părăsită ; baciul e jos, devale, în sat, cu oi cu tot. Mi-a deslușit însă rostul colibei şi cred că ne-om descurca.

— Eu mă ofer voluntar ca bucătăreasă, spuse actorul. Între prietenii mei treceam drept un gospodar iscusit.

— De nevoie, toţi o să devenim gospodari iscusiţi, spuse Crivăţ. Vă mai spun o dată, fraţilor, pînă n-ajungem sus : o să fie foarte greu. Ne-am angajat într-o treabă pe cît de anevoioasă, pe atît de riscantă. Nu uitaţi că tribunalele militare dau cu uşurinţă pedeapsa cu moartea. Gîndiţi-vă bine !

— Eu m-am gîndit cînd am luat în mînă pachetul cu manifeste, spuse domol meşterul.

— Şi eu la fel, spuse Sfarmă-Piatră. Puteau să mă prindă cînd am ascuns puşca-mitralieră. M-au şi prins, dacă mă gîndesc bine. Aşa că condamnarea nu mă mai sperie. Mi-am văzut singur afişul. Capul meu are premiu acum.

— Eu nu recunosc... armistiţiul, spuse actorul încercînd să-şi astîmpere respiraţia întretăiată. N-am de gînd să mă... împac... cu cei care... ne-au încălcat pămîntul...

— Nici eu, spuse Crivăţ. Am luptat pe front, am stat în lagăr de prizonieri, am evadat şi m-au prins iar ; în Bucureşti am tras două cartuşe în burta unui agent secret inamic. Am colindat satele şi oraşele din teritoriul ocupat. Au adus cu ei silnicia şi nedreptatea, vreau să lupt împotriva lor.

— Mai trebuie să jurăm, spuse Sfarmă-Piatră.

— Ce să jurăm ? întrebară ceilalţi într-un glas.

— Aşa făceau haiducii în vechime. Se legau fraţi şi-şi jurau credinţă...

— Noi am jurat credinţă ţării, spuse încet Crivăţ. Sîntem toţi patru copiii ţării, aşa că ne putem socoti fraţi. Şi-acum să grăbim pasul. Văd că se-nnegurează sus, pe munte.

— S-ar putea să ningă, făcu ţăranul privind cerul printre ramurile desfrunzite. Într-un sfert de ceas ajungem la Colţu-Babii...

CAPITOLUL VI

1.

Omul adus de spate bătu la uşa dansatoarei pe înserat. Femeia îi deschise repede, parcă-l aştepta. Nu-l lăsă să se mai scuture de zăpadă ; îi luă căciula din mînă, îl ajută să-şi scoată paltonul de blană, „captură“ din primele zile ale ocupării Bucureştiului.

— Am nişte presimţiri negre, spuse ea conducîndu-l în salon.

— Şi vrei să le combaţi cu coniac ? o certă el. Ţi-am spus să nu mai bei.

— Sînt atît de singură... Şi cînd merg pe stradă, parcă tot aştept să-mi sară cineva în spate. Oamenii s-au înrăit, se uită urît la noi, au început să ne recunoască.

— Trebuie să ne mai schimbăm zona de lucru, spuse omul adus de spate. Ieri am arestat un poliţist român. Refuza să ia parte la o percheziţie.

— Pînă şi poliţiştii...

— Păi da. Un comisar din Brăila a fost împuşcat astă-vară. Nici mai mult, nici mai puţin, spionaj în favoarea inamicului. În cine să mai ai încredere, dacă pînă şi poliţiştii... Aşa i-am spus ăstuia ieri, cînd l-am înhăţat. Ştii ce mi-a răspuns ? „Oi fi eu poliţist, dar nu pot să-mi trădez neamul...“ „Bine, omule, dar e regim de ocupaţie...“ „Ocupaţia vine şi trece, eu tot aici rămîn şi nu vreau să mă judece mîine-poimîine ca pe tîlhari...“ I-am relatat şefului discuţia asta. Merita să-l vezi cum s-a înfuriat.

L-a trimis tocmai la Hamburg, într-un lagăr de muncă forțată.

— Bine i-a făcut, spuse dansatoarea. Dac-ar fi după mine, aș desființa poliția românească.

— Nu se poate. Măcar de ochii lumii trebuie s-o păstrăm. Așa spunea și șeful.

— Șeful și iar șeful, zise cu arțag Fräulein Grete. Bei ceva, domnule coleg ?

— Merit, spuse omul adus de spate. Am avut o zi grea. Mi-au dat pe cap uzina electrică.

Dansatoarea rămase cu sticla ridicată. Îl privi cu uimire :

— Uzina electrică ? De unde și pînă unde ?

— A fost acolo un fel de grevă. Nu vreau să-mi judec șefii, dar cred că au greșit. L-au schimbat pe director, un anume inginer Polizu, și-au pus în locul lui un ofițer german. Asta ca să întărească disciplina. Se-ntîmplau acolo tot felul de lucruri : amenzi mari, leafa nu se plătea la timp, muncitorii erau brutalizați de soldații din paza uzinei...

— Și ofițerul-director le-a făcut dreptate ?

— Nu pentru asta l-au trimis, ci ca să păstreze ordinea. Și ne-am pomenit astă-seară la comandatură cu vreo cincizeci de oameni de la uzină. Să vorbească cu excelența sa, guvernatorul. Am primit ordin să mă ocup discret de caz. Bine-înțeles, a stat de vorbă cu ei un colonel din statul-major. Auzeam totul prin ușa biroului alăturat. I-a-ntrebat ce treabă au cu excelența sa. „Vrem să se reglementeze situația de la uzină“. „Dar s-a reglementat. Aveți un nou director care va pune lucrurile la punct.“ „Tocmai de el e vorba, au strigat oamenii. Nu vrem să ne conducă un ofițer străin. Inginerul Polizu e om vechi acolo, ne cunoaște !“ „Voi raporta excelenței sale. Duceți-vă liniștiți la lucru.“ „Stați că n-am terminat, au spus oamenii. Nu ni se plătesc lefurile la timp. Soldații se poartă urît. Primim amenzi la fiecare pas. Muncim prea mult, n-avem timp de odihnă.“ „Bine, duceți-vă liniștiți acasă, voi raporta tot excelenței sale.“ „Raportați, au spus oamenii. Noi așteptăm aici răspunsul.“ „Măi oameni buni, vă jucați cu focul.“ „Treaba noastră. De la foc venim. Să stai și dumneata douăzeci de ore în sala cazanelor, iar după aia să vorbești de foc !“

— Ce îndrăzneală ! spuse Fräulein Grete cu indignare.

— Așa am zis și eu, pînă cînd am intrat în uzină. M-am dus la sala cazanelor. Iadul pe pămînt. În zece minute am fost lac de nădușeală. Le-am dat dreptate oamenilor, asemenea condiții de muncă ațîță spiritele cît zece rînduri de manifeste.

— Ce frumos știi să le pledezi cauza !

— Am pledat la fel la statul major. Deocamdată, li s-a făgăduit că se vor lua măsuri. E adevărat că amenzile s-au desființat, iar soldaților li s-a ordonat să se potolească. Dar programul de lucru nu s-a schimbat, și nici pe inginer nu l-au readus în scaunul de director. Acuma excelența sa se teme de vreo tulburare. Ne-a trimis, pe mine și pe alți doi colegi, să vedem ce se petrece și să raportăm cine-i agită pe lucrători.

— Să nu nimerești din greșeală în vreun cazan de-ăla.

— Aș, de asta nu mi-e teamă. Oamenii par destul de potoliți. Eu, în locul șefilor, aș slăbi puțin hățurile și gata. În asemenea cazuri trebuie să fii mai diplomat... Dar uite că iar mă agăț de șefi. Ești singurul om în fața căruia mă destăinui.

— Trebuie să-ți verși focul într-un fel, spuse dansatoarea. Altfel se adună la ficat și e mai rău. Hai, gustă din coniacul ăsta. L-am descoperit în depozitul unui... cunoscut care vrea să fabrice băuturi. I-am procurat un *ausweiss*...

— Văd că te descurci, o admiră omul adus de spate. Vorbeai de singurătate, dar ai o mulțime de cunoștințe. Ai grijă că poliția secretă nu doarme.

— Ce poliție secretă ? Eu lucrez cu statul major economic. L-am demonstrat că dacă omul acela fabrică băuturi, e în avantajul nostru. Omul a și încheiat un contract cu administrația de ocupație.

— Sper că nu te-ai ales numai cu sticla asta de coniac...

— Vremuri grele, spuse dansatoarea cu ipocrizie. Nu poţi nici aşa, să iei pielea de pe om...

— Mie-mi spui ? făcu omul adus de spate.

Cînd intră pe poarta uzinei electrice, omul adus de spate văzu învălmăşeală în curte. Pe scara clădirii administraţiei, flancat de doi militari înarmaţi, stătea ofiţerul numit director al uzinei. Spionul se strecură în mijlocul oamenilor ; persoana lui anonimă trecu nebăgată în seamă.

— Domnul comandant al uzinei spune că nu poate sta de vorbă cu toţi odată, spuse translatorul. Să vină conducătorii voştri, să spună ce doresc.

Din mulţime răsunară rîsete batjocoritoare :

— Ete-al dracului ! Vrea conducătorii, să le pună cătuşe la mîini !

— Ce să stea de vorbă ? Nu-l vrem şi gata.

— Să vină înapoi inginerul Polizu !

— Să ne fixeze program de lucru ca la orice fabrică.

— Înţelegeţi odată, spuse translatorul aproape rugător. Domnul comandant ordonă să vă duceţi la lucru.

— Ce-i aia „ordonă“ ? Aici e uzină, nu regiment.

— Să-şi vadă de regimentul lui !

— Să vină directorul nostru înapoi !

Ofiţerul german dădu cîteva ordine cu glas sec şi aspru. Din pichetul de pază ieşiră în fugă cîţiva soldaţi cu armele în cumpănire. Înconjurară grupul de muncitori. Apoi „directorul“ se adresă mulţimii cu acelaşi glas sec şi aspru.

— Plecaţi la lucru sau vă arestează, traduse translatorul. Hai, oameni buni, fiţi înţelegători. Domnul comandant nu glumeşte.

— Nici noi nu glumim !

— Hai, fraţilor, la lucru, strigă un glas din mijlocul lucrătorilor. Cu vorba bună nu se poate. O să-ncercăm altfel...

Omul adus de spate încercă să-l identifice pe vorbitor, dar mulţimea îl împiedică. Se bucură totuşi că-i reţinuse glasul. Se şi vedea, la terminarea lucrului, urmărindu-l în drum spre casă şi oprindu-l pe o stradă mai dosnică : „Vă rog să mă urmaţi, fără rezistenţă, ţineţi seama că sînt înarmat...“

Toată dimineața se învîrti fără vreun rezultat prin halele cazanelor, la turbine, la generatoare. Nu reuși să-l vadă pe om. Surprindea pe cîte doi-trei inși stînd de vorbă în șoaptă, într-un colț al halei, cu ochii-n toate părțile ; cînd se apropia, îl salutau zîmbind și se împrăștiau...

Continuă să vegheze pînă spre seară, apoi se întoarse la statul major să dea raportul. Se simțea puțin umilit de insuccesul lui.

— Nu sînt indicii că au organizat ceva, raportă colonelului.

— Era normal. Au văzut că nu le merge și s-au potolit.

— Ăștia să se potolească ? protestă omul adus de spate. Îi cunosc destul de bine și nu-mi fac iluzii. Toată ziua au șușotit pe la colțuri. Eu zic că trebuie întărită paza. Nu știm ce se poate întîmpla...

— Dac-am pune o companie în fiecare atelier din București, unde-am ajunge ? Dumneata fă ce ți se ordonă : te duci acolo și încerci să depistezi pe eventualii agitatori.

Ce-aș mai rîde să vă învețe nițel minte, își spuse omul adus de spate plecînd de la statul major. Nu putea să-i sufere pe acești prusaci îngîmfați, care disprețuiau subtilitățile muncii serviciului secret și socoteau că forța pumnului poate obține orice...

Rămase cîteva zile la rînd, pînă seara tîrziu, în uzină. Dar nu se petrecu nimic demn de luat în seamă. Abia în ziua de Anul Nou, cînd primi încuviințarea să stea acasă, înțelese : hoinărind prin oraș, văzu ici și colo tramvaiele electrice imobilizate pe linii, fără pasageri și fără vatman. Au întrerupt curentul, își spuse înfiorat. Trebuia să ne așteptăm la asta, domnule colonel !

Opri o birjă, își arătă *ausweiss*-ul de funcționar al administrației militare germane și porunci birjarului să-l ducă în goana mare la uzina electrică. Văzu de departe fumul ieșind pe coșuri, așadar cazanele funcționau. Atunci unde să fie lovitura ? se întrebă coborînd din trăsură.

Îl găsi pe comandantul uzinei electrice în sala turbinelor, împreună cu tălmaciul și nelipsitele santinele.

— Uită-te și dumneata, izbucni ofițerul văzîndu-l. Au lăsat tramvaiele fără curent.

— Care-i cauza ? Din punct de vedere tehnic, vreau să spun.

— Am cercetat. Presiunea de la turbine e de vină. S-a redus vidul și asta a determinat scăderea randamentului electric. Mai departe e misiunea dumitale să stabilești care-i cauza.

Omul adus de spate se gîndi puțin.

— S-o luăm metodic, spuse. Cine-a fost de serviciu noaptea trecută ?

— Individul de colo, spuse ofițerul arătînd cu capul spre geam.

Lîngă geam stătea un lucrător mic de statură, cu fața uscată și ochii duși în fundul capului. Era mînjit de ulei pe obraz și pe mîini, iar atitudinea corpului trăda o oboseală cumplită. Omul adus de spate făcu doi pași spre el :

— Dumneata ai făcut de serviciu astă-noapte ?

— Eu, spuse muncitorul cu glas stins.

— Numele ?

— Iosif Dumitrescu.

— Și ieri, în cursul zilei ?

— Tot eu.

Omul adus de spate aruncă o privire comandantului uzinei, care rămăsese nemișcat și privea arogant în jurul lui.

— Păi cîte ore ai lucrat dumneata ?

— Faceți socoteala, spuse Iosif Dumitrescu ridicînd din umeri. Mai ține cineva cont de ore ?

— Răspunde precis la întrebare, se răsti omul adus de spate.

— Vreo douăzeci de ore.

— Și liber ?

— Liber... să spună dumnealui.

Arătă cu un gest spre comandantul uzinei. Omul adus de spate traduse dialogul. Ofițerul se dezvinovăți inciudat :

— Am ordin să asigur funcționarea uzinei. Oamenii refuză să vină la lucru. Mă descurc cu cei pe care-i am.

Omul adus de spate se întoarse către muncitor, care nu înțelesese nimic din scurtul dialog desfășurat în limba germană.

— Ai făcut-o intenționat ? continuă el interogatoriul. Vorbește acum, cît te-ntrebăm cu frumosul. Cei de la poliția de siguranță se poartă ceva mai aspru.

— Dacă mă arestați pe mine, credeți că s-a terminat ? rîse Iosif Dumitrescu. N-o să-i arestați pe toți. Uzina asta nu merge singură.

— Ne amenințí ?

— Vă previn. Vreți să meargă uzina, nu-i așa ? Atunci îndepliniți cererile noastre. Altfel....

— Dar vi s-a dat satisfacție, știți bine.

— Vrem să se întoarcă inginerul Polizu. Și vrem un program omenesc de lucru. Pînă atunci, uzina stă. Asta-i tot. Și-acum, dacă vreți, puneți-mi cătușele...

— Nu am ordin, spuse omul adus de spate.

Făcu iarăși cale-ntoarsă. La statul-major nu era nimeni. Se supără, se certă cu santinela, ceru să fie chemat ofițerul de serviciu. Acesta arăta nedormit, și duhnea a băutură de la o poștă. Ascultă plictisit, căscînd și încercînd să înțeleagă de ce era nevoie să ia imediat legătura cu excelența sa. Cînd se înduplecă, află la telefon că excelența sa nu se află în București. Era invitat la o petrecere organizată de un coleg de promoție, undeva la țară.

Omul adus de spate îi mulțumi iritat și porni spre casă, privind cu satisfacție amară tramvaiele imobilizate de-a lungul bulevardului.

...Abia după cîteva zile, cînd mașina birocratică a administrației militare izbuti să priceapă despre ce e vorba, inginerul Polizu reveni la postul lui și tramvaiele de pe bulevard înviară ca prin minune. Omul adus de spate fu unul dintre primii pasageri. Se ducea la colaboratoarea lui ca să-și descarce iarăși, în fraze ocolite, veninul adunat în suflet. Dansatoarea îl primi cu o sticlă de coniac neîncepută.

— A fost mare depozitul negustorului dumitale, o ironiză el privind în zare licoarea limpede, aurie, care strălucea blînd în lumina candelabrului.

2.

Într-o dimineață de la sfîrșitul lui ianuarie, Victoria ieși ca de obicei la cumpărăturile zilnice. Se opri uimită în pragul casei, neînțelegînd ce se petrece. Strada avea o înfățișare stranie, cu totul deosebită de zilele obișnuite. Minerii, pe care în toate diminețile îi vedea grăbind spre mina de la marginea orașului, se învîrteau acum în Piața Breslelor, parcă așteptînd ceva. Printre femeile care tot așa, nu se duseseră la lucru, o zări pe una dintre membrele comitetului, lucrătoare la stația de spălare a minereului.

— 'Mneața bună, o salută. Da ce-i, Amalia, ce se petrece ?

— E grevă la mină, doamnă profesoară. Oamenii au zis că nu mai intră în șut. În tot Ardealul s-a hotărît grevă. Vrem pace, doamnă profesoară, și vrem drepturi pentru românii noștri...

Un bărbat înalt, purtînd surtuc făcut în casă, se urcă pe treptele Turnului Breslelor și spuse cu glas răsunător :

— Fraților, dați-vă mai aproape să ne sfătuim o țîră.

Muncitorii se apropiară, legănîndu-și gențile cu merinde. Arătau veseli și emoționați de acest eveniment.

— Grăiește, bade Sîngiorzan ! îl îndemnară.

— Frați mineri, organizația social-democrată ne-a chemat în această zi să încetăm lucrul. Odată cu noi, în Transilvania și-n toată împărăția milioane de muncitori au încrucișat brațele ; galeriile minelor au rămas pustii, la forje s-a stins focul, s-a oprit lucrul în toate fabricile. Strigătul nostru este izvorît din suferință. Vrem pace ! Nu noi am hotărît acest război. Nu vrem să ne mai jertfim copiii și frații pe fronturi străine ; e timpul să ne cerem dreptul. Vrem să fim liberi ! Nu este drept ca o națiune să asuprească alte națiuni. Omenirea privește cu încredere spre Rusia, unde revoluția a biruit puterea capitaliștilor și marilor proprietari ! Lenin și partidul său au hotărît să pună pace și să le dea popoarelor libertate și drept de a-și conduce singure destinul. Avem și noi, românii din imperiul Austro-Ungariei, acest drept pe care-l au toate neamurile de sub soare. Să ne unim glasul în îndoitul strigăt al inimilor noastre : Pace ! Libertate !

— Pace ! Libertate ! strigară minerii adunați în piață.

— Nici măcar a ne organiza în sindicate nu ne este îngăduit... Cine să apere dreptul proletarilor ? Patronii și slujitorii lor credincioși ? N-o vor face niciodată. Trebuie să ne unim noi înșine, să alcătuim o putere în stare să se împotrivească asupritorilor...

Victoria tresări. Pe lîngă ea trecu în grabă jandarmul însoțit de doi soldați înarmați. Urmări cu inima strînsă ce se petrece. Jandarmul se opri în mijlocul străzii, la cîțiva pași de cei adunați în jurul oratorului.

— Încetează imediat, strigă jandarmul. Te somez în numele legii.

— N-ai dreptul să mă oprești, spuse oratorul. Nu încalc cu nimic legea. Așa cum vă spuneam, fraților...

— Încetează, repetă jandarmul. Faci agitație împotriva guvernului...

Un cor de huiduieli îi răspunse. Jandarmul făcu un semn. Cei doi soldați se strecurară prin mulțime : șovăind, muncitorii le făceau loc cu greu, încercau să-i împiedice în drumul lor către oratorul care rămăsese cu fruntea sus, pe scara de marmură.

— Înapoi, strigă un miner cu statură de uriaș, ieșind în calea soldaților. Nu îngăduim să vă atingeți de el !

Mulțimea tălăzui. Strigăte puternice țîșneau ca niște limbi de flăcări peste rumoarea nedeslușită a sutelor de oameni adunați în piață.

— Nu ne sperie armele voastre !

— Vrem dreptate și pace, asta nu-i o crimă !

— Înapoi, soldați !

— Pa-ce ! Pa-ce ! Pa-ce !

Soldații ezitară. Victoria văzu vîrfurile baionetelor sclipind deasupra capetelor cu pălării și căciuli negre. Apoi, la porunca jandarmului, dată în silă, baionetele se strecurară afară din mulțime. De astă dată, minerii le făcură în grabă loc să treacă.

— Uite, nu ne-atingem de el, strigă ascuțit jandarmul. Dar duceți-vă la lucru. Domnul subprefect a primit ordine categorice. Vrem liniște în oraș. Nu ne siliți să îndreptăm arma asupra cetățenilor. Nu dați ascultare agitatorului. Cererile voastre se vor rezolva pe calea legii. Să vină doi parlamentari să discute...

— Nu avem ce discuta, spuse oratorul. Greva noastră face parte din marea grevă a muncitorilor din imperiu. Spuneți domnului subprefect că vrem pace și drepturi de națiune liberă, și pîine, și libertate, și dreptul de a avea o organizație sindicală. Ne poate da toate acestea domnul subprefect ?

Mulțimea se frămîntă iarăși :

— Parcă subprefectul are pacea în buzunarul de la jiletcă !

— El nu poate porunci decît jandarmilor să ne înhațe !

— Mai bine i-am face o scrisoare, s-o trimită la minister !

— Că mult le pasă lor de scrisorile noastre !

Jandarmul se înălță pe vîrfuri, își scoase chipiul înalt, cu pană de păun, și-l flutură deasupra capului :

— Oameni buni ! Ascultați la mine ! Pe mulți vă cunosc și mă cunoașteți. Nu vă ridicați împotriva autorității ! Duceți-vă la muncă și trimiteți plîngerile voastre la subprefectură. O să fie citite cu grijă. Dar nu vă răzvrătiți !

Huiduielile se porniră iarăși. Oamenii rîdeau de încurcătura jandarmului. Îl știau de totdeauna plin de sine și împărțind porunci și mustrări în oraș. Dintr-o notă a lui, mulți oameni ajunseseră la închisorile și lagărele din pustă. Dar acum îi ruga pentru prima oară-n viața lui ; și oamenii, mulți, umăr la umăr, cutezau să-l înfrunte.

— Așadar, se auzi iarăși glasul oratorului, trebuie să ne unim cu toții și să ne cerem dreptate. Domnul jandarm împărătesc ne amenință cu închisoarea ; dar cîte închisori ar trebui ca să pedepsească pe toţi cei ce se ridică împotriva asupririi ? Şi-apoi povestea cu închisoarea nu e nouă ; mulţi dintre noi au auzit-o demult. De fapt, toată ţara, atîta vreme cît cenzura împestriţează cu rînduri albe paginile gazetelor noastre, atîta vreme cît n-avem drept să vorbim limba noastră şi să ne dăm copiii la învăţătură românească, toată ţara este o uriaşă închisoare !

— Aşa e ! strigară ascultătorii. Dă-i înainte, bade Sîngiorzan !

Deodată, din susul străzii se auziră tropote grăbite.

— Armata ! Au trimis honvezii asupra noastră ! strigară oamenii.

— Vor să ne sperie !

— Jos teroarea ! Vrem pace şi dreptate !

— Pace şi dreptate !

Locotenentul din fruntea escadronului îşi opri calul în preajma jandarmului, într-o latură a adunării. Se ridică în scări, trase sabia, o flutură ca pe un fulger alb peste capetele mulţimii :

— Vă somez să vă împrăştiaţi ! Am ordin să fac uz de armă în caz de nesupunere.

Omul de pe trepte se înfruntă cîteva clipe în tăcere cu ofiţerul, pe deasupra capetelor. Apoi privi în stînga lui : pe strada dinspre gară se apropia în marş forţat o companie, cu toboşarul în frunte ; pesemne sosise chiar atunci, cu trenul. De sus, de pe trepte, văzu cum mulţimea şovăie. Unii îşi trăgeau pălăriile pe ochi şi încercau să-şi facă loc spre margine ; alţii, surprinşi de apariţia neaşteptată a călăreţilor, se strecurau cu capu-n jos spre străzile lăturalnice.

— Ne vom împrăştia, spuse liniştit Sîngiorzan. Nu vrem vărsări de sînge. Duceţi-vă la mină, oameni buni. Trag nădejde că greva noastră a atras luarea-aminte a celor mari. Se mişcă ceva în lume, aşa să ştiţi. Ideea naţională şi democratică a prins aripi, ea nu va putea fi niciodată smulsă din sufletele noastre.

Victoria privi întristată cum minerii se întorceau să plece rînd pe rînd, privegheaţi de chipurile impasibile şi încruntate ale călăreţilor împărăteşti. Se întoarse acasă, cu gînd să facă avocatului o relatare cît mai fidelă a ceea ce văzuse și auzise.

Peste drum de casa avocatului, rezemat de-un copac, stătea jandarmul. Victoria vru să pară că nu-l vede, dar el făcu un pas înainte și o salută cu un respect țeapăn. În casă, avocatul stătea în picioare lîngă fereastră.

— Ce se-ntîmplă ? strigă el cînd o zări în ușă. Am auzit larmă în piață. Aş fi vrut să ies, dar m-am pomenit cu cătana împăratului în fața casei.

— A fost manifestație mare, povesti Victoria înfrigurată. Sîngiorzan, socialistul de la mină, a dat vorbă oamenilor să nu mai intre în șut. Apoi au venit jandarmii. L-au somat pe Sîngiorzan să înceteze, dar el vorbea mai aprig oamenilor : „Atîta vreme cît cenzura împestrițează cu rînduri albe paginile gazetelor noastre, atîta vreme cît n-avem drept să vorbim limba noastră și să ne dăm copiii la învățătură românească, toată țara este o uriașă închisoare !"

— Chiar așa a spus ? se miră avocatul.

— Întocmai. Pe urmă s-au arătat honvezii. Ofițerul lor a ridicat sabia și a spus că are ordin să facă uz de armă. Sîngiorzan nu s-a pierdut cu firea ; a dat poruncă oamenilor să se împrăștie la casele lor și a spus că greva a fost spre luarea-aminte a celor mari.

— Foarte frumos, spuse avocatul. Rău îmi pare că n-am fost și eu de față. Dar să vă amintiți vorbă cu vorbă, doamnă profesoară, și să punem pe hîrtie toată întîmplarea. Voi face un articol la „Adevărul". Voi pune acolo cuvintele lui Sîngiorzan și amenințările jandarmilor. Să știe muncitorimea din toată împărăția ce s-a petrecut în orașul nostru. Așa, sînt încredințat că vor căpăta curaj și alții. Să pregătim spiritele pentru luptele mari ce ne așteaptă...

3.

— Eu zic să-i mai supărăm nițel pe nemți, spuse Sfarmă-Piatră. Mă gîndesc că la curtea lui Drăgoescu s-a așezat o comandatură. Divizie, brigadă, ce-o fi.

— E bun și-un simplu post de pază, mormăi Crivăț. Cunoști locurile ?

— Am fost argat doi ani la Drăgoescu ăsta. Avea doi băieți, îi ținea la școală, la Paris. Veneau vara în vacanță și-i întovărășeam la plimbare cu caii, prin pădure. Cînd au venit nemții, boierul a fugit în Moldova. Ținea cu Brătianu și i-a fost teamă. Și nemții și-au așezat comandatura în conacul lui.

— Și cum zici să facem ?

— Păi lîngă conac e moara. Între moară și conac sînt grajdurile cu fîn. Dacă ne strecurăm în moară, e ușor să scăpăm o făclie sau cîțiva tăciuni în podul grajdului. Așteptăm o seară vîntoasă. De la grajd, focul se-ntinde ușor...

Crivăț îi privi pe ceilalți. „Nebunul“ încuviință tăcut din cap ; maistrul Năstase aruncă țigara departe în zăpadă și spuse scurt :

— Să-ncercăm.

— Atunci, spuse Crivăț, să ne gîndim. Cîlți avem destui, în coliba de la stînă. Dumneata, meștere, cred că te pricepi să faci niște făclii pe cinste. Nea Mihai, dumneata du-te și cere hangiului de la răspîntie niște gaz. Eu rămîn să păzesc bordeiul. Mă gîndesc că un pribeag cu mintea rătăcită s-ar putea strecura ușor în sat și la moară, să vadă cum stau santinelele și cam pe unde-am putea să pătrundem acolo la vreme de noapte...

„Nebunul“ se așeză pe marginea șanțului, după obiceiul lui, și începu să vorbească repede. Oamenii se adunau treptat ; mai întîi copiii curioși, apoi cîteva babe, pe urmă bărbații din sat — unul șchiop, cu o capelă ostășească în loc de pălărie, altul cu pantaloni de călăraș cu schimbul și purtînd opinci îndesate cu paie, și un tinerel șchiop. Un copil veni aproape, rozînd un colț de mămăligă rece.

— Unde-i tac-tu, mă ? îl întrebă „nebunul“.

Copilul se feri într-o parte, încercă să se ascundă îndărătul oamenilor, care-l opriră, rîzînd nemilos :

— Cu tine vorbește, țîcă. Răspunde-i !

— Tata-i la nemți, la pușcărie. S-a bătut cu santinela și l-au închis.

— Fericiți cei săraci cu duhul, spuse „nebunul“. Să porți căciula lui, că a ta ți-a rămas mică. Și-acuma o să-ți spun povestea cu lupul și mielul.

— O știu, zise copilul.

— Poate n-o știe lumea, zise „nebunul“. Să v-o spun, oameni buni. A intrat lupu-n stînă și cînd să fure mielul, au sărit berbecii pe el cu coarnele...

— Asta-i numai în poveste, rîse unul dintre țărani.

— Împungi și te pomenești cu baioneta neamțului în spinare, adăugă altul.

— Mi-ar trebui oleacă de mălai, spuse iar nebunul. Care din voi a măcinat zilele-astea ?

— Păi ce să măcinăm ? Nisip ? Nu ne-au lăsat nici un bob de porumb. Cică fac spirt din el să pună la mașini.

— Mașinile-s lucrul diavolului. Păi voi de ce mai aveți moară ? Ori s-au cuibărit în ea șobolanii ?

— Șobolanii cu două picioare, neică, spuse țăranul cu pantaloni de călăraș. Au făcut baie din moară ; sîmbăta dau foc la cazan și vin soldații lor să se scalde.

— Și cînd nu se scaldă ei vă lasă pe voi ?

— Eah ! Pun caraulă la ușă, să nu intre nici pasărea.

„Nebunul“ își scoase căciula jerpelită și-și scărmănă chica sură.

— Nu mi-ar prinde rău o baie. Dar nu pot s-aștept pînă sîmbătă. Mă duc acuma, poate răzbesc.

— Du-te. În loc de baie, poate te pomenești cu un glonț în bucă, spuse iarăși țăranul.

— Aruncă ei gloanțele așa lesne ?

— D-apoi cum ? ! Pe-un băiat l-au prins pe stîlp, cînd tăia sîrmele. Zece inși l-au luat la țintă.

— Ptiu, drace ! zise nebunul scuipîndu-și în sîn. Ăștia îs cu Mamona, tartorul și anticristul. Dar nu vă pierdeți firea, frați creștini. Adevăr zic vouă, cei de pe urmă vor fi cei dintîi. Și cine trage sabia, de sabie o să piară. Crede și te vei mîntui, așa zice la Scriptură.

— Săracul, iar o ia pe miriște, îl compătimi în șoaptă o femeie.

„Nebunul“ se ridică de pe șanț, își scutură zăpada de pe cojocul murdar, își îndesă căciula pe cap. Oamenii îi făcură loc să treacă ; tocmai atunci se apropie un ofițer cu sabie și cu coif strălucitor.

— *Was mahen sie ?* se ploconi „nebunul“.

Ofițerul îl privi cu dispreț și se răsti la oameni :

— Ce v-ați adunat aici ? Ce mai puneți la cale ? Cînd vă chemăm la corvoadă parcă-i satul pustiu.

Oamenii se depărtară cam fără chef. Rămaseră la o distanță prudentă, să vadă ce se petrece. Ofițerul se apropie de „nebun“, îi ceru actele.

— N-am acte. Sînt liber ca pasărea cerului, colind satele și trăiesc din mila creștinilor.

— Să pleci din satul ăsta, altfel ai de-a face cu mine !

— O să plec, spuse „nebunul“. Dar pe urmă o să mă-ntorc. Mai bine dă-mi o țigară, domnule comandant.

— Ți-am spus să pleci, zbieră ofițerul și se îndreptă către soldatul care-l însoțea : Du-l pînă la marginea satului, și să nu-l mai prind pe-aici. Dacă află excelența sa... Auzi, pasărea cerului !

Se depărtă țanțoș, în vreme ce actorul pornea la drum cam în silă, escortat de santinela tăcută.

Bordeiul din pădure se umpluse de fum. Meșterul Năstase înjura și sufla-n foc. Cînd actorul deschise ușa, se opri uimit. Înțelese ce s-a întîmplat și se aplecă spre vatră, împingîndu-l ușurel pe meșter.

— Nu te cunoaște, spuse el în glumă. Am lipsit două zile și gata, nu mai merge nimic ca lumea. Ce v-ați face fără mine ?

— Chiar așa, spuse meșterul. Mă pricep să sting focul, mai bine decît să-l aprind.

— Trebuie să înveți, spuse actorul mustrător. O să avem nevoie de știința asta cît de curînd.

— Serios ? Cum e p-acolo ?

— Bine. Moara au făcut-o baie pentru soldați, că are cazan zdravăn. O păzește o santinelă. Prin sat umblă mereu patrule, la curte e pază ca la palatul regal. Numai la moară e nădejdea...

Într-o seară de februarie se dezlănțui o vifornița urîtă. Ploaia amestecată cu zăpadă curgea fără-ncetare din cerul fumuriu ; vîntul o spulbera încolo și-ncoace, în valuri subțiri și nestatornice ; totuși iarna nu mai avea putere ; cum ajungeau pe pămîntul ud fulgii de zăpadă se topeau ; numai pe frunze se așternu, pentru scurtă vreme, o pojghiță albă și sclipind de umezeală.

Pe înserat, după ce se încredință că vîntul n-are de gînd să stea, Crivăț își luă pușca și dădu semnalul de plecare. Mica ceată se înșiră, în urma căpitanului, plescăind cu încălțările prin pămîntul vîscos al potecii. Pădurea era pustie ; se auzeau numai vîntul urlînd printre ramurile încă golașe ale copacilor, și, într-o cadență aproape ostășească, pașii celor patru luptători. Cărarea tăia pădurea și ajungea într-o latură a satului. Către miezul nopții ajunseră la primele case. Drumul plin de băltoace le îngreuna pașii. Din capătul uliței se ivi o patrulă călare. Soldații vorbeau încet între ei, și își luminau drumul cu o lampă electrică. Cei patru se făcură una cu șanțul drumului, așteptară cu mîna pe trăgaciul armelor pînă trecu patrula. Apoi Crivăț le șopti să se ridice și să-și șteargă noroiul de pe cojoace.

— Nemții sînt punctuali, spuse el cu glas coborît. La miezul nopții au să schimbe santinela ; după asta, Sfarmă-Piatră să aibă grijă de santinelă, dar fără gălăgie, se-nțelege. Dumneata, meștere, o să stai împreună cu el de pază în locul santinelei. Dacă e ceva, faci ca bufnița. Noi doi o să ne urcăm în podul morii cu cîlții și bidonul de gaz. Ați înghețat ?

— Nici mult nu mai avem, rîse actorul. Nu știam că-n șanțurile astea apa e așa de rece.

— Păzea ! La loc în șanț ! porunci Crivăț.

Patrula se întorcea în pasul domol al cailor. De astă dată, ostașii mergeau cu capu-n piept, înfășurați în pelerine. Cercetaseră o dată drumul, de la ultimele case și pînă-n marginea pădurii ; păreau siguri pe ei. După trecerea lor, cei patru ieșiră iarăși la iveală. Porniră încet, călăuziți de țăran, spre moară. Auziră glasuri și văzură lumină ; se schimbau santinelele și șeful gărzii cerceta împrejurimile. Apoi pașii cadențați ai gărzii se depărtară către intrarea conacului.

— Acum, spuse Crivăț. Aveți grijă, fără pic de zgomot !

Sfarmă-Piatră se apropie tiptil de santinelă. Aruncă o piatră într-o parte — un străvechi vicleșug menit să abată atenția ostașului din post. Acesta își luă arma de pe umăr și se duse după colțul morii, unde căzuse piatra. Țăranul făcu un salt neauzit, ca de pisică ; ajunse fără zgomot lîngă zid. Crivăț se încordă ; era clipa decisivă. Cel mai mic zgomot ar fi zădărnicit totul ; dar Sfarmă-Piatră avea dibăcia lui de a călca ușor, asemeni fiarelor din pădure. Se auzea doar țîrîitul ploii. Îi ghici silueta în cadrul ușii mari, negre, apoi văzu nedeslușit santinela înapoindu-se de după colțul clădirii. Un zgomot înăbușit, arma santinelei lovită de perete, apoi glasul șoptit al țăranului :

— Gata !

Alergară spre ușa morii. Sfarmă-Piatră vîrî un fier în belciugul încuietorii vechi. Ușa se desfăcu repede. Crivăț și actorul se strecurară înăuntru și urcară treptele de lemn care scîrțîiau ușor.

După două minute, pe fereastra morii zburară cîteva torțe aprinse ; acoperișul de stuf al grajdului luă foc ; cei doi mai aruncară cîteva șomoioage, neaprinse, dar bine îmbibate cu gaz, și coborîră în goană scările. Auziră împușcăturile santinelelor care dădeau alarma ; la ușa morii, ceilalți îi așteptau cu armele gata.

— Fuga spre pădure, spuse Sfarmă-Piatră. Eu rămîn să v-acopăr retragerea. Oricum, cunosc drumul...

Cei trei porniră în fugă pe drumul acoperit de apă. Auziră în urmă cîteva focuri, dar nu se opriră. Curînd se afundară în întunericul ocrotitor al pădurii. În urma lor tropăiau caii patrulelor...

Sfarmă-Piatră îi ajunse din urmă abia în zori. Era de nerecunoscut sub crusta de noroi. Abia i se mai vedea albul ochilor.

— A fost petrecere mare, povesti el. Mai întîi trăgeau la nimereală de-a lungul ulițelor ; m-am vîrît sub un podeț și-am așteptat. Pe urmă a venit un ofițer și a-nceput să dea porunci, încercau să stingă focul. După aia, au început să scoată din conac muniții, lăzi cu hîrtii și ce-or mai fi avut de preț. Vîntul a dus scînteile la streașină, grinzile s-au aprins, toată lumea răcnea, neștiind încotro s-o apuce...

— Nu ți-a fost teamă ? îl întrebă Crivăț.

— Mai mult frig. Ofițerul acela se oprise tocmai lîngă podețul unde eram ascuns ; îl auzeam cum țipă la soldați și cum își aprinde luleaua. Mă fraților, și-mi ardea buza după o țigară !

— Ia de-aici, spuse Crivăț. Ai meritat-o.

— Cînd m-am ascuns sub podeț m-am gîndit că n-o să scap din mîna lor. Au înconjurat satul cu călăreți. Au scotocit curțile și ulițele. Și prin copaci se urcau să vadă dacă nu-i cineva acolo. Numai la picioarele mai-marelui lor nu le-a dat prin cap să caute.

— Mă gîndesc la oamenii din sat, spuse Crivăț. Au să-i cam sîcîie.

— N-au ce să le facă, spuse meșterul potolit. Nimeni n-a văzut, n-a auzit nimic. Cel mult au să amendeze comuna. Asta-i obiceiul lor. Își mai întregesc vistieria...

Porniră voioși la drum spre bordeiul din pădure.

4.

Omul adus de spate făcu o grimasă care voia să fie zîmbet cînd o văzu venind să-i deschidă. Geamlîcul colorat care adăpostea intrarea casei așternea pe fața dansatoarei dungi violet și roz. Ea deschise și el intră scuturîndu-și îndelung zăpada de pe picioare.

— Intră o dată, îl zori ea. Vrei să faci impresie bună stăpînei casei ?

— Truc simplu, învățat în copilărie. Niciodată nu trece neobservat. Ei, dar ai făcut schimbări pe-aici.

— Ah, pianul, se prefăcu ea indiferentă. L-ai și văzut. L-am luat de la un plutonier, pe cîteva sticle de coniac.

Armata imperială tremură de frig, coniacul e la mare preţ acum.

Spionul îşi dezbrăcă paltonul, îl agăţă în cuier lîngă blana ei somptuoasă, intră în salonul bine încălzit, frecîndu-şi mîinile roşii de frig.

— Unora le prieşte de minune războiul ăsta, spuse el muşcător.

— Sper că n-ai venit să-mi cauţi ceartă.

— Nu. Vreau să-ţi amintesc că mai ai şi datorii. Dacă nu eram eu, acum te rugai pe la uşile teatrelor pentru un angajament.

— Un păhărel ? îl invită ea. Poate te mai îmblînzeşti.

— Crezi că beau chiar aşa, la orice oră ? Sînt în timpul serviciului. Ar trebui să te simţi şi tu tot aşa, în timpul serviciului.

Dansatoarea luă o mină serioasă, plecă privirea.

— E adevărat că-n ultima vreme n-am mai avut de lucru.

— Şi eşti gata să îndeplineşti orice însărcinare...

— Ei, făcu ea modest.

— Ţi-am găsit o treabă uşoară şi frumoasă. Faci o plimbare pînă la Ploieşti.

— Eu credeam că pînă la Viena...

— La Viena e frig şi cam lipseşte pîinea. Nu-i invidiez pe cei rămaşi acolo.

— Şi ce să fac la Ploieşti ?

Omul adus de spate se aşeză în fotoliu, în faţa căminului, luă sticla şi-şi turnă un deget de coniac. Păru că-şi adună gîndurile.

— E o poveste mai lungă, începu el. Trebuie să ţi-o spun de la capăt, ca să înţelegi bine ce ai de făcut. O misiune uşoară, dar delicată.

— Povestea, spuse ea scurt.

— A fost odată un ofiţer român din Ploieşti. Ostaş bun, omenos în timp de pace şi viteaz în timp de război. Decorat pentru acţiuni îndrăzneţe pe frontul din Ardeal şi avansat de la căpitan la maior. Rănit la Cîmpulung ; după însănătoşire a revenit la batalionul său. În vară îl găsim tot în fruntea batalionului, între unităţile venite să apere Mărăşeştii. Rezistă o săptămînă, cu trupa mereu împuținată ; dă contraatacuri pline de succes. I se încredințează un regiment pe care-l reorganizează chiar acolo, în prima linie. „Atacul în cămăși“ de care s-a vorbit atîta, se pare că e opera regimentului său. Înconjurat la Cosmești, maiorul cu o mînă de soldați acoperă retragerea comandamentului brigăzii, rezistă pe poziție pînă-n ultima clipă și cade prizonier împreună cu ultimii supraviețuitori.

— Frumoasă carieră, spuse dansatoarea. Păcat că a avut un sfîrșit neplăcut.

— Povestea abia acum începe, accentuă omul adus de spate. Să capturezi un comandant de regiment din prima linie a Mărășeștilor, un om cu prestigiu în toată armata, citat prin ordine, decorat... îți închipui ce bucurie pe generalii noștri. Au încercat să-i smulgă informații — rezultatul e ușor de ghicit. Au schimbat tactica. Există în București un anume colonel Sturza, piesă prețioasă pe tabla de șah a serviciului secret. Iarna trecută, acest colonel a încercat să treacă la noi cu brigada pe care-o comanda, dar trupa nu l-a urmat. Ai noștri l-au îndemnat să alcătuiască o armată din partizani ai Puterilor Centrale ; anul trecut am colindat lagărele de prizonieri români ca să recrutez oameni.

— Și ai izbutit ?

— Deocamdată această armată e formată numai din colonelul Sturza, spuse încet omul adus de spate. Șefii au părerile lor în legătură cu spiritul ostașului român. Părerile acestea nu s-au potrivit cu realitatea.

— Am cunoscut și eu un ofițer român, murmură Fräulein Grete. Dar nu cred că e momentul să vorbim despre el.

— Și nici despre calitățile lui de țintaș cu pistolul, zîmbi amar omul adus de spate. Oricum, era noapte și asta m-a salvat. Cîteva săptămîni de suferință n-au făcut decît să-mi crească acțiunile în fața șefilor...

— Să revenim la maiorul din Ploiești, propuse dansatoarea.

— Să revenim. Cum ți-am spus, după ce și-au dat seama ce captură prețioasă au în mînă, domnii generali ai noștri s-au gîndit că viteazul comandant de regiment ar fi o momeală bună pentru alți prizonieri. Generalul von Morgen i-a făcut onoarea unei întrevederi. L-au dus apoi la Ploiești să-și vadă familia ; la București însuși ministrul de interne girant a stat de vorbă cu el, încercînd să-l atragă de partea colonelului Sturza. Toate insistențele au fost zadarnice, omul cerea să fie tratat ca un simplu prizonier, a refuzat poziția nouă ce i se oferea, și-a manifestat credința în rege și așa mai departe. Asta i-a supărat foarte mult pe șefii noştri ; nu se aşteptau la un asemenea eșec. Au hotărît să se răzbune. Omul zace acum într-un lagăr de represalii în Germania, lagăr care nu figurează în evidența Crucii Roșii. Iar acolo nu doarme pe saltea de puf. Dar s-au gîndit că suferințele fizice nu-s deajuns. Au hotărît să-l distrugă și moral, să-l pedepsească și prin alte mijloace. Aici începe misiunea ta. Omul trebuia discreditat în fața compatrioților lui ; orașul să-i privească familia cu suspiciune, iar dacă se încheie pacea, la întoarcerea din lagăr să-l hăituiască prin tribunale. Te duci așadar la Ploiești. În tren intri-n vorbă cu lumea, aduci vorba despre el. A fost rănit ? De fapt, este un caz de automutilare, ca să scape de front. O acuzație ca asta e destul ca să-l aducă în fața plutonului de execuție. Pe urmă, ce-a căutat la Ploiești, ca prizonier ? De ce i s-a făcut favoarea de a-și revedea familia ? Se spune că l-a avut pe mareșalul Mackensen în mînă, dar l-a făcut scăpat în schimbul unei sume importante și așa mai departe...

— Bine, dar e absurd. Cum să-l captureze tocmai pe mareșal ?

Omul adus de spate rîse superior pe deasupra paharului cu coniac :

— O poveste cu cît e mai absurdă, cu atît se răspîndește mai repede. Cetățeanului de rînd îi plac poveştile în care sînt implicate personalităţi. Psihologia mulţimii, știi ? Totul e să creezi semne de întrebare. Ce-a căutat maiorul la București ? Ce-a vorbit cu girantul ministrului de interne el, un ofiţer prizonier ? Și mai departe : cum a căzut prizonier ? Nu cumva a vrut să ia calea lui Sturza ? Poate chiar era omul lui Sturza. Ce-a făcut cu documentele şi hărţile regimentului ? Cît a primit pe ele de la comandamentul german ?

— Bine, dar omul dumitale nu era singur pe front. Poate dovedi cu martori că e nevinovat.

— De unde să ia martori ? Unii au murit în luptă, alții s-au risipit la alte unități. Sînt prizonieri, bolnavi în spitale, dispăruţi. Şi deocamdată n-are nimeni vreme să facă investigaţii. Zvonul trebuie răspîndit repede și pe mai multe căi odată. O vorbă aruncată în tren, o șoaptă la cafenea, destul de tare ca să fie auzită la mesele vecine ; o aluzie strecurată unei femei vorbărețe din cartierul lui... Ploieştiul nu e Berlinul sau Parisul ; e un oraș de provincie ; oamenii se cunosc între ei, un comandant de batalion e cineva, bărbații din oraș au făcut armata sub comanda lui, femeile l-au văzut la defilare în fruntea trupei, mamele l-au pîndit ca pe un viitor ginere...

Fräulein Grete alesese pentru călătorie clasa întîi, acolo unde presupunea că vor călători oameni cu o anumită poziție socială în oraş. În compartimentul confortabil dar neîncălzit se urcaseră pe rînd un ofițer german gras şi îngîmfat, care privea peste capetele tuturor și-şi potrivea mereu monoclul, și un negustor cu mustață care privea nerăbdător peronul, aşteptînd pe cineva. În ultima clipă cel aşteptat veni — un alt negustor, cu obrajii congestionați și voce hîrîită, care-l vesti la ușă că prețul cerealelor era în creştere, fapt care părea să-l bucure. Mai veni o doamnă în vîrstă, purtînd voaletă de mare doliu, însoţită de o tînără plînsă, îndoliată și ea. După plecarea trenului, discuţia să închegă repede ; dansatoarea cu figura ei angelică, cu ochii albaştri nevinovaţi, cu căciulița de blană albă care-o făcea să semene cu o păpușă, deveni ţinta galanteriei celor doi negustori.

— Păcat că nu-i mai cald, spuse mustăciosul privind cu jind gulerul de blană, strîns la gît, al dansatoarei. Trebuie să stăm cu paltoanele pe noi...

— Bine că ne putem deplasa și-aşa, rîse celălalt. Să ne putem vedea de afaceri...

— Sau de necazuri, spuse Fräulein Grete. Îmi caut fratele de luni de zile. A fost rănit pe front şi a căzut prizonier. Umblu din spital în spital să-i dau de urmă.

— Păi nu ştii regimentul în care lupta ? întrebă mustăciosul.

— Regimentul de Prahova, atîta știu. Secretul, timp de război, știți bine... A fost subalternul ofițerului acela, din Ploiești, care l-a capturat pe mareșalul Mackensen.

— Cum să-l captureze pe mareșal ? holbă ochii celălalt negustor. Mareșalul se plimbă călare pe Calea Victoriei în fiecare zi. L-am salutat chiar eu, azi-dimineață. Cum să-l captureze ?

— Păi i-a dat drumul, că mareșalul i-a oferit bani.

— Domnișoară, iertați-mă, asta-i o enormitate. Mareșalul Mackensen prins ca un recrut nătăfleț ?

— Poate n-o fi fost chiar mareșalul, spuse celălalt negustor. O fi fost vreun general oarecare. Nu știți cum e lumea ? Exagerează întotdeauna.

— Chiar așa fiind, să iei prizonier un general și să-i dai drumul în schimbul banilor ? Cum îl cheamă pe ofițerul acela, domnișoară ?

— Are un nume ciudat. Malamuceanu, maior Malamuceanu.

— Imposibil ! spuse doamna îndoliată. Cunosc familia, sînt oameni onorabili, soția lui mi-a fost elevă la liceu...

— E război, doamnă, spuse mustăciosul. Oamenii se schimbă. În război toate ciudățeniile devin lucruri normale. Să vă spun un caz. Nemții au constatat că pe apa Doftanei curge țiței. Au cercetat din aproape în aproape și au descoperit cauza : un anume mecanic de la rafinărie deschidea noaptea robinetele la rezervoare și petrolul extras cu atîta cheltuială se ducea pe gîrlă...

— Un criminal, se scutură Fräulein Grete.

— Sau un patriot, spuse doamna în vîrstă.

Negustorul gras ridică din umeri, privind în jur cu teamă :

— Depinde de unghiul din care vezi lucrurile. Eu unul nu mă bag în politică ; nu știi ce se-ntîmplă mîine...

În cafenea era multă lume dornică să se încălzească cu un pahar de ceai și să privească printre perdelele groase strada măturată de viscol. Fräulein Grete își găsi cu greu loc la masă ; cînd chelnerul se apropie cu coniacul, îl întrebă :

— Nu știi dumneata pe unde șade familia Malamuceanu ? Mi-au arestat nemții tatăl și aș vrea s-o rog pe doamna să intervină...

— Nu cunosc, spuse chelnerul scurt.

— Domnișoară, spuse tînărul din dreapta ei, eu cunosc o familie cu numele ăsta. Dar domnul Malamuceanu, maiorul, a fost pe front și a căzut prizonier.

— Despre el e vorba, spuse dansatoarea plină de speranță.

— Păi cum să intervină, dacă e prizonier ?

— Prizonier așa, de ochii lumii, zîmbi ea. De fapt lucrează mînă-n mînă cu ei. Cînd s-a descoperit că s-a împușcat singur la picior ca să scape de război, atunci s-a predat.

— S-a împușcat singur ? întrebă un bărbat vîrstnic care se servea numai de mîna stîngă. Asta n-o mai cred. Am luptat cu el în Ardeal. Era un om fără teamă. Batalionul nostru, al doilea din șapte, era totdeauna primul la atac.

— S-o fi săturat omul de război, spuse tînărul din dreapta.

— Nu cred nici mort, se încăpățînă infirmul. Eram pe front cînd a fost rănit.

— Și l-ai văzut căzînd ?

— E drept că nu l-am văzut. În ziua aia era o ceață deasă. Eu mă aflam la flancul stîng... Am văzut cum îl duceau ostașii spre postul de prim-ajutor.

— Atunci ? spuse tînărul triumfător... De unde știi că nu și-a tras singur un glonț ?

Fräulein Grete colindă orașul pînă seara. Se așeză la cozi, aduse vorba de maiorul Malamuceanu între femeile care trăncăneau verzi și uscate țopăind pe loc ca să se încălzească ; intră în restaurant ; vorbi cu sergenții de stradă și cu ceferiștii din gară. Seara se întoarse la București, mulțumită că și-a îndeplinit misiunea.

— O să raportez mai departe, spuse omul adus de spate. Deocamdată ține banii ăștia. Serviciul secret nu se uită la fonduri, cînd cineva face o treabă bună.

Îi întinse un teanc de bancnote frumos împăturite. Dansatoarea luă banii cu un gest distrat, îi puse delicat în sertarul *secretaire*-ului cu incrustaţii şi zise visătoare :

— Văduva unui diplomat are de vînzare un colier splendid, moştenire de familie. Cred că-l dă ieftin...

— Îmi place că ai spirit practic, rînji omul adus de spate.

5.

Generalul Averescu privea absent pe fereastra vagonului. Trenul alerga spre Focșani, printre ogoarele încă acoperite cu petice de zăpadă. Venea, totuși, primăvara. Ce ne va aduce acestă primăvară ? se întrebă generalul. O primăvară tristă și totuși plină de speranţe. Oare am greşit ? Nu. Trebuia să fac pasul acesta. Numai un orb ar putea susţine că mai puteam urma războiul. Își aminti discuţiile furtunoase din repetatele dezbateri politice. Frînturi din discuţii îi reveneau în minte :

— Să-ncercăm o ultimă rezistenţă...

— Nu putem face faţă unui atac masiv...

— Măcar să tergiversăm cît mai putem tatativele...

Argumente pro și contra, replici tăioase, soluţii găsite şi părăsite în aceeaşi clipă... În cele din urmă, guvernul Brătianu demisionase. În aceeași zi, ca din întîmplare, generalul fusese invitat de Brătianu la dejun. În timpul mesei, primul-ministru proaspăt demisionat îi spusese de-a dreptul :

— Am sugerat regelui să vă însărcineze cu formarea guvernului.

— Pe mine ?

— Nu protestaţi, domnule general. În clipa de faţă sînteţi omul cel mai indicat să ia frînele ţării în mînă. Soldaţii vă preţuiesc, poporul vă admiră... Am pregătit terenul din timp. Știţi ce se spune despre dumneavoastră ? Că veţi încheia pacea cu sabia în mînă... Eu unul vă asigur de tot sprijinul, dar fireşte că n-o să mă amestec în hotărîrile guvernului.

Apoi audienţa la rege şi răspunsul la ultimatumul lui Mackensen : schimbarea guvernului necesită o prelungire a termenului. Mackensen acceptase o amînare de 48 de ore. Consultările şi discuţiile continuau zilnic. Întrebarea cea mai acută era dacă inamicul va pune condiţii acceptabile pentru începerea tratativelor. Se făceau fel şi fel de presupuneri, care nu duceau la nici un rezultat. În cele din urmă, Averescu hotărîse să ceară o întrevedere personală cu Mackensen. Acesta acceptase şi fixase întrevederea pentru 12 februarie. Generalul oftă şi se întrebă cum vor decurge discuţiile cu comandantul teritoriului ocupat. Îl cunoştea personal pe mareşal, de pe vremea cînd fusese ataşat militar la Berlin. Dar una erau întîlnirile protocolare din saloanele diplomaţilor şi alta era situaţia de acum : unul prim-ministru, celălalt comandant al trupelor de ocupaţie. Inamici, cu diviziile faţă-n faţă, despărţite de un armistiţiu pe cale să expire ; şi unul şi altul, nevoiţi să ţină seama de atîţia factori în discuţiile care vor avea loc...

În liniile germane, generalul Averescu fu întîmpinat cu onorurile cuvenite. Un căpitan de cavalerie îi fu ataşat, împreună cu alţi ofiţeri, care-l conduseră la Focşani. Acolo fu primit de şeful de stat major al Corpului I rezervă german, apoi i se puse la dispoziţie un vagon special care să-l ducă la Buftea, la reşedinţa lui Mackensen.

Mareşalul german îşi stabilise cartierul în palatul Ştirbei. El îl întîmpină la scară pe primul-ministru român, îl conduse plin de curtenie într-un apartament ce-i fusese rezervat, se interesă cum a călătorit. Generalul răspunse cu politeţe acestor avansuri, întrebîndu-se dacă adversarul său va fi la fel de politicos şi amabil cînd vor intra în miezul discuţiei.

— Aş vrea să ştiu pe ce baze vom negocia, spuse Averescu într-un tîrziu.

— Mai întîi chestiunea dinastiei...

— Noi nu o considerăm un obiect al tratativelor de pace.

— Noi da, spuse liniștit Mackensen. Problema e hotărîtă chiar de împărat. Au fost de acord și fruntașii politici din București...

— Problema mă depășește, spuse Averescu. Gîndiți-vă că regele Ferdinand m-a numit șef al guvernului. Cum să consimt la înlăturarea lui ?

— Vă înțeleg, dar împăratul e foarte hotărît...

— Înlesniți-mi o audiență la maiestatea sa.

— Îi voi face cunoscută cererea dumneavoastră, chiar în astă-seară, cînd dau raportul zilnic prin telegraf.

— În privința teritoriului, domnule mareșal...

— S-au formulat unele cereri. Trebuie să cedați din teritoriu. Dobrogea — sub rezerva unei ieșiri la mare. Cred totuși că s-ar putea ajunge la o înțelegere. Să dați numai pînă la linia Mangalia-Adamclisi. Dar asta este o părere personală. Trebuie să subliniez că, în general, convorbirea noastră are un caracter neoficial.

— Se-nțelege, spuse Averescu. Totuși aveți un cuvînt greu de spus...

— Și-l voi spune în favoarea dumneavoastră. Dar nu depinde prea mult de mine. Austro-Ungaria cere trecătorile din munți...

— Inadmisibil !

— Și eu sînt de această părere. Să sperăm că va ieși bine. Oricum, nu fiți prea îngrijorat de cererile Austro-Ungariei.

— Cum să nu fiu îngrijorat ? Aș dori să iau contact și cu contele Czernin...

La 23 februarie avu o nouă întîlnire cu Mackensen, acesta purtîndu-se la fel de amabil. Dar după inițiala discuție amicală urmară tratativele propriu-zise cu miniștrii de externe. Atît ministrul Austro-Ungariei, contele Czernin, cît și cel al Germaniei, von Kühlmann, ridicară pretenții neașteptat de mari. Generalul Averescu rămase uimit de cerbicia cu care reprezentanții inamicului susțineau condițiile excesiv de aspre pentru începerea tratativelor de pace.

Cea mai grea dintre aceste condiții era aceea ca România să cedeze întreaga Dobroge Puterilor Centrale, care urmau s-o administreze în *condominium*.

— Cu neputință, spuse Averescu. Nici un guvern român n-ar îngădui dezlipirea Dobrogei de România. Am acceptat să formez guvernul, bazat pe declarațiile publice făcute de guvernele dumneavoastră. Puterile Centrale au afirmat că vor să încheie pacea fără despăgubiri sau anexiuni. Mă găsesc acum în fața unei noi situații. Tratativele nu pot continua astfel. Voi raporta regelui şi guvernului...

Se ridică. Cei doi miniştri se ridicară și ei, strîngîndu-și hîrtiile. Contele Czernin îl opri pe general care se îndrepta spre ușă :

— Domnule general, am însărcinarea să fac regelui Ferdinand o comunicare personală din partea împăratului Austriei.

— Voi raporta şi vă voi comunica răspunsul îndată ce voi şti hotărîrea maiestăţii sale...

Din „Istoria războiului pentru întregirea României“ de Const. Kirițescu, ed. II, București, 1927

Pentru a nu rupe tratativele, Czernin solicită lui Averescu o întrevedere cu regele Ferdinand. Aceasta avu loc în gara Răcăciuni la 27 februarie.

Czernin începu convorbirea declarînd regelui că el n-a venit să se roage pentru pace, ci din însărcinarea împăratului său care, cu toată „trădarea“ României, vrea să trateze cu blîndețe şi menajamente, dacă regele Ferdinand e dispus să încheie imediat pacea cu Puterile Centrale, subt condițiunile fixate de acestea. Ministrul austriac adăugă amenințarea că, în caz contrariu, fiind dată superioritatea militară a puterilor centrale, acum cînd întreg frontul de la Baltica la Marea Neagră e liber, dacă operațiile războinice vor fi reluate, în cel mult şase săptămîni România şi dinastia sa vor fi încetat a mai exista...

Din memoriile contelui Czernin

Regele mi s-a plîns din nou de asprimea condițiilor de pace ce i se pun și mi-a declarat că niciodată nu se va găsi un ministru care să le primească.

Eu i-am obiectat că formarea unui cabinet este o chestiune internă a României, dar că însă, **după părerea mea personală,** *numai un cabinet Marghiloman va salva România, acceptînd condițiile puse.*

La 1 martie, după multe discuții, primul ministru Averescu comunică inamicului că acceptă bazele tratativelor, dar fără condiții *sine qua non*. Răspunsul veni sub forma unui ultimatum : dacă guvernul român nu dă un răspuns categoric pînă a doua zi la orele 12, armistițiul va fi denunțat.

La 3 martie, chiar în timpul unui consiliu de coroană, care nu izbutea să ia o decizie, inamicul anunță că deoarece răspunsul n-a fost dat la timp, pune condiții noi pe lîngă cele existente. Din nou, conducătorii țării dezbătură problema dureroasă a viitorului. În cele din urmă, datorită lipsei unei soluții, guvernul Averescu își prezentă, la 12 martie, demisia. La 19 martie, armistițiul urma să expire. La 18 martie, Alexandru Marghiloman fu chemat de la București, însărcinat să formeze guvernul și să înceapă tratativele pentru pace.

ECOURI
în urma semnării tratatului de pace de la București
(7 mai 1918)

Din manifestul editat de socialiștii români în mai 1918

Muncitori ai satelor și orașelor !

Noi nu putem aproba o pace cu anexiuni și despăgubiri de război, pentru că aceasta înseamnă robirea po-

porului român. O astfel de pace poartă într-însa germenul unor noi conflicte, unor războaie de care popoarele sînt sătule. Clasele muncitoare vor o pace de înţelegere, de prietenie cu toate popoarele, o pace democratică. Socialiştii români, în numele acestui popor, declină orice răspundere pentru această pace...

Din gazeta „Adevărul“ a socialiştilor români transilvăneni din 12 mai 1918

Între împrejurările de acum nu ne putem spune părerea după cum voim despre pacea aceasta, însă sîntem siguri că ea nu va fi temeiul unei bune înţelegeri între România şi Puterile Centrale...

Din Rezoluţia Congresului muncitorilor români din Ungaria (Budapesta, mai 1918)

Totodată, Congresul de azi dă cuvînt protestului muncitorimii române din Ungaria faţă de tendinţele de anexiune ale monarhiei austro-ungare în Balcani şi în special faţă de modificările de hotar periclitate în paguba României.

Din protestul Comitetului naţional al comisiei române din Paris, al Comitetului naţional al românilor din Transilvania şi Bucovina, şi al delegaţilor români din Comitetul naţionalităţilor oprimate (23 mai 1918, Paris)

Pacea pe care Puterile Centrale au impus-o României este negarea independenţei politice şi economice a patriei noastre. Această pace este un instrument al răutăţii şi cruzimii prin violarea celor mai elementare principii ale justiţiei.

6.

Cînd își reveni, dădu cu ochii de infirmierul lagărului, care-i ţinea mîna în dreptul încheieturii.

— Ce mai e şi asta ? şopti Malamuceanu.

— Liniştiţi-vă, domnule maior. Deocamdată, n-aveţi voie să faceţi nici cea mai mică mişcare.

— Am căzut iar ?

— Iar. La apelul de seară. Domnul doctor spunea că n-ar fi trebuit să ieşiţi.

— Parcă-i după mine ! spuse maiorul cu amărăciune. Santinela nu te iartă nici mort.

— Pulsul e bun, spuse infirmierul. Principalul e să stați liniștit.

Maiorul făcu o mișcare, simți o povară pe piept, încercă să afle ce este. Infirmierul făcu un gest liniștitor :

— Lăsaţi-o acolo. E o pungă cu gheaţă. Domnul doctor a poruncit... Mîine dimineaţă vine iarăși consulul Spaniei. Să vadă că ne ţinem de cuvînt și că sînteți bine îngrijit.

— Noroc cu consulul, rîse amar maiorul. Altfel, nu primeam nici o cană cu apă.

— Greșiți, domnule maior. Noi, lagărul vreau să spun, n-avem nimic împotriva dumneavoastră. Am vrea să vă îngrijim cît mai bine. Domnul doctor spunea că v-ar trebui niște galvanizări, este un tratament modern, cu electricitate, care dă rezultate bune. Dar aici, în lagăr, nu există aparatură pentru asta. Ar trebui să vă vadă un doctor specialist, să vă trateze într-o clinică...

— N-aş fi ajuns în acest hal, dacă nu m-ar fi ţinut luni de zile sub pămînt...

— Așa am primit ordin. Eu lucrez de patru ani la infirmeria lagărului. Nimeni, înaintea dumneavoastră, n-a mai fost găzduit în camera asta. Nici nu e amenajată pentru așa ceva.

— Am simţit-o pe propria-mi piele. Apa curge din pereţi, din camera cazanului vin gaze... Dacă vrei să-i faci cuiva de petrecanie, e locul cel mai potrivit.

Infirmierul se aplecă spre el, vorbi repede și pe șoptite :

— Poate că a vrut cineva să vă facă de petrecanie. Eu mai ajut uneori furierul la corespondența lagărului ; am văzut printre hîrtii o adresă care atrăgea atenția să fiți supus unui regim deosebit de aspru...

Maiorul închise ochii. Revăzu fața furioasă a „ministrului de interne“, Lupu Kostaki, după discuția în care el, maiorul Malamuceanu, refuzase să stea de vorbă cu trădătorul Sturza. Nu-i greu de ghicit cine a inspirat adresa aceea, își zise. Și cine a dat ordin să nu primesc pachetele de la Crucea Roșie. Sau scrisorile de acasă.

— Cum mai merge războiul ? întrebă.

— În orient liniște pe toată linia. România a încheiat pace, aveți un nou prim-ministru, un anume Mar... Mar...

— Marghiloman, se îngrozi maiorul.

— Da. Marghiloman. Dobrogea a fost dată Puterilor Centrale, o parte din armată a fost demobilizată. Ne apropiem de pacea generală, domnule maior.

— Pace, dar cu ce preț... oftă maiorul.

— Mai bine nu vă spuneam. Domnul doctor a zis să vă feriți de cea mai mică emoție sau supărare. Chiar dacă aici n-o duceți tocmai pe roze...

— Apă, șopti maiorul cu glasul sfîrșit deodată.

Infirmierul îi duse paharul la buze, îl ajută să bea o înghițitură, îi luă iarăși pulsul și alergă la ușă :

— Santinelă ! Cheamă imediat pe domnul doctor !

Ambulanța alerga pe șoseaua dreaptă, bine întreținută, pustie la această oră matinală. Maiorul încercă să se ridice, dar infirmierul îl opri cu un gest :

— Domnul doctor a spus să nu vă mișcați.

— Unde sîntem ?

— Mai avem un sfert de oră și intrăm în Hamburg. Fiți liniștit, profesorul None a fost anunțat că venim. Înainte de război am lucrat în clinica lui. Este un adevărat vrăjitor. A scăpat mulți oameni de la moarte sigură.

— E așa de gravă boala mea ?

— Nu pot să vă spun prea multe. Bine că ați ieșit din iarnă. Domnul doctor spune că aveți o sănătate de fier. Altul n-ar fi rezistat acolo, în beciul ăla infernal.

Mersul mașinii se schimbă, roțile duruiau pe caldarîm, prin fereastra îngustă a ambulanței se vedeau trecînd în goană ziduri cenușii, înalte, cu ferestre multe. După cîteva opriri, mașina se avîntă pe o stradă lungă, cam în pantă, și se opri cu un viraj scurt. Se auziră glasuri, apoi o poartă de fier deschizîndu-se. Și iarăși ziduri înalte acoperind lumina soarelui. În sfîrșit, ambulanța se opri cu o smucitură, șoferul coborî și deschise ușa din spate.

— Am sosit, spuse el cu o veselie prefăcută. O să coborîm, domnule maior. Țineți-vă bine pînă tragem targa afară.

Ajutat de infirmier, scoase targa și porni, el în față, infirmierul în spate, în urma doctorului care urca grăbit treptele unei clădiri sumbre, cu aspect de cazarmă.

— Unde sîntem ? întrebă maiorul mirat.

— La spitalul ofițerilor prizonieri. Puteți fi liniștit, domnule maior. Dacă ajungeți pe mîna profesorului None, sînteți ca și vindecat...

Profesorul era un om mărunt și energic, cu ochelari de modă veche și bărbuță pe care și-o netezea mereu cu degetul arătător. Îl primi prietenos pe prizonier.

— Așa... Ia să vedem cum se prezintă voinicul nostru... Dezbracă-l, îi porunci infirmierului. Dumnezeule, asta-i tot ce ai pe dumneata ?

— Era uniforma de vară, spuse maiorul.

— Și toată iarna ai umblat așa ?

— Mai aveam și-o pelerină...

— Bine, omule, mă faci să cred că ești sinucigaș.

— Sînt prizonier, spuse maiorul.

— Și prizonierii nu-s tot oameni ? se răsti profesorul cu ochii la medicul lagărului. Ce-ați făcut din omul ăsta ?

— Condițiile, murmură medicul lagărului. N-am ce-mi trebuie, domnule profesor. A stat șapte luni într-un subsol igrasios. A făcut pneumonie și suferă de inimă.

— Ai avut cardiaci în familie ? se interesă profesorul.

— Nu. Iar cînd am venit aici eram sănătos tun.

— De ce nu l-ați adus mai din timp? se răsti iarăși profesorul către medicul lagărului.

— Eu am raportat... Mi-am dat seama că se agravează... Am insistat zadarnic.

— Războiul, spuse profesorul întărîtat. Și asta ce mai e? Varice, nu-i așa?

— N-am observat, spuse doctorul lagărului.

— Am fost rănit la picior, explică maiorul. Au vrut să mă opereze, dar am cerut să mă întorc pe front. M-au tratat și rana s-a vindecat...

— Stetoscopul, ceru profesorul către asistentul său.

După ce-l consultă cu minuțiozitate, profesorul se așeză la birou și scrise cîteva rînduri în josul hîrtiei pe care i-o prezentase medicul lagărului. Cînd termină de scris, aținti stiloul către medic.

— Spune-i comandantului să nu se joace. E soldat, nu călău. Omul acesta trebuie salvat. S-a încheiat pacea, Crucea Roșie se interesează de prizonieri, primele loturi au început să plece spre țara lor. Hrană bună, repaus, o cameră liniștită și curată. De trei ori pe zi cîte o pungă cu gheață la inimă. Răspunzi cu capul, doctore.

— Am înțeles, domnule profesor...

După intervenția energică a profesorului, soarta prizonierului se schimbă. Primi o cameră bună, împreună cu maiorul Ghițescu, fu scutit de apelurile zilnice, hrana se îmbunătăți. Maiorul începu să aștepte ziua cea mare a repatrierii...

7.

Muncitori și tovarăși!

...Guvernul Marghiloman își încoronează începutul guvernării lui infame cu arestarea celor unsprezece tovarăși, membri ai mișcării socialiste.

Tovarăși!

Pentru marți 4 iunie ora 2. p.m. părăsiți fabricile, atelierele, uzinele și veniți cu miile la o **mare demonstrație** *în fața Palatului justiției să aclamăm pe cei arestați, veniți să arătăm întregii lumi* **crimele odioase** *pe care le comite guvernul Marghiloman de convenție cu militarismul german.*

Trăiască tov. arestați !

Jos infamia clasei stăpînitoare !

Trăiască revoluția !

Federația maximalistă din România

— Nu-i chip să păstreze pacea-n țară, spuse meșterul Năstase. Nici cu vorba bună, nici cu mitralierele. Umblă zvonuri că de-Ntîi Mai a fost demonstrație la București. Iar la Cîmpina se pregătește ceva. S-au găsit manifeste la muncitori. Vor să facă grevă. Nemții sînt speriați. Cînd zici Cîmpina, zici petrol...

— Da, petrolul, încuviință Crivăț. Asta-i doare în primul rînd.

— Vor să aducă niște mașinării noi pe deal, spre Moreni, spuse „nebunul". Acuma lucrează zi și noapte la calea ferată. Dacă aduc mașinăriile acelea, nu mai au nevoie să desfunde sondele vechi, pe care le-au astupat ai noștri cînd s-au retras.

— Dom'le căpitan, începu rugător Năstase.

— Ce e, meștere ? zîmbi Crivăț. Fac prinsoare că te gîndești la ce mă gîndesc și eu.

— Păi... cît îi lăsăm să sugă din vlaga pămîntului ? Că asta-i petrolul : vlaga pămîntului. Și dacă aduc mașini noi...

— Să nu-i lăsăm să le aducă, asta vrei să spui. Dar cum ?

Rămaseră pe gînduri. De afară se auzi tusea lui Sfarmă-Piatră, rămas de pază, apoi închizătorul armei pregătite de tragere.

— Cine-i ?

— Om bun, se auzi un glas depărtat.

— Apropie-te, strigă Sfarmă-Piatră.

În ușa bordeiului se arătă silueta masivă a santinelei.

— Dom' căpitan, un om de la noi din comună. Nu știu cum o fi nimerit pe-aici...

— Adu-l încoace să-l întrebăm. E singur ?

— Singur, spuse noul-venit înălțîndu-se să vadă peste umărul voinic al lui Sfarmă-Piatră. Știam că vă ascundeți pe-aici. Am fost pădurar ani de zile. Cunosc bine potecile muntelui. M-am gîndit : dac-ar fi să-mi caut un adăpost, împreună cu doi-trei fîrtați, să nu fie nici departe de oraș, dar nici să mă găsească cu una, cu două, unde m-aș ascunde ? Aici, la Colțu-Babii. Și-am venit încoace, ținînd-o pe mijlocul drumului, să se vadă că sînt singur și cu gînduri bune.

— Dac-ai venit cu gînduri bune, intră, spuse Crivăț. Ce mai e prin sat ?

— Ce să fie ? Ne-au scos nemții cu mic cu mare la muncă. Se grăbesc tare cu drumul de fier pentru sonde. Au și adus mașinăriile. Sînt devale, la Băicoi. Niște alea de te-apucă groaza. Un motor cît casa, abia stă pe un vagon de tren. Și turla, din două bucăți, cum n-am mai văzut. Și pentru toate, o macara înaltă, vopsită galben. Lucruri bune, nemțești. Au un cusur : nu se mișcă decît pe calea ferată. Îs mari al dracului, cu ce să le duci pe șosea ? De-aia se grăbesc cu linia spre munte. Ne-au scos din trei sate. Unii cară piatră, alții înalță terasamentul, alții în urma lor pun traversele și șinele. Oamenii n-au prea vrut să meargă la lucru, dar au venit călăreți și ofițeri și-un tîlmaci care țipă la noi și face cu ochiul.

— Înseamnă că nu-i de-al lor, spuse actorul.

— O fi, n-o fi, omul ține cu noi și asta-i bine.

— E bine, încuviință Crivăț. Și-acuma, spune, ce vînt te-a adus încoace ?

— Păi nu vreau să mai muncesc pentru ei. Știam că cumătru-meu ăsta de-i zicem Sfarmă-Piatră a fugit în munte, zic hai și eu. Că s-o găsi să fac ceva de folos. Mă primiți ?

— Zic să-l primim, dom' căpitan, spuse Sfarmă-Piatră. E om cinstit, îl cunosc de mic copil.

Noul venit luă un fel de poziție de drepți :

— Să trăiți, dom' căpitan. Nu v-am știut gradul. Primiți-mă, dom' căpitan. Sînt om cinstit, cum zice cumătru-meu, și-i iubesc pe dușmani ca sarea-n ochi.

Crivăţ se uită la tovarăşii săi. Cu toţii încuviinţară din priviri.

— Armă ai ? întrebă Crivăţ.

— N-am, că am avut pistol şi cînd cu cercetarea asta mare mi-a fost frică şi l-am aruncat în privată.

— Meştere, dă-i carabina pe care-am luat-o de la patrulă alaltăieri. Cum te cheamă, frăţioare ?

— Savu Gheorghe, să trăiţi. Am fost caporal la trenul regimentar, leat nouă sute zece. Ştiu să umblu cu carabina, în tot cazul. Mă pricep şi la cai...

Rîseră cu toţii : de unde cai ? Unde să-i ţină ? Cu ce să-i hrănească ?

— Eşti caporal, va să zică, spuse Crivăţ.

— Caporal, să trăiţi. Puteţi să-ntrebaţi în sat, mă ştie lumea. Şi mă jur să fiu de credinţă şi să nu vă las la primejdie.

— Nu-i nevoie de jurăminte, spuse Crivăţ. Ai jurat o dată, cînd ai intrat în armată. Aici e tot o armată, doar că e mai mică. Şi are legi mai aspre.

— Mă supun, orice-ar fi.

— Acuma uite, eu zic c-ai picat tocmai bine. Cînd ai venit dumneata, vorbeam de drumul cel nou pentru sondă. Am înţeles că ai lucrat la el.

— Cîteva săptămîni. Mă pricep niţel la dulgherie şi m-au pus la pod.

— Care pod ? strigară toţi odată.

— Un pod, spuse Savu Gheorghe, bucuros că a spus ceva interesant. Linia trece peste un pîrîu, un fir de apă pîn-la genunchiul broaştei. Numai că are albia adîncă, şi-n preajma lui sînt stînci. Inginerii nemţi au socotit că trebuie pod zdravăn peste el. În primăvară, cînd cu ploile, se umflase ca Dunărea.

— Ia de-aici o ţigară, îl îmbie Crivăţ schimbînd o privire cu meşterul Năstase. Şi pe unde vine podul ăsta ? E aproape de vreo comună, ceva ?

— Nu. Cel mai aproape e un cătun şi mănăstirea. La vreo zece kilometri.

— Te superi dacă i-om pune gînd rău ? zise meşterul Năstase.

— Am lucrat la el în silă, făcu Savu Gheorghe. Chiar dacă-i lucru bun, cînd știi că folosește dușmanului îți iese de la inimă.

— Să-i lăsăm întîi să-l termine, zise Crivăț. Tocmai cînd s-or pregăti să treacă trenul peste el, hop și noi. Să-i facem să ia treaba de la capăt. Le mîncăm o lună de zile, ai ?

— Pe puțin. Poate chiar două, spuse țăranul.

— Mai au mult de lucru ?

— Nemții socotesc că vreo două săptămîni. Dar ai noștri nu se prea grăbesc și tot caută pricină : ba s-au terminat scoabele, ba le cade un ferăstrău în apă, ba se lovește unul la mînă și aleargă toți să vadă ce s-a întîmplat. Măcar trei săptămîni de lucru de-acum încolo.

— Trei săptămîni... spuse Crivăț îngîndurat. Destul timp ca să ne pregătim. De-am avea niște dinamită...

Maistrul Năstase se scărpină la ceafă, înciudat.

— Așa ceva doar la mineri se mai găsește...

Crivăț se uită țintă la actor. Acesta zîmbi și încuviință din cap :

— E-n regulă, fraților. Mă duc în Oltenia, la mineri...

— *Halt ! Hände hoch !* Stai ! Mîinile sus !

— Am stat, fiule, nu te speria. Și lasă pușca ceea jos, că m-au trecut nădușelile.

— Cine sînteți ?

— Călugări de sus, de la mănăstire. Ne ducem la tîrg cu de-ale gurii.

— Acuma, noaptea, prin locuri pustii ?

— Locuri pustii nu se află nicăierea. Pretutindeni veghează ochiul Celui-de-Sus. Crede și te vei mîntui, frate.

— Aprinde lumina, Hans. Și voi, ceilalți, nu-i slăbiți din ochi ! spuse cel care știa românește către camarazii lui.

Călugării rămaseră nepăsători, cu sacii-n spate. Neamțul îi privi pe rînd : aceleași chipuri bărboase, aceleași priviri plecate sub lovitura luminii prea crude a lămpii electrice.

— Şi ce ziceţi că aveţi în sacii ăia ? Hans, dă lanterna încoace şi percheziţionează-i.

Hans se execută. Călugării puseră desagele jos. Cel din frunte desfăcu primul desaga şi scoase o pîine pe care-o învîrti în lumina lămpii. Aerul se umplu de aromă.

— Ia-o, fiule, spuse călugărul. Adineauri am scos-o din cuptor. Să-ţi dau şi ceva brînză.

— Şi-o înghiţitură de rachiu, spuse al doilea călugăr, care ducea un sac mai mare decît toţi.

Scoase din sac o ploscă ; al treilea călugăr dădu la iveală o găină friptă. Percheziţia continuă mai mult de formă ; soldaţii îşi treceau unul altuia plosca, rodeau copanele şi rupeau codri mari de pîine caldă, mormăind unul spre altul cu mulţumire.

— Bine, taică, spuse gradatul cu gura plină, tot n-am înţeles de ce umblaţi noaptea.

— Păi pînă-n zori trebuie să fim la tîrg, la Cîmpina. Să vindem ce-avem cu noi şi să mai cumpărăm una-alta. Părintele stareţ ne ucide dacă ne-ntoarcem cu treaba făcută numai pe jumătate. Uite, de cînd stăm aici, de vorbă, ajungeam hăt, în vale...

— Tîrgul nu se mută din loc.

— Nu, dar dimineaţa sînt preţuri mai bune.

— Ai dreptate, spuse gradatul. Dar tot nu-mi place povestea voastră. Pe drumul ăsta se umblă numai ziua cu *ausweiss* la mînă. Document, înţelegi ?

— De unde *ais-vais*, cum spui dumneata ? Ieşim din mănăstire de două ori pe an, şi porunca părintelui stareţ e documentul nostru.

Hans mai trase o-nghiţitură şi se apropie să spună ceva la urechea gradatului. Acesta încuviinţă din cap şi se întoarse spre călugări :

— Uite, vă las să treceţi, că sînteţi feţe bisericeşti. Dar ca să nu vă abateţi de la drum, vă dau un om de-al meu să meargă cu voi pînă dincolo de linia ferată. Mîine vine colonelul aici, şi dacă află că lăsăm lumea să circule în miez de noapte... Asta e. Puteţi pleca. Hans, du-te cu ei. Treci linia, îi scoţi la şosea şi te întorci cît mai repede. Ne găseşti la canton.

— *Jawohl*, spuse energic Hans.

Porniră la drum, ducîndu-şi trudnic poverile.

— O cam băgasei pe mînecă măi, Sfarmă-Piatră, spuse Năstase ridicîndu-şi mai bine desaga pe umăr.

— *Ruhe !* strigă Hans. Nu vorbit !

— Sus pe deal, faci ca la moară, spuse Crivăţ rar şi desluşit.

— Da, încuviinţă Sfarmă-Piatră.

— Spus la voi nu vorbit, se răsti Hans. Ce asta moara ?

— Noi, la moară, explică Crivăţ în întuneric. Grîu, motor, făină, pîine bună, *Brot*...

— Aha, *Brot*, zise neamţul. Mai bun *Schnaps*.

— Bun şi şnapsul, că-ţi face capul greu şi inima uşoară. Bem după ce reuşim. Ţie-ţi dăm acum. Omeneşte-l măi, Sfarmă-Piatră.

Ţăranul scoase din mers plosca din desagă şi o jucă, făcînd să sune lichidul dinăuntru.

— Na, mă, şnaps, spuse. Mai e o ţîră pe fund. O golirăţi, calicilor.

— Ce asta *kalitchilor* ? se miră neamţul.

— O să afli de la bîtu, spuse ţăranul.

— *Was* ? se supără neamţul şi-l auziră mînuind închizătorul armei.

— Dacă trage-n aer, ne-am ars, spuse Crivăţ. Atinge-l, măi !

Sfarmă-Piatră îl pocni atît de tare cu plosca, încît neamţul se prăbuşi fără să scoată un geamăt. Îi luară arma şi porniră în fugă spre podul cel nou, care lucea alb între stîncile cufundate în umbră.

Santinela de pe pod avu aceeaşi soartă. Crivăţ şi dulgherul instalară încărcătura sub grinzile care susţineau mijlocul podului ; pe urmă întinseră fitilul, dădură foc şi o luară la fugă. Din celălalt capăt al podului auziră împuşcături şi strigăte.

— Sfarmă-Piatră, rămîi cu mine. Să nu-i lăsăm să stingă fitilul. Ceilalţi, fuga spre vale !

Se aruncară la pămînt. Îl auzi pe ţăran făcînd la fel. Traseră amîndoi spre soldaţii care tropăiau pe pod. Unul căzu, celălalt continua să alerge. Crivăţ mai trase două focuri, zadarnic. Între timp Sfarmă-Piatră se ridicase, alergă spre pod. Îi auzea paşii grei duduind pe drumul stîncos. Pe urmă bubui puşca cu ţeava retezată şi neamţul se prăbuşi chiar în preajma fitilului.

— Înapoi, repede ! ţipă Crivăţ. Acum explodează...

Glasul îi fu acoperit de bubuitura îngemănată. Aerul se cutremură ; bolovani şi ţăndări aprinse jucară în lumina slabă a lunii.

Cînd vuietul exploziei se potoli, Crivăţ îşi strigă tovarăşul. Nici un răspuns. Alergă spre locul de unde răsunase împuşcătura aceea singuratică. Sfarmă-Piatră zăcea cu ţeasta zdrobită de un bolovan.

— Uite că piatra a fost mai tare decît tine, şopti Crivăţ.

Spre vale auzi împuşcăturile ascuţite ale armelor cu ţeava retezată. Alergă într-acolo, cu inima strînsă. Desigur, patrula s-a întors din drum auzind explozia şi zgomotele luptei. Te las, Sfarmă-Piatră. Tot n-am cum să te ajut. Şi poate ceilalţi au nevoie de ajutor...

CAPITOLUL VII

1.

Din cuvîntul lui Octavian Goga la întrunirea refugiaţilor ardeleni de la Iaşi, 7 ianuarie 1917

Dezrobirea Ardealului se obţine numai prin sacrificiu din partea tuturor, deci şi a ardelenilor... Noi declarăm război monarhiei austro-ungare pentru a alipi Ardealul la patria-mamă, la România.

Din Memoriul prizonierilor români aflaţi în lagărul de la Darniţa-Ucraina, 26 aprilie 1917

Noi, corpul voluntarilor armatei române — ofiţeri, subofiţeri şi soldaţi de naţiune română de pe teritoriul monarhiei austro-ungare, foşti prizonieri de război în Rusia, cu jertfa vieţii noastre sîntem gata să intrăm în luptă pentru împlinirea idealului nostru : de a uni tot poporul, tot teritoriul românesc din monarhia austro-ungară, cu una şi nedespărţită Românie liberă şi independentă.

Din Declaraţia Comitetului Naţional al românilor emigraţi din Austro-Ungaria, Iaşi, 6 octombrie 1918

Românii ardeleni şi bucovineni, aflători pe teritoriul Regatului Român, în numele nostru şi al fraţilor subjugaţi de acasă, a căror conştiinţă e siluită şi deci în *imposibilitate de a se manifesta liber, declarăm cele ce urmează :*

1. Cerem să fim liberați de sub jugul Monarhiei austro-ungare și sîntem hotărîți să luptăm, prin toate mijloacele și pe toate căile, ca întreg neamul românesc să fie constituit într-un singur stat național și liber...

3. Cerem ca întreg teritoriul din Monarhia habsburgică revendicat de statul român, recunoscut și garantat prin tratatele de alianță încheiate de România cu puterile Înțelegerii, să fie liberat și unit cu Patria mamă.

Din cuvîntul fruntașului socialist Iosif Jumanca la Congresul muncitorilor mineri, Budapesta, 21—23 septembrie 1918

Azi putem spune că chiar și cele mai părăsite unghiuri ale Ardealului, acolo unde nu se aude decît fluierul ciobanilor și trenul nu umblă, acolo unde stăpînitorii maghiari au semănat mizeria cea mai fără măsură, au străbătut și se răspîndesc ca fulgerele ideile noastre.

Din declarația de autodeterminare a Comitetului Executiv al Partidului Național Român, citită în parlamentul de la Budapesta la 18 octombrie 1918 de către deputatul Al. Vaida-Voievod

Organul național al națiunii române din Ungaria și Ardeal nu recunoaște îndreptățirea acestui parlament și acestui guvern să se considere ca reprezentante ale națiunii române, ca să poată reprezenta la congresul general de pace interesele națiunii române din Ungaria și Ardeal. Căci apărarea intereselor ei, națiunea română o poate încredința numai unor factori desemnați de propria ei adunare națională...

Toamna anului 1918 veni plină de frămîntări și de speranțe în orășelul de la poalele Apusenilor. În cursul verii, minerii făcuseră în două rînduri grevă, jandarmii aduseseră mitraliere la gura minei, arestaseră pe cîțiva dintre fruntași, dar lucrurile nu se potoliseră cu atît. Femeile de la filatură ieșiră în stradă și cerură pîine; apărură pe străzi petice mici de hîrtie, copiate de mînă, care chemau pe muncitori să se înscrie în Federația muncitorilor mineri.

Într-o zi neguroasă și rece de la sfîrșitul lui noiembrie, la ușa avocatului Ciurdariu bătu Iulia, soția maistrului Sîngiorzan de la mină. Victoria se duse să deschidă.

— Domnul avocat e acasă?

— Nu, a plecat. Dar ce-ai cu el?

— Doamnă profesoară, sînt tare necăjită...

Nu mai putu să urmeze, din cauza lacrimilor care-o năpădiseră. Victoria o luă de umeri și o împinse cu blîndețe înăuntru.

— Ia loc, și nu mai plînge, spuse Victoria. Ce s-a întîmplat?

— S-o întîmplat că pe soțul meu l-or luat jandarii. Acuma vor să-i facă proces. De-aceea venisem. Voiam să vorbesc cu domnul avocat, pînă nu-i prea tîrziu. Dacă apucă să-l ducă la Deva, la prefectură, atunci... Mă gîndeam să n-ajungă pîn-acolo. De-ar fi fost acasă domnul avocat, ar fi vorbit la jandari, la subprefectură...

— Va vorbi deseară, cînd se-ntoarce de la Arad. L-au chemat acolo domnul Goldiș și ceilalți fruntași. Se pregătesc întîmplări mari, tu, Iulie. Domnul avocat spune că ceasul cel mare e aproape. Nu vor avea vreme dușmanii să-l judece pe soțul tău.

— Sînt tare cu grijă, spuse Iulia. Un frate de-al meu s-a întors de pe front cu camarazi de-ai lui și cum or ajuns în sat, or făcut răscoală împotriva castelului din Zărand. Baroneasa a fugit pe fereastră. După asta or dat foc castelului și cînd or venit jandarii, s-or luat la harță cu ei. Or tras cu puștile, l-or pușcat în umăr, apoi gloata o luat armele din mîna jandarilor. Acuma e vorba să vină honvezii să-i potolească. Doamne, cum s-or termina toate astea?

— S-or termina cu bine, o liniști Victoria. Sîntem mulți și hotărîți în lupta noastră. Împăratul de la Viena și-a pierdut puterea, toată țara e-n fierbere... Du-te liniştită acasă, dragă. Soţul tău o scăpa curînd, mai curînd decît te gîndeşti...

Pe stradă se auziră voci amestecate, strigăte, paşii unei mulţimi. Săriră amîndouă la fereastră, să vadă ce se petrece. O mare de oameni se revărsa către Piaţa Breslelor. Mineri veniţi direct de la muncă, soldaţi şi ofiţeri întorşi de pe front, cu armele pe umăr, femei cu copii în braţe — cu toţii mergeau în aceeaşi direcţie. Un glas din mulţime începu să cînte „Deşteaptă-te române !" şi sute de voci reluară, triumfător, cîntecul. Victoria deschise fereastra. Cineva văzu fereastra deschizîndu-se, strigă :

— Trăiască domnul Ciurdariu, alesul nostru !

— Trăiască libertatea !

— Vrem pace ! Trăiască România !

Deodată, Iulia dădu un strigăt şi se apropie de fereastră :

— Ştefane ! ţipă ea. Ştefane !

Sîngiorzan se apropie de fereastră fluturîndu-şi şapca :

— Iulie, sîntem liberi ! Or venit soldaţii şi lumea şi ne-or scos de la temniţă !

— Libertate ! Ura ! strigă mulţimea.

— Şi-acuma ce faceţi ? întrebă Victoria.

— Merem la primărie să alungăm notarul. E revoluţie, doamnă profesoară.

— Venim şi noi ! spuse Victoria cu sufletul la gură. Îşi aruncă un şal pe umeri, o zori pe Iulia :

— Hai să mergem, Iulie ! Necazurile tale s-au sfîrşit mai iute decît gîndeam.

În stradă, lumea se apropiase de primărie. Uşile somptuoase rămaseră însă închise. Sîngiorzan se urcă pe trepte împreună cu un ofiţer şi un bărbat cu ochelari.

— Fraţilor ! strigă Ştefan. A sosit ziua cea mare a libertăţii. Vom lua puterea în mîinile noastre. Vom alcătui Consiliul naţional român în care să intre aleşii locuitorilor. Domnul avocat doctor Ciurdariu e pe drum, ne-a telegrafiat aseară de la Arad.

— Ura ! strigă mulţimea.

— Studenţii români din Budapesta au cerut unirea Transilvaniei cu România. Ofiţerii şi soldaţii români din

Timişoara au alcătuit un consiliu militar naţional. Socialiştii s-au unit cu Partidul Naţional, formînd împreună Consiliul Naţional Român, unicul for care reprezintă voinţa poporului român !

— Ura ! strigă mulţimea.

— Domnul avocat Ciurdariu ne va aduce îndrumările din partea comitetului de acţiune.

— Trăiască domnul avocat Ciurdariu ! strigă mulţimea.

— Să-l alegem în consiliu !

— Şi pe Ştefan Sîngiorzan, din partea minerilor.

— Îl vrem pe Sîngiorzan !

— Şi pe domnul căpitan Duma ! strigă altcineva.

— Îl vrem şi pe el !

Căpitanul Duma îşi smulse cocarda împărătească de la chipiu, în uralele mulţimii.

— De azi sîntem soldaţi ai naţiunii române ! cuvîntă el. Toţi militarii să-şi scoată semnele împărăteşti de pe uniformă şi să se socoată supuşi ordinelor Consiliului !

— Ura ! strigă mulţimea.

— Ascultaţi, fraţilor ! strigă Sîngiorzan. Răscoala noastră are un ţel hotărît şi sigur. Toată suflarea românească trebuie să ni se alăture, căci lucrăm în interesul naţiunii, pentru libertate şi pentru un trai mai bun ! Vrem opt ore de muncă, vrem pîine pentru mineri, vrem libertate ! Să trimitem o telegramă Consiliului Naţional, la Arad, că ne supunem ordinelor lui !

— Vin honvezii ! Vine armata ! se auzi un strigăt din mulţime.

Lumea tălăzui, agitată la culme.

— Ascultaţi ! strigă ofiţerul. Cine-a spus că vine armata ?

— La telegraf... a vestit cineva că au plecat încoace, de la Deva, un escadron.

— Nu vă temeţi, fraţilor ! Ne vom apăra dreptul cu arma-n mînă ! Vom forma chiar acum garda naţională. Cine are arme, să se prezinte la comisie. Ridicaţi baricade la gară şi pe strada Devei ! Doi tineri să iasă pe deal şi să dea de veste cînd se apropie soldaţii ! Dacă sîntem uniţi, n-or să ne biruie !

O masă fu scoasă la repezeală din clădirea primăriei. Căpitanul Duma se așeză la masă, în jurul lui cîțiva militari păstrau ordinea. Începu să-i înscrie pe cei care doreau să intre în garda națională.

— Numele ?

— Soldat Rîşca Vasile.

— Ai armă ?

— Da.

— Jură credință Consiliului Național și nației române.

— Jur !

— Iscălește aici, apoi treci la front, în fața bisericii. Următorul. Numele ?

Victoria lucră ore-n şir, alături de lumea din oraş, să pregătească baricada de pe strada Devei. Drumul spre Deva suia pe deal și părăsea orașul, șerpuind domol pînă la cătunul agățat printre păduri, pe colinele din partea de răsărit. De acolo veni strigătul de alarmă, repetat din gură-n gură de pîndarii puși în lungul drumului :

— Vin honvezii, mă !

Căpitanul, aflînd vestea, vîrî liniștit lista în buzunar și se duse în fața bisericii, unde noii ostași din garda națională așteptau.

— Fraților, spuse căpitanul. Nu-i vreme de vorbe mari. Guvernul s-a spăimîntat de scuturarea românilor din robie și a trimis oaste să ne împiedice. Dar nici cu lanțurile, nici cu glonțul nu putem fi răpuși. Credem în dreptatea noastră. Vom lua mitralierele de la compania de jandarmi și ne-om așeza la barieră, să întîmpinăm dușmanul. După mine, pas alergător, marș !

Garda se puse în mișcare. Erau aproape o sută de ostași și ofițeri, cu chipurile arse de soare, înăsprite de vînt, slăbiți de greutățile războiului. Ajunseră curînd la compania de jandarmi, aflată într-o cazarmă din preajma gării. Santinela de la poartă, văzîndu-i că se apropie, puse arma de o parte și rămase lîngă gheretă, cu brațele atîrnînd.

— Unde-i comandantul ? întrebă căpitanul apropiindu-se.

— Nu știu, domnule căpitan. O plecat cu plutonierul și cu soldații, azi-dimineață, cînd s-a atacat închisoarea. M-au lăsat singur aici, să păzesc cazarma. Schimbul meu a trecut demult.

— Bine. Vom lua armele din cazarmă în stăpînirea noastră. Unde-s cheile ?

— Nu știu. Cred că le-a luat comandantul cu el.

— Ne-om descurca și fără chei, ridică din umeri căpitanul. Hai și arată-ne unde aveți armamentul și muniția.

— Eu... șovăi soldatul.

— Nu te teme, n-or să-ți scoată vină pentru asta. Acuma noi sîntem stăpîni pe oraș. Iar dacă s-or întoarce, spui că te-am amenințat cu armele. Haide, că n-avem vreme de pierdut.

Soldatul porni înainte, urmat de zecile de ostași. Cazarma era o clădire veche și sumbră, cu hale mari, întunecoase, reci. Merseră în lungul unui coridor fără sfîrșit parcă și se opriră la ușa cu boltă din zidul de miazăzi.

— Aici avem mitralierele și muniția, spuse soldatul. Domnule căpitan, spuse el în românește, eu-s român, cu toate că mă cheamă Szilagy. I-or schimbat numele lui taica, pe cînd o fost recrut. Primiți-mă în oastea voastră...

— Te primim, spuse simplu căpitanul. Juri credință Consiliului Național ?

— Jur, spuse soldatul și-și făcu repede cruce.

Mitralierele, purtate pe umeri de ostași voinici, fură duse la Poarta Devei. Acolo lumea pregătise, din căruțe răsturnate, stîlpi de lemn și saci cu nisip, o veritabilă fortăreață.

— Bună treabă, spuse căpitanul. O mitralieră în casa de colo, în pod, porunci el. Cealaltă deasupra baricadei, peste sacii de nisip. Ostași, luați-vă poziții de tragere. Cine nu face parte din gardă, ar fi mai bine să plece. Nu trage nimeni fără ordinul meu !

Garda se instală astfel cum poruncise căpitanul. Curînd se auzi tropotul cailor și, de sus de pe deal, se arătară cei dintîi călăreți. În urma lor venea o trăsură, apoi iarăși călăreți.

Două plutoane... trei... socoti căpitanul. Un escadron, aveau dreptate oamenii...

— Mitraliera de pe baricadă, trage o rafală scurtă în aer ! comandă el.

Mitraliera țăcăni scurt peste liniștea ce se lăsase. Călărețul din frunte făcu un semn și trupa se opri. Trăsura se strecură printre călăreți și veni mai în față, pe șosea. Din trăsură coborî comandantul jandarmilor, îl recunoșteau după chipiu. El păși pe șosea ținîndu-și teaca săbiei cu mîna. La cîteva zeci de metri de baricadă se opri.

— În numele guvernului Ungariei... începu el.

Căpitanul se ridică de după meterezele improvizate și spuse răspicat :

— Nu ascultăm de guvernul Ungariei. Guvernul nostru este Consiliul Național Român. Numai lui ne supunem.

— Băgați de seamă, răzvrătiților, strigă jandarmul. Dacă nu depuneți armele numaidecît, va fi vai și amar de voi. Vă așteaptă spînzurătoarea pe toți, ați înțeles ?

— Am luptat patru ani pentru o cauză ce nu era a noastră și nu ne-am temut. Crezi că ne temem acum, cînd a sunat ceasul libertății ? Vom muri pînă la unul, dar nu ne dăm !

Mai-marele jandarmilor se sfătui cu comandantul călăreților, care se apropiase și descălecase. Din toate colțurile baricadei se auziră strigăte de aprobare.

— Bine le-ai spus, domnule căpitan ! Nu ne dăm bătuți ! Avem cartușe destule, vom lupta pînă la capăt !

Jandarmul făcu cîțiva pași înainte, strigă iarăși :

— Ascultați, voi ! Nu vrem vărsare de sînge. Depuneți armele și desfaceți baricada, iar noi făgăduim să vă lăsăm nesupărați. Domnul subprefect mi-a poruncit să fie pace în oraș. Vrea să se întoarcă și să trăim cu toții în liniște.

— Domnul subprefect ne-a arătat destul pacea și dreptatea lui. Ne-a năpăstuit familiile, a împărțit nedrept ajutoarele în bani, ne-a arestat fruntașii. Să nu cuteze a călca în orașul care-l urăște !

— Deci nu vă supuneți autorităților ?

— Autoritatea noastră este Consiliul Național.

— Vom folosi forța, spuse comandantul jandarmilor.

— Încercați !

Din nou se sfătuiră jandarmul și comandantul honvezilor. Sfatul acesta dură mai mult, punînd la încercare nervii celor de pe baricadă. În cele din urmă, șeful jandarmilor spuse :

— Vom raporta domnului subprefect despre răspunsul vostru. Ne vom întoarce, fiți siguri !

Se urcă iarăși în trăsură, urmărit de strigătele ironice ale celor de pe baricadă :

— Meri sănătos !

— Să te-ntorci și c-un regiment, noi aici sîntem !

Escadronul se depărtă în galop pe șoseaua Devei. La ordinul căpitanului, se organizară schimburi de santinelă și soldații coborîră să ia masa. Femeile din oraș le aduseră de mîncare acolo, în jurul baricadei. La căderea nopții, santinelele fură dublate, apoi căpitanul se întoarse la primărie, unde Consiliul Național al orașului ținea întîia sa ședință.

2.

Maiorul Malamuceanu porni abătut spre casă. Din luna iunie, de cînd fusese repatriat, singura clipă senină fusese cea a întoarcerii acasă. Venise cu ultimul lot de prizonieri ; erau oameni care stătuseră în captivitate mai mult de-un an de zile, plecaseră la război niște voinici și se întorceau niște umbre. Trenul, împodobit cu crengi de brad și cu uniforme împestrițînd vagoanele, se oprea îndelung în gări ; lumea se năpustea prin vagoane, cu desperare, cu speranță, cu nerăbdare. Femei slabe și triste întrebau cu glasul stins despre vreun soldat anonim, cu nădejdea timidă că oarecine din mulțimea aceea de soldați anonimi le va da o știre, o speranță sau o veste îngrozitoare ; copiii plîngeau în brațele vreunui soldat bărbos și slab ca o umbră ; invalizi de război veneau să-și întîmpine camarazii de regiment ; rîsete și lacrimi, strigăte de bucurie și întrebări scurte se întretăiau în vacarmul de pe peroanele pestrițe, sub privirile neprietenoase ale patrulelor germane...

În gară la Ploiești, soția îl întîmpinase cu un țipăt de bucurie :

— Ai venit ! De două săptămîni, zi de zi, aștept la fiecare tren...

— Ce fac copiii ?

— Bine. Sîntem bine cu toții. De ce nu ne-ai scris ?

— Voi de ce nu mi-ați scris ?

— Cum ? N-ai primit nimic ? Ți-am scris în fiecare zi...

— O să-ți povestesc multe. Prin ce am trecut...

— Bine că s-a terminat, spusese ea. Restul nu mai contează. O să stai acasă, să te refaci...

— Nu am de gînd să stau pe cuptor. Regimentul meu, camarazii mei...

— Ce regiment ? spuse ea repede. Arăți ca o umbră. Trebuie să te odihnești, să-ți vii în fire. Ți-ajunge atîta jertfă și-atîta zbucium.

— Dac-ai știi... murmurase el.

La regiment îl primiseră cu multă rezervă.

Comandantul, colonelul Cornea, după momentul revederii, îl luase în biroul lui și-i vorbise aproape oficial :

— Domnule maior, eu te cunosc foarte bine. Știu cum s-a întîmplat de ai căzut prizonier. Dar trebuie să procedez după lege. Avem ordine stricte în privința ofițerilor care au căzut în mîna inamicului. S-a hotărît ca fiecare caz în parte să fie examinat de o comisie specială, un fel de tribunal... Va trebui să-ți pregătești apărarea.

— Apărare față de cine ? Față de camarazii mei ? Sînt un om cinstit, domnule colonel. Mi-am păstrat demnitatea de ofițer în cele mai grele împrejurări...

— Toate astea trebuie să le spui comisiei, și să le întărești cu probe. Și probe solide. Amintește-ți cu cine erai acolo, pe front. Ofițeri, soldați, într-un cuvînt martori. Nu-ți ascund adevărul. În oraș se vorbește că te-ai predat inamicului...

— E o minciună !

— Știu la fel de bine ca și dumneata. Am și întocmit un document în acest sens. Dealtfel, curînd după capturarea dumitale, te-am propus pentru decorare. Regele a scris cu mîna lui pe raport : „Se va examina mai tîrziu, fiind dispărut.“ Deci nu te-a exclus din capul locului. Generalul Razu ține la dumneata. El a dat curs propunerii de decorare. Dar toate astea sînt mai puțin importante. Este mai important să găsești martori din noaptea de 14 august.

Maiorul depărtă brațele de trup, într-un gest deznădăjduit :

— Unii au murit, alții s-au lăsat la vatră...

— Trebuie să existe și alții aici, în regiment. Sau le poți da de urmă, după scripte. Află care pe unde sînt și întocmește o listă de martori. Prin oraș umblă tot felul de vorbe. E de prisos să-ți spun că eu personal nu le cred.

— Ce vorbe anume ?

Colonelul înghițise în sec, își făcuse de lucru cu tocul străvechi, rămas la locul lui pe călimara de bronz încă dinainte de război. Spusese șovăind :

— Cum să-ți spun ? Îți repet că eu personal nu cred. Dar lumea zice că... ai colaborat cu sturziștii.

— Eu ? strigase revoltat maiorul.

— Știu că e o minciună. Se mai spune că l-ai avut în mînă pe Mackensen și l-ai eliberat pentru bani...

— Asta-i culmea !

— De acord cu dumneata. Mackensen, luat prizonier. El, care umblă totdeauna cu o suită de generali și aghiotanți, și bucătar personal și gardă de cavaleriști... Lumea însă nu știe cum e la război. Ascultă și crede.

— Bine, dar Curtea Marțială n-o să ia în serios asemenea bazaconii...

— Nu fi așa de sigur. Deocamdată, iată ordinul de numire. Ești mutat din regimentul nostru.

— Dumneavoastră ați cerut asta ?

— Mă judeci greșit, domnule maior. Am fost sincer cu dumneata, și vreau să rămînem prieteni. Cum era să cer eu așa ceva ? A venit un ordin de sus. Probabil tot în urma zvonurilor. De aceea cred că trebuie să iei în serios problema apărării dumitale.

— Înțeleg, spusese Malamuceanu cu tristețe. Și... unde sînt mutat ?

— Ofițer în Biroul operațiilor, la trupele de comunicații.

— Dar sînt ofițer de infanterie, am avut ostași în subordine...

— Îmi pare rău, n-am nici o putere. Mă despart cu tristețe de dumneata. Ți-am pregătit foaia calificativă. Opiniile mele sînt scrise acolo. După ce-o citești, semnează de luare la cunoștință și dă-mi-o, s-o pun la dosar. Și... încă ceva. Ceva destul de penibil. Se spune că rana dumitale de la picior ai căpătat-o în condiții dubioase...

— Îmi voi apăra onoarea cu sabia-n mînă împotriva celui care afirmă acest lucru.

— Dac-ar fi așa de simplu... Autorul acestei afirmații a rămas necunoscut, dar vorba circulă. Știi cum sînt zvonurile.

— Domnule colonel...

Se clătinase, colonelul sărise să-l sprijine. Îi oferise apă, îl așezase compătimitor pe scaun :

— Fii bărbat, domnule maior. Ai rezistat la Mărășești și cedezi în fața unor zvonuri mîrșave ?

În timp ce maiorul își revenea treptat, colonelul Cornea luase în mînă foaia de ieșire din lagăr. Citise, apoi sărise în sus :

— Bine, omule, de ce n-ai spus ? E adevărat ce scrie aici ? Boală gravă de inimă... Și eu, cu atîta ușurință... N-o să mi-o iert niciodată...

Maiorul deschisese ochii, încercînd să zîmbească :

— Nu-i nimic, domnule colonel. Chiar și o inimă sănătoasă n-ar fi rezistat ușor la asemenea noutăți...

— Dar cum de te-ai îmbolnăvit ?

— Agenții lui Sturza... Au stăruit să mi se ofere condiții bune. Șapte luni într-un beci umed și cu atmosferă viciată de gaze. Am avut pneumonie. Pe urmă, cu inima...

— Ticăloșii ! scrîșnise colonelul.

— Ei bine, acesta a fost prețul „colaborării“ mele cu trădătorul Sturza.

— E strigător la cer, domnule maior. Abia acum înțeleg totul. Cu zvonurile acestea, au vrut să se răzbune... Ei bine, îți declar că ai în mine un aliat de nădejde. Voi face tot ce pot ca să te ajut. Mai întîi, du-te la medicul corpului. Să examineze cicatricea de la picior și să-ți dea un certificat oficial. Între timp, eu mă interesez de oamenii din regiment care-au fost cu noi în noaptea aceea, la Călini. Le voi cere declarații. Vom întocmi un dosar...

Lunile care urmaseră fuseseră un coșmar. Trebuise să se prezinte la diferite comisii, să dea declarații, să întocmească memorii în care-și apăra dreptatea. Începuseră să sosească declarațiile martorilor oculari; scotea cîte o copie după aceste declarații, întregind astfel dosarul onoarei, dosarul disculpării în fața unei acuzații pe cît de nedrepte, pe atît de nebuloase. Uneori avea senzația că se luptă cu morile de vînt; în fața comisiilor — birou somptuos, doi-trei ofițeri cu grade mari privindu-l cu neîncredere, sau încurcați, sau mustrători, iar la o măsuță separată un ofițer luînd note pentru procesul-verbal... Oameni ascultîndu-l numai pe jumătate, întrerupîndu-i pledoaria pentru a-i cere să precizeze un amănunt fără importanță; unii bine intenționați, dar plictisiți de procesele prizonierilor, de relatările seci, în termeni de stat-majorist; alții, promovați recent printr-o inexplicabilă generozitate a comandamentului de căpetenie, dornici să-și justifice avansarea printr-o asprime exagerată; alții, rușinați de faptul că în timpul luptelor se ținuseră departe de front, stînjeniți de privirile mustrătoare ale acestor „acuzați" care dăduseră de-atîtea ori ochii cu moartea.

Cazul se rezolva încet, chinuitor de încet. Cercetările progresară abia cînd începură să sosească declarațiile martorilor. Din conținutul lor devenea tot mai evidentă comportarea ireproșabilă a acuzatului. Dosarul depășise curînd o sută de piese: mărturia unui ostaș telefonist; un certificat medical; copie după un ordin de operații; declarația unui ofițer din comandament; relatarea căruțașului de la ambulanță...

După discutarea dosarului de către o comisie de la divizie, urmă prezentarea la corpul de armată; săptămîni de discuții, actele studiate cu mai multă sau mai puțină atenție, apoi iarăși interogatoriul interminabil...

Cu cîteva zile în urmă. fusese chemat la Curtea Marțială a Corpului II Armată. I se înmînase copia unui document pe care, citindu-l, maiorul se simți într-adevăr ușurat.

REFERAT

Comisia întrunită conform Înaltului Decret 783/1918 și compusă din d-nii Generali Stratilescu, Popescu și Vernescu, găsesc că maiorul Malamuceanu nu are nici o vină și că trebuie reintegrat în toate drepturile sale.

Substitut Comisar Regal Raportor
de pe lîngă Curtea Marțială a Corpului
5 Armată
Maior
G. NICULESCU-BOLINTIN

Sperase, citind documentul, că nenorocirile sale au luat sfîrșit ; alcătuise un nou memoriu, către Ministerul de Război, cerînd să fie readus în regimentul în care luptase ; acest raport continua să se plimbe de la un birou la altul, de la o comisie la alta...

Ajuns la serviciu, colegul său din biroul operații îi spuse în treacăt :

— Domnule maior, vești proaste. Raportul dumneavoastră a sosit înapoi cu mențiunea că rezolvarea se amînă pînă la noi ordine.

— O să perseverez, spuse Malamuceanu. Sper că dreptatea n-a dispărut de pe fața pămîntului !

Procurorul regal îl primi cu răceală. Avea grad de colonel și multe barete de decorații pe pieptul tunicii. Nu-i întinse mîna, ci îi arătă cu un gest fotoliul din fața biroului uriaș, sculptat.

— Vă ascult, domnule maior.

— În legătură cu ultima rezoluție pusă pe raportul meu... Mi se pare că nu e drept. Mai sînt oare semne de întrebare după toate documentele pe care le-am prezentat ?

— Documentele emană de la persoane particulare.

— Emană de la ofiţeri, de la soldaţi care au luptat pe front.

— Am nevoie şi de dovezi oficiale. Acte întărite cu semnături. Din păcate, o parte din arhiva regimentului...

— Am distrus-o cu mîna mea, să nu cadă în mîna inamicului.

— Puteţi dovedi asta ?

Maiorul rămase o clipă încremenit. Sînt un om cinstit ! ar fi vrut să strige. M-am dus pe front cu toată inima, hotărît să lupt pentru patrie ; să fac orice sacrificiu, mergînd pînă la jertfa supremă...

Zadarnic, gîndi cu amar. Asemenea cuvinte erau potrivite acolo, sub arşiţa soarelui, în faţa plutoanelor desfăşurate în dispozitiv de atac. Ce simplă şi limpede era viaţa pe front ! Fără meschinării şi fără mici laşităţi, fără jumătăţi de măsură. Mergi înainte sau fugi, cale de mijloc nu există. Am mers toţi înainte. Destui au rămas acolo, între reţelele de sîrmă, cu trupurile sfîrtecate oribil, unii agonizau ceasuri întregi, pînă cînd un glonţ rătăcit venea să le curme tortura. Sanitari curajoşi ţîşneau din tranşee, să-i culeagă ; atunci mitralierele duşmane începeau să tragă, le răspundeau mitralierele noastre, cîteva minute dura acest duel al armelor, iar cînd se făcea linişte, se auzea de undeva, dintre tufele de iarbă ciopîrţite de schije, strigătul de ajutor al celui venit el însuşi să dea ajutor altuia...

— Domnule colonel, mi-am făcut datoria. Am fost rănit ; după însănătoşire, deşi voiau să mă claseze, am venit la regiment. Nu e aceasta o dovadă împotriva acuzaţiilor ?

— Vă cred, personal vă compătimesc, dar justiţia nu se bazează pe sentimente. Ne trebuie probe, domnule maior. E drept că războiul s-a terminat, că situaţia politică e favorabilă anumitor oameni ; se aude că însuşi guvernul care a declarat război va fi dat în judecată. Dar pe noi nu ne interesează toate acestea ; ne interesează onoarea militară, ne interesează calitatea armatei şi a oamenilor care-o slujesc. Dosarul dumneavoastră e neconcludent, nici nu îndrăznesc să-l prezint mai departe.

S-ar putea trage concluzii pripite și ar fi spre răul dumneavoastră. Mai încercați, strîngeți-vă dovezi cît mai multe. Vreau să luăm o hotărîre în deplină cunoștință de cauză...

Malamuceanu se ridică, își îndreptă centura și sabia, salută scurt și porni spre ușă. Magistratul îi răspunse la salut cu un semn scurt şi fără un zîmbet pe fața bine rasă.

Ieși în stradă, se opri pe trotuar, întrebîndu-se încotro trebuie s-o apuce. Un pluton de infanteriști germani trecu bătînd pasul ; subofițerul care-l conducea se prefăcu că nu-l vede, Malamuceanu îl privi contrariat ; soldatul încarnat din el se revoltase la acest act de indisciplină. Apoi se gîndi că „învingătorilor" le este îngăduit totul. Salutul vostru îmi trebuie, rîse interior. Să ne salutăm acum, că la Mărășești ne străpungeam cu baionetele ! Pacea voastră e o pace șubredă și scurtă, gîndi.

La gară izbuti să se strecoare într-un compartiment de clasa-ntîi, arhiaglomerat. Erau acolo, claie peste grămadă, soldaţi germani cu nelipsita lădiță de alimente, o bătrînă cu o coșniță goală, speculantă probabil, care vînduse ouă sau ţuică și se întorcea cu banii strînşi șomoiog în colţul basmalei mari, negre. Un bărbat rotofei, bălai ca un prunc, îl privi insistent, își făcu loc alături de el :

— Costică, tu eşti ?

— Eu, zise maiorul. Am fost colegi la „Petru și Pavel", nu-i așa ?

— Ai memorie bună, spuse rotofeiul. Ai scăpat, care va să zică...

— Scăpat ?

— Ţi-au dat drumul, vreau să spun.

— Păi nu s-a terminat războiul ? Ce să facă nemţii cu mine ?

— Nu nemţii. Ai noștri.

— Adică ?

Rotofeiul șovăi. Se apropie de urechea lui, îi vorbi în şoaptă grăbită :

— N-o mai face pe secretosul. Urlă tîrgul, domnule. Știe toată lumea că te-a arestat pentru trădare. I-ai dat drumul generalului ăla, cum îl cheamă...

— Ascultă, frățioare, zise Malamuceanu liniștit, toate astea sînt povești. Fiecare om are dușmanii lui. Dușmanii mei sînt mulți și tari. Ei au născocit istoria cu generalul „cum-îl-cheamă". Dar există martori, soldații cu care am luptat. Ei confirmă că m-am purtat onorabil, că mi-am făcut datoria pînă-n ultima clipă...

— Mă rog, mă rog, bătu rotofeiul în retragere. Eu spun ce-am auzit. M-ar fi mirat ca un om ca tine să-și vîndă cinstea pe două mii de franci...

— Două mii de franci ?

— Atîta ai primit. Adică, se spune că ai primit, ca să-l faci scăpat pe general.

Malamuceanu răsuflă adînc. O mînie surdă clocotea în el ; ar fi vrut să-l ia de guler pe acest naiv, să-i strige adevărul în urechea roză : ești un gunoi ; ar fi vrut să-i strige ; numai două ceasuri să fi fost acolo, cînd explozia „grelei" dărîma șanțurile peste oameni, cînd sacaua era distrusă la zece pași de pozițiile unde oamenii nu băuseră strop de apă trei zile de-a rîndul, pe arșiță... Atunci ai fi știut ce-nseamnă războiul și cum să lași un general inamic să scape.

— Măi omule, generalii nemți stăteau la kilometri în spatele frontului, aveau cazemate de beton și soldații lor îi păzeau ca pe sfintele moaște. Cum să-l prind ? Și cum să-l las să scape, după cît bine ne-au făcut ?

— Ei, necazuri, spuse omulețul. Eu unul nu mă amestec în politică. Știi vorba : pleacă-ai noștri, vin ai noștri. Ieri ziceau de Marghiloman că ne-a vîndut ; azi e prim-ministru. Așa că din partea mea... mă înțelegi, nu ? Îmi văd de afaceri și nu mă bag.

— Asta-i nenorocirea noastră, că nu ne băgăm, oftă maiorul.

Omulețul privi îngrijorat în jur. Schimbă vorba, speriat ca nu cumva să se adîncească în politică înaltă.

— Altfel, pe-acasă bine, nu ? Aud că te muți cu casa din Ploiești. Foarte frumos. Mai astupi gura lumii...

— Mă mut singur deocamdată. Sînt numit la Iaşi. Tot din cauza...

— Ei, succes şi s-auzim de bine, spuse rotofeiul cu o veselie falsă şi se depărtă grăbit, făcîndu-şi loc spre uşă.

Maiorul privi lung în urma lui. Şi înţelese că-l aşteaptă o luptă grea.

3.

— Am umblat prin tot Bucureştiul fără teamă, povesti actorul. Nemţilor nu le mai arde de răzbunare ; tot ce pot să facă este să-şi apere pielea. Armata lui Mackensen s-a mărit, trupele retrase din Balcani după pacea cu Bulgaria au rămas în Muntenia, să apere linia Dunării. Nemţii au ordin să păstreze România cu orice preţ.

— Le trebuie petrolul şi grîul nostru, spuse Crivăţ îngîndurat. Ai fost şi pe la cizmărie, unde ţi-am spus ?

— Am fost. Sandalele roşii erau la locul lor. Am intrat, meşterul era singur, i-am spus că un prieten ar vrea să le cumpere şi l-am întrebat de cîtă vreme stau acolo. De-o săptămînă, a spus meşterul. Spune-i prietenului dumitale să se grăbească...

— O să plec la Bucureşti chiar în seara asta, spuse Crivăţ. Bun ar fi un cal. Numai Sfarmă-Piatră ar fi putut face rost...

— Dac-am venit eu în locul lui, oi face eu rost de cal, spuse „cumătrul". Ţi-aduc, dom' căpitan, şi-o şaretă dacă vrei. Nemţii le vînd pe nimica, parc-a intrat strechea-n ei.

— Le e teamă, spuse actorul. Alaltăieri, duminică, s-a petrecut o scenă de necrezut. Lumea era toată la plimbare, pe Calea Victoriei, cînd s-a zvonit că la „Athenée-Palace", sediul comandamentului Mackensen, au venit ofiţeri parlamentari francezi, să discute capitularea trupelor germane. Lumea a dat năvală sub zidurile hotelului, să-i salute pe aliaţi. Au apărut buchete de flori, oamenii aclamau ca la paradă. Un ofiţer român, trimis de nemţi, iese în balcon : „Domnilor, potoliţi-vă. Pe cuvînt de onoare că ştirea nu e exactă. Nu se află nici un ofiţer francez aici !" Vorbele lui au fost purtate din gură-n gură prin mulțime. Cineva a strigat : „N-are-a face ! Trăiască Franța !“ Strigătul a fost reluat de toată lumea din piață. Unii s-au dus la muzica militară din grădina Ateneului, care începuse să cînte o melodie germană. „Cîntați Marseieza ! Cîntați imnul învingătorilor !“ Muzicanții au plecat, lumea a început să cînte Marseieza, în urechea comandanților germani. Au venit patrulele. Oamenii i-au înconjurat pe soldați, i-au izolat pe unul de altul, stingherindu-le mișcările. Soldații nu știau ce să facă, asurziți de huiduieli, îmbrînciți încoace și-ncolo. Cineva a strigat : „La Cercul Militar ! La garda centrală, s-o dezarmăm ! Jos germanii !“ E greu pînă se aprinde o scînteie. Toată lumea a pornit pe Calea Victoriei, spre Cercul Militar, cu strigăte și îndemnuri și amenințări la adresa inamicului. În drum, au dat foc la pachete cu ziare nemțești, au rupt indicatoarele în limba germană. În Piața Teatrului i-au întîmpinat trupe cu baioneta la armă. I-au înconjurat. Au început arestările. Îi duceau sus, pe terasa Cercului Militar, să le ia numele, apoi îi vîrau la beci. M-am fofilat cum am putut, pe-o stradă laterală ; atît îmi lipsea, să mă aresteze ! Guvernatorul a decretat stare de asediu. Umblă vorba că Mackensen vrea să se retragă din calea francezilor, se pregătesc evenimente mari...

— E limpede, spuse Crivăț. Nu mai aștept calul, cumetre. Plec chiar acum la București. Găsesc eu ceva.

— Și noi ? întrebă cu naivitate „cumătrul“ dîndu-și căciula pe ceafă. Noi ce facem ?

— Faceți mai departe ce-am început. Nemții sînt înghesuiți, au să plece. Nu-i lăsați să jefuiască satele. Dumneata, cumetre, ai fost caporal. Mi-ai stat alături în atîtea zile de cumpănă. Cred că te pricepi să conduci mai departe ceata noastră. Iar voi, ceilalți, dați-i ascultare !

Își îmbrățișă tovarășii de luptă și părăsi pentru totdeauna bordeiul de la Colțu-Babii, statul-major al micului său război.

— Știam că veți veni, spuse locotenentul din Serviciul special strîngîndu-i cu putere mîna. Și știu că ați făcut multe de cînd ne-am despărțit. Uneori bănuiam, alteori știam sigur că o ispravă sau alta e opera dumneavoastră. Domnul Moruzov vă transmite felicitări !

— Am încercat... după puterile mele... spuse Crivăț, stingherit de aceste elogii. M-au ajutat mult niște oameni...

— Pe toți ne-au ajutat, spuse cu entuziasm locotenentul. Dar avem vreme să ne povestim aventurile, după victorie. Acum avem treburi mai arzătoare. Să vă pun mai întîi la curent cu situația. Guvernul Marghiloman a căzut acum cîteva zile. Francezii ne-au cerut să mobilizăm armata și să cooperăm cu forțele lor din Balcani.

— Și tratatul de pace ?

— Tratatul ? spuse locotenentul ridicînd din umeri. O simplă foaie de hîrtie. Regele nu l-a semnat și nu i-a îngăduit lui Marghiloman să-l ducă la Viena pentru ratificare. Marghiloman a încercat să-l revizuiască, la sugestia nemților, și să-l ratifice ; asta i-a grăbit căderea. Guvernul are acum președinte pe generalul Coandă, iar ministru de război, pe generalul Eremia Grigorescu. S-a și pregătit decretul de mobilizare...

— Abia aștept să ajung pe front, se bucură Crivăț.

— Nu, domnule căpitan. Domnul Moruzov e de altă părere. Să vă duceți în Transilvania și să țineți la curent comandamentul român cu ceea ce se petrece acolo. Au mai fost trimiși și alți observatori, în diferite zone. Dumneavoastră vă revin Munții Apuseni. Acolo sînt moții, oameni dîrji și iubitori de libertate. Este o misiune de răspundere și de onoare. Eu v-aș sfătui s-o acceptați.

— Pe cînd plecarea ? întrebă Crivăț scurt.

Din **Apelul adresat de comandantul de căpetenie ostașilor români la 10 noiembrie 1918**

Ostași !

Ora mult așteptată de toată suflarea românească și îndeosebi de voi, vitejii mei ostași, a sunat în sfîrșit după lungă și dureroasă așteptare. Trecerea trupelor aliate peste Dunăre ne impune ca o sfîntă și patriotică datorie să luăm iarăși arma în mînă ca să izgonim, împreună cu *ară, pe vrăjmașul cotropitor din țară și să aducem liniște populației asuprite.*

Regele vostru vă cheamă din nou la luptă ca să înfăptuiți visul nostru de atîtea veacuri : unirea tuturor Românilor, pentru care în anii 1916—1917 ați luptat cu atîta vitejie.

Din nota oficială prezentată mareșalului Mackensen din partea guvernului român la 10 noiembrie 1918

Pentru a împiedica ca România să devie din nou teatru de răsboiu, este absolut necesar ca trupele germane să părăsească teritoriul român într-un termen de 24 de ore.

4.

— Ne despărțim, păpușo, spuse omul adus de spate. Joaca de-a Mata Hari s-a terminat. Sîntem nevoiți să ne facem bagajele.

— Fugim ? întrebă dansatoarea îngrozită.

— Nu. Cel puțin eu unul nu fug. Cariera mea nu s-a terminat. Sînt ca viteazul din poveste : nu pot fi doborît decît de un glonț de argint. Iar la ora asta argintul e scump...

Fräulein Grete rămăsese nemișcată în fotoliu și privea țintă înaintea ei.

— Așadar, sfîrșitul, șopti ea. Nu mă așteptam să se termine astfel.

— Nimeni nu se aștepta. Cînd pornești un război, te gîndești să cîștigi, nu să pierzi.

Dansatoarea luă sticla de coniac și umplu ochi două pahare.

— De data asta da, mormăi omul adus de spate. Un întăritor. Avem mare nevoie, de ce s-o ascundem ? Ridică paharul, toastă cu ironie : Pentru colaborarea noastră de pînă acum ! Pentru fericirea care ne așteaptă !

Dădu paharul peste cap, fața lui palidă se îmbujoră brusc ; răsuflă adînc și urmă :

— De fapt îmi pare rău că ne despărţim. A fost singura dată în cariera mea cînd am avut un colaborator statornic. N-ai încercat să mă vinzi şi nici să mă dobori. Îmi pare rău de tine, păpuşo. Erai pe cale să devii a doua Mata Hari. Trebuie să te mulţumeşti cu ceva mai modest : să redevii „Steaua Varietéului"...

Dansatoarea puse paharul pe masă, se aplecă spre el şi-i vorbi patetic :

— Nu pot să rămîn. Nu mă lăsa aici. A început lumea să mă cunoască, cei care mă ştiu n-au să mă cruţe.

— Ah, fii liniştită, războiul are legile lui, între care şi uitarea. Ce au făcut domnii întorşi de la Iaşi, care au aflat că nevestele lor au benchetuit cu ofiţerii germani ? Cunosc bine cîteva cazuri. Unii au divorţat ; alţii, după un scandal repede înăbuşit, şi-au văzut de treabă. Oare agenţii de poliţie care au patrulat pe străzi alături de ulanii noştri îşi vor pune laţul de gît ? Sau domnul Marghiloman, după căderea răsunătoare de acum trei zile, o să se retragă-n sihăstrie ? Ai să-l vezi atacînd iar treptele guvernului, foarte curînd. Îţi spun eu, fetiţo, războiul scurtează memoria oamenilor. Cîteva săptămîni o să-ţi vină greu ; după aceea, te pomeneşti cu coşuri cu flori la cabina ta de la „Varieté". Să nu te miri dacă vechiul prieten, un anume căpitan, va veni în persoană să-ţi prezinte omagiile...

— Trebuia să-l ucizi, spuse dansatoarea printre dinţi.

— Pe vremea cînd puteam s-o fac, erai sentimentală. Adu-ţi aminte, cînd mi-ai dat adresa lui, cum mă rugai : „N-aş vrea ca din cauza mea..." Te-am ascultat. Sentimentalismul ăsta m-a costat o cicatrice urîtă şi două luni de zăcere în spital.

— Ia-mă cu dumneata, te implor !

— Ai haz, păpuşo. Ce sînt eu ? Milionar care pleacă în vacanţă cu iachtul ? Războiul meu nu s-a terminat. Şi cred că n-o să se termine niciodată. Oricînd voi găsi un stăpîn care să-mi plătească bine serviciile şi un adversar cu arma îndreptată asupra mea. Unde să te iau ?

— Acolo unde mergi. M-ai lăudat totdeauna că sînt pricepută, că mă descurc. Am fost de folos Puterilor Centrale şi le pot fi în continuare de folos.

— Care Puteri Centrale ? Austro-Ungaria nu mai există ; pe ruinele imperiului s-au născut cîteva state. Sfînta Germanie se clatină și ea, schimbă miniștri și încearcă să potolească ura soldaților întorși de pe front... Mă așteaptă zile grele, fetițo. Pot să mai am și grija ta ?

Dansatoarea rămase pe gînduri. Își mai turnă un păhărel și-l bău gînditoare, combinînd în minte un plan. Omul adus de spate, cu pătrunderea lui psihologică, o dădu de gol îndată :

— Știu la ce te gîndești. Cu sau fără mine, tot vrei să fugi. Dar unde ? Și mai ales pe unde ? Prin Ardealul răsculat, unde în fiecare sat s-a format o gardă națională românească ? Unde ai să dormi ? Cine să aibă grijă de tine și de lucrurile tale ? Soldații sînt soldați, ei fac ce li se poruncește. Trebuie să meargă oriunde primesc ordin. Dar s-o iei de bună voie pe o cale atît de aspră... Fii cuminte, fetițo. Pentru tine războiul s-a terminat, într-adevăr...

— Salvează-mă, țipă ea ascuțit. Îți dau aur, dacă vrei.

— Aur... rîse omul adus de spate. Am într-un carnețel înșirate pînă la ultimul bănuț toate roadele pe care le-ai cules de pe urma războiului. Mi s-a raportat tot : și povestea cu *ausweiss*-urile, și bunurile adunate de prin casele refugiaților... Crezi că toate astea mai au vreo valoare acum ? Valoarea supremă e propria piele, și aurul nu poate fi o armură potrivită pentru ea. Ascultă sfatul meu : fii fată cuminte și rămîi aici. După încheierea păcii s-ar putea să-ți fac o vizită, să-ți aduc un plic cu bani și să te-ntreb ce se mai aude prin cercurile prietenilor tăi suspuși...

— Nu mai vreau. Mi-e frică. Am făcut totul la adăpostul baionetelor germane, și tot m-am temut. Vrei s-o iau de la capăt ?

— E un ordin, spuse încet omul adus de spate.

— Nu mai vreau, repetă ea iarăși.

— Fără crize de isterie, fetițo. Mai gîndește-te.

— De ce pleci ? Stai să ne lămurim.

— Nu pot, mă grăbesc.

— Încotro ?

— Spre... Ardeal, spuse rar omul adus de spate. Acolo sînt vremuri tulburi și astea îmi priesc cel mai mult. Rămîi cu bine, Fräulein Grete. Şi nu uita ce ţi-am spus. Fă-ţi prieteni printre miniştri și printre generali ; vîră la cap tot ce auzi. Un cuvințel prins din zbor poate să valoreze mult după un timp. Sper să ne mai vedem, dacă scap cu bine de-acolo...

Dansatoarea amuţi. Pentru prima oară îl vedea trist şi dezorientat ; sub masca de cinism întrezări neîncrederea și se îngrozi și mai mult.

Omul adus de spate bău ultimul strop din pahar și plecă fără să se mai uite în urmă.

5.

Petrea se trezi cu sentimentul că se află în preajma unui mare eveniment. Sări iute din pat şi se pregăti de plecare. N-avea răbdare să stea pe loc. Recapitulă, îmbrăcîndu-se, evenimentele ultimelor zile. Mai întîi, căderea guvernului Marghiloman, „omul nemților" cum îl numea lumea prin cafenele. La 6 noiembrie, regele îi ceruse să demisioneze. Cu cîteva zile înainte, trupele germane din Balcani se retrăseseră în România. Pe străzile Bucureștiului apărură soldaţi diferiţi la înfăţişare de vechile trupe din garda lui Mackensen. Erau ostaşi obosiţi de tranşee, slăbiţi de lupte, cu uniforme uzate şi murdare. Se îmbătau cumplit, povesteau grozăvii de pe front şi aduceau vorba mereu despre revoluţie. Lumea începuse să-i distingă între mulțimea de militari care mișunau pe străzi ; erau soldați dezordonați și agresivi, care-i înfruntau pe ofițeri și păreau în stare de orice.

Cînd Petrea ieși în stradă, îl izbi schimbarea bruscă a atmosferei.

Oamenii se adunau în grupuri, discutau noutățile de pe front în gura mare, fără să le pese că în preajmă s-ar afla agenţi ai poliţiei secrete germane. Auzea frînturi în dialoguri, scurte ca niște telegrame de „ultimă oră" :

— Turcia nu mai putea să reziste...

— Din cauza cenzurii trebuia să tacă...

— Ce să facem ? Armata noastră demobilizată, iar nemții cu atîtea divizii...

— Din mesajul lui Berthelot s-ar zice că...

— Ce fel de om e generalul Coandă ?

— Ardelenii au manifestat la Iași...

Intră în cea dintîi cafenea pe care-o găsi deschisă. Înainte de război, aici era locul de întîlnire al reporterilor dornici de noutăți. Salută cîțiva cunoscuți, se așeză la o masă într-un colț și împinse cu un gest de dezgust colecția de „Gazeta Bucureștiului" uitată pe masă. Ceru o cafea chelnerului vîrstnic și politicos ca-n timpurile bune. Între timp, cerceta cu privirea lumea care intra mereu pe ușa largă, cu geamurile aburite. În sfîrșit, zări un cunoscut, reporter parlamentar înainte de război, rămas ca și el fără ziar după ocuparea Bucureștilor. Fostul reporter parlamentar se opri în ușă să-și șteargă ochelarii, apoi privi lumea de la mese. Dădu cu ochii de Petrea, îl salută și se grăbi spre el.

— Evenimente mari, spuse el grăbit. Ce faci, domnule Petrea ?

— Deocamdată mă bucur, atît. Se pare că scăpăm de ei.

— Era și timpul, oftă reporterul parlamentar. Cred că am uitat să machetez o pagină de gazetă. Cînd am intrat azi în tipografie...

— Tipografie ? se miră Petrea.

— Ah, nu ți-am spus. De mîine, ziarul nostru își reia apariția. M-au avansat secretar de redacție, caut oameni.

— Serios ?

— Nu vrei să stai de vorbă un minut cu „patronul" ?

— Ar fi o idee, spuse Petrea. Ce aveți de gînd ?

— Susținem împroprietărirea țăranilor și, firește, unirea Transilvaniei cu patria mamă.

— Frumos program, spuse Petrea.

— Știam că o să-ți placă, se bucură secretarul de redacție. Hai să mergem.

Pe stradă, se adresă lui Petrea cu o voce misterioasă :

— Ai aflat ? Nemții au respins ultimatumul guvernului. Au refuzat să depună armele. Mackensen le-a ordonat să se retragă și să distrugă în urma lor podurile și liniile de telegraf.

— Era de așteptat, murmură Petrea. Mackensen se află în București, iar armata noastră, în Moldova ; deocamdată nu se tem de noi. Doar dacă aliații...

— Aliații sînt în fața Giurgiului, știu din surse sigure. Din clipă-n clipă ne așteptăm să treacă Dunărea...

Coborînd pe Calea Victoriei spre Palatul regal, văzură o coloană lungă de camioane gonind, greu încărcate, păzite de soldați.

— Fug nemții, strigă un trecător oprindu-se să privească. Pîn-aici le-a fost !

Într-o clipă strada se umplu de lume. După primul convoi de camioane urmară cîteva căruțe, încărcate cu saci, geamantane, baloturi, trecînd în trapul cailor spre gară. Lumea începu să huiduie ; drept răspuns, soldații care păzeau căruțele traseră cîteva focuri în aer, sporind furia mulțimii.

— Tîlharii ! Și-au luat prada și-acum fug !

— Să mergem la gară !

— Oameni buni, potoliți-vă ! Sîntem cu mîinile goale în fața unei armate !

— Le pui parte, amice ? Nu cumva ești de-al lor ?

— Jos cotropitorii !

— Rușine cui s-a dat cu dușmanul.

O patrulă se ivi de pe strada Episcopiei, cu baioneta la armă, și oamenii amuțiră.

— Atmosfera se înfierbîntă, spuse Petrea.

— Te pui cu poporul ? Forță, nu glumă. Pe-aici, stimate coleg !

Îi făcu loc să treacă pe ușa îngustă care adăpostea intrarea redacției. Din coridorul întunecos îl izbi un val de aer înghețat și umed.

— N-am făcut focul, se scuză Petrea. Abia sîntem la începutul organizării. „Patronul" stă cu șuba pe el, suflă în degete și scrie de zor.

Într-adevăr, îl găsiră scriind, în biroul său din colțul clădirii, mai friguros decît celelalte. Petrea dădu mîna cu el ; „patronul" ziarului, un bărbat între două vîrste, neras, cu pălăria pe cap și paltonul pe umeri, zîmbi și privi întrebător către subalternul său, care se grăbi să-i explice :

— Vă prezint pe domnul Petrea.

— Ah, vă cunosc din scris, zîmbi șeful ziarului. Iertați halul în care ne găsiți. Nici măcar o cafea, să ne onorăm musafirii...

— Nu e musafir, sau cred că n-o să fie. Domnul Petrea vrea să se angajeze la noi. I-am spus, venind încoace, programul gazetei.

— Și condițiile, adăugă „patronul". Leafă fixă, plus o mică indemnizație pentru fiecare colaborare. Cînd puteți începe ?

Petrea zîmbi. Îi plăcuse „patronul" cu aerul său de om care știe ce vrea și n-are vreme de pierdut.

— Chiar acum, dacă n-aveți nimic împotrivă.

— Mă bucur. Vreau să lucrez cu oameni curați, care n-au cochetat cu nemții.

— Eu am cochetat cu ei de la mansarda Cercului Militar.

— Știu. Am avut în mînă lista tuturor celor care-au trecut pe-acolo. Poate scrii cîteva foiletoane, amintiri din arestul german. Dar asta, pentru zilele următoare. În clipa de față am o nevoie mai urgentă. Ia mașina mea de jos și du-te imediat la Giurgiu. Vreau un reportaj despre ofensiva aliaților. Eram pe punctul să mă duc eu, dar dacă ai venit dumneata... Ce spui ?

— Numai să pot răzbi pîn-acolo.

— N-o să ai de furcă cu nemții. Sînt ocupați cu evacuarea, nu le arde de poliție. Și, oricum, un gazetar trebuie să se descurce. Te aștept cu reportajul...

Înmuie iarăși tocul în călimară. Petrea ieși pe hol cam zăpăcit. Colegul său îl urmă, îi puse o mînă pe umăr :

— Să nu te sperie „patronul". E cam repezit, dar are geniu. O să facem o gazetă pe cinste. Hai să te duc la mașină. Șoferul n-o să fie atît de uimit. A văzut altele și mai și de cînd lucrează cu șeful...

Șoferul era un bătrînel cu ochelari. Mașina, un „Packard" vechi, dar lustruit cu deznădejde, aștepta în curtea clădirii cu motorul pornit.

— Nea Sandule, avem un nou coleg, spuse secretarul de redacție. Domnul Petrea.

— Să trăiți, zise șoferul. Nu mai plecăm la Giurgiu ?

— Ba da, dar „patronul" rămîne să scrie fondul pentru mîine. Te duci cu domnul Petrea și-l aduci teafăr înapoi.

— Dacă oi rămîne și eu teafăr, rîse șoferul. Să-ncercăm...

Auzise multe despre distrugerea Giurgiului, dar nu-și imaginase proporțiile. Mormane de moloz, pereți rămași în picioare ca un decor de teatru, geamuri acoperite cu scînduri...

Ticăloșii, își spuse, au luat cu ei pînă și cadrele ferestrelor !

Mașina ajunse repede în centrul orașului. Piațeta rotundă, străjuită de turnul străvechi, era plină de lume. Șoferul micșoră viteza, claxonînd repetat.

— Unde te duci, nene ? întrebă un polițist.

— Presa ! țipă șoferul.

— Ah, bine, află că vin francezii, mergem să-i întîmpinăm. Nemții și-au pus bateriile spre fabrica de zahăr. nu vă băgați acolo că-i pericol. Mai bine spre parc, dacă vreți să vedeți ceva interesant...

Mașina porni mai departe, strecurîndu-se cu greu printre cetele de oameni care așteptau în mijlocul străzii. În apropierea parcului, ajunse din urmă un grup de soldați germani, cu două mitraliere, alergînd spre Dunăre. Șoferul se strînse spre stînga drumului, înfricoșat, dar nici ofițerul, nici soldații nu dădură atenție automobilului prăfuit, care țopăia scrîșnind din arcuri pe șoseaua accidentată. În preajma canalului mașina trebui să se oprească : pe pod se instalaseră mitraliere și două tunuri ușoare, de cîmp, în jurul cărora se agitau soldați germani neliniștiți.

— Nu pot să merg mai departe, spuse șoferul. Și nici aici nu pot sta...

— Ai dreptate, spuse Petrea. Du-te înapoi în oraș. Mă descurc eu cumva. Dacă pînă diseară nu mă întorc, te duci singur înapoi, la București.

— Cum vine asta ? auzi în urmă strigătul nedumerit al șoferului.

Porni cu pasul iute către linia de sălcii din dreapta portului. Deodată, o salvă de tunuri grele bubui din partea stîngă, dincolo de oraș. Grăbi pasul și mai mult, cu inima zvîcnind. Nu voia să piardă marele spectacol așteptat cu mult dor şi puţină speranţă: înfrîngerea trupelor de ocupaţie...

Dădu iarăşi peste o linie de rezistenţă germană: în şanţul şoselei, după parapete ridicate în grabă, grupuri de soldaţi cu mitraliere. În jurul lor roiau copiii oraşului; cînd şi cînd se auzeau strigătele aspre ale gradaţilor care încercau să-i alunge, dar după o clipă droaia de şcolari se năpustea iarăşi în preajma temutelor arme...

Mitraliera din flancul drept trase o rafală scurtă spre sălciile de pe malul Dunării. Ofiţerul care comanda subunitatea strigă, supărat, către cel care trăsese. Se aşternu iarăşi liniştea plină de încordare, întretăiată cînd şi cînd de glasul unui copil.

Deodată, dinspre oraş veni un biciclist ţipînd cît îl ţinea gura:

— Vin francezii! Vin francezii! Au debarcat la Slobozia!

Lumea se grămădi în jurul tînărului care rămăsese tot în şa, sprijinindu-se de pămînt cu un picior şi ştergîndu-şi de zor faţa năduşită.

— Unde-s francezii?

— În sus de port, la Slobozia!

— Vor să-i ia din flanc, îşi dădu cu părerea un bătrînel.

— Trăiască Franţa! se auzi un strigăt.

După cîteva clipe se arătă un soldat german, care dădu alor săi aceeaşi veste. Ofiţerul sări din şanţ. Strigă cîteva ordine. Soldaţii luară mitralierele şi lăzile cu cartuşe şi plecară în fugă spre oraş. Lumea rămase pe loc; cîţiva copii alergară în calea francezilor, ale căror căşti apăruseră după deal.

Curînd primele grupe de infanterişti, cu armele în mînă, ajunseră pe aleile parcului; între ei, călare pe mitralierele cu roate, copiii în culmea fericirii. Lumea îi primi pe ostaşii aliaţi cu strigăte entuziaste; Petrea se apropie de un ofiţer tînăr, care părea a fi comandantul, şi i se adresă:

— Fiţi bineveniţi! Sînt jurnalist din Bucureşti, vreau să scriu despre trecerea dumneavoastră peste Dunăre. Ce unitate sînteţi?

— Regimentul 210 infanterie franceză. Duşmanul a fugit ?

— S-a retras pe drumul Bucureştiului, strigă un licean roşind. Vorbesc prima oară franceza cu un francez, explică el.

— Vorbeşti perfect, îl încurajă ofiţerul. Eşti bun să ne-arăţi drumul într-acolo ?

Porniră în marş forţat, cu populaţia însoţindu-i în triumf, către nord-vestul oraşului. Pe străzile cu gropi de obuze, cu garduri lipsă şi ziduri înjumătăţite de explozii, lumea îi primea cu entuziasm. Petrea, care li se alăturase, explică ofiţerului topografia locului, îl făcu atent că de după liziera din marginea oraşului, în dreptul liniei ferate, s-ar putea să întîmpine rezistenţă. Cînd ajunseră în preajma locului cu pricina, ofiţerul rugă populaţia să se depărteze, întrucît nu vrea să rişte viaţa vreunui locuitor. Apoi îşi desfăşură trupa în trăgători şi începu să înainteze...

Petrea, din locul unde rămăsese împreună cu ceilalţi oameni, urmărea ce se petrece. Cînd unul, cînd altul, tiraliorii ţîşneau în salturi scurte şi se adăposteau după cîţiva paşi. Se apropiară astfel binişor de calea ferată. Apoi la semnul ofiţerului, porniră toţi odată, în uralele mulţimii, la atac.

O rafală lungă de mitralieră ţîşni din poziţiile germane. Cîţiva soldaţi se prăbuşiră ; ceilalţi alergau mai departe, cu baionetele sclipind în soare ; mitralierele lor din flancuri începură să tragă spre duşman.

După cîteva clipe, spectatorii îi văzură sărind peste calea ferată ; focuri de armă dezordonate, strigăte îndîrjite răzbătură pînă la ei. Dincolo de terasament, lupta continua ascunsă privirilor celor din oraş. Un copilandru se căţără pe unul dintre copacii seculari din marginea şoselei.

— Ura ! Nemţii fug ! strigă el bucuros.

Francezii reapărură pe terasamentul scund ridicînd armele, victorioşi. Mulţimea alergă spre ei. Îi ajutară să-i îngrijească pe cei căzuţi. Tărgi improvizate la iuţeală, pansamente făcute din cămăşi sfîşiate. Dar trei dintre ostaşi muriseră. Lumea se descoperi. Un cortegiu trist, în care soldaţii regimentului, care veniseră din urmă, se amestecau printre locuitorii întristați, conduse spre cimitir pe cei trei eroi. În faptul serii, o gardă trase salva de salut și lumea intonă „Marseieza“ în fața celor trei morminte proaspete.

Petrea îl găsi pe șofer tropăind îngrijorat în jurul mașinii. Urcă ; porniră în goană spre București.

Un avanpost francez de pe șosea îi opri.

— Unde mergeți ? Acolo sînt nemții...

— Presa, spuse Petrea. Merg la București să scriu despre victoria voastră.

Locotenentul se ivi din întuneric, îl recunoscu, porunci soldaților să-l lase să treacă. Mașina porni înainte, goni îndelung pe șoseaua pustie. Petrea, doborît de oboseala zilei, moțăia pe scaunul din dreapta șoferului ; gînduri dezordonate, fraze răzlețe din viitorul reportaj se amestecau cu crîmpeie de vise. Deodată, se trezi, căci șoferul frînase scurt.

— Ce este ?

Șoferul mormăi ceva neînțeles, opri mașina, coborî și alergă înainte. Se întoarse după cîteva clipe :

— Au distrus podul, ticăloșii. Să nu-i ajungă francezii din urmă...

— Unde sîntem ?

— La un pas de București, pe malul Argeșului. Copăceni, dacă știți.

— Ce facem ? În noaptea asta trebuie să dau reportajul.

— Argeșul e umflat de ploi. Doar dac-am găsi o barcă, dar acuma, noaptea...

— Să cerem oamenilor, în sat.

— E o idee, spuse cu respect șoferul. Să mergem în sat.

Tîrziu după miezul nopții, Petrea ajunse la redacție.

— Te-ai descurcat ? întrebă patronul. Cum a mers ?

— Minunat. Francezii au intrat, am fost de față la luptă și la înmormîntarea celor căzuți. La întoarcere, podul de la Copăceni era rupt. Nea Sandu a găsit în sat un barcagiu care m-a trecut Argeșul ; el a rămas cu mașina dincolo. După ce-am trecut apa, am găsit la o fermă un cal și o șaretă ; omul m-a adus la trap pînă la Jilava. De-acolo, ne-a oprit o patrulă germană, erau să-i ia calul bietului om. A scăpat cu fuga. Iar eu am venit pe jos.

— De la Jilava ? strigă patronul. Asta zic şi eu plimbare. Şi reportajul ?

— L-am gîndit pe drum, că aveam timp berechet. O să-l dictez direct tipografului.

— Încearcă, spuse patronul. Eu, unul, n-am izbutit niciodată.

— Dovezi ? spuse Malamuceanu cu glas stins. Domnule, am obosit pur şi simplu. Dosarul acesta cîntăreşte tot mai multe kilograme ; de luni de zile nu fac altceva decît să adun dovezi. Iată încă una. O carte poştală, singura pe care am izbutit s-o expediez din lagăr, prin intervenţia consulului spaniol. Scrisorile erau citite şi răscitite, cenzura ştergea cu tuş negru cea mai mică aluzie la situaţia din lagăr. Şi totuşi am izbutit să strecor ceva. Iată : „O duc ceva-ceva mai bine decît Tache Lăzărescu..."

— Şi ce-i cu asta ? întrebă indiferent magistratul. O frază ca oricare alta...

— Nu-i o frază ca oricare alta. La ultima întîlnire cu soţia am aflat că acest Tache Lăzărescu, naşul meu, murise de curînd, după o boală grea. Nemţii nu ştiau, desigur, povestea. Dar soţia mea a înţeles, din această frază, prin ce momente trec. Şi a-nţeles cît de greu o duceam, dacă-mi puneam situaţia alături de a răposatului...

— E ceva, murmură magistratul. Adăugaţi scrisoarea la dosar, domnule maior.

— Aş vrea să vă convingeţi că-i autentică.

— Nu mă-ndoiesc. Să ştiţi că eu, personal, mi-am format o anumită părere. Ca om al legii, îmi place să mă bizui pe fapte şi pe documente ; pentru a convinge la rîndul meu pe alţii, trebuie să-mi organizez foarte atent materialul de care dispun. Personal, vă rog să mă credeţi, sînt de partea dumneavoastră. Vă voi pleda cauza, sprijinindu-mă pe probe. Dar să ştiţi că va fi greu şi va dura mult. Uneori e mai uşor să dovedeşti vina cuiva decît să risipeşti o acuzaţie falsă...

— Aştept, spuse Malamuceanu. Am mai multă încredere în instituţia căreia m-am devotat toată viaţa, decît are ea în mine... Dar de-ar fi să lupt mai departe, tot restul vieții mele, pentru triumful adevărului, să știți că o voi face !

(În acest punct al povestirii noastre, să ne îngăduie cititorul o abatere de la cronologia acțiunii. Abia peste doi ani, în 1920, Constantin Malamuceanu va fi repus în drepturi, va fi avansat la gradul de colonel, i se va încredința din nou comanda Regimentului „Mircea" Nr. 32 și i se va decerna cea mai înaltă distincție de război a vremii, potrivit Înaltului Decret pe care îl reproducem mai jos. Datele calendaristice sînt pe stil vechi).

FERDINAND I
Prin grația lui Dumnezeu și voința națională
Rege al României
La toți de față și viitori sănătate

Dorind a răsplăti meritele maiorului Malamuceanu Constantin din Regimentul 7 Infanterie, pentru vitejia și avîntul deosebit cu care a luptat în fruntea batalionului II din Regimentul Prahova Nr. 7 în luptele de la Bisighești, podurile de pe Șușița Seacă și Pădurea Călini în zilele de 25 și 26 iulie 1917, pentru glorioasa conducere a Regimentului Mircea Nr. 32 în luptele de la Mărășești pe pozițiunile de la Străjescu, Valea Jugastrului și Moara Roșie în zilele de 27 iulie — 2 august 1917. Deși cu pierderi mari a rezistat cu regimentul său sub un bombardament îngrozitor de artilerie, spulberînd numeroase valuri inamice ce atacau fără întrerupere ; în cele din urmă, copleșit de trupele germane, cu care a dat o luptă la baionetă, eroică, a căzut în mîinile dușmanului cu o mică rămășiță a luptătorilor săi, îndeplinindu-și datoria către patrie cu onoare și abnegație de sine.

Noi îi conferim Ordinul militar „Mihai Viteazul" clasa a III-a.

Drept care îi dăm acest brevet subscris de Noi și investit cu regescul Nostru sigiliu.

Dat în Sinaia la 17 septembrie 1920.

FERDINAND

N⁰ 3812

Ministru de Război
General RĂȘCANU

6.

— Dumneata mai rămîi ? întrebă răstit proprietarul.

Fräulein Grete se dădu un pas înapoi, înspăimîntată. Omul acesta, care se mulțumise timp de aproape doi ani s-o salute mutește în vreme ce se îndrepta umilit spre camera din fund, era acum de nerecunoscut. Ai prins curaj, strigoiule, își spuse dansatoarea citind ura din ochii lui. Încercă ultima armă : dădu drumul unui șuvoi de lacrimi.

— Unde să plec ? se tîngui ea. Nu mai am pe nimeni ; părinții mi-au murit de tifos astă-iarnă, am ajuns ca o frunză-n vînt.

— Lasă lacrimile că nu ești pe scenă, i-o reteză omul. Du-te cu spionii tăi și cu polițaii tăi. Te-au lăsat singură, ai ?

— Ce polițai, spuse ea cu glasul înăsprit. Sînt artistă, te legi de o biată femeie...

— O biată femeie, care i-a slujit pe dușmani. Dacă erai cinstită, cum spui, nu mă legam de tine. Așteaptă să vină ai noștri și-ai să vezi. Iarna trecută ai dat pe mîna lor pe cineva din strada Caselor. Nu știu cine era, dar m-am dus să-l previn pe bietul om. Pe urmă am stat ascuns în capul străzii și am văzut soldații venind. Vrei să spui că nu-i așa ?

Dansatoarea ezită o clipă. Mintea ei ascuțită căuta o soluție. Și o găsi :

— Ascultă, domnule, dumneata nu știi cine era cel urmărit. Un criminal care se-mbrăca în uniformă germană și jefuia casele oamenilor. Mă mîndresc că am ajutat să-l prindă, înțelegi ?

— Se poate, spuse omul încurcat. Dar eu știu că i-ai ajutat pe dușmani. Dac-or să mă-ntrebe ai noștri, nu le-ascund adevărul. Cum ai ajuns în casa asta ? Vrei să spui că Komandatura s-a îngrijit de toate artistele ca să trăiască bine ? O să dai socoteală cînd vor veni ai noștri !

Fără să mai aștepte răspuns, se întoarse brusc și plecă pe coridor, spre cămăruța din fund. Fräulein Grete intră repede în salonul ei. Se trînti în fotoliu și căută, cu un gest automat, sticla cu coniac, aflată mereu la-ndemînă.

Băutura o liniști pentru o clipă. Trebuia să privească lucrurile cu calm, să ia o hotărîre pe care să n-o regrete mai apoi. Prin minte îi trecură rapid toate întîmplările din timpul ocupației. Trecu în revistă oamenii care știau ceva despre ea și care-ar fi putut depune mărturie, la ceasul judecății. Trebuia să trăiesc, încercă să explice tribunalului imaginar. Războiul mi-a întrerupt cariera... Sorbi iarăși din pahar. Dispoziția i se schimbă brusc. Simți că-i e silă de ea. Carieră, pfui ! Expusă, aproape goală, ca un animal frumos, pe scena micuță a „Varieté"-ului. Privirile domnilor grași învăluind-o, lacome, prin fumul de țigară. Și în culise, mîinile transpirate ale „omului casei" netezindu-i umerii. Un buchet de flori, o trăsură. Unul dintre spectatorii din sală alături de ea, încercînd s-o îmbrățișeze chiar acolo, în trăsură, apoi o casă cufundată în întuneric, și șoapta mirosind a șampanie : „Ușurel, să nu simtă vecinii..."

La urma urmei, m-am jucat, rîse după ce goli al treilea pahar. A doua Mata Hari, ce basm frumos ! „Încotro ai plecat, soldatule ?" „Departe, spre Bran, să-mi ajung din urmă divizionul..." Și semnalele făcute avioanelor, o mică piesă de la Ploiești... A doua Mata Hari ! Se apropie de oglinda enormă de deasupra căminului. Făcu o mișcare sfidătoare spre femeia frumoasă, cu părul despletit, propria ei imagine. Se încruntă, strîngînd buzele și aplecînd capul înainte : procurorul. Nu, n-o să ajung acolo ! Se întoarse lîngă măsuță, își turnă iarăși în pahar. Pe stradă se auzi gălăgie. Sări la fereastră. Văzu o ceată de soldați germani, încărcați ca niște hamali, cu ranițe, rucsacuri și valize. Pe urmele lor, la o distanță respectuoasă, cîțiva băiețandri rîdeau de ei în gura mare. Ostașul care încheia coloana se întoarse brusc, se făcu spre ei și băieții fugiră urlînd de spaimă și de bucurie.

Îi compătimi pe soldați. Se simți deodată tristă și fără rost. Acum cîteva zile, pe front, acești oameni puteau primi un glonț în frunte sau o decorație ; acum se aleg cu batjocura copiilor... Se răstoarnă lumea. Și omul adus de spate — oare cum l-o fi chemînd ? „Am trei nume și nici unul adevărat". S-a retras tocmai la vreme. Sau a fugit ? Sau... a fost trimis. Trebuia să mă ia cu el. I-am fost credincioasă. El singur mărturisește. Nu l-am trădat, n-am încercat să-l sap. Nici n-aș fi izbutit. E prea puternic. Dar trebuia să mă ia cu el. Cu el nu m-aș fi pierdut. Un om ca el știe să reziste...

O hotărîre subită o făcu să tresară : după el ! Simplu, spre gară. Spunea că pleacă în Transilvania, nu ? Își roti privirea prin încăpere. Stăpînul pianului să mă scuze, cîteva pete de alcool pe capacul negru... Și covorul, păcat de el, începuse să-mi fie drag ca o ființă. Nu, fără bagaje. O refugiată oarecare, modestă, care-și caută fratele rănit, vechea poveste. Sau poate iubitul. Oricine te vede, se simte obligat să te ajute. Poate nu-ți găsești iubitul și-l iei pe el în loc. Un batic negru. Haina veche, mănușile... Dar blana ? Blana !

Blana aproape că făcea parte din propria-i ființă. O scoase iute din garderob, se îmbrăcă, se fandosi în fața oglinzii. Nu, fără pantofi îi venea prea lungă. Își puse pantofii. Făcu cîțiva pași prin cameră. Se uită iarăși în oglindă. Tresări, văzînd prin oglindă un chip bărbos în cadrul ușii. Se întoarse, gîtuită de spaimă. Soldatul neamț avea ochii injectați, uniforma tăvălită, privirea sălbatică a omului venit de-a dreptul de pe front. Făcu un pas spre ea și femeia dădu un țipăt. Soldatul închise ușa în urma lui. Înaintă, rînjind. Fräulein Grete începu să vorbească repede în limba germană :

— Pleacă ! Să nu te atingi de mine. Prietenul meu e generalul Kurt. O să te pedepsească dacă...

Soldatul venea încet, cu carabina întinsă. Fräulein Grete se repezi spre fereastră, dar nu mai avu vreme. Soldatul trase de la un pas, fără să ochească. O prinse în cădere și-i scoase cu îndemînare blana scumpă. Șterse cu mîneca stropii de sînge proaspăt de pe gulerul bogat al blănii, apoi începu s-o împacheteze gospodărește.

CAPITOLUL VIII

1.

— Aşa a fost sortit neamului nostru, să ne plătim libertatea cu sînge, spuse încet avocatul. Sînt multe victime ?

Căpitanul Duma îşi învîrti chipiul în mînă, netezi cu degetul cocarda tricoloră, îşi drese glasul :

— Trei morţi şi douăzeci de răniţi. Au tras cu tunul asupra baricadei. Erau prea departe, dincolo de bătaia puştii, n-aveam cum să-i gonim. Pe urmă, au venit moţii şi i-au luat din spate. S-au temut că rămîn fără tunuri ; şi-au strîns bateria şi s-au dus.

— S-ar putea întoarce, nu-i aşa ?

— Moţii au pus pîndari pe şosea, peste deal. Dacă vin iarăşi, au să-i oprească din drum măcar pentru cîteva ceasuri. Le-am dat o mitralieră şi o ladă de cartuşe.

— Numai atît ?

— Ne trebuie şi nouă, murmură căpitanul. Aveam trei, am rămas cu două. Şi o sută de puşti.

— Cam puţin pentru un oraş ca al nostru...

Răsună o bătaie zorită în uşă.

— Pofteşte, spuse avocatul.

Un tînăr cu brasardă tricoloră intră agitat în biroul luminos al primarului :

— Domnule avocat, telegrafistul de la gară a primit veste că vine încoace un tren blindat !

— Tren blindat ? tresări Ciurdariu. Asta ne lipsea, fraţilor. Ce putem face, domnule căpitan ?

Căpitanul ridică din umeri :

— Un tren blindat e ca o fortăreață. Are tunuri și mitraliere. Nu știu ce putem face dacă se apropie de oraș.

— Nu-l lăsăm să se apropie, zise avocatul cu tărie. Demontăm șina undeva la o cotitură, înainte de gară. În cît timp poate ajunge trenul aici ?

— Două-trei ore, zise tînărul repede.

— Cereți ajutorul minerilor. O echipă să strice șinele. În preajma cotiturii, o companie de gardiști să taie drumul soldaților care-ar încerca să dreagă linia.

— Înțeleg, spuse căpitanul. Plec chiar acum, domnule avocat.

Crivăț se opri. În marginea drumului, se iviseră doi oameni cu sumane și căciuli negre, înarmați cu puști de vînătoare, care-i tăiau calea.

— Cine ești dumneata ?

— Om bun, spuse Crivăț. Vreau s-ajung în oraș, am treabă.

— Dom' căprar ! strigă omul. Vrea s-ajungă în oraș !

Din tufele din marginea șoselei ieșiră cîțiva țărani cu armele în mîini. Apoi un militar în uniformă austro-ungară, fără grade, sări sprinten șanțul și se apropie :

— Nu-i fi om de-al grofilor ?

— Nu, spuse Crivăț. Sînt căpitan în armata română. Am ordin să aflu ce se petrece aici.

— Să trăiți, dom' căpitan, spuse căprarul fără grade. De-ați avea și-o hîrtie la mînă...

Crivăț scoase documentul eliberat de Marele Cartier și i-l întinse. Omul citi îndelung, silabisind. Apoi i-l întoarse și-l salută iarăși.

— Să trăiți !

— Ce e prin oraș ? întrebă Crivăț.

— Bună pace, din cît cunoaștem noi. A venit azi-dimineață o companie împărătească cu tunuri și-a vrut să spargă poarta orașului. Or dat cu tunul, că românii din oraș au înălțat baricadă. Din cîte-am văzut, au nimerit de două ori baricada, dar n-au stricat-o de tot. Și-apoi ne-am luat puștile și-am năvălit peste ei dintr-o coastă. Ei se uitau spre oraș ; cînd ne-au văzut, n-au mai avut vreme să-ntoarcă tunurile. Am tras cu puștile și noi, și ei. Și numai ce i-am văzut înhămînd caii la tunuri. Au plecat cum au venit, fără izbîndă...

— Țineți-vă tari, fraților, spuse Crivăț. Armata română a trecut munții și merge spre Tîrgul Mureș. Dar merge-ncet, că dă peste poduri stricate și capcane de tot felul. Pînă s-or lămuri lucrurile, în dumneavoastră e nădejdea. Apărați-vă cum puteți.

— Ne-om apăra, spuse caporalul. Eu, dom' căpitan, am trei ani de front. Cînd m-am întors acasă, ai mei mureau de foame. Le luaseră jandarmii și cenușa din vatră. M-am luat cu camarazii mei și cu alți oameni din sat și-am dat fuga la curtea grofului. Avea acolo hambare mari, umplute din munca noastră. Păzitorii s-or speriat și or fugit călare peste deal, către ai lor. Am spart hambarele și-am dat oamenilor pîine. Pentru asta, a venit un locotenent de la Cluj, nepot de-al grofului, cu niscai cătane. Or început să tragă, am tras și noi, cîți știam ține pușca-n mînă. Morți și de la noi, și de la ei. Cînd au văzut că nu ne dovedesc, or plecat. S-a dus cu ei și notarul, care ne asuprise crîncen femeile și părinții. Ne-am adunat și-am pus noi un notar dintre noi, să-mpartă legea după dreptate. Dar dacă grofii ne trimit pacoste prea mare ne-or răzbi și e păcat de truda și de morții noștri. Ce spune armata română, dom' căpitan ? O veni să ne apere de dușman ?

— Deodată, nu se poate. E pace, armata se va opri pe Mureș, după cum a fost înțelegerea cu aliații. Dar voi, poporul, trebuie să vă țineți tari.

— Apoi nu ne-om lăsa tocmai acum, rîse caporalul.

— Cu bine, fraților, spuse Crivăț.

Porni din nou spre oraș însoțit de urările de bine ale moților.

Trenul blindat trecu încet peste podul cel mare, înaintă pufăind către curbă și se opri scrîșnind ascuțit din frîne. Căpitanul Duma privea de sus, de pe deal, prin binoclu. Văzu cum se deschide ușa grea a unuia dintre vagoane.

Un om scoase capul, privi prudent în dreapta și-n stînga, apoi dispăru înăuntru.

— Nu trage nimeni fără porunca mea, spuse căpitanul.

Ușa se deschise iarăși. Vreo zece soldați cu unelte în mîini săriră pe terasament. Începură să înainteze prudent, către locomotivă. Apoi, văzînd că nu se întîmplă nimic, prinseră curaj. Trecură în fața locomotivei și se apropiară de șinele azvîrlite la o parte, pe terasament. La ordinul căpitanului, mitraliera trase o rafală scurtă. Soldații se adăpostiră îndată dincolo de terasament. Țeava tunului se roti încet, țintind dealul. Căpitanul porunci oamenilor să-și schimbe îndată locul, în gropile pregătite din vreme. Tunul trase cîteva lovituri și poziția de adineauri a mitralierei fu scormonită de explozii.

— Au țintași buni, spuse căpitanul. Numai că i-am păcălit. Să-i lăsăm a crede că ne-au bătut ei pe noi.

După încă o salvă bine țintită, soldații cu unelte scoaseră iarăși capul. Voiau cu orice preț să dreagă linia. Un ofițer coborî între ei și începu să dea porunci. Dar mitraliera trase iarăși, de data asta asupra celor care lucrau. Unul dintre soldați se prăbuși ; ceilalți se ascunseră sub terasament. Căpitanul se uită spre tren : toate tunurile își întoarseră țevile spre deal. Salva zgudui prelung văzduhul ; peste pozițiile apărătorilor căzură zeci de proiectile. Oamenii, adăpostiți în șanțurile adînci, așteptau. Căpitanul trecu, dintr-un salt, la mitralieră. Văzu că în timp ce artileria îi ținea cu capul în pămînt, soldații cu unelte apăruseră iarăși pe linie ; acum luaseră una dintre șine și încercau s-o pună la locul ei. Căpitanul trase o rafală lungă, măturînd terasamentul. Mai căzură doi ostași. Ceilalți se adăpostiră iarăși. O nouă salvă bubui și gardiștii se îngrămădiră iarăși în fundul șanțurilor. Dar tunurile tăcură deodată și, după un minut de așteptare, căpitanul scoase capul, curios, să vadă ce se petrece. Deasupra locomotivei, un om agita un steag alb.

— Vor pace ! se miră unul dintre gardiști.

— Ași ! încearcă să ne păcălească, spuse altul.

Căpitanul porunci unui gardist să pună o batistă albă în vîrful baionetei. Luă arma și o agită deasupra șanțului. Apoi îl văzură pe ofițer ieșind din vagon și pășind pe terasament, înaintea locomotivei. Ofiţerul veni mai aproape, ajunse chiar sub malul lor. Se opri, ridică privirea spre ei. Căpitanul Duma se ridică în picioare pe marginea şanţului.

— De nu încetaţi focul, tragem pînă dărîmăm tot dealul peste voi, strigă ofiţerul. Avem muniţie destulă.

— De nu vă întoarceţi, dărîmăm podul din urma voastră, răspunse căpitanul Duma. Podul e minat ; nu l-am dărîmat pînă acuma pentru că ne-a fost milă de el. Înainte nu vă lăsăm ; linia e stricată în mai multe locuri şi risipiţi degeaba muniţia.

— Să vorbesc cu comandantul, spuse ofiţerul.

— Un sfert de ceas, preciză căpitanul Duma. Peste un sfert de ceas dărîmăm podul !

Ofiţerul inamic porni înapoi, grăbit, şi dispăru în pîntecele vagonului blindat. Oamenii rămaseră în aşteptare. După cîteva minute, ofiţerul strigă celor de pe terasament să urce în tren. Veniră toţi, în fugă, cărînd cu ei pe cei trei răniţi. Steagul alb dispăru înăuntru ; uşa se închise şi trenul porni înapoi încet, parcă regretînd...

Victoria petrecuse multe ceasuri la comitetul femeilor. Venea iarna, populaţia săracă nu avea lemne şi făină. Prin hotărîrea consiliului naţional local se luaseră în stăpînire bunurile pe care fosta administraţie le smulsese de la populaţie ; se făcuse un apel pentru donaţii de alimente către populaţia nevoiaşă, zile în şir Victoria umblase din casă-n casă pentru a stabili familiile care aveau nevoie de ajutor. O însoţea în drumurile ei inimoasa Amalia, cunoscînd bine familiile din cartierul minerilor. Acum, rămăseseră pînă tîrziu să repartizeze alimente şi lemne de foc pentru fiecare familie...

Ieşind de la primărie, Victoria o luă la vale, pe strada Breslelor. Bătea un vînt subţire dinspre miază-noapte, mirosind a zăpadă ; peste copacii din grădina publică un cîrd de ciori croncăneau prevestind vreme rea. Victoria îşi ridică mai bine gulerul hainei şi grăbi pasul pe strada măturată de vînt. Întîlni o patrulă. Gardiştii o salutară cuviincioși ; mai departe strada era pustie, luminată de felinarele stinghere din fața bisericii...

— Victoria !

Se opri cu o tresărire. Încercă să distingă trăsăturile bărbatului din fața ei.

— Dumneata ! șopti cu răsuflarea tăiată.

— Vezi că tot ne-am întîlnit ? spuse Crivăț. Cum ai ajuns aici ?

— Dumneata cum ai ajuns ? întrebă ea cu glasul înecat de bucurie.

Porniră amîndoi, umăr la umăr.

— Îl caut pe domnul prezident, spuse Crivăț. Am misiunea să observ ce se petrece în orașele din Apuseni. Colind țara, scriu rapoarte pe care le trimit alor noștri. Îl cunoști pe prezidentul de acum, avocatul Ciurdariu ?

— Chiar în casa lui locuiesc, spuse Victoria. Sînt profesoară la copiii lui și am intrat în comitetul femeilor române din oraș...

— Mă bucur, spuse Crivăț. Stau și mă minunez cîte poate face întîmplarea. Nu speram să te mai revăd, deși aș fi vrut să te caut. Războiul încurcă drumurile oamenilor, nu-i așa ?

— Să mergem la domnul avocat, spuse ea. Pe drum îmi povestești întîmplările prin care ai trecut.

— Cred că tu ai mai multe de povestit. Cum ai ajuns aici ?

— Cînd s-au întors primarul cu ai lui, cei rămași în oraș au avut grijă să le spună cine a găzduit militari români. Multe romånce au fost arestate, pe mine soțul meu m-a amenințat, mi-a vorbit urît... Am plecat la rudele mele, la Toplița. Sora mea o cunoștea pe doamna Ciurdariu ; i-a scris și am fost chemată aici...

— Ți-ai stricat rostul ?

— Pot spune mai degrabă că l-am găsit. Adevăratul rost, să fac ceva pentru neamul meu. Ți se par vorbe mari, dar noi, aici, am suferit mult și ne-am zbătut. Acum orașul e o cetate asediată ; dimineață au bătut porțile orașului cu tunul ; azi după-amiază ne-a cercat un tren blindat venit de la Buda. Avem răniți și morți ; am făcut spital la școală. Acuma împărțim făină și lemne celor care au fost nedreptățiți. A venit și ceasul nostru...

— Cîte vești deodată ! se miră Crivăț.

— Uite c-am ajuns, domnul avocat se va bucura nespus.

— Vreau să mai stăm de vorbă, spuse Crivăț repede.

— E vreme, zîmbi ea și deschise ușa.

Avocatul se ridică de la masa mare din mijlocul salonului.

— Domnul căpitan vine de la Iași cu o misiune, spuse Victoria. Domnul avocat Ciurdariu, prezidentul Consiliului Național din oraș...

Cei doi își strînseră mîinile privindu-se în ochi.

— Bun venit, domnule căpitan, spuse Ciurdariu. Zi mare pentru mine. Am aflat că au venit în Ardeal trimiși ai armatei române, dar n-am avut prilejul să dăm ochii cu nici unul. S-au dus în orașele mari, la Arad, la Cluj și Oradea. Sînt acolo lucruri mai însemnate.

— Și dumneavoastră faceți lucruri însemnate aici, spuse Crivăț tulburat. Mi-au spus sătenii, pe drum...

— Ocupați loc, domnule căpitan. Veniți de la drum, poate sînteți ostenit. Voi porunci îndată să vă gătească o cameră. Nădăjduiesc că-mi faceți onoarea să înnoptați în casa mea.

— Vă mulțumesc, spuse Crivăț. Mai sus de oraș am stat de vorbă cu țăranii, care păzeau șoseaua. Mi-au povestit despre lupta lor și despre frămîntările de aici. Ați îndurat multe...

— Da, domnule căpitan. Ne-a fost dat să ne înfruntăm în cîteva rînduri cu dușmanii noștri. Nobilimea maghiară nu vrea să lase puterea din mînă ; au cercat cu făgăduieli, cînd n-a izbutit a împins către noi puterea armelor. Dar drumul către libertate nu poate fi stăvilit cu armele. Acuma, dacă s-a încheiat armistițiul, nădăjduiesc să avem liniște. Ne-am înșelat. Trebuie să ne apărăm dreptul cu vorba și cu fapta. Avem vești de la Arad ; guvernul Károly a trimis o delegație pentru tratative. Au încercat să ne dea jumătăți de măsură, să primim autonomie administrativă dar nu și drepturi politice. În toiul discuțiilor s-a aflat despre unele întîmplări tragice...

— Vorbiți de comuna Beliș ? Am auzit lumea povestind în tren. Ce s-a petrecut acolo ?

— Un lucru cumplit s-a petrecut. Au fost pușcați și arși pe rug patruzeci și cinci de țărani români, din porunca nemeșului Urmanczy Nandor. Cum să te supui ? Ne făgăduiesc pace și bună conviețuire, dar de fapt ne dau gloanțe și nedreptăți. Consiliul Național a vorbit în numele tuturor românilor din monarhie, și cuvîntul său a fost unul singur : desfacere totală. Vrem să fim liberi, vrem să ne unim cu țara. Aceasta este dorința noastră cea mare. Mai bine pierim, decît să răbdăm mai departe oprimarea și asuprirea !

— Aceste cuvinte le-am auzit în toate orașele și satele pe unde am trecut, spuse Crivăț. Nu-ncape îndoială că voința poporului e una singură. Dar mai sînt obstacole de înfrînt...

— Dreptatea noastră e prea limpede ca să ne temem, spuse avocatul. Nici o putere, nici o silnicie nu ne poate întoarce din drum !

Își întoarse privirile spre Victoria care se rezemase de căminul în care jucau vesel flăcările și asculta.

— Să ne îngrijim de oaspetele nostru, doamnă profesoară.

Tîrziu, spre miezul nopții, după ce avocatul îi dădu lui Crivăț lămuririle trebuincioase, căpitanul se așeză sub lumina tare a lămpii din salon și-și redactă raportul. Avocatul se retrase în bibliotecă ; avea de pus în ordine actele pentru alegerea delegaților la Marea Adunare. Crivăț rămase cu Victoria, care-și luase un lucru de mînă, stătea în fotoliu, lîngă foc, și ofta în răstimpuri.

— Victoria, spuse el încet.

Ea ridică privirile.

— Ești mulțumită aici ?

— Ți-am spus : am dat vieții mele un sens.

— M-am gîndit la tine în tot acest răstimp.

— Oare așa să fie ? zîmbi ea.

— Pe drumurile războiului, în atîta mizerie și primejdie, ai fost pentru mine o rază de lumină. Am trecut prin multe din ziua aceea. Am mers pe frontul din București, am fost rănit...

— Rănit ? tresări ea.

— Da. O schijă de grenadă, în timpul unui atac german. Nemții au dat năvală în pozițiile noastre, m-au luat prizonier împreună cu un camarad și ne-au dus în Germania. Am fugit din lagăr, m-au prins, m-au închis iarăși... Camaradului meu îi dăduse cineva o adresă ; dacă evadăm, la Berlin există un oarecare domn care ne va ajuta să ajungem în țară. De unde să știu că și cel care ne dăduse adresa, și gazda din Berlin erau oamenii nemților ? Adresa aceea era o capcană pentru prizonierii evadați ; te duceai acolo, omul te ospăta și-ți dădea curaj, iar la ușă te aștepta poliția militară...

— De necrezut, murmură Victoria.

— La a treia evadare am izbutit să ajung în Oltenia. Am dat peste un sublocotenent rămas în zona ocupată. Își alcătuise o ceată de țărani și de soldați scăpați din încercuire și lupta pe cont propriu împotriva nemților. Am stat o vreme cu ei, apoi am plecat spre front. M-am oprit pentru scurt timp la București. Erau cît p-aci să mă înhate iarăși. L-am rănit pe agentul care mă urmărea și am fugit în Moldova cu o fată care mă ascunsese.

— Frumoasă ?

— Frumoasă. Plănuiam să ne căsătorim, după război. Lucra la un spital din zona frontului. A murit de tifos...

— Ce nenorocire ! șopti Victoria.

— Am aflat mult mai tîrziu. Eram în teritoriul ocupat, îndeplineam o misiune, veștile ajungeau greu din Moldova. După armistițiu, am făcut și eu ca sublocotenentul acela din Oltenia : mi-am alcătuit o ceată și am continuat războiul împotriva trupelor de ocupație... Cam asta-i viața mea de cînd ne-am despărțit.

Victoria rămase gînditoare, cu ochii la jarul care-și pîlpîia ultimele licăriri. Oftă :

— Multe întîmplări. Și multe suferințe... O iubeai ?

— Cred că da. Era o fată curajoasă. Mă legasem sufletește de ea. Îmi salvase viața, atunci, la București. Iar eu n-am putut face nimic pentru ea. Era pianistă ; războiul a transformat-o în infirmieră. Tatăl ei, Bistrițeanu, scriitor refugiat din Ardeal, a murit de inimă în primele zile ale ocupaţiei...

— Am citit articole de-ale lui. Era un adevărat patriot. Păcat că s-a prăpădit... Şi fata ?

— Fata rămăsese singură, era suspectată de poliţia germană, trebuia s-o duc cu mine în Moldova. Alte peripeţii pe drum... Asta îi apropie pe oameni. Nenorocirea îi leagă mai puternic decît bucuria. Pe front, la Oituz, m-au rănit a doua oară. Am fost dus la spitalul de zonă, unde lucra ea. M-a îngrijit ca pe-un copil. În primele zile nu puteam nici să mănînc singur. Toate astea se adună, se preschimbă într-un sentiment în care nu e numai recunoştinţă...

— Vorbeşti de parcă te-ai ruşina de această dragoste. Sau ai încerca să te aperi.

— Nu. Încerc să mă explic. Războiul e un şir mare de necazuri şi zile întunecate. Pe întuneric, o rază de lumină preţuieşte enorm. Ea a fost pentru mine o rază de lumină.

— Te înţeleg, spuse Victoria. Păcat că s-a terminat aşa...

Avocatul ieşi din bibliotecă cu ochelarii în mînă. Îi învălui cu o privire caldă şi se apropie de masă.

— Nu v-aţi culcat încă ?

— Povesteam, spuse Crivăţ. Întîmplări din război.

— Domnul căpitan a locuit în casa mea în timpul ofensivei din Ardeal.

— Ah, sînteţi cunoştinţe vechi, spuse avocatul bucuros. Ce întîmplare, să vă-ntîlniţi tocmai aici ! Domnule căpitan, am pregătit o cuvîntare pentru mîine. Avem treburi însemnate. Vom alege delegaţii pentru marea adunare de la Alba Iulia. Mă gîndesc dacă n-ar trebui să adaug ceva despre felul în care fraţii de peste munţi privesc lupta noastră...

— Ar fi bine, spuse Crivăţ. Oamenii ştiu, dar ar trebui să li se spună neîncetat că România a intrat în război numai pentru dezrobirea fraţilor încătuşaţi de monarhia Austro-Ungară. Că-i aşteptăm cu braţele deschise pe ardeleni la sînul unei patrii libere... Nu sînt poet, domnule prezident. Dar cred că nici nu e nevoie de vorbe mari, ci de adevăr. Iar adevărul cel mare e că românii de pretutindeni doresc această unire !

Din apelul Consiliului din Orăștie (22 noiembrie 1918)

Adunarea de la Alba Iulia este chemată să hotărască asupra sorții neamului nostru și să exprime voința nestrămutată a națiunii române, care pretinde sus și tare unitatea națională a tuturor românilor !

Din apelul Consiliului de la Blaj (24 noiembrie 1918)

Veniți cu miile, cu zecile de mii... Veniți și jurați că nedespărțiți vom fi și uniți rămînem de aici înainte cu frații noștri de pe tot cuprinsul pămîntului românesc, sub una și nedespărțită cîrmuire...

Din declarația adunării din comuna Albac
(27 noiembrie 1918)

Atît Sfatul național român, cît și întreg poporul din comuna Albac, la adunarea națională din 14/27 noiembrie 1918, cu unanimitate s-au declarat că unica și nestrămutata lor dorință, nemaiputînd suferi jugul străin, este unirea românilor...

2.

— Dumnezeule, se miră Crivăț. Oare în orașul ăsta și-au dat întîlnire toți oamenii pe care-i cunosc ?

Se strădui să nu-l piardă din ochi. Omul adus de spate se strecura prin mulțime, anonim, cu privirea-n jos. Orașul era plin de lume străină ; erau aici lucrători din exploatările miniere apropiate ; militari demobilizați ; preoți, învățători și țărani din comunele învecinate ; sosiseră delegați din partea Marelui Sfat al Națiunii Române — cum se numea acum Consiliul Național Central, veniseră și cîțiva gazetari din Deva și din Lugoj ; și în această mulțime care tălăzuia, plină de însuflețire, căutînd un loc cît mai aproape de tribuna înălțată în fața primăriei, omul adus de spate se strecura anonim, spre împlinirea unei ținte deocamdată necunoscute.

N-a venit adus de întîmplare, își spuse Crivăț. Și nici să facă un lucru bun... Ciudat, de figura acestui om se leagă numai întîmplări nenorocite, gîndi mai departe, strecurîndu-se și el, cu gulerul paltonului ridicat, cu pălăria pe ochi, în urma eternului adversar. Își aminti prima zi de război, cînd la o percheziție în casa unui alt spion al Puterilor Centrale, omul adus de spate încercase să salveze eprubetele cu microbi ascunse în grădină. După cea dintîi evadare din lagăr, Crivăț aflase că același personaj dăduse camaradului său de suferință adresa-capcană și-l aruncase în brațele poliției militare din Berlin. Mai apoi, la București, pe cînd se afla ascuns în casa lui Dragomirescu, se pomenise cu patrulele împînzind strada ; sărise pe fereastră, alergase pe ulicioara care se înfunda — avea și acum în auz strigătul omului adus de spate : „Crivăț, stai !“ Crivăț trăsese două focuri, parcă dorind să curme strigătul acela care pentru el însemna moartea...

De fapt, nu ne-am întîlnit niciodată cu adevărat, față-n față, ca doi adversari într-o înfruntare deschisă ; războiul modern n-are nimic cu cavalerismul medieval, iar omul adus de spate nici atît... Dar poate-i spre bine că nu mă cunoaște ; îmi va fi mai ușor să-i calc pe urme, să văd cu ce treburi a nimerit în acest oraș transilvan, acum, cînd toată Transilvania fierbe...

Mulțimea tălăzuia, cuprinsă de voie-bună ; într-un colț al pieții, cîțiva moți cîntau din fluier și după ei lumea începu străvechiul cîntec al lui Avram Iancu : „Astăzi cu bucurie românilor veniți...“

— Trăiască România Mare ! strigă cineva cu glas puternic.

— Vrem să ne unim cu țara !

Urale prelungi subliniară aceste cuvinte, devenite veritabilul cuvînt de ordine al adunărilor din satele și orașele Ardealului...

— La Alba Iulia ! Jos robia ! Trăiască Unirea !

Crivăț traversă cu greutate marea piață înțesată de lume. Omul adus de spate dispăru în hotelul din stînga primăriei. Dintr-un salt Crivăț ajunse și el în hol. Îl auzi cum cere cheia de la camera două sute cinci și se prefăcu că cercetează gazetele de pe măsuța din hol. Urale puternice răsunară în piață. Își aruncă privirea pe fereastră. La tribună urcaseră cîțiva bărbați. Ciurdariu, un ofițer cu tricolor la șapcă, un preot, un țăran cu cojoc lung, un miner și un alt bărbat îmbrăcat orășenește, probabil delegatul Marelui Sfat. Avocatul ținea în mînă foile discursului pe care avea de gînd să-l rostească. Deocamdată delegatul deschidea adunarea, în strigătele entuziaste ale mulțimii.

Crivăț nu mai stătu pe gînduri. Bănuia ce plan are omul adus de spate. De la etajul doi al hotelului, tribuna se vedea ca-n palmă. Era nespus de ușor să nimerești, cu o pușcă precisă, un om urcat la tribună... Alergă pe scări în sus. Covorul gros de pe trepte îi înăbușea pașii. Nu întîlni pe nimeni ; toată lumea era în piață, la adunare. Toată lumea, afară de...

Se opri în fața ușii camerei 205. Ascultă ținîndu-și răsuflarea. Simți curent pe sub ușă, deci fereastra fusese deschisă. Se auzea, nelămurit, zgomotul mulțimii de afară. Iar peste acest zgomot, un sunet bine cunoscut, pe care nu l-ar fi confundat cu nimica : zgomotul închizătorului unei arme, pus în poziție de tragere. Încercă ușurel clanța. Încuiată, desigur. Izbi cu toată puterea și ușa cedă. Sări în mijlocul încăperii cu pistolul în mînă. Omul adus de spate se întoarse brusc, cu arma întoarsă spre el.

Crivăț trase și omul adus de spate se prăbuși lovit drept în frunte.

Privi pe fereastră. În uralele mulțimii, avocatul Ciurdariu, la pupitru rosti cu voce limpede :

— Frați români, trăim zile istorice...

Căpitanul Duma se apropie de fereastră :

— Într-adevăr, și-a ales bine locul. Hotelul are două ieșiri. În panica ce s-ar fi produs, i-ar fi fost foarte ușor să iasă prin ușa din spate și să scape... Domnule dragă, în numele orașului vă exprim recunoștință. Domnul avocat Ciurdariu este prezidentul nostru ; de ani de zile luptă pentru drepturile românilor. I-a apărat pe țărani în procese deznădăjduite cu nobilii ; a militat pentru școală românească ; a scris la gazete și a vorbit la adunări. A avut mult de suferit de pe urma stăpînirii, i-au făcut procese, l-au amenințat și în cele din urmă l-au deportat în Pustă. Acum l-am ales primar al orașului și-l vom face purtătorul de cuvînt al românilor din aceste locuri, în fața adunării de la Alba Iulia. Ar fi fost păcat să piară tocmai acum, în această zi măreață, de pe urma unui ticălos...

Se apropie de omul adus de spate care zăcea pe covor cu fața-n jos, strîngînd într-o mînă arma. Îl privi mai de aproape :

— E străin de oraș...

— E străin și de țară, adăugă Crivăț. Este de ani de zile în slujba Puterilor Centrale. Înainte de război avea dosar la poliția de siguranță.

— Cum, îl cunoașteți ? Pot afla și eu cine sînteți ?

— Sînt căpitanul Crivăț, din Biroul de Informații al armatei române.

— Dați-mi voie să vă strîng mîna, domnule căpitan. Sîntem, sau vom fi cît de curînd, camarazi. Mă recomand : căpitan Duma, ofițerul gărzii naționale din oraș. Încă o dată, domnule căpitan, toată gratitudinea noastră. Ați salvat pe omul cel mai bun pe care l-am cunoscut.

— În schimb l-am ucis pe omul cel mai rău pe care l-am cunoscut, spuse Crivăț.

3.

Relatarea lui Toader Dragoșa, din Țebea, făcută autorului în primăvara anului 1978 :

În toamna lui nouă sute optșpe se auzeau zvonuri că românii vor face o adunare să ne unim cu țara. Eram tînăr și ne-am înțeles cu cumnatu-meu Tisu Petru să merem și noi acolo. Or mai venit cu noi Rusu Ioan, *comerciant din Baia de Criș, și Rîșca Petru din Rîșcuța. Cînd să ne suim în tren, jandarmii maghiari mai figurau și ne-aŭ împiedicat să mergem cu trenul.*

Am hotărît să plecăm pe jos. Am urmat calea lui Horia spre Alba Iulia. Am trecut peste Curechi, pe lîngă Zlatna, pe valea Ampoiului. În toate satele se aduna popor cu steaguri tricolore. Nu se găsea pînză galbenă și puneau hîrtie în loc de pînză. Copiii aveau stegulețe în mîini. Toată lumea era voioasă. Unii ziceau din fluier, alții din lăuți. Și strigau că „Vrem să ne unim cu țara".

O noapte am poposit într-un sat, apoi ne-am urmat calea. Am ajuns la Alba Iulia aproape de sară. Era un ger sec. În Alba Iulia ne-a dat orașul lemne, am făcut foc, oamenii cîntau și jucau. Nu ne era frig, ne încălzea dorul și dragostea pentru unire...

Avocatul Ciurdariu opri automobilul pe o stradă lăturalnică, nu departe de poarta cetății.

— Mai departe nu cred că putem răzbi, zise el. Ne-om descurca în chip de pedestrași. Strîngeți-vă bine șalul, doamnă profesoară. E cam răcoare, după cît se vede.

Dincolo de geamurile mașinii se vedeau trîmbele de zăpadă spulberate de viscol. Crivăț coborî cel dintîi, trăgîndu-și căciula pe frunte. Apoi, căpitanul Duma, ridicîndu-și gulerul mantăii. Minerul sări cel din urmă, tropăind.

— Să-mi dezmorțesc oasele o țîră. Bine-i în automobil, dar cam strîmtoare. Tot țugul e mai fain...

— Acuma-ți dă mîna să hulești, rîse căpitanul Duma, că țugul numai pe dumneata te aștepta...

Coborîră. În capătul străzii dădură cu ochii de gardiștii moți, cu puștile pe umăr, cu sumane albe, lungi pînă-n pămînt.

— Parcă-s coborîți din tablouri, șopti Victoria.

— Am coborît din munte, doamnă, spuse grav un tînăr oștean. Venim să ne spunem gîndul. De-amu s-o gătat cu robia !

În drum spre cetate, pîlcuri tot mai dese de oameni, fluturînd steaguri, îmbrățișîndu-se, cîntînd.

— Mă gîndesc ce va fi mîine, spuse avocatul. Deodată, să ne găsim un adăpost pentru noapte.

Răzbiră cu greu la comisia de încartiruire, aflată la hotelul „Hungaria“. În holul de la parter, așteptîndu-și rîndul, ascultau frînturi din întîmplările celor care, ca și ei, veniseră să fie de față la marele act al dezrobirii. Erau delegați ai comunelor, preoți bătrîni de la țară, soldați, învățători.

— În gară la Solnoc s-a aprins osia vagonului...

— Am ocolit tocmai prin Oltenia, ca să nu dăm de trupele de ocupație...

— Cînd am văzut că trenul nu merge mai departe, am luat-o pe jos...

— Jandarii ne-au oprit în fața gării, și-atunci ce era să facem ?

— A murit pe loc, bietul fecior, fără de vină, cu steagul în mîini...

— Delegația ofițerilor români are în frunte un general...

— De-ar fi mîine vreme bună...

— ...Cîte zece inși într-o cameră...

— Unirea fără condiții, aceasta-i calea....

După ce obținură un bilet de cartiruire, porniră cu toții la adresa arătată pe bilet. Era o casă înaltă, cu geamurile împodobite cu ramuri de brad. La intrare flutura un steag tricolor cusut la repezeală, din pînză de casă. Sunară la ușă ; îi primi o bătrînă măruntică, cu părul alb ca argintul.

— Bine-ați venit, dragii mei, spuse ea cu glas tremurător. Am dat adresa la consiliu, că primesc oaspeți în gazdă. Fiul meu e dus cu garda. L-or pus să păzească drumul de fier, e locotenent. Eu am vrut să nu fiu singură în astă-noapte, ci să mă aflu deolaltă cu români de-ai noștri, să ne bucurăm împreună... Dar poftiți, intrați, dragilor ; doamna va dormi cu mine în odaie, iar dumneavoastră în camera feciorului.

— Mulțumim, doamnă. Venim de la drum lung și sîntem osteniți, spuse căpitanul Duma în numele tuturor.

— Dar nu ne-om aşterne la dormit încă, spuse avocatul. Eu mă întorc la hotel. Vreau să aflu ce-au hotărît comisiile care discută actul unirii.

— Nici nouă nu ne arde de somn acum, spuse Crivăţ. Vom merge prin oraş, să vedem ce spune lumea.

— Nimeni nu va dormi astă-noapte, adăugă căpitanul.

Bătrîna încuviinţă mărunt din cap :

— Nu va dormi. E noaptea noastră cea sfîntă. Cea de pe urmă noapte de robie...

Cînd ieşiră iarăşi din casă, se înnoptase. Lumea era toată pe stradă ; la răspîntii se aprinseră focuri mari, în jurul cărora oamenii cîntau şi jucau. Ici răsuna un fluier, dincolo un glas bătrînesc istorisea ceva, mai departe, o horă cu lumini şi umbre prelungea mişcarea oamenilor într-un joc tulburător.

— O noapte măreaţă, murmură avocatul Ciurdariu.

— Pe măsura zilei ce vine, adăugă căpitanul Duma.

Dimineaţa, se treziră în uralele mulţimii. Săriră la ferestre. Pe strada largă, o mare de oameni, cu steaguri, cu pancarte care arătau numele localităţilor ; ici şi colo, prin mulţime se vedeau uniforme militare şi străluceau ţevile armelor. De-a lungul drumului către cetate, feciorii mîndri ai Ţării Moţilor, în sumanele lor albe, cu căciuli negre asemănătoare celei pe care-o purta Mihai Viteazul, cu arma pe umăr, păreau întruchiparea virtuţilor strămoşeşti şi pavăza marii adunări.

— Să ne grăbim, spuse avocatul Ciurdariu. Va fi greu să răzbim pînă la sala şedinţei.

— Vă conducem pîn-acolo, spuse Crivăţ. Şi vom rămîne în preajmă, să aflăm printre cei dintîi ce s-a hotărît...

— Cred că ştim de pe acum, zîmbi avocatul. Să mergem, dragii mei !

Drumul pînă la cetate fu o adevărată încîntare. În soarele strălucitor, gărzile ce străjuiau drumul păreau şi mai impunătoare. Trecură printre grupurile de reprezentanţi ai judeţelor ; steaguri tricolore fluturau pretutindeni ; fanfare îşi împleteau armonios cîntările cu strigăte de unire şi libertate. În preajma intrării în cetate, îi opri un ofițer din garda națională. Avocatul dădu la iveală Credenționalul prin care „toată răsuflarea românească din orașul nostru delegă pe domnii Ciurdariu, avocat, Duma, căpitan al gărzii naționale, și Sîngiorzan, maistru miner, a lua parte cu vot decisiv la Marea Adunare Națională Română..."

— Succes, le ură Crivăț.

— Să votați pentru unire, adăugă Victoria.

Din mulțimea strînsă în jurul clădirii, cineva începu să cînte : „Pe al nostru steag e scris unire". Sute, mii de glasuri i se alăturară. Curînd avea să înceapă adunarea...

Din textul împuternicirilor date delegaților la Adunarea de la Alba Iulia

Subscrisul birou al Adunării generale a poporului român din Țînțari (jud. Făgăraș)... constată că Marea adunare obștească cu însuflețire au ales ca reprezentant al său... pe Ilarie Gonța din localitate, obligîndu-l ca... în numele celor 2800 de suflete care locuiesc în această comună românească, să declare dorința noastră nestrămutată de a ne alipi României...

...În numele la toată suflarea românească din comuna Lesnic, să adereze și să declare sfînt și solemn că noi toți vrem întruchiparea marelui ideal național român, adică unirea tuturor românilor într-un stat național român...

...Românii din Berchies declară solemn și în unanimitate că pretind alipirea lor către statul român...

Petrea își făcu loc cu greu prin mulțimea care înconjurase, încă din zorii zilei, sala Cazinoului ofițerilor. Ca vechi militant pentru eliberarea Transilvaniei, fusese cooptat în delegația prezentă la adunare din partea României. Își arătă în cîteva rînduri documentele.

— Sînt ziarist din București...

— Fiți binevenit, iubite frate !

Pătrunse în sală, își găsi un loc în băncile asistenței. Privi în jur. Cel puțin o mie de oameni, se gîndi. Iar afară, dincolo de zidurile cetății, cine i-ar putea număra ? Zeci de mii, poate o sută de mii, poate chiar mai mult...

Delegații din sală vorbeau cu însuflețire, fluturau unii către alții hîrtii, își strigau bucuria întîlnirii. Deodată, cîntecul „Pe-al nostru steag e scris unire“ răzbătu de afară și fu reluat de glasul tuturor. În sunetele vechiului cîntec patriotic își făcură apariția în sală membrii Consiliului Național. Aplauze furtunoase îi întîmpinară. Cel din urmă sosi un bătrîn cu fruntea înaltă, cu barbă albă, susținut de doi tineri. Bătrînul era palid dar se străduia să țină capul sus. Delegații aplaudară frenetic.

— Cine este ? întrebă ziaristul pe vecinul său.

— Cum, nu-l recunoști pe bădia George ? întrebă omul cu ochii plini de lacrimi. Ah, ești regățean ! Este George Pop de Băsești, prezidentul Consiliului Național Român !

Petrea aplaudă și el, ridicîndu-se ca toți ceilalți care omagiau astfel pe vechiul luptător pentru drepturile românilor ardeleni.

— E greu bolnav, adăugă vecinul în urechea lui Petrea. Dar s-a ridicat de pe patul suferinței ca să binecuvînteze adunarea noastră...

Un bărbat se apropie de pupitru și făcu semn cu mîna. Încet-încet, aplauzele se potoliră. Petrea află că vorbitorul era Ștefan Ciceo Pop, președintele Consiliului Național Român Central. El evocă situația poporului român din fosta monarhie austro-ungară, nedreptățile suferite de români în timpul războiului, încercările guvernanților de a schimba opinia poporului prin promisiuni.

— Fraților, între acestea, noi neînfricoșați, cu fruntea ridicată, am mers cu un pas mai departe și am publicat manifestul Marelui Sfat național român... Cu acestea Comitetul Național și-a împlinit datorința față de națiunea sa. A spune mai mult, voi reprezentanții poporului, sînteți chemați...

Urmă apoi la cuvînt raportul Comisiei de verificare, doctorul Ioan Suciu, care raportă adunării că s-au prezentat peste 680 de delegați, reprezentînd aproape toate circumscripțiile electorale. Delegați speciali au trimis societățile culturale, biserica, școlile, reuniunile de învățători, de meseriași, Partidul social-democrat român, gărzile naționale, tinerimea universitară și reuniunile de femei.

— În total sînt 1228 de delegați. Aici sînt credenționalele, aici lista delegaților. Doriți să citim lista delegaților ?

— Nu-i de lipsă, răspunse adunarea. Le vedem. Să nu se citească !

Fu aleasă apoi conducerea Adunării. Ziaristul își însemnă febril numele celor propuși. Erau nume cunoscute, numele unor vechi militanți pentru drepturile românilor : George Pop de Băsești, Teodor Mihali, Ștefan C. Pop, Ioan Flueraș...

Cînd președintele Adunării, George Pop de Băsești, se ridică să ia cuvîntul, sala se ridică iarăși să-l ovaționeze. Bătrînul vorbea greu, în liniștea emoționată a sălii cuvintele sale se auzeau însă în toate colțurile :

— Vreau să zdrobim lanțurile robiei noastre sufletești prin realizarea marelui vis al lui Mihai Viteazul : Unirea tuturor celor de-o limbă și de-o lege, într-un singur și nedespărțit stat românesc !

Urmă la cuvînt Vasile Goldiș, care după ce făcu istoricul zămislirii și luptelor pentru libertate ale poporului român, dădu citire mult așteptatului proiect de rezoluție :

I. Adunarea națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia în ziua de 18 noiembrie (1 decembrie) 1918, decretează unirea acelor români și a tuturor teritoriilor locuite de dînșii cu România...

Era ora 12. Ușile sălii de ședințe se deschiseră. Mai mulți oratori, printre care Al. Vaida-Voievod, dr. Petru Groza, Emil Isac, Aurel Vlad, episcopii Miron Cristea și Iuliu Hossu, se urcară la tribunele ridicate din loc în loc în mijlocul mulțimii și făcură cunoscut conținutul rezoluției adoptate. Urale nesfîrșite întăriră votul delegaților și al întregii obști românești adunate la Alba Iulia.

Căpitanul Crivăţ se întoarse spre Victoria. Cu ochii umezi, ea asculta cuvintele oratorului :

— Vom merge pe drumul nostru ; vom pune umăr la umăr şi vom aşeza fiecare cîte o cărămidă la grandioasa clădire a României Mari...

Mulţimea triumfa. Mii de glasuri se uniră într-un strigăt uriaş, puternic ca un bubuit de tunet, strălucitor ca soarele de vară, nestăvilit ca un torent de munte :

— Trăiască România Mare !

O pală de vînt făcu miile de steaguri să fluture deasupra capetelor. Victoria se strînse, înfiorată de măreţia clipei, lîngă pieptul căpitanului. El îi puse braţul peste umeri. Cu chipurile luminate, priviră amîndoi mătasea tricoloră care unduia, biruitoare, spre cerul senin al cetăţii.

Redactor : ELSA GROZEA
Coperta : N. NOBILESCU
Tehnoredactor : D. ANDREI

Bun de tipar 11.11.1978. Tiraj 46 350 exemplare.
Coli tipar 20. B 244.

Tiparul executat sub
comanda nr. 80 477 la
Combinatul poligrafic „Casa Scînteii“
Piața Scînteii nr. 1, București,
Republica Socialistă România

EDITURA
MILITARĂ

...Hotărî să stea de vorbă cu „luptătorii din umbră“ pe care-i cunoscuse. Va închega o ceată, un mic detașament al răzbunării, care să continue războiul împotriva ocupanților.

Își aminti spusele locotenentului. Îi vorbise, în treacăt, despre Victor Popescu. Și despre proclamația lui, în care chema oamenii la luptă „să ardă pămîntul sub tălpile cotropitorilor".

Un gazetar a numit Mărășeștii „Cîmpia de foc“, spunea locotenentul din Serviciul special. Dar, după vorba lui Victor Popescu, toată țara va deveni curînd o cîmpie de foc...

Cîmpia de foc, își repetă Crivăț. Cîmpia de foc...

Și aceste cuvinte îi alinau, treptat, durerea surdă din suflet...

Lei 7,50